



Heemkundekring 'Het Land van Gastel'



Jaarboek 2019



Heemkundekring 'Het Land van Gastel'

Inhoudsopgave Jaarboek 2019

- Voorwoord van de voorzitter** door Leo van Leengoed **5**
- Ten geleide van de eindredacteur** door Kees Rademakers **6**
- Rondom en na de bevrijding in 1944-1945** door Piet Peeters **9**
- De oorlogsherinneringen van enige prominente Gastelaars** door Piet Peeters **19**
- Gastel onthulde 'n gedenkteken** uit: Brabants Nieuwsblad, 3 mei 1947 **31**
- Een pentekening van St. Antoine of zat er meer achter?** door Kees Rademakers **33**
- "Campie" in de oorlog** door Kees Rademakers **42**
- Het stille klooster of Oorlogsleed eener Moeder** aangeboden door Goof Aanraad **45**
- Peeters, Peters en de verdwenen fietsen** door Piet Peeters **47**
- De opmars van Polar Bear John Mercer naar Gastel** door Kees Rademakers **49**
- De oorlogsgeesel over West-Brabant** door Kees Rademakers **60**
- De laatste busrit van Jan van Honk op 21 juli 1944** door Piet Peeters **61**
- Een mail van Stefan Marienfeld** door Piet Peeters **68**
- Een stoomtram haalt Oud Gastel uit zijn isolement, Deel 3** door Marius Broos **71**
- Het vlakke land en de klokken die luidden** door Pieter Schreuder **99**
- In Memoriam Mientje van Keep – Van Sprundel** door Piet Peeters **108**
- Dom Willibrordus Vooghden** door Richard Tak **109**
- Baomestijd** door Kees Rademakers **114**
- Als je wat bewaart, heb je ook wat** door Leo van Leengoed **115**
- In Memoriam Jan Sep** door Piet Peeters **120**
- Dauwtrappen of Bedevaart naar de Kapelberg** door Rien Voorbraak **121**
- Ansichtkaarten Kerkstraat uit Akkermans-archief** door Kees Rademakers **130**
- Briefjes aan de juf** door Elly Schepers – Corstjens **131**
- De Locoburgemeester van Stampersgat** door Piet van Kaam **145**
- Oud Gastels Jaarblad 1906** door Richard Tak **151**
- Oud Gastels Jaarblad 1907** door Richard Tak **161**
- Nieuwe aanwinsten in het museum** door Kees Rademakers **169**
- Activiteiten 2019** door Jan Vermeeren, Sandra de Kock en Kees Rademakers **187**
- Informatie Heemkundekring 'Het Land van Gastel'** door het Bestuur **211**
- Colofon Jaarboek 2019** door de Redactie **213**

Voorwoord van de voorzitter

Voor u ligt het 36^{ste} jaarboek van de Heemkundekring Het Land van Gastel. Dit jaar staat het einde van de 2^e Wereldoorlog centraal. Ieder jaar is het weer opdracht met een tijdslimiet voor de redactiecommissie om de heemkundige geschiedschrijving vorm te geven. Onze jaarboek heeft een eigen stijl ontwikkeld, die zich kenmerkt door zich niet op een onderwerp te focussen, maar door ieder jaar een scala aan onderwerpen te presenteren. Het voordeel hiervan is dat in ieder jaarboek zowel bibliografisch degelijk uitgewerkte onderwerpen als mondeling overgedragen verhalen, maar ook kleine wetenswaardigheden hun plaats kunnen vinden.

Ook in dit jaarboek treft u ze allemaal aan. Het zijn vaak de kleine wetenswaardigheden of verhalen, die aanleiding vormen om een onderwerp verder uit te werken en er bronnenonderzoek van te doen. Zo bevat dit jaarboek een document getiteld: Briefjes aan de juf, dat een inkijk geeft in sociale en culturele verhoudingen binnen ons dorp van een nog niet zo lang vervlogen periode. Zo'n document roept herinneringen op, maar ook vragen omtrent de toenmalige sociaal-culturele verhoudingen. Het zelfde kan gelden voor de opgeschreven oorlogsherinneringen en oorlogsverhalen met een 'couleur locale', die mogelijk weer aanleiding vormen voor een meer uitgebreid historisch onderzoek.

Kortom heemkunde en geschiedenis vragen voortdurend om herschreven te worden.

Ons jaarboek ontwikkelt zich tot het heemkundig naslagwerk van 'Het Land van Gastel', mede omdat steeds meer digitaal gearchiveerd wordt, waardoor het opzoeken van feiten en data gemakkelijker en ook leuker wordt. In het toegankelijk maken van onze heemkundige historie vormt rapportage van bronnenonderzoek een essentieel onderdeel, waarvan ieder jaarboek getuigt. Het traceren van de diverse onderwerpen en feitjes uit de serie van 35 jaarboeken, kan steeds minder leunen op het geheugen van onze Gastelse heemkundigen, zodat koppeling aan digitale zoekfuncties een index levert zodat voor iedereen, waar ook ter wereld, de bestanden van Heemkundekring 'Het Land van Gastel' bereikbaar zijn. Ook hier ligt een uitdaging voor de toekomst voor onze bijna jubilerende vereniging. Namelijk, het komende verenigingsjaar 2020 wordt een bijzonder jaar. Op 25 november 2020 bestaat onze vereniging 40 jaar, hetgeen we niet ongemerkt voorbij zullen laten gaan en u hierover komende tijd nader zullen berichten.

Ik wil graag de redactiecommissie nogmaals complimenteren met het fraaie jaarboek dat ook dit jaar het voorgaande jaar weer overtreft. En ik wens u veel leesplezier.

Leo van Leengoed

Ten geleide van de eindredacteur

Een bijdrage van Kees Rademakers

Het besef dat we dit jaar 75 jaar bevrijding van Oud Gastel vieren, heeft een grote stempel gedrukt op dit jaarboek. Zowel Piet Peeters als de eindredacteur hadden met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog losse aantekeningen, krantenartikelen, mooie foto's of een prent beschikbaar, die konden worden uitgewerkt tot een artikel. In een aantal gevallen betekende dat archiefonderzoek, boeken aanschaffen, lezen, verdere studie doen en zoeken naar geschikt illustratiemateriaal. Dat resulteerde niet alleen in zeer leesbare overzichtsartikelen, maar ook artikelen over persoonlijke ervaringen van bekende en onbekende personen. Kleinere krantenknipsels werden uitgewerkt tot bijdragen die men "Oorlogsvaria" zou kunnen noemen. De redactie heeft besloten de bijdragen over oorlog voorin het jaarboek op te nemen om het belang van de oorlogsherinneringen te benadrukken.

Piet Peeters mogen we binnen onze heemkundekring met een gerust hart de meest deskundige persoon noemen als het om de Tweede Wereldoorlog gaat. Hij beschrijft in zijn bijdrage: **'Rondom en na de bevrijding in 1944-1945'** de laatste oorlogsdagen en de dagen kort na de bevrijding. Hij neemt ons tevens mee naar de boeiend beschreven ervaringen in: **'De oorlogsherinneringen van enige prominente Gastelaars'**, een transcriptie van de gesprekken die Elly Schepers-Corstjens met een 4-tal Gastelaars voerde voor de LOOS. De gedenksteen die in de hal van het museum is geplaatst komt tot leven in een artikel over: **'De laatste busrit van Jan van Honk op 21 juli 1944'**. Piet beschrijft tot slot in een tweetal korte artikelen: **'Peeters, Peters en de verdwenen fietsen'** en **'Een mail van Stefan Marienfeld'** over alledaagse gebeurtenissen tijdens de oorlog.

Kees Rademakers had al langere tijd een mooie en tegelijkertijd intrigerende pentekening in "portefeuille". Hij zocht de achtergronden daarvan op, klopte aan bij onze bevriende Heemkundekring 't Sandt daer buyten' en ontrafelde daarmee een aspect van de oorlog, dat heel dichtbij speelde, maar nauwelijks bekendheid genoot in het artikel: **'Een pentekening van St. Antoine of zat er meer achter?'** Het antwoord op die vraag is: "Ja, er zat meer achter!" Een ander artikel van Kees **'De opmars van Polar Bear John Mercer naar Gastel'** vond zijn oorsprong in een foto van twee soldaten en drie spelende kinderen. Dit gaf hem de gelegenheid om de heldhaftige en gevaarlijke tocht te volgen van een van de afgebeelde soldaten vanaf diens landing in Normandië tot het moment waarop hij Oud Gastel bereikt. Tot de categorie "Oorlogsvaria" kunnen worden gerekend de door Kees gemaakte bijdrage: **"Campie" in de oorlog** en de door Goof Aanraad aangereikte liedtekst **'Het stille klooster of Oorlogsleed eener Moeder'** dat laat zien dat een oorlogslied ook een levenslied kan zijn. Tevens opgenomen is een artikel **'Gastel onthulde 'n gedenkteken'** uit het Brabants Nieuwsblad van 3 mei 1947.

Marius Broos vertelt zeer gedetailleerd, maar tegelijkertijd spannend alsof het een jongensboek is, in het 3^{de} deel van: **'Een stoomtram haalt Oud Gastel uit zijn isolement'** onder meer over een tramreis van Oudenbosch naar Gastel. Treffend is de passage waarin hij opmerkt dat het bochtige traject **"Oudenbosch – Oud Gastel (Moleneind), rond 1870 ontstaan uit allerlei stukken landwegen en waarin soms een afsnijding was gemaakt, maar een nog altijd kronkelende grint-en keiweg tussen allerlei fraaie natuur, ontegenzeggelijk het mooiste deel van het hele net van de ZNSM was.** Jammer dat zowel de tram als dit mooie stukje natuur zijn verdwenen!

In het jaarboek van vorig jaar meldde de eindredacteur in zijn 'ten geleide' dat het samenstellen van een jaarboek voor een deel een sprong in het diepe is. Daar was naast de vele geplande

bijdragen, toch nog ruimte voor. Soms borrelen spontaan ideeën op die later tot een artikel leiden. Zo vroeg **Rien Voorbraak** op een dinsdagochtend tijdens de koffiepauze zich af waar het dauwtrappen vandaan komt. In dit jaarboek ziet u het antwoord op die vraag uitgewerkt in zijn bijdrage: **'Dauwtrappen of Bedevaart naar de Kapelberg'**.

Pieter Schreuder was bereid als lid van de bekende familie Schreuder nostalgisch terug te kijken op zijn Gastelse jaren in: **'Het vlakke land en de klokken die luidden'**. Ook een terugblik geeft juf **Elly Schepers-Corstjens** op haar beginjaren als "kleuterjuf" voor de enorm grote klassen. Zij doet dit aan de hand van de vele briefjes die zij van vooral moeders ontving. De briefjes waren jarenlang zorgvuldig bewaard in het archief van onze heemkundekring. Elly was meteen bereid die van commentaar te voorzien in: **'Briefjes aan de juf'**.

Behoud van erfgoed is voor de heemkundekring een zeer serieuze zaak en zeker voor zijn voorzitter **Leo van Leengoed**. Die erfde een bordessteen van het oude Gastelse raadhuis via zijn grootvader. De steen verhuist weer en gaat min of meer terug naar de plek waar hij vandaan komt, maar nu een verdieping lager, nl. het terras van Café 'Onder de Toren'. Leo schrijft daarover in: **Als je wat bewaart, heb je ook wat'**.

Richard Tak dook – zoals zo vaak – in de geschiedenis van een van de vele Gastelse religieuzen die over de hele wereld uitzwermden. We hadden zelfs een Gastelaar in het Amerikaanse 'Wilde Westen', die aan het eind van de 19^{de} eeuw tussen de Indianen werkte. Lees dat in de bijdrage van Richard: **'Dom Willibrordus Vooghden'**. Meer dan lezenswaardig zijn de kranten die Richard samenstelde met uit Delpher opgediept zeer interessant en waardevol Gastels Nieuws. Het lezen van zijn **'Oud Gastelse Jaarbladen 1906 en 1907'** zijn dan ook een must!

Via leeftijdgenoot Frans van Merriënboer bood **Piet van Kaam** de redactie een mooi artikel aan waarin hij trots zowel de afkomst als de vele verdiensten van Jos Ernest beschrijft in: **'De locoburgemeester van Stampersgat'**. De titel zegt genoeg.

Uiteraard werd ook aandacht geschonken aan het overlijden van enkele leden. **Piet Peeters** schreef een **In Memoriam voor Mientje van Keep – Van Sprundel en Jan Sep**.

De korte bijdragen **'De oorlogsgeesel over West-Brabant'**, **'Baomestijd'** en **'Ansichtkaarten Kerkstraat uit Akkermans-archief'** werden door **Kees Rademakers** tussen de verschillende artikelen geplaatst.

Zoals gewoonlijk sluiten we een jaarboek af met **'Nieuwe aanwinsten in het museum'** en **'Activiteiten 2019'**. De schrijvers **Kees Rademakers, Jan Vermeeren en Sandra de Kock**, realiseerden zich pas tijdens het schrijven van deze bijdragen, dat we dit jaar op beide terreinen uitzonderlijk actief zijn geweest.

Door de prioriteit die in dit jaarboek is gegeven aan de herdenking van de bevrijding, kon de eerder aangekondigde publicatie over de restauratie van de schilderingen in de Sint-Laurentiuskerk wederom niet gerealiseerd worden. Uiteraard houdt u een uitgebreid artikel over dit onderwerp van ons tegoed.

In dit jaarboek zult u de **ledenlijst** missen. Het gemak waarmee wij deze lijst jarenlang publiceerden is met het in werking treden van **de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG)**, niet meer zo vanzelfsprekend. Reden voor het bestuur van onze vereniging om zich op dit punt terughoudend op te stellen en de publicatie in het jaarboek te laten vervallen.

Rondom en na de bevrijding in 1944-1945

Bijdrage van Piet Peeters

Onder de titel: 'Het dagelijks leven ontregeld' schreef Marius Broos over de gebeurtenissen die zich tijdens de Duitse bezetting afspeelden in Roosendaal.

Deze bijdrage gaat vooral over de gebeurtenissen waarmee de inwoners van Gastel werden geconfronteerd in de periode rondom de bevrijding in 1944 en daaropvolgende periode tot mei 1945.

Eind oktober 1944 werd duidelijk dat de Duitse bezetting niet lang meer zou duren. Na een hevige strijd in West-Brabant naderden de geallieerden onze omgeving. Vooral 's nachts trokken Duitse legeronderdelen zich al terug, veelal met gevorderde paarden en wagens op weg naar Stampersgat en Standdaarbuiten. Volgens plan zouden de Duitsers zich gaan verschansen achter – zoals zij die zelf noemden – de 'Dintel-Mark-Kanal-Stellung'. Deze Mark en de Dintel stelling, met als middelpunt Stampersgat, vormde de laatste verdedigingslijn vóór het Hollands Diep.

Voorafgaande aan de bevrijding wordt de Stoof nog vanuit Nispen en Roosendaal beschoten. Daarbij komen mevrouw A. Schoonen-De Vught, mevrouw Mies-Kamp en mevrouw De Priester-Boogaart om het leven.

Op 30 oktober wordt Roosendaal bevrijd. Dat gebeurt, wat de stad zelf betreft, snel en zonder veel slachtoffers. Onder de slachtoffers die echter wel vallen, is de Gastelse Catharina den Ouden. Vervolgens vertrekt een Canadese verkenningsseenheid vanuit Roosendaal naar Gastel en ontdekt dat in de kern van Gastel vrijwel geen Duitsers meer zijn. Daarna gaat een sectie van 3 brencarriers naar Gastel. Een van die verkenningsvoertuigen slaat op de terugweg naar Roosendaal om, waarbij Antonius de Bruyn en een Britse korporaal om het leven komen.

De Britse (West Riding) Infanterie-divisie, ook wel de 'Polar Bears' genoemd, krijgt vervolgens te horen, dat de kust in Gastel veilig is. Nog dezelfde dag wordt de kern van Gastel bevrijd door de hoofdmacht van de 'Polar Bears'. Als de Tommies (Britten) Gastel binnentrekken, komt iedereen de straat op en worden de bevrijders hartelijk ontvangen. De vlaggen gaan weer uit! Nu is het menens na de gebeurtenissen op Dolle Dinsdag, toen iedereen opgetogen was en ook de vlaggen uitstak.



Detail van de kaart van de opmars van de "Polar Bears" uit boek: '2ND Essex Operations in South-West Holland, Oktober - November 1944'

De Duitse 346^e Infanterie Divisie trekt zich terug. De laatste oosterburen verlaten Gastel via de Rijpersweg per motorfiets. Om vijf uur klinken er echter kanonschoten vanuit



Op deze in 1943 gemaakte foto rijdt de Duitse militair Adolf Schäfers op zijn motor op de Rijpersweg; hij was ingekwartierd bij de familie Brocatus in de Dorpsstraat

Stampersgat. Granaten slaan in in de kerktoren en in de omgeving daarvan. De Duitsers willen alsnog de kerktoren vernielen. Die is in tegenstelling tot meerdere torens en uitzichtpunten in het West-Brabantse niet opgeblazen. De toren zou dienst kunnen doen als uitkijkpost voor de geallieerden. Er zijn twee Sprengkommando's in Gastel, maar er is een misverstand welk Kommando uiteindelijk de toren zal opblazen.

De bevrijding van Gastel verloopt zo snel dat beide Kommando's Gastel overhaast moeten verlaten. De Duitsers proberen daarom de toren vanuit Stampersgat alsnog te bestoken. Voor de beschieting

van de kerktoren gebruiken de Duitsers Sturmgeschütz (gemotoriseerd kanon), dat heen en weer rijdt door Stampersgat en zo de indruk wil vestigen dat daar meerdere kanonnen hun schoten afvuren.

De beschietingen duren meerdere dagen. De eerste nachten na de bevrijding wordt door de Gastelaren dan ook in de kelders doorgebracht. Dat is niet alleen voor de veiligheid, maar ook omdat er zoveel ruiten sneuvelen, die worden vervangen door karton, papier of planken. Dan is de kelder nog de warmste plek. Bij die beschietingen komen nog enkele Gastelaren om t.w. mevrouw C. Danen-Broos met haar dochtertje, M. Speek en mevrouw. J de Veth-De Ruyter. Bij dezelfde beschietingen raakt luitenant-kolonel Butterworth zwaar gewond. Hij wordt nog overgebracht naar het ziekenhuis in Gastel maar overlijdt kort daarna.

De toren raakt zwaar beschadigd maar blijft overeind. De Duitsers vormen een verdedigingslinie, de al eerder genoemde 'Dintel-Mark-Kanal-Stellung'. Als onderdeel van die linie willen ze de polder onder water zetten. Een Sprengkommando blaast in de nacht van 30 op 31 oktober het gemaal Heerjansland te Stampersgat op. In het verslag van 346^e Infanterie Divisie is daarvan niets terug te vinden, maar uit mondelinge overlevering, gedaan door een naburig bewoner uit die tijd, komt de verklaring van het Sprengkommando. Ze hadden de Gastelse toren al laten staan en als ze nu ook nog het gemaal intact zouden hebben gelaten, dan zouden ze "An die Mauer gestellt werden".



Eén van de vele beschadigingen aan de toren van de St. Laurentiuskerk



Het door de Duitsers opgeblazen gemaal Heerjansland in Stampersgat

In het verslag van het Gloucestershire Regiment, meestal Glosters genoemd (een bataljon van de 56th Infantry Brigade), wordt vermeld dat de gebouwen van de suikerfabriek in Stampersgat nog door de Duitsers bezet werden gehouden. De 2 km boven Oud Gastel gelegen weg naar Stampersgat, werd gecontroleerd door het Maschinengewehr 08, door de geallieerden "Spandau" genoemd. Er werd een patrouille op pad gestuurd om 's nachts Stampersgat te bereiken, maar de aanval moest worden teruggefloten, toen ontdekt werd dat de "Boches", zoals de Duitsers door de Britten werden genoemd, de toegangsweg naar Stampersgat gedeeltelijk onder water hadden gezet. Hier en daar was dat schouder-diep. De commandant van de verkenningsgroep rapporteerde dit aan zijn commandant, maar die zei: "Don't be so bloody silly". Het antwoord was: "Well, wait untill daylight and you will see"! Dat was de eerste keer dat de Glosters te maken hadden met het feit dat gebruik werd gemaakt van water ter verdediging.



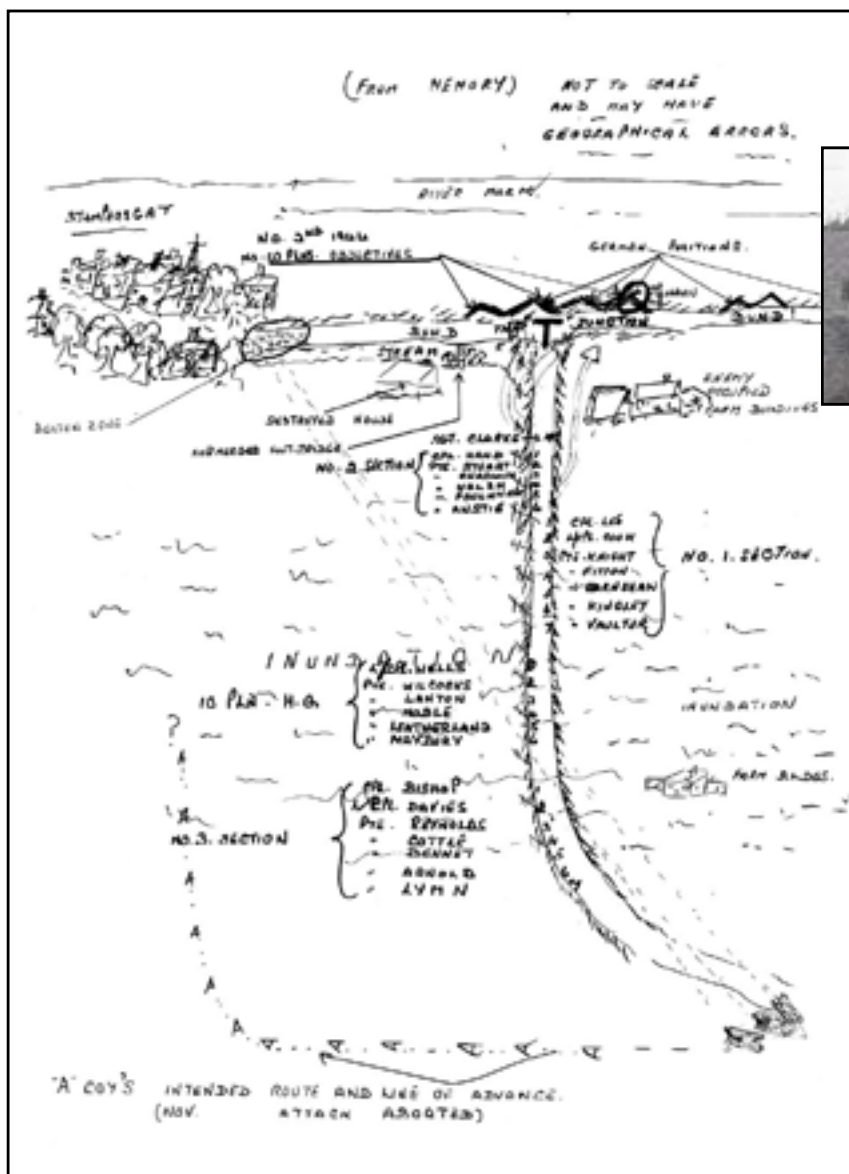
Britse militaire voertuigen op de Rijpersweg, nadat de Duitsers de Gastelse polder onder water hadden gezet



Engelse geschutsinstallatie bij Boombosch

Om de geallieerden tegen te houden wordt ook op verschillende plaatsen de Gastelse-dijk Noord en Zuid opgeblazen. Er valt in die dagen veel regen en aangezien het water niet weggepompt kan worden, loopt de Gastelse polder onder water. De Rijpersweg, de route naar Stampersgat, staat onder water en aan het eind van de Rijpersweg is een Duitse post uitgerust met een Spandau mitrailleur. Bovendien is er geen luchtsteun voor de geallieerden mogelijk vanwege de bewolking die dagenlang aanhoudt. Dat maakt dat Stampersgat moeilijk bereikbaar is en pas na 4 dagen de afstand

Gastel-Stampersgat wordt overbrugd. Intussen staan er bij Boombosch en in de Korte Dreef Engelse kanonnen die de kerk van Stampersgat en omgeving beschieten. Daarbij vallen ook verschillende slachtoffers bijvoorbeeld bij de familie Wierikx. De Mark wordt door de Britten in alle stilte met bootjes overgestoken.



Voertuigen en motoren rijden naar het eind van de Rijpersweg waar bij de boerderij van de familie Claassen een mitrailleurnest stond. Daar sneuvelden luitenant Bangs en korporaal Lee

Gloster-sergeant Frank Clarke – maakte deze schets aan de hand van zijn eigen herinnering – van de inname van het kruispunt aan het eind van de Rijpersweg

Vanuit Bosschenhoofd rukt de Amerikaanse 104e Infanterie Divisie, bijgenaamd de Timberwolves, op. De Amerikanen bevrijden Oudenbosch en ook Kuivezand. Zij gaan



op weg naar Standdaarbuiten met het doel de Mark over te steken. Zij stuiten echter op felle tegenstand en bovendien hadden de Duitsers het draaibare deel van de brug over de Mark

Inwoners van Stampersgat vluchten over de ondergelopen Rijpersweg naar Gastel. Op de fiets Piet Uitdewilligen. Jos Ernest en Jan van Sprundel duwen de kar en erop zitten Pauke Ernest - de Vet (voor) en mevrouw Van Sprundel

opgeblazen. Bij die gevechten komt J. van Rooy om het leven. Standdaarbuiten wordt hevig beschoten door de Amerikanen. Hun tactiek is de vijand met zwaar vuur onder druk te zetten, zodat de weerstand niet zo groot is en mogelijk militairen spaart, die anders in het gevecht zouden sneuvelen. In de nacht wordt de Mark overgestoken met bootjes.

Na de bevrijding van Stampersgat op 4 november komen hele groepen evacuees uit Stampersgat naar Gastel. Veel woningen zijn daar onbewoonbaar geworden als gevolg van de beschietingen vanuit Gastel. De mensen uit Stampersgat worden hier goed ontvangen. Er komen ook vluchtelingen uit Klundert en omgeving. In Gastel waren in 1943 al evacuees ondergebracht uit o.a. Souburg. Er zijn op dat moment meer dan 1200 extra inwoners in Gastel. Veel van die vluchtelingen worden later overgebracht naar Roosendaal, Breda en Zundert. Al die mensen en ook geallieerden worden voornamelijk ondergebracht bij particulieren.

De gesneuvelde geallieerde militairen worden voorlopig begraven op een perceel aan de Veerkensweg.

In Londen was in 1943 het Militair Gezag ingesteld. Dat moet voorzien in het gezagsvacuüm zodra de bevrijding een feit is. Om dat gezag te handhaven werd er een Ordedienst aangesteld. Deze bestaat uit leden van het voormalig verzet. Zij maken deel uit van Delta West

Brabant. Ook jongeren melden zich aan. Tegen de regels van het Militair Gezag in lopen sommigen daarvan gewapend met een geweer rond om de orde te herstellen. Er zijn erbij



Mei 1945 - Kranslegging bij de eerste rustplaats van de gesneuvelde geallieerde militairen aan de Veerkensweg

die vinden dat ze de bevoegdheid hebben om mensen te arresteren die in hun ogen fout geweest zijn. Daarbij worden meisjes, die volgens hen een te intieme band hadden met Duitse jongens opgepakt en kaalgeschoren. Jeugdige SS-ers worden opgesloten in de ruïne van voormalige suikerfabriek Sint Antoine aan de Sint Antonedijk. Zij worden te werk gesteld bij de boeren in de omgeving. In dat gebouw worden later ook jongeren gevangen gezet, die bij de SS zaten en worden heropgevoed. (Zie artikel Kees Rademakers elders in dit Jaarboek).

Cor Kooger maakte in 1947 deze penschets van het detentiecentrum voor jeugdige SS-ers, gevestigd in de voormalige suikerfabriek St. Antoine



Een ouderpaar wordt gegijzeld omdat een van hun zonen in Duitse krijgsdienst zit en onvindbaar is. Later wordt bekend dat die zoon in Berlijn is gesneuveld.

Voorafgaand aan de bevrijding werd er uitgekeken naar de tijd dat alles weer zijn normale gangetje zou gaan, maar niets was minder waar. Er is na de bevrijding een tekort aan van alles en de distributie van levensmiddelen, door middel van bonnen, wordt voortgezet. In de eerste dagen is er ook geen elektriciteit. De Duitsers hadden de elektriciteitscentrale van Geertruidenberg opgeblazen en het onderstation van de PNEM in Roosendaal vernield. Het is dus behelpen met kaarsen. Na enkele dagen wordt de stroomvoorziening hersteld vanuit de zuivelfabriek 'De Vacca, de suikerfabriek te Stampersgat en later vanuit een drijvende centrale te Antwerpen. Ook de waterleiding werkt niet meer omdat er een duiker bij Oudenbosch is opgeblazen; die wordt gelukkig spoedig hersteld.

Gastel krijgt te maken met inkwartiering van aanvankelijk Britse en later ook Amerikaanse militairen. Er is zelfs minder voedsel beschikbaar dan vóór de bevrijding, want ook de militairen moeten worden bevoorrad. Allerlei artikelen blijven op de bon en daar



November 1944 - Britse militairen op de Achterdijk voor de boerderij van de familie C. van de Weijgert

de boodschap.

De militairen van 2 Essex krijgen een rustperiode van 10 dagen in Gastel, nadat ze maandenlang actief waren geweest in hun opmars naar West-Brabant. Ze worden hartelijk ontvangen en kijken nog jarenlang met een positief gevoel op die periode terug.

De Britten hebben het idee dat in ons land iedereen op klompen loopt en staan verbaasd dat er zoveel mensen goede schoenen dragen. In hun eigen land was het bezit van goede schoenen zeker niet vanzelfsprekend. De mensen worden

is dan ook moeilijk aan te komen. Er ontstaat een levendige ruilhandel. In een dorp als Gastel, hebben veel inwoners een moestuin en – al dan niet clandestien – enige dieren, die als ze worden geslacht ook weer voedsel opleveren. Melk wordt gekarnd voor de boter. In menig tuin of boomgaard wordt tabak geteeld, waarvan shag ("Fleur de Matras") wordt gemaakt. De Crisis Controle Dienst (CCD) blijft controleren, dus uitkijken is nog steeds



November 1944 - De Britse militairen Wally Coldrick en John Mercer op een ontspannen moment op de Stoof met de kinderen Jac Rijdsijk, Piet de Bont en Piet Ernest

vindingrijk. Zo worden van Amerikaanse bloembaaltjes en militaire uniformen kledingstukken gemaakt. Van koperen hulzen, die overal te vinden zijn, worden vazen, asbakken en stofblikken gemaakt.

Menigeen kan onze bevrijders te woord staan vanwege hun schoolopleiding. Maar er ontstaan ook misverstanden. Er is moeilijk aan kolen te komen en het eten wordt vaak bereid op petroleumstellen. Daar heb je petroleum voor nodig. En als je daarvoor naar de Britten gaat en vraagt om petroleum, dan krijgt je echter geen petroleum maar benzine. Het Engelse woord voor benzine is *petrol*. En als je die gebruikt in een petroleumstel dan krijg je een steekvlam. De Tommies brengen ook chocola, sigaretten en biscuits mee. De Britten zijn nogal slordig en laten nogal wat uitrustingstukken achter die dan worden gebruikt door de bevolking.

De nieuwsvoorziening berust in de laatste maanden van de bezetting op kranten die op den duur maar enkele dagen in de week verschijnen en het formaat hebben van een dubbel A4-tje. De radio, voor zover de mensen die nog hebben, brengt af en toe nieuws



Een deel van de voorpagina van de 'Vliegende Hollander' verspreid door de geallieerde luchtmacht

van Radio Oranje. Mensen, die een radio hadden ingeleverd, kregen die terug. Ze waren opgeborgen in de kelder van het postkantoor. In die kelder werd tijdens de bezetting stiekem toch naar de radio geluisterd. Vlugschriften, zoals de 'Wervelwind' en 'De Vliegende Hollander' worden door geallieerde vliegtuigen gedropt, maar het meeste "nieuws" komt toch van geruchten. Na de bevrijding verschijnt 'Het Brabants Nieuwsblad' onder de hoede van het Militair Gezag. Het Dagblad van Noord-Brabant (de voorganger van De Stem) verschijnt pas veel later. In Eindhoven beginnen radio-uitzendingen onder de naam 'Radio Herrijzend Nederland'.

In de scholen waren Duitse militairen ondergebracht, maar die worden weer opgevolgd door geallieerden, zodat het onderwijs nog steeds op allerlei plaatsen, zoals café s en zolders moet worden gegeven.

Als men denkt dat het gevaar geweken is, worden vanuit het nog bezette gebied V1's en V2's (vliegende bommen) gelanceerd in de richting van Antwerpen. Die komen over West-Brabant en veel van die projectielen storten voortijdig neer. Bij de langzaam vliegende V1's heb je soms nog de



November 1944 - Amerikaanse militairen van het 125ste AAA Gun-afweergeschut voor het neerhalen van V1's op het plein van de St. Bernardusschool

gelegenheid om je in veiligheid te brengen. Die hoor je aankomen en als de motor stilvalt, weet je dat de V1 naar beneden stort. Bij de V2's, die sneller dan het geluid vliegen, lukt dat niet.

Al spoedig komt er een Amerikaans legeronderdeel, de 125^e AAA Gun (Automatic Anti Aircraft Artillery Luchtafweergeschut). Die wordt ondergebracht in de Sint Bernardusschool. Dat onderdeel moet vliegende bommen neerhalen voordat die de belangrijke havenstad Antwerpen kunnen bereiken.

De verbindingen met de dorpen in de buurt zijn verbroken. Het water blijft nog tot half november in de polder staan. Een stoomgemaal in Stampersgat pompt het water weer weg. De bruggen bij Gastelsveer, in Stampersgat en de Schans bij Standdaarbuiten werden opgeblazen door de Duitsers. Ze worden vervangen door Baileybruggen. Op de Gastelseweg naar Roosendaal zijn twee dikke betonnen muren gebouwd als hindernis. Het middengedeelte van die muren wordt opgeruimd.

Medio november wordt via de noordkant van Gastel een militaire zone ingesteld vanuit Breda naar Bergen op Zoom. Je kunt dan alleen maar met een speciale vergunning die zone in. Er staan o.a. controleposten van de ordedienst op de Rijpersweg bij café Koopmans Welvaren (D'n Hutsel) en bij Gastelsveer. De controlepost wordt bemand door leden van de Ordedienst. Er wordt ook een avondklok ingesteld; om 6 uur 's avonds moet iedereen binnen zijn.



**November 1944 - Ordediensten
bij Gastelsveer (links) met Kees Aanraad (r) uit de
Steenstraat en bij d'n Hutsel met Rinus Brugmans,
Tinus van Nispen en Kees Palings**

In november en december wordt in Gastel verschillende keren gecollecteerd voor de inwoners van Stampersgat. Die hadden veel geleden onder de beschietingen en waren vaak allerlei spullen kwijtgeraakt. De collectes en andere acties brengen veel op.

De inwoners van het bevrijde gebied moeten nog steeds hun persoonsbewijs (Pb) kunnen tonen bij controle. Er komt een oproep om met het persoonsbewijs naar het gemeentehuis te komen. De Pb's worden voorzien van een stempel, maar personen die gezien worden

als een niet goed vaderlander, krijgen die stempel niet en worden buitengesloten van bepaalde voordelen die de goede burger wel krijgt. Ze krijgen geen distributiebonnen.

Intussen ondernemen enkele notabelen uit Gastel, waaronder Mr. Mastboom, actie met als doel burgemeester H. Hofland af te zetten. Die stond volgens deze personen teveel aan de Duitse kant tijdens de bezetting. Als voorbeelden worden brieven aangehaald die de burgemeester had laten uitgaan naar de gemeenteambtenaren in verband met de te geringe medewerking aan de winterhulpcollecten. Anderzijds had hij in 1943 geweigerd

om besturen van organisaties te laten arresteren. Bovendien had hij in dezelfde periode aan de gewestelijk politiepresident te Eindhoven gemeld dat er in mei 1943 geen stakingen hadden plaatsgevonden, terwijl dat in werkelijkheid op de melkfabriek wel was gebeurd.

Met kerstmis volgt er nog een inzameling van goederen voor de getroffen medemens. Het is erg koud en er is moeilijk aan stookmateriaal te komen. Aan steenkool al helemaal niet. Het is ook spannend omdat de Duitsers begonnen zijn met het Ardennenoffensief dat voor hen gunstig lijkt te verlopen. Militairen die hier nog ingekwartierd zijn, worden overplaatst om de oosterburen het hoofd te bieden. Doel van de Duitsers is om Antwerpen te heroveren, maar de aanval wordt gelukkig nog in de Ardennen tot stilstand gebracht.

Intussen blijven de V1's en V2's over Gastel vliegen. In een glazen hok boven op het gemeentehuis op Dorpsstraat 14, posten 's nacht twee personen van de luchtwachtdienst. Dat gebeurde al tijdens de Duitse bezetting. Ze moesten 's nachts de overvliegende vliegtuigen (behalve de Duitse) registreren. De uitkijkpost blijft bemand en nu worden vooral de overvliegende V1 en V2s genoteerd.

Het is in die tijd een komen en gaan van militairen: Britten, Canadezen en Amerikanen, die moeten worden ingekwartierd. Dat gebeurt o.a. op de scholen en ook bij particulieren, zoals op de pastorie en bij de familie Mastboom.

Op 15 februari gebeurt er een noodlottig ongeval bij de familie Van Nijnatten aan het Broekestraatje. Een onderdeel van een neergestorte V1 wordt in huis gehaald en ontploft daar met als gevolg dat vader Adrianus, zoon Adrianus jr. en dochtertje Jacoba om het leven komen. De overige 4 gezinsleden raken zwaar gewond.



Op 15 februari 1945 neemt Adrianus van Nijnatten, wonend aan het Broekestraatje, een onderdeel van een V1 mee naar huis. Daar ontploft het, waardoor Adrianus (49), zijn zoon Adrianus jr. (18) en zijn 9-jarig dochtertje Jacoba om het leven komen

In februari vliegen nog tientallen V1's en V2's over en enkele daarvan storten neer in Gastel. Gelukkig meestal op open land, maar door de explosies zijn er nog nauwelijks ruiten heel in Gastel. Een V1 valt in de Jagersweg. Daarbij worden twee woningen en een boerderij zwaar beschadigd, maar gelukkig zijn daarbij geen mensenlevens te betreuren.

In maart gaan Gastelaren aan het werk bij de aanleg van de Canadese militaire begraafplaats in Bergen op Zoom. In april komt het openbaar vervoer weer op gang. De BBA rijdt weer op de lijn Breda-Bergen op Zoom driemaal daags v.v. De bussen zijn zogenaamde bellenwagens, omgebouwde Londense brandweerauto's. Medio april krijgt burgemeester Hofland te horen dat hij mag blijven als burgemeester van de gemeente Oud en Nieuw Gastel. Hij zal echter geen promotie mogen maken naar een grotere gemeente.

Er komen weer vluchtelingen uit Klundert. Het is daar nog gevaarlijk omdat de streek langs het Hollands Diep nog steeds wordt beschoten vanuit de overkant, waar de oosterburen het nog steeds voor het zeggen hebben.

Op 5 mei 1945 komt over de radio het bericht dat het Duitse leger ook in ons land is gecapituleerd. Dat wordt al gauw gevierd met een kinderoptocht, 's avonds bal en de andere dag is er een plechtige mis. De schoolkinderen krijgen vrijaf.

De openbare noodverlichting, in de vorm van blauwe lampen, wordt weer vervangen door gewone lampen en zo komt van lieverlee het normale leven weer op gang. Er worden veel wijkfeesten georganiseerd, maar dat valt buiten dit relaas. Er komt ook een einde aan de onzekerheid over familieleden die in Duitsland terechtkwamen. Ze komen van lieverlee weer per trein in Roosendaal aan. En vervolgens weer thuis.

Bronnen

Andrew Holborn: *The 56e Infantry Brigade and D Day*, Londen, 2010.

Hermann Rahm: *346 Division in den Abwehrkämpfen zwischen Schelde und Maas von September bis November 1944*.

Herinneringen van Br Théophile Nijman.

J. van Doorn e.a. *Operatie Rebound, bevrijding van de Westhoek*. Stichting Historisch Onderzoek Tweede Wereldoorlog, oktober 1994.

Jack Laros. *Bezetting en Bevrijding Oud Gastel en Stampersgat 1940 – 1945*, april 1990.

P. Hoedelmans e.a. *De Bevrijding van West Brabant, september 1944 – mei 1945*, Gemeentearchief Roosendaal en Nispen, 1994.

Gemeentearchief Oud en Nieuw Gastel: *Oorlogsgeweld*.

Archief Heemkundekring 'Het Land van Gastel'.

Verschillende artikelen in jaarboeken van Heemkundekring 'Het Land van Gastel'.

The Black Badge, Uitgave van The Gloucestershire regiment.

L. Hoegh en H. Doyle: *Timberwolf Tracks*.

Wim Klinkert, *Jaarboek 'De Oranjeboom' 47 (1994): Noord-Brabant strijdtoneel*.

Mededelingen van verschillende personen.

De oorlogsherinneringen van enige prominente Gastelaars

Op schrift gesteld door Piet Peeters

Inleiding

In 1994 werd uitgebreid 50 jaar bevrijding herdacht en gevierd. Een onderdeel van die herdenkingen waren tv-opnamen van vraaggesprekken met een aantal Gastelaren.

In die tijd hadden we nog de LOOS (Lokale Omroep Oud Gastel Stampersgat). Elly Schepers, destijds medewerkster van LOOS, ging in gesprek met Gastelaren die hun herinneringen aan de oorlog vertelden. Dat gebeurde in samenwerking met Heemkundekring 'Het Land van Gastel'. Die zorgde ook voor de locatie. De opnamen vonden plaats in de stijkamer van het museum.

Voor die vraaggesprekken werden personen uitgekozen met een verschillende achtergrond om een gevarieerd beeld te krijgen van de gebeurtenissen tijdens de Duitse bezetting 1940-1945. Een viertal gesprekken komt aan de orde. Aan het woord kwamen:

- **Piet. F. A. Akkermans.** Hij woonde op Markt 10 en beleefde de oorlog in het centrum van Gastel.
- **Jan Gelijns** agrariër en destijds woonachtig in het buitengebied op Overesselijksestraat 3. (Later was daar de firma Van Schilt gevestigd en momenteel heeft de bebouwing plaatsgemaakt voor Industrierrein Borchwerf 2). Jan kreeg te maken met specifieke problemen bij het boerenleven in die tijd.
- **Harrie Zandbergen.** Hij had vóór de oorlog een administratieve functie. Hij werd in 1943 – zoals zovelen – opgeroepen om zich te melden voor werk in Duitsland. Hij kwam daar terecht in het oosten van Duitsland op een boerenbedrijf. In 1945 werd hij door de Russen bevrijd.
- **Tinus van Nispen.** Tinus woonde voor de oorlog in Dorpsstraat 17. Hij was werkzaam bij de PTT (afdeling post). Ook hij kwam na herhaaldelijke oproepen in Duitsland terecht om daar bij het postwezen te werken. Hij wist echter na verlof in Nederland te blijven en na verschillende omzwervingen bracht hij de laatste maanden van de oorlog in Gastel door op verschillende schuilplaatsen.

De interviews werden uitgezonden op de tv-uitzendingen van LOOS. Menigeeen nam die uitzendingen op met videoapparatuur. Later zijn er ook DVD-opnamen van gemaakt.

De teksten van die interviews zijn gedeeltelijk uitgewerkt en weergegeven in de navolgende verhalen.

De herinneringen van Piet (P.F.A.) Akkermans

Piet Akkermans woonde in die tijd op Markt 10. In de eerste dagen van mei 1940 was het in Gastel nog vrij rustig. Maar door de jaren van bezetting gebeurde in Gastel ook wel het een en ander.



Piet Akkermans

Na een paar dagen kwamen de eerste Duitsers. Het gemeentebestuur was afwezig en het gemeentehuis stond leeg. Je was wat berichtgeving betreft aangewezen op wat de Duitsers lieten weten; maar dat was niet geheel betrouwbaar. Je moest maar tussen de regels doorlezen om te weten wat er aan de hand was.

In ons land werd in 1940 de Nederlandse Unie opgericht. Die kreeg ook in Gastel een afdeling. De bedoeling van die Unie was om de NSB de wind uit de zeilen te nemen. Al gauw kreeg de Unie een aanhang van 800.000 personen. De Unie probeerde regelingen met de Duitsers te treffen. In de loop van de tijd werd de Unie meer anti-Duits en ze werd dan ook verboden.

Na een half jaar kregen we meer berichten vanuit geallieerde kant. De Engelse zender begon met uitzendingen in de Nederlandse taal en zo kon je op de hoogte komen van wat er in de wereld gebeurde. De Duitsers gingen die uitzendingen echter storen en dat werd zo

verschrikkelijk erg dat je nog nauwelijks iets kon verstaan. Later moest je op last van de Duitsers je radio inleveren, Dat hebben we toch maar niet gedaan. Die radio's werden op het postkantoor bewaard. Anderen leverden de radio wel in. Een radio kreeg een apart plaatsje in het kolenhok van het postkantoor en die kon dan stiekem beluisterd worden.

Op een gegeven moment kwamen er in Gastel ruim 1200 evacuees uit Souburg op Walcheren. Die moesten in Gastel ondergebracht worden en dat lukte. Die evacuees moesten net als de andere inwoners van ons land voorzien worden van bonnen, want alleen daarmee kon je voedsel en kleding kopen. Dat werd door de gemeente geregeld en dat werd goed gedaan.

Het was een angstige tijd. Vanaf 1942 kwamen er 's nachts Engelse bommenwerpers overvliegen. Soms wel 1000 tegelijk. Die maakten veel lawaai en regelmatig werden die naar beneden geschoten en je moest maar afwachten waar zo'n vliegtuig terechtkwam.



Piet Akkermans woonde op de hoek van de Markt en de Dorpsstraat

In 1943 werden de eeuwenoude kerkklokken uit de toren gehaald. Enkele jongelui wisten materialen waarmee die klokkenroof zou gebeuren in de buitenvijver (van Het Hof P.P.) te gooien. Het heeft helaas niet veel geholpen, maar de jongelui liepen toch veel risico want op zulke acties stonden zware straffen.

We kregen ook te maken met het verzet. Verzetsmensen waren o. a. actief om overvallen uit te voeren op bussen en postwagens. Die vervoerden ook distributiekaarten en bonnen en die werden weer gebruikt om eten voor onderduikers te kopen. Een van die overvallers, afkomstig uit Steenberg, werd gezocht. Hij kwam door bemiddeling van dokter Van Susante bij ons terecht. Hij was veertien dagen bij ons ondergedoken. Als het gevaarlijk was, sliep hij bij ons in de tuin.



Dodenherdenking op 4 mei 1960 in de Veerkensweg met links Piet Akkermans; achter hem broeder Théophile

Op 5 september 1944 kwam Dolle Dinsdag. We dachten dat de bevrijding gauw zou komen, maar dat viel tegen. In oktober hadden we het idee dat de bevrijding toch wel naderbij kwam. Er was in de verte gerommel van het front bij Roosendaal.

Op 30 oktober om ongeveer drie uur in de morgen liep er op de Markt een SS-officier in zijn eentje. Hij zag er brutaal uit en was zwaar gewapend. Hij keek rond of er nog iets te "organiseren" viel. In de middag zijn de Duitsers naar Stampersgat getrokken. Om twee uur kwam er een brencarrier de Markt opgereden. Dat gaf me een gejuich. We liepen naar de carrier toe en praatten met de soldaten. Toen wisten we dat de bevrijding eraan zat te komen. De carrier

reed nog even de Dorpsstraat in en keerde om, om op weg te gaan naar Roosendaal. Daar werd gemeld dat Gastel vrij was van de Duitsers. Wij liepen met een groepje van een man of zes naar Roosendaal en kwamen bij een noodbrug op de Kade. Die was daar gelegd omdat de brug door de Duitsers was opgeblazen.

Daarna liepen we weer terug naar Gastel. Daar werd intussen vanuit Stampersgat op de toren geschoten. De toren kreeg – naar later bleek – 37 treffers. De projectielen konden niet door de muren van anderhalve meter, maar er was een gedeelte van de toren van binnenuit voorzien van een nis om het orgel te kunnen plaats en op die plek kwam wel een granaat door de muur en het orgel werd zwaar beschadigd. Ook vlogen er granaten door het dakbeschot.

Al bij al probeerden wij zo goed mogelijk door de oorlogsjaren te komen. Op het platteland, waartoe wij ook hoorden, hebben we geen honger hoeven te lijden. De boeren hielpen ons en dat ging goed. Zo hebben we zonder veel problemen de oorlogsjaren overleefd.

Oorlogsherinneringen van Harry Zandbergen

Harry Zandbergen werd geboren in Oud Gastel. Na zijn lagere school jaren ging hij in Roosendaal naar de Mulo. Daarna ging hij werken op het kantoor van een expeditiebedrijf, eveneens te Roosendaal. Hij werd tijdens de mobilisatie van 1939 opgeroepen in militaire dienst. Bij verschillende gelegenheden vertelde hij over zijn ervaringen in de mobilisatietijd en tijdens de oorlog. Een weergave van verschillende anekdotes volgt hierna.

Ik werd geplaatst in Weert en was daar ordonnans. Dat heb ik niet lang gedaan, want ik werd in een toren op wacht gezet bij de Duitse inval in mei 1940. Dat zag ik echter niet zo zitten want de kans dat die beschoten werd was groot. De Duitsers vielen al gauw via Venlo en Well Nederland binnen en ik kwam met mijn onderdeel in het nauw te zitten. We werden al spoedig gevangen genomen door de Duitsers en moesten afmarcheren naar Son. Daar werden we achtergelaten door de Duitsers. Hierna zijn we te voet naar Oirschot gesukkeld. Vervolgens werden we getransporteerd naar Sint Oedenrode. Vandaar konden we richting huis en op 24 mei 1940 waren we allemaal weer thuis.

Gelukkig kon ik weer spoedig aan het werk, want anders had ik weer naar Duitsland gemoeten. Echter, in 1943 werden alle mannen tussen de 18 en 51 jaar opgeroepen om in Duitsland te gaan werken. Ze moesten de plaats innemen van de mannen, die in het Duitse leger moesten. Ook de militairen die in 1940 krijgsgevangen waren geweest en toen weer waren vrijgelaten, werden teruggeroepen en moesten zich melden voor krijgsgevangenschap in Amersfoort. Vandaaruit zouden ze naar Duitsland worden overgebracht. Je kon wel wegblijven, maar dat was gevaarlijk. Er stonden strenge straffen op wegblijven. Er was ook een groot wantrouwen. Je had NSB-ers, die je zouden kunnen verraden, dus je moest wel.

In Duitsland ging ik naar Altengrabow. Al in de eerste nacht kregen we daar te maken met een bombardement. Het was daar toch al niet zo goed. Er waren daar ziektes en de onderkomens waren smerig. Daarna werd ik overgeplaatst naar een kamp in een dorp aan de Elbe (*Dat bleek Torgau a/d Elbe te zijn; zie ook speciale 'inzet' in dit artikel!*). Je werd daar als krijgsgevangene ingedeeld in een Arbeitskommando, want je moest werken in de productie.

In dat kamp waren 5000 personen van allerlei soorten. Er zaten voornamelijk Fransen. Er waren ook Engelse en Amerikaanse krijgsgevangenen. De Fransen zaten daar dikwijls al vanaf 1939. Die hadden ervaring op welke manier je het beste kon overleven. Ze zeiden: "Je wordt gevraagd wat voor werk je kunt, want werken moet je allemaal". Ze gaven de raad om je te laten indelen in de particuliere sector. Maar ja, als administrateur was dat niet zo eenvoudig. Werken op een fabriek was te gevaarlijk vanwege bombardementen.

Er bleef dan alleen over om je aan te melden voor de agrarische sector. De kans dat je fatsoenlijk te eten kreeg was dan groter. Ik meldde me aan voor het boerenwerk en kwam met een groepje van 5 in een kleine gemeente, zo groot als Stampersgat. Wij dachten, dat werk doen we wel even, maar dat viel niet mee. Van 's morgens zes tot 's avonds tien,

dat waren wel lange dagen. Ik moest o.a. een paard en wagen mennen en dat had ik nog nooit gedaan. Maar daar stond tegenover dat je fatsoenlijk te eten kreeg.

Dat duurde tot juli 1944. Toen werden daar Russen te werk gesteld en wij werden getransporteerd naar Holzdorf. Daar kwam ik met nog meer Nederlanders op een houtzagerij. Dat vond ik jammer, want hout kun je niet eten. Je kwam daar in de plaats van de plaatselijke arbeiders want die moesten in militaire dienst. In Holzdorf was ik weer tot april 1945.

Ik had geen idee wat er aan het thuisfront gebeurde. Je kreeg geen enkel bericht. Je kon wel uit de houding van de Duitsers merken dat het niet zo formidabel ging. Op 20 april was de verjaardag van Hitler. Maar op die dag vond ik een schilderij van Hitler tussen de planten. Die hadden de bewoners uit de woning verwijderd. De burgemeester van Holzdorf kondigde Panzeralarm aan. De Russen waren op komst met tanks. De Volkssturm werd opgeroepen om de stellingen te betrekken. De baas,

Een bijzondere vondst

Tijdens het opmaken van dit jaarboek stuitte de redactie geheel toevallig – in onlangs verkregen foto- en postkaartenarchief van de familie Akkermans – op een **Postkarte**.

De kaart bleek geschreven te zijn door Henri Zandbergen en vanuit **Torgau a/d Elbe** als **'Kriegsgefangenenpost'** te zijn verstuurd aan zijn vriend Piet Akkermans.

Beiden vertellen in dit artikel over hun oorlogsherinneringen.



In de kaart condoleert Harrie zijn vriend Piet met het overlijden van diens broer Jan. Jan was meester in de rechten en had een goede baan bij de Postchque- en Girodienst. Altijd in gedachten, stak hij in mei 1944 de straat over en werd door een auto gegrepen. Hij overleed aan de gevolgen van deze aanrijding.



Jan staat links op de foto naast zijn broer Piet

Herr Bettler, stopte met werken. De zagen moesten worden stilgezet en ik moest met mijn ploeg onderhoudswerk gaan doen.

Het was een onzekere en gevaarlijke tijd. We waren niet op de hoogte van de vorderingen van het Russische leger, maar nu merkten we dat de Russen toch dichtbij kwamen. We voelden dat we voor onze eigen veiligheid moesten zorgen. De Duitsers en de Russen zouden zich zeker niet om ons bekommeren. We namen onze intrek in een boerderij waar ook al mensen uit het dorp hun toevlucht hadden genomen.

Op 22 april kwamen dan werkelijk de Russen. Er werd nog tussen de Duitsers en de Russen geschoten. Wij hielden ons verscholen in een loods, maar toen het schieten afgelopen was, kwamen we tevoorschijn en we gaven ons met de armen omhoog over aan de Russen. We waren dan wel verlost van de Duitsers, maar het bleef uitkijken want voor de Russen waren wij als ex-krijgsgevangenen moeilijk uit elkaar te houden. Het was voor hun moeilijk te onderscheiden, wie nou vriend of vijand was. Een van de Franse krijgsgevangenen zei: Je kunt wel zeggen dat je Nederlander bent maar dan kun je het wel vergeten want dat kennen ze niet. Zeg maar dat je "Fransoesky" bent. Dat kennen ze wel. Ik kreeg ook nog een jack van de Fransen, zodat ik er als een echte Fransoos uitzag.

Er kwam een Russische militair en die sprak vloeiend Duits. Hij zei; "Jullie zijn nou bevrijd en jullie kunnen naar huis". Maar dan moet je via Rusland en dan via Odessa over zee. Maar de oorlog is nog niet afgelopen. De Rus zei ook nog: "Jullie moeten naar het oosten marcheren". Maar wij besloten toch naar het westen te gaan. Dan zouden we zeker eerder thuis zijn. We zouden dan maar gaan op eigen risico.

Na een paar dagen vertrokken we. We hadden paard en wagen gevorderd en gingen op pad. Dat liep natuurlijk fout, want we konden niet over de Elbe. De stad Wittenberg was nog niet gevallen. Toen de Amerikanen daar toch kwamen werden we nog tegengehouden. Kort daarna kwam dan toch de capitulatie en we wilden via een pontonbrug over de Elbe zien te komen, maar daar was een Russische controlepost en we moesten langs de resten van een opgeblazen spoorbrug. We werden door de Russen gecontroleerd en moesten ons gespan achterlaten.

Over de Elbe kwamen we in de Amerikaanse sector en werden we naar Dessau gedirigeerd in een loods van de Junckers-vliegtuigfabrieken. Dat gebeurde op 7 mei. We bleven tot 16 mei bij de vliegtuigfabriek en werden toen in een vrachtwagen geladen. We reden naar Leipzig, waar een goederentrein gereed stond om ons naar Nederland te vervoeren. Met militair vervoer dus met veertig man in een trein met veewagens. Daarin wat stro.

Die reis duurde zes dagen en nachten. Af en toe was er brood. We kwamen via Thionville, Luxemburg en België met de trein in Weert aan. In Weert kregen we te horen dat we weer in militaire dienst werden opgenomen, want Japan was nog in oorlog en we zouden dan naar Nederlands-Indië moeten om tegen Japan te vechten. We kregen eerst drie maanden verlof en tot ons geluk capituleerde Japan toen. Op 8 augustus kregen we groot verlof.

Op 24 mei was ik weer terug in Gastel. Natuurlijk waren ik en mijn lotgenoten nieuwsgierig hoe het thuis zou zijn. We hadden ons van alles wijs laten maken. Eén van de verhalen was dat de koningin opdracht had gegeven om volle wagons met sigaretten

en andere lekkernijen naar Nederland te laten komen. Dit alles onder het motto: Nou wordt alles weer goed! Nou dat hebben we geweten! Er was geen blijde ontvangst met fanfares enzovoort. Maar ik was wel blij dat ik thuis was. Nu was ik van de druk af. Maar we moesten wel van voren af aan beginnen. De mooiste jaren van onze jeugd waren ons ontnomen en die kregen we niet meer terug. Maar ik kreeg nu werk als ambtenaar op het gemeentesecretarie van Roosendaal.

Later wilde ik nog wel eens terug naar de plaatsen waar ik tijdens de oorlog was geweest, maar die lagen destijds in de DDR en het was toen niet mogelijk om daar terug naar toe te gaan.

P.S. Harry Zandbergen is later gemeentearchivaris geworden in Roosendaal. Hij had een grote belangstelling voor de historie en dan met name die van Gastel. Hij werd lid van de heemkundekring en hoofdredacteur van het jaarboek. Daarin verscheen een serie interessante bijdragen van hem. Hij woonde tot aan zijn overlijden in 2000 in de Kerkstraat.



Harry Zandbergen in vol ornaat bij zijn terugkeer uit Duitsland

Oorlogsherinneringen van Jan Gelijns

Jan Gelijns woonde in de oorlogsjaren in de Overesselijksestraat; hij had daar een veehouderij. Hij was ook melkrijder voor melkfabriek Vacca en haalde de melk op bij de veeboeren en bracht de lege bussen weer terug. Op de plaats waar zijn boerderij stond is later het bedrijf in bouwmaterialen van Van Schilt gekomen. Jan verhuisde met zijn gezin naar Stampersgat. Nu is het gebied van de Overesselijksestraat industrieterrein Borchwerf 2. Jan was jarenlang raadslid en nog een periode wethouder van onze gemeente Oud en Nieuw Gastel.



Jan Gelijns

In mei 1940 vielen de Duitsers ons land binnen. De eerste dag was het stil. De tweede dag was er een bombardement op de Vacca. Daarbij vielen doden en gewonden. De volgende nacht was het rommelig. Dat waren Franse grondtroepen die ons land te hulp waren gekomen. Ze kwamen echter niet verder dan Breda. Ze trokken zich terug langs Kruisland.

Een paar dagen later had ons land zich overgegeven. Het was toen weer opvallend stil. We konden het allemaal niet geloven. Het was ook angstig. De radio was stilgevallen, dus wij wisten er niet veel van wat er gebeurde. De mensen wisten ook niet wat ze konden verwachten.

Een paar dagen later kwam er vanuit Roosendaal een militaire vrachtauto aanrijden met een grote oranje doek erover. Wij liepen naar de straat. De militairen vroegen of ze soldaten konden onderbrengen bij ons. Mijn vrouw riep: "Mannen, kom eens! Het zijn allemaal *"zeisiemannen"*. Dat was de benaming voor Duitsers die vroeger met hun zeis bij ons kwamen om ons te helpen bij de oogst. De Duitsers, want dat waren het, wilden melk hebben van onze boerderij. Ik had echter nog een paar borden liggen met de tekst: 'Besmet Bedrijf' en 'Mond en Klauwzeer' en die ging ik ophangen en daar hadden de Duitsers niet van terug.

De Vacca lag een paar weken stil maar de koeien bleven natuurlijk toch melk geven en ik leverde melk af bij het Anker in Roosendaal. Na een paar



Boven: Melkfabriek de 'Vacca' aan de Steenstraat tijdens de oorlogsjaren

Links ziet men op de achtergrond de fabriek met op de voorgrond de "schuilkelder"

weken was de schade aan de Vacca weer voldoende hersteld en kon daar weer melk geleverd worden. Ik ging weer melkrijden naar de Vacca en ik kreeg daarvoor f.2,10 per uur. Na een tijdje kreeg ik f.6,50. Je moest indertijd een minimum hoeveelheid melk leveren navenant dat je koeien had. Maar ik leverde minder en de Duitsers vroegen aan mij: "Waar blijf je met die melk?". Ik zei: "Die geef ik aan jullie kameraden". Daar namen ze genoeg mee.

Maar er kwamen meer problemen, ook met het voer. We kregen bonnen voor kunstmest en meel. De voorziening daarvan was heel karig, wat natuurlijk invloed had op de melkgift van het vee. Later kreeg je ook nog vorderingen van paarden. Je moest dan met je paard naar Roosendaal voor de keuring. Daar was een veearts die keurde. Ik had een grote ruin, een Bels en ging daarmee naar veearts Van Leengoed en die gaf mij een papier dat ik mijn paard mocht houden.

In Gastel woonde dokter Van Susante. Net als Van Leengoed gingen de artsen in protest tegen allerlei maatregelen van de Duitsers. De artsen moesten zich aansluiten bij de

Duitsgezinde artsenkamer. Daar hadden de meeste artsen geen zin in en ook dokter Van Susante wilde geen Duitsers meer helpen. Maar dat was je wel verplicht als er een plaat aan de muur hing met het opschrift: Arts. Van Susante haalde die plaat van de deur. Hij was secretaris van de artsenvereniging en hij had een kist met adressen van aangesloten artsen. Dokter Van Susante was bang dat die kist in handen van de Duitsers zou vallen. Dan zou het er niet alleen voor mij uitzien maar ook voor veel anderen. Hij riep mijn hulp in en ik heb die kist meegenomen. Bij mij achter was een bos en daar heb ik een gat gegraven en daar de kist in weggestopt. Later toen alles weer veilig was heb ik die kist teruggebracht en ik kreeg daarvoor een goede sigaar.

Op een gegeven moment kwam er politie en die vroeg om een onderduikadres. Op een morgen ging ik weer, zoals gebruikelijk, vroeg de koeien en het paard voeren. Ik liep daar met een rode lantaarn. Er was voor de rest geen licht. Ik zag een jood in de schuur. Ik schrok me wezenloos. De man vertelde dat hij was gevlucht uit Duitsland en dat hij naar Engeland wilde. Hij had honger en hij had ook geen geld. Ik heb een paar eieren gebakken en hij heeft zich lekker dik gegeten. Ik heb hem brood gegeven voor onderweg en een paar tientjes. Ik gaf hem een kaartje mee hoe hij verder moest lopen. Zo zijn er nog wel meer bij mij langsgelopen. Ik heb geholpen waar dat nodig was. Ik heb wel in het verzet gezeten maar niet met wapens rondgelopen, wel misschien eens een keer als dat nodig was.

Na Dolle Dinsdag kwam er een man of zes bij mij van de distributie. Het was voor hun onveilig in Roosendaal. Ze zijn een paar dagen bij mij gebleven en toen weer vertrokken.

In 1944 werd er een tankval gegraven tussen Gastel en Roosendaal, bij de Kapelberg. Daar was een spoorlijntje aangelegd voor de kipwagentjes, waarmee zand afgevoerd werd. Door mensen van het verzet werden de moeren van de railstukken "los-vast" gedraaid. Ik reed daar met paard en wagen langs en na veertien dagen laadde ik de stukken rails op en nam die mee naar huis. Ik zou dat nu niet meer durven, maar toen deed ik dat wel. Die railstukken gebruikte ik om een schuilkelder mee af te dekken. Ik wist niet daar een bom doorheen zou kunnen gaan.

De melkbussen van mijn melkwagen werden regelmatig gecontroleerd door de CCD. (Crisis Controle Dienst. P.P.). De heren van de CCD konden zien van welke boer de bussen waren en zo konden ze controleren of er voldoende melk geleverd werd. Er werd met bonnen gewerkt en dat werd weer vergeleken met notities in boeken en zo kon het verschil geconstateerd worden van wat er geleverd moest worden en wat er echt meegegeven werd met de melkrijder voor de fabriek. Ik was erbij als die bonnen geschreven werden en dan waarschuwde ik gauw de boeren, zodat ze hun achtergehouden melk konden verbergen. Op een keer was ikzelf de klos. Ik had een paar bussen staan met melk en daartussen stond ook een bus met "illegale" melk. Een paar heren kwamen controleren en die vroegen of ik kon verklaren hoe ik aan die extra melk kwam. Maar uiteindelijk kon ik er mee weg komen door hen sigaretten aan te bieden.

Op een keer zat ik op de wc. Het was al donker en ik hoorde het geluid van een V1 en zag ook het licht van de uitlaat. Ineens werd het donker. De motor stopte. Ik wist dat als het geluid stopte, de V1 naar beneden viel. Ik sprong op en riep naar mijn vrouw. "Er

valt een V1 op ons huis! Zie dat je wegkomt". Mijn vrouw schoot ook naar buiten. Ik liep in de donkerte door de schuur en liep een paar melkbussen omver, daarbij bloedde ik. Dat zag er natuurlijk niet uit. Mijn vrouw zag dat en riep: "O mannen ze hebben hem raak geschoten". Maar naderhand konden we daar wel om lachen.

Net voor de bevrijding was het erg stil. Met al die stilte gingen we buiten kijken en ik kreeg telefoon van een buurtgenoot. Is alles goed bij jullie? In de voormiddag van de bevrijding hoorden we het bericht: De Engelsen zijn op komst. Tegen de middag kwam er een brenccarrier. Die reed erg langzaam want die moest het terrein verkennen. We stonden langs de straat en de carrier kwam eraan. Ik zag niets dan helmen en geweerlopen. De geweerlopen waren op mij gericht. De carrier kwam stil te staan bij ons. We stonden daar in onze overall met ons handen in de zakken. Toen stond er iemand op en die riep: "Handen uit de zakken!" Er bleek een Vlaming bij die carrier te horen. Ik stond daar met mijn handen omhoog. Er werd in het Engels gesproken en die Belg vertaalde zowat. Een van de soldaten vroeg: "Waar zijn de "Jerries" (Duitsers P.P.) en ik zei: "Die hebben hun buik volgegeten" en "Laat me er eens tussenuit". "Ha, ha!" was de reactie. Even later zag ik iemand van Gastel over straat met een grote oranje sjaal om zijn nek en dat was het teken dat alles veilig was en daarmee was de bevrijding voor ons echt.

De herinneringen van Tinus van Nispen

De eerste oorlogsjaren waren voor mij rustig. In 1943 had ik intussen arbeidsdienst achter de rug in een werkkamp, maar na een tijdje kwam ik terug thuis. In juli 1943 kreeg ik een oproep om in Duitsland te gaan werken vanwege PTT.

Ik zou met de bus vertrekken maar dat ging nog niet zo vlot. Ik kreeg een telefoontje van een collega uit Steenberghe dat er vertraging was. Na veertien dagen kreeg ik opnieuw bericht dat ik in Kiel terecht zou komen. We zijn daarna elkaar totaal misgelopen. Ik werd op de trein gezet op tien augustus. We brachten de eerste nacht door op een station en werden meteen geconfronteerd met een luchtaanval. We moesten in een schuilkelder maar het liep goed af en ik kwam ongedeerd in Kiel aan.

Na een paar dagen werd ik op een afdeling van de technische dienst van de post geplaatst. Eigenlijk was ik postambtenaar, maar ze konden me beter op die technische afdeling gebruiken. We werden ondergebracht in een postwagen met nog 25 Nederlanders, een stel Fransen en enkele Russen. 's Morgens moesten we vóór zes uur op pad met de tram en na drie kwartier kwamen we op ons werk in een gebouw aan het andere eind van de stad. Daar werden we aan het werk gezet met het demonteren van oude telefoontoestellen. Die hadden ze ook weg kunnen gooien, maar kennelijk waren er nog onderdelen die gebruikt konden worden.

We hadden het daar goed. We zaten in een verwarmd gebouw en 's middags kregen we volop te eten. Daarnaast kregen we ook nog voedselbonnen, wat een ander niet kreeg. Die waren op gaarkeukens aangewezen. Het was zelfs zo goed dat ik voedselbonnen kon sturen naar mijn oudste broer, die in Berlijn werkzaam was. We hadden het daar goed vanaf gebracht. Er was een paar keer luchtalarm, maar we kregen niet te maken met bombardementen.

Ik wilde toch naar huis en schreef verzoekschriften naar de Nederlandse PTT. Na drie maanden kreeg ik verlof om naar Nederland te gaan voor veertien dagen. Ik kwam thuis in Oud Gastel en ging na veertien dagen weer met de trein terug. Maar in Breda stapte ik uit de trein. Ik ging naar een oom, die in Breda woonde en vroeg hem of ik daar kon blijven. De man was beroepsmilitair en hij was niet zo blij met mijn komst. Ik mocht maar één nacht blijven en dan zo gauw mogelijk weg. Ik ging weer naar huis, wat ook link was, en bleef daar enkele dagen.

Toen ging ik naar Limburg, waar ik nog een paar kameraden kende uit de tijd dat ik voor de arbeidsdienst werkte. Daar was de bewaking – zo vlak bij de Duitse grens – niet zo streng. Ik kon doen wat ik wou. Ik reed soms met paard en wagen naar Afferden en ik ging ook naar het café. Dat duurde zo drie maanden. Toen werd de Landwacht ingesteld. Die was er op uit om onderduikers op te pakken en het werd te gevaarlijk om daar te blijven.

Ik ging weer naar huis in afwachting dat de Amerikanen deze kant uit zouden komen. In Gastel werden de politieagenten Jobse, Joosen en Roebroeks ingelicht. Die zouden me waarschuwen als er gevaar dreigde. Ik heb een half jaar thuis gezeten op zolder. (Dorpsstraat 17. P.P.) 's Nachts ging ik via de weilanden achter ons huis (de nieuwe wijk was er nog niet) naar het huis van Piet Masseurs (Koelestraat 18 P.P.) om daar de nacht door te brengen.



Op een oude prentbriefkaart van de Dorpsstraat staat een kar met paard ter hoogte van het huis van Tinus. Aan de overkant was het Postkantoor gevestigd.

Op Dolle Dinsdag stond ik met een heleboel anderen op straat, maar dat was voorbarig want de Duitsers kwamen terug. Dus ik wist niet hoe gauw ik weer op de zolder moest zien te komen. Vanaf toen ben ik toch thuis gebleven tot de bevrijding.

Op de middag, dat we bevrijd werden, kwamen er Engelsen in de Dorpsstraat. Ik heb nog met hun gepraat, maar ze zeiden dat ze terug naar Roosendaal moesten. Ze zouden terugkomen. Om vier uur kwamen ze terug. Ik ging naar het postkantoor (Dorpsstraat 4 P.P.) en heb ze nog wegwijs kunnen maken. Ze vroegen waar telefoon was en waar ze water konden krijgen en meer van die dingen. Ze liepen in ganzenpas langs de huizen in de richting van de Rijpersweg.

Mijn broer, die in Roosendaal woonde, was naar ons toe gekomen. Hij had een bakkerij op de Kade daar, maar die was beschadigd omdat de brug opgeblazen was. Zijn vrouw was hoogzwanger.

Later in de avond floten er granaten over Gastel. De kerktoren werd beschoten. Nu werd het ook te gevaarlijk om bij ons in de kelder te blijven. Maar dominee Van der Horst, die

naast ons woonde, had gezegd dat als het te gevaarlijk zou worden, mijn broer en zijn vrouw dan wel bij hem in de kelder mochten; die was veiliger. Ik ging met mijn schoonzus naar die kelder langs de tuin van de dominee en zo langs de consistoriekamer naar binnen naar de kelder. Maar er kwamen nog meer granaten, nu in de kamer van het huis. We kwamen er vanaf met lichte verwondingen.

Ik ging naar dokter Van 't Hullenaar (Dorpsstraat 6 P.P.). Die kwam mee om mijn schoonzus te onderzoeken maar de verwondingen waren niet ernstig. Intussen kwam Toon Buys, de postmeester, kijken wat er gaande was. Die bood zijn kelder aan om daar te verblijven en daar zaten we verschillende dagen met 16 man. Overdag kwamen we even naar buiten of er iets te snaaien was en om eten en drinken. Mijn zussen gingen naar slager Piet Hagenaars (Rijpersweg 10 P.P.) om vlees van koeien die gesneuveld waren te halen. Na een paar dagen was het gevaar geweken. Ieder van ons was er ongedeerd vanaf gekomen.

Vanaf de periode dat ik uit Kiel was vertrokken, kwamen er regelmatig brieven bij ons



Tinus (midden) bij "D'n Hutsel" als lid 'Civil Affairs'.

thuis dat er bombardementen geweest waren, maar dat ik ongedeerd was. Toen pas hadden ze in de gaten dat ik niet was teruggekomen. Ik kreeg binnen de kortste keren bericht van de Centrale Directie van de PTT dat ik niet was teruggekeerd en ik werd oneervol ontslagen. Na de bevrijding was er niet veel werk bij de post. Het liep nog niet zo goed en ik ging in dienst bij de 'Civil Affairs', een soort Engelse bewakingsdienst.

Ik stond op wacht op de Rijpersweg bij de hoek van de Dulderstraat bij "D'n Hutsel", samen met Rinus Brugmans en Cor Palings. Wij waren met een man of zes. Het gebied van Stampersgat was nog spergebied Het was vandaar af tot het Hollands Diep een soort niemandsland waar je zonder vergunning niet in mocht komen.

Na een paar maanden kreeg ik van de PTT te horen dat er weer werk was. Ik kreeg de keuze: Of eerherstel en weer aan het werk bij de PTT of definitief ontslag maar dan eervol. Ik koos ervoor om weer aan het werk te gaan bij de PTT. Daar heb ik geen spijt van gehad. Langzamerhand hernam het leven weer zijn gewone gang. Bij de PTT heb ik tot mijn pensioen verder een mooie tijd gehad. Dat was mijn verhaal met mijn belevenissen.

Gastel onthulde 'n gedenkteken

Ter ere van tien gesneuvelde Engelse militairen

Uit: Brabants Nieuwsblad, 3 mei 1947

Op 3 mei 1947 stond onderstaand bericht in het 'Brabants Nieuwsblad'. Vanwege de leesbaarheid is het bericht opnieuw uitgetikt.

Enkele foto's die destijds zijn gemaakt bij het door de Roosendaalse architect Hurks ontworpen monument, zijn aan het bericht toegevoegd.

Stoer en eenvoudig, volkomen passend in de landelijke omgeving van de Veerkensweg, staat daar te Oud Gastel voortaan het massale kruis met de platen, waarop de namen van tien gesneuvelde Engelse vrijheidsstrijders prijken. Een monument dat door de dorpelingen werd opgericht uit dankbaarheid voor het offer dat deze mannen brachten en dat de voorbijganger zeker zal aansporen tot het storten van een vroom gebed.

Zaterdagmiddag werd dit monument aan de rand van 'n wijde akker onthuld. De Gastelaren toonden veel belangstelling voor deze sobere plechtigheid. Met de geestelijke

en wereldlijke autoriteiten waren alle verenigingen van het dorp, alsmede die van Stampersgat en vele particulieren naar het gedenkteken getrokken om er te getuigen van hun piëteit ten opzichte van de gevallenen. Dokter van Susante sprak als voorzitter van het comité tot oprichting van het monument 'n herdenkingsrede uit en schilderde daarin o.m. de totstandkoming van het



gedenkteken. Samenwerking heeft dit werk mogelijk gemaakt. Spreker dankte daarom alle dorpingen voor hun bijdragen, het gemeentebestuur voor zijn hulp, architect Hurks uit Roosendaal voor diens keurige ontwerp en de uitvoerders voor de snelle uitvoering van de opdracht.

Na de redevoering verrichtte mevrouw Van Susante de feitelijke onthullingsplechtigheid. Nadat het Engelse volkslied gespeeld was, droeg dokter Van Susante het monument over aan het gemeentebestuur. Burgemeester Hofland aanvaardde het in dank en sprak vervolgens de aanwezigen toe. Na het spelen van het Wilhelmus werd nog 't woord gevoerd door Broeder Théophile, pastoor Jansen en Ds. Van der Horst. Broeder Théophile deelde daarbij mede dat de verslagen en foto's van de plechtigheden opgezonden zullen worden naar de familieleden van de gesneuvelde militairen. De moeder van een der soldaten heeft schriftelijk het voornemen te kennen gegeven de plaats te bezoeken, waar haar jongste zoon viel. Hij was de laatste van de drie broers, die tijdens de oorlog voor het vaderland vielen. De anderen liggen begraven op Malakka en Hongkong.

Tot slot van de treffende plechtigheid legden vertegenwoordigers van de jeugdverenigingen een schat van bloemen en kransen neer aan de voet van het gedenkteken, waarbij twee Oud Gastelse sergeanten op keurige wijze een erewacht vormden.



Toespraak door dokter A. van Susante, voorzitter van het Monumentencomité



Onthulling Oorlogsmonument door mevrouw M. van Susante - Van de Kar



Toespraak burgemeester H. Hofland bij de aanvaarding van het monument door de gemeente



Toespraak broeder Théophile na de onthulling en de overdracht van het Oorlogsmonument

Een pentekening van St. Antoine of zat er meer achter?

Een bijdrage van Kees Rademakers

Een mooie tekening en een mail

Jaren geleden vond ik een prachtige pentekening en een bijbehorende mail, die op 12 juli 2012 was verzonden. De mail was gericht aan suikerspecialist Jan van Meer en de tekening was van de achterzijde van de voormalige suikerfabriek St. Antoine. Veel meer dan wat er in de mail stond, was er niet bekend over de tekening. En zoals een eindredacteur van een jaarboek wel vaker doet, wanneer een stuk niet *stante pede* gebruikt hoeft te worden, maar wel de nieuwsgierigheid opwekt, dan gaan de stukken in de map van mogelijke artikelen voor een volgend jaarboek.

Relatie met de Tweede Wereld- oorlog

Uit het lezen van de mail was echter wel duidelijk geworden dat deze een relatie had met de 2^{de} Wereldoorlog.

Onder de penschets staat in
"gekalligrafeerde" letters:
*Snelle penschets binnenplaats oude
suikerfabriek aan de Mark te Standaardbuiten,
detentiecentrum jeugdige SS-ers,
5 september 1947. Fotokopie.
De penschets was ondertekend
met Kooger 5-9-'47*



Aangezien de redactie van plan was om in het Jaarboek 2019 een belangrijke plaats in te ruimen voor de herdenking van 75 jaar bevrijding van Oud Gastel, werd de map met interessante artikelen uit de kast gehaald en werden de tekening, maar zeker de mail nog eens nader bekeken.

Cor Kooger, die de mail in 2012 naar Jan van Meer stuurde, vertelt daarin dat hij in 2010 – na bijna 65 jaar – Standaardbuiten opnieuw bezocht en aanvankelijk tevergeefs zocht naar de fabriek, waar hij na de oorlogsjaren verbleef. De voormalige suikerfabriek was toen in gebruik als interneringskamp voor jeugdige politieke delinquenten; je zou het een (her)opvoedingskamp voor jeugdige SS-ers kunnen noemen. Kooger wist dat het kamp een voormalige suikerfabriek was, maar niet dat die St. Antoine heette. Daar kwam hij pas veel later via internet achter.

Naar aanleiding van zijn bezoek deed Kooger enige pogingen in het West-Brabantse om meer te weten te komen over de geschiedenis van de fabriek. Met name was hij benieuwd naar het beeld van St. Antoine, dat tijdens de oorlogsjaren niet aan de pui van de fabriek moet hebben gehangen, want anders – zo zegt Kooger – had hij die zeker meegetekend.

Uiteindelijk kwam hij terecht bij Heemkundekring 't Sandt daer buyten' en had hij een tweetal telefoongesprekken met Antoon Koenraadt. Antoon herinnert zich die gesprekken nog goed.

Cor Kooger: Delinquent of toezichthouder?

Wat in de bijgevoegde mail niet zo duidelijk naar voren komt is in welke hoedanigheid Cor Kooger op St. Antoine verbleef. Was hij daar een bewaker/toezichthouder of was hij één van de delinquenten die daar verbleef?

Inmiddels was telefonisch contact opgenomen met Antoon Koenraadt. Daar was ook alle reden toe omdat Kooger in zijn van mail aan Jan van Meer van 12 juli 2012 verwijst naar een tweetal telefoongesprekken die hij met Antoon Koenraadt heeft gehad.



Mail van Cor Kooger aan Jan van Meer, dd. 12 juli 2012

Op een vraag van mij bevestigt Antoon dat Kooger zelf in die gesprekken had aangegeven dat hij inderdaad als delinquent in Standaardbuiten verbleef.

De tekeningen van Cor Kooger gemaakt tijdens zijn verblijf op St. Antoine

Laten we eerst eens kijken naar de tekeningen die Kooger in 1947 maakte. Mede dankzij de bereidwillige medewerking van Heemkundekring 't Sandt daer buyten' beschikken we inmiddels – behalve over de reeds hiervoor afgedrukte tekening van de achterzijde van de suikerfabriek – ook over een tweede (hiernaast afgebeelde) penschets, die een blik op de Mark laat zien. Uit de ondertekening van de tekening van "de Mark" mogen we concluderen dat hij niet sprak over bewakers of toezichthouders, maar over jeugdleiders.



In zijn mail van 12 juli 2012 vraagt Kooger zich af of er destijds een beeld van Antonius op de pui van de fabriek heeft gestaan. Hij vermoedt van niet, zoals hij zei. In elk geval tonen de hieronder afgedrukte foto's dat dit inmiddels wel het geval is.



Een tweetal afbeeldingen van St. Antoine.
Links op de pui waar Kooger hem bij zijn bezoek weer aantrof.
Rechts het pas geschilderd beeld van Antonius van Padua

Kooger stuurde niet één, maar in totaal drie mails

Wat de redactie van het jaarboek van Heemkundekring 'Het Land van Gastel' aanvankelijk niet wist, was dat Kooger nog een tweetal mails heeft gestuurd, t.w. op 17 oktober 2012, gericht aan Antoon Koenraadt en een op 24 mei 2013 naar Jan van Meer.

Deze mails zijn zeer informatief en geven een goed beeld over het verblijf van Cor Kooger op St. Antoine en de leefomstandigheden in dit heropvoedingskamp. Tevens geven deze mails een beeld van de omzwervingen die Cor Kooger maakte vóór zijn verblijf in Standdaarbuiten en de periode daarna.

De sterke behoefte aan lotgenoten

Blijkbaar had Cor Kooger er een grote behoefte aan om zijn verblijf op St. Antoine te delen met lotgenoten. Dat komt duidelijk naar voren in zijn 2^{de} mail van 17 oktober 2012.

Hij schrijft deze mail op een woensdag en vertelt dat de zaterdag daaraan voorafgaande een oude vriend IJs (van IJsbrand) waarmee hij in St. Antoine had gezeten, was overleden. Hij stuurt Antoon de mail die hij even daarvoor naar de zoon van IJs heeft gestuurd.

In de mail van 24 mei 2013 schrijft hij Jan van Meer over dit punt: "Vorig jaar is een oude jeugdvriend uit de Jeugdstorm, waarmee ik in St. Antoine heb gezeten, overleden als laatste contact uit die periode. Verder is er niemand meer, waarmee ik mijn St. Antoine-ervaring kan delen".

Hier valt tevens op dat Cor Kooger de benamingen 'Jeugdstorm' en 'Jeugdige SS-ers' allebei gebruikt.

De Krententuin in Hoorn

In deze mail vertelt Kooger dat hij niet weet wanneer IJs naar St. Antoine is gegaan. Hij vermoedt dat hij rechtstreeks van de 'Krententuin' is gekomen. Immers als Horinees – inwoner van Hoorn – was er geen reden om hem elders onder te brengen; ook daar ontstond als snel de behoefte om de jongeren van de ouderen te scheiden.

Maar wat was toch de 'Krententuin'? Het blijkt evenals St. Antoine een plek te zijn waar "collaborateurs" en politieke gevangenen kort na de oorlog werden ondergebracht. Cor is zelf vanuit kamp Vught naar Sint Antoine overgebracht.

Kamp Vught en pater Jan van Kilsdonk

Interessant is het uit een mail te citeren over zijn verblijf in Vught.

Zelf kwam ik er in augustus 1947 vanuit kamp Vught, waar ik in de Jeugdbarak verbleef. Deze Jeugdbarak ontstond uit een initiatief van Pater Jan van Kilsdonk, een fantastische vent, die zich realiseerde, dat er van heropvoeding weinig terecht zou komen als je de jeugdige delinquenten tussen de ouderen liet zitten. Misschien heeft u zijn naam wel eens gehoord, want later werd hij de bekende studentenpater in Amsterdam.



Foto uit 1945. In het interneringskamp Vught werden de gevangenen gedruild achter het prikkeldraad. Inzet: De nog jonge pater Jan van Kilsdonk met zijn broer Theo.



De 'Krententuin'

is een groot gebouw in Hoorn waarin vanaf 1692 de Admiraliteit van West-Friesland en het Noorderkwartier was gevestigd. Het had een eigen scheepswerf en haven: de 'Grashaven'. In 1814 kreeg het complex een nieuwe bestemming als militaire gevangenis en daarna werd het een 'verbeteringsgesticht' voor bedelaars, landlopers, alcoholisten, souteneurs, enz. Vervolgens waren de gebouwen in gebruik als gevangenis. Na de Tweede Wereldoorlog verbleven er o.m. 500 collaborateurs en kortgestrafte politieke gevangenen. De naam 'Krententuin' is afkomstig uit het Bargoens (de taal van de dieven). Het complex, dat in de loop der eeuwen vele malen is verbouwd en uitgebreid, heeft als gevangenis dienst gedaan tot 2002.

Over Kamp Vught lezen we op de site van 'Nationaal Monument Kamp Vught' dat in september 1944 het concentratiekamp werd ontruimd. Na de aankomst van de geallieerden kreeg het terrein vrijwel direct een nieuwe bestemming. Het leger nam delen van het complex in gebruik. Daarnaast werden delen van het kamp in gebruik genomen voor de

internering van duizenden van collaboratie verdachte Nederlanders.

Zij kregen spoedig gezelschap van nog eens duizenden uit het grensgebied geëvacueerde Duitsers.

Het is bekend dat de leefomstandigheden in Kamp Vught aanvankelijk een zeer kwalijke reputatie hadden. Op Wikipedia lezen we:

Onder meer verbleven er na juli 1945 kinderen van NSB-ers en Nederlandse Duitsers tezamen met bejaarde collaborateurs. Deze personen waren aan een regime onderworpen waarbij 'goede' Nederlanders als bewakers het morele recht opeisten om deze pro-Duitse 'foute' personen, waaronder meelopers, kinderen en jongeren, met harde hand te 'tuchtigen' (te bestraffen). Aan dit regime van willekeur kwam begin van 1946 een einde door instructies van bovenaf.

In hoeverre de latere studentenpastor Van Kilsdonk van invloed is geweest op de verbetering van de leefomstandigheden daar, is niet bekend. De eerste opdracht na de zijn priesterwijding van de in het Oost-Brabantse dorp Zeeland geboren molenaarszoon was het werk onder politieke gevangenen. Hij was pas 26 jaar en woonde in het Kamp Vught, waar 15.000 NSB'ers en andere mensen geïnterneerd waren die tijdens de Tweede Wereldoorlog fout waren.

Het verblijf op St. Antoine

Het beste is om Cor Kooger zelf aan het woord te laten. Hij weet dit in zijn mails in een zeer heldere taal te verwoorden.

Heropvoedingskamp St. Antoine

Voor de jongere SS-ers werd de suikerfabriek aan de Mark ingericht als heropvoedingskamp, hoewel ik niet weet of dat de officiële aanduiding bij de 'Bijzondere rechtspleging' was en ik kwam er met een ingewikkelde omweg via een of twee andere kampen terecht en zat daar samen met IJs in ieder geval op de op de tekening gegeven datum.

Ik denk, dat alleen de ouderen uit de streek nog weten, dat St. Antoine in 1947 een heropvoedingskamp voor jeugdige SS-ers was. De latere generaties hebben er waarschijnlijk geen idee van.

Het was in ieder geval een jeugdkamp; de heropvoeding - waarvan ik me overigens niets kan herinneren - was in handen van jeugdleiders.

Werk in Klundert:

In ieder geval heb ik aan St. Antoine goede herinneringen. We hebben als werkcommando's een tijdje gewerkt in de Klundert, waar van ik me alleen het dichtgooien van sloten herinner. Waarschijnlijk was het een ruilverkavelingsproject van de toenmalige Heidemaatschappij en naast de bewakers waren er twee burgers als werkopzichters/verdelers van de uitvoerende instantie.

De sfeer was gemoedelijk en vriendelijk ontspannend, net als de rest van het verblijf in St. Antoine.

In een andere mail zegt hij over zijn werk in Klundert:

Overigens heb ik van heropvoeding in Standdaarbuiten weinig gemerkt. We hebben een tijdje gewerkt in de Klundert in West-Brabant, maar ik weet niet precies waar dat ligt. Het was een (denk ik) ruilverkavelingsobject, mogelijk van Rijkswaterstaat. We moesten daar grote sloten dichtgooien, maar in de werkpauze zwommen we er gewoon in. Er waren wel twee bewakers bij, maar het was een tamelijk relaxt geheel en voor ons op die leeftijd meer ontspanning dan inspanning. Verder waren er twee burgers, werkopzichters, bij die de werkzaamheden regelden en moesten bijhouden hoeveel kubieke meters we verzetten. Ze konden onwaarschijnlijk nauwkeurig een hoop zand in kubieke meters inschatten. Onze productie zal wel niet het peil van echte polderjongens gehaald hebben, maar we waren mogelijk wel goedkoop, want we verdienden er niets mee.

En aan het eind van de werkdag werden we met een vrachtauto weer teruggebracht naar Standdaarbuiten.

Ik heb er zeker geen nare herinneringen aan, ook al omdat onze grootste belangstelling uitging naar een dijk, die er vlak langs liep en waarop van tijd tot tijd meisjes op de fiets passeerden. Wat wilde je nog meer!

Jan van Oosterhout, vrijwilliger van onze heemkundekring en destijds – nog als kind – woonachtig aan het Bremswegje, vertelde dat op de boerderij van zijn ouders de delinquenten werden ingezet bij werk op het land. Aardappelen rapen was een klus die veel werd gedaan. Dit werd ook door Antoon Koenraadt beaamd. Dat ging volgens hem niet iedereen goed af. Zo verbleef er volgens Jan van Oosterhout ook een docent van het Norbertuslyceum in Roosendaal op St. Antoine. De mensen die hem bij zijn “werk op het land” herkenden, waren niet mals in hun oordeel over hem.

De bewaking, tekenexcursies en wandelingen met “oude marsliederen”

De bewaking van het kamp was niet echt streng omdat in deze situatie weinig jongens de behoefte hadden te vluchten en er was in de weekenden tijd voor ontspanning.

De streek was voor mij volkomen nieuw en onbekend. Mijn tekening van de Mark is het bewijs, dat we met een jeugdleider tijdens het weekend op pad gingen om te tekenen, maar dat waren niet meer dan een man of drie die voor teken-excursies in aanmerking kwamen; zoveel enthousiaste tekenaars waren er uiteraard niet. Helaas is een deel van mijn tekeningen bij vertrek door de bewaking in beslag genomen als Rijkseigendom; zeg maar openlijk gestolen!

Ook maakten we met het hele kamp van tijd tot tijd in kolonne wandelingen in de omgeving, waarbij - zoals we gewend waren - gezongen hebben. De oude marsliederen, die we in dienst hadden geleerd klonken zo af en toe weer over de Hollandse dreven, maar ik meen me te herinneren, dat we in de bebouwde kom tot rust gemaand werden.

Douchen in Oudenbosch en de Dom (basiliek) bezichtigen

De inrichting als kamp was simpel en vrijdagsmiddags marcheerden we in kolonne, al of niet zingend, naar Oudenbosch, waar we bij de paters van St. Louis konden douchen.

De wasgelegenheid in St. Antoine was geïmproviseerd en daarom marcheerden we elke vrijdagnamiddag, al of niet zingend, naar Oudenbosch waar we konden douchen in twee of drie ploegjes, bij de paters van St. Louis, die in Oudenbosch gehuisvest waren. Of dat een klooster, seminarie of een of andere katholieke instelling was, weet ik niet, maar een aantal jaren geleden bezochten we Oudenbosch en het was er nog steeds.

Verder maakten we eens met een paar jeugdleiders op een zondag een excursie, ook weer marcherend in kolonne, naar de bekende basiliek in Oudenbosch, die er nu heel wat opgeknapper uit ziet, maar die voor Nederlandse begrippen toch wel als kolossaal over komt, zeker voor een provinciestadje, dat Oudenbosch toen nog was. Als Noord-Hollanders zaten we voor ons gevoel toch wel erg ver weg.

Afscheid van IJs

Cor Kooger zat dus samen met IJs in St. Antoine, Hij noemt geen precieze datum van hun afscheid, alleen dat ze samen in Standdaarbuiten waren op het moment dat de tekening is gemaakt.

In mijn herinnering heb ik op een dag afscheid genomen doordat hij mogelijk terug naar Hoorn werd gebracht voor berechting of vrijlating, waarschijnlijk het laatste. Kort daarna werd ik ook weer overgebracht naar Noord-Holland, mijn "thuishaven".

Terug naar Noord-Holland

En zoals hierboven al aangegeven gaat Cor uiteindelijk richting het noorden, al is het niet de omgeving van Hoorn.

Ergens in 1948 werd ik overgeplaatst naar een jeugdhuis in Overveen in de Randstad (als die toen al zo heette!). Mijn dossier van de Bijzondere Rechtspleging in het Nationaal Archief in Den Haag geeft als datum juni 1948, maar helaas heb ik het zelf niet vastgelegd en ben ik zelf door de vele verplaatsingen de exacte volgorde in dat laatste jaar kwijtgeraakt.

Cor aanwezig tijdens een herdenkingsbijeenkomst

Dat Kooger in Standdaarbuiten verbleef als delinquent, schuurt enigszins met wat na enig speurwerk gevonden is in een artikel in het 'Noord-Hollands Dagblad' van 9 november 2005 (zie: <http://members.quicknet.nl/ericmolenaar/091105b.html>). In dit artikel wordt gemeld dat hij aanwezig was bij een herdenkingsbijeenkomst van het neerstorten van een Britse bommenwerper op 8 november 1941 bij het Noord-Hollandse dorpje Berkhout, enige kilometers ten westen van Hoorn. Hierbij kwamen de 4 bemanningsleden van het toestel om het leven. We lezen in de krant:

Cor Kooger uit Purmerend is ook bij de herdenking. Hij is waarschijnlijk de enige ooggetuige van wat hier 64 jaar geleden letterlijk als een bom insloeg. De toen

zestienjarige Kooger was evacué uit Den Helder, en ondergebracht in huize Troostwijk aan het Westeinde, als buurjongen van de familie Schilder. "Ik stond op die avond buiten te kijken toen ik een vliegtuig zag. Eerst zag ik lichtspoorshoten, en even later een vlammetje. Het toestel begon al snel hard te branden en dook loodrecht de grond in. Het was een vuurzee. De volgende dag lag er allemaal rommel, wat aluminium delen en een sleuf waar het toestel de grond was ingegaan. Die stond vol water."

De naam Kooger komt veel voor in Noord-Holland; het is dus de vraag of we hier te maken hebben met dezelfde Kooger, die een bezoek bracht aan Standdaarbuiten.

Als we echter niettemin aannemen, dat we te maken hebben met de juiste persoon, dan kunnen we uit de tekst in het krantenartikel e.e.a. afleiden met betrekking tot de leeftijd van Cor Kooger. Als hij in 1941 16 was, dan is hij geboren in 1925. Toen hij in 1947 de tekeningen maakte moet hij dus 22 zijn geweest. Hij maakte zijn bezoek in 2010 op 85-jarige leeftijd. Zijn weduwe vertelde me – tijdens een gesprek dat ik onlangs met haar had – dat Cor in 2014 is overleden. Als alles klopt is hij dus 89 geworden.

Een verwerkt verleden?

Anderzijds is het feit dat Kooger de laatste jaren van zijn leven intensief op zoek is geweest naar de herinneringen van zijn verblijf in St. Antoine, de openhartige manier waarop hij over dat verleden praat en de behoefte om met lotgenoten de herinneringen aan die tijd te delen, zijn wellicht een teken dat er sprake is van een verwerkt verleden in de positieve zin. Helaas kan Cor Kooger ons geen antwoord meer geven op onze vragen.

Er waren heel veel interneringskampen in Nederland

Tot slot is het goed nog even aandacht te schenken aan de tijdelijke bestemming van St. Antoine als interneringskamp. Op de site van 'Stichting Werkgroep Herkenning' vinden we een overzicht van de grote hoeveelheid van dergelijke kampen, die er destijds in Nederland waren.

Zie: <https://www.werkgroepherkenning.nl/zoektocht/lijst-van-interneringskampen-voor-collaborateurs-in-nederland/>

Het 'Historisch Weekblad' spreekt van meer dan 130 provisorische kampen. Hiervoor werden door de bezetters gebouwde barakkenkampen gebruikt, maar ook kazernes, scholen, forten, fabrieksgebouwen, kloosters, kastelen en verwaarloosde woonhuizen. Vooral kort na de Bevrijding was de toestand in al deze kampen 'uitgesproken slecht', zo staat in het rapport van de Parlementaire Enquêtecommissie Regeringsbeleid, die in 1949 en 1950 een betrekkelijk oppervlakkig onderzoek deed naar de gebeurtenissen in de kampen. <https://www.historischnieuwsblad.nl/tweedewereldoorlog/artikelen/de-kampen-voor-foute-nederlanders/index.html>

Bij een nadere beschouwing van de informatie over de interneringskampen wordt al snel duidelijk dat heel veel Nederlanders in dergelijke kampen waren ondergebracht. Raadpleeg hiervoor de volgende link: <https://www.werkgroepherkenning.nl/voor-wie/kinderen-van-foute-ouders/>.

De hierboven reeds genoemde De Stichting Herkenning stelt zich tot doel: het bevorderen van hulpverlening aan de nakomelingen van 'foute ouders'; het geven van bekendheid aan de problematiek die hier mogelijk het gevolg van is; het bevorderen van de emancipatie van nakomelingen van 'foute ouders' en het bevorderen van onderzoek naar de geschiedenis van deze groep. Stichting Herkenning distantieert zich nadrukkelijk van iedere vorm van en sympathie voor (neo-)fascisme en (neo-)nazisme.

Het huidige St. Antoine

Tegenwoordig biedt het gebouw onderdak aan een kabelrecyclingbedrijf en een staal-



De voormalige suikerfabriek St. Antoine gezien vanaf de gelijknamige dijkweg

constructeur en is met volledig witgeschilderde muren een blikvanger in het buitengebied. Hoewel de beide schoorstenen na de oorlog niet meer opgebouwd werden, heeft het complex verder weinig van haar oorspronkelijke architectuur verloren en kreeg daarom een plaats op de Rijksmonumentenlijst.

Karakteristiek aan de gevel langs de St. Antoinedijk zijn met name de getoogde vensters met ijzeren roederamen. Wat het interieur vooral waardevol maakt zijn de door gietijzeren kolommen gedragen troggewelven en de kapconstructies met Polonceauspanten. Het verwerkingsproces van biet tot suiker voltrok zich in het langgerekte gebouw aan de dijkzijde. Ketelhuis, machinekamer, kalkovens en werkplaatsen bevonden zich aan de rivierzijde van het complex.

Voor het personeel werden huizen gebouwd aan de Sint Antoinedijk. De twee grote panden voor de directie en een aantal kleinere voor het kantoorpersoneel zijn nog aanwezig. De kleine arbeiderswoningen zijn inmiddels verdwenen

Dat St. Antoine behouden is gebleven, moet worden toegeschreven aan het hergebruik voor andere bedrijvigheid.



St. Antoine gezien vanaf De Dintel

Bronnen:

- Noord-Hollands dagblad, 9 november 2005 zie: <http://members.quicknet.nl/ericmolenaar/091105b.html>
- Historisch Nieuwsblad
- Stichting Werkgroep Herkenning
- Afbeelding van St. Antonius van Padua, Site Fabriekofiel: <https://fabriekofiel.com/oud-gastel>
- Persoonlijke mededelingen Antoon Koenraadt, Jan van Meer, Piet Nuijten en Jan van Oosterhout
- Foto Jan van Kilsdonk met broer Theo, NRC 23 maart 2013
- Foto Sem Presser Interneringskamp Vught. De gevangenen worden gedruild achter het prikkeldraad, juni 1945 (Fotocollectie Nationaal Archief)
- Toelichting bij de Cultuurhistoriekaart van de Gemeente Halderberge

“Campie” in de oorlog

Een bijdrage van Kees Rademakers

De autosloperij op de Kralen

De oudere lezer van dit jaarboek zal zich ongetwijfeld nog wel herinneren dat op de Kralen, op de plaats waar sedert vele jaren autohandel W. de Geus is gevestigd, vroeger “Campie” een autosloperij had.

De „eeuwige” fietsband

Wat vernuft en..... mannelijke kracht vermogen.

Voor een fietsend land als het ons is wellicht niet zo'n nijpend als het bandenprobleem. Half Nederland rijdt zo ongeveer „op zijn landveesch”, welke benaming niet alleen pijnlijk doch ook zeer ongeriefelijk is, schrijft het Dagbl. v. N.Br. en Z.

Een Nederlander zonder karretje is een visch op het droge. Wandelen doet hij alleen tijdens de Vierdaagsche en op een mooien Zondagmiddag als hij z'n goede pak aan heeft. Voor het overige is de tweewieler onafscheidelijk met hem verbonden.

Het bandenprobleem is hem een nachtmerrie geworden. Als zijn fiets niet tegen de zoldering hangt, staat ze in een reparatie-inrichting, waar de hersteller de laatste stoffelijke resten van zijn banden aan elkaar tracht te lijnen.

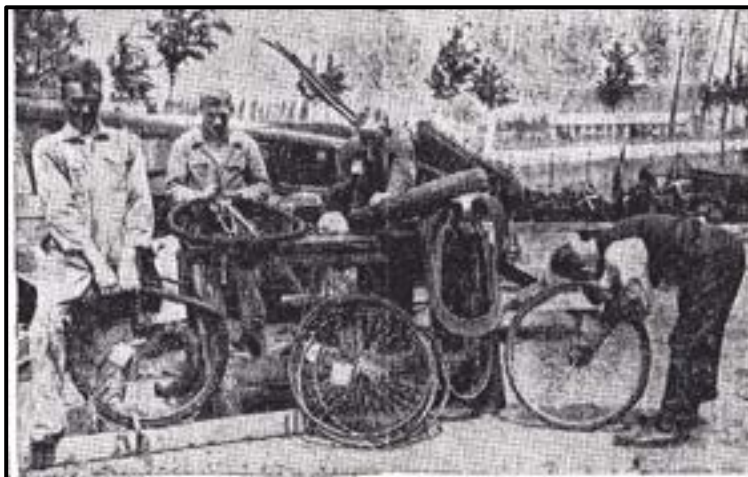
Oit den nood zijn natuurlijk tal van producten geboren in de werkplaatsen van uitvinders en andere vernuftelingen. Een prijsvraag werd uitgeschreven. Meermalen riep men „Eureka” en de fietsende-massa-zonder-fietsbanden wachtte in spanning op het ei van Columbus. Het bleef niet of nauwelijks staan..... Er waren spiraal-banden, touwbanden, bandjes van autopeds en houten banden. De laatste brachten wat leven in de breswey. We herinneren ons een van onze boden, die eiken morgen „per houten band” z'n kranen aan ons kantoor kwam ahalen. Als hij drie straten verder was, klomk ons nog de muziek van zijn achterwiel in de ooren. Eens vindt men echter den „Steon der Wijzen”.

De heer Campenhout, eigenaar van de bekende autosloperij te Oud-Gastel, heeft de fietsende gemeente een dienst bewezen, die zij niet licht vergeten zal. Van oude autobanden vervaardigt hij fietsbanden, die de luchtbanden uitstekend vervangen.

Wij hebben zoo'n surrogatband zien ontstaan en er een ritje op gemaakt. Hij voldeed uitstekend. De vervaardiging is eigenlijk heel simpel. Een reep autoband wordt dichtgezaagd en geslecht, zoodanig, dat de diameter aanmerkelijk kleiner is dan die van het wiel. Het zwaarste werk is het omleggen. Daar komt de kracht van twee of drie volwassen mannen bij te pas. De band sluit dus onder een geweldige spanning rond het wiel en kan er met geen mogelijkheid meer afloopen. In de fiets gemoniseerd kan men de banden haast niet van oechte onderscheiden. De veering is heel behoorlijk. Op een goeden weg merkt men praktisch niet, dat men op een vollen band rijdt. Het is ook niet zwaarder rijden dan met een luchtband. Iemand die gewend is, op hardgepompte banden te rijden, zal er weinig hinder van hebben.

Wij vroegen onzen gastheer, hoe het met de animo voor dit surrogat stond. Hij vertelde ons, dat het bestellingen regende. Met drie man personeel werkt hij tot laat in den avond om den fietsenden medemensch van zijn nachtmerrie te bevrijden.

Die autosloperij herinner ik me nog goed. Ik weet niet precies wanneer het is geweest, maar waarschijnlijk heeft mijn vader een handeltje gehad met Adrie van Campenhout, zoals “Campie” eigenlijk heette. In elk geval stond er bij ons op de “*waarf*” (erf) aan de Korte Dreef, ineens een sloopauto. Het zal even na de oorlog zijn geweest en als ik me goed herinner was de auto ooit beige van kleur. Er ontbrak aan de auto van alles en had hij geen motor en geen wielen meer. We hebben er als kinderen maar kort in gespeeld – daar was ie voor bedoeld – want al snel verdwenen de deuren en andere losse delen van de auto als sneeuw voor de zon. Toen er alleen nog een kale carrosserie over was, is de auto weer vertrokken; wie weet terug naar “Campie”?



VAN AUTOBAND TOT FIETSBAND. — Zoals wij onlangs hebben gemeld, heeft de heer Campenhout te Oud-Gastel een „fietsbanden-fabriek” ingericht. Op onze foto ziet men alle fases, welke de autoband moet doormaken alvorens tot fietsband te zijn omgevormd. Achter de werkbank rechts worden van oude autobanden reepen gesneden. Deze reepen worden met ijzerdraad rond gezet, zoodat ze den vorm van een band krijgen. Onder links: De band is veel kleiner dan de velg en moet er med veel krachtspanning op gewrongen worden. Rechts een compleet wiel, voor aflevering bereid. (Foto „West-Brabant”)

Een tweetal artikelen over de “fietsbanden-fabriek” van “Campie”. Het linker bericht verscheen op 19 juni 1942 waarschijnlijk evenals bovenstaand bericht van 25 juni 1942 in het ‘Dagblad voor Noordbrabant en Zeeland’

Tijdens een informeel redactie-overleg vertelde Piet Peeters dat ook bij hem thuis een autokarkas van Campie had gestaan, eveneens bestemd als speelobject voor de kinderen. Veel oudere Gastelaren herinneren zich nog dat er een tijdlang een vliegtuig op het dak stond van één van de schuren/loodsen op zijn terrein aan de Kralen. Helaas konden we daar geen foto van vinden.

In het tamelijk rijk gevulde archief van Heemkundekring 'Het Land van Gastel' vonden we wel enige krantenknipsels over Campie in de oorlog. Deze knipsels – die in dit artikel worden getoond – laten zien hoe de ondernemende Van Campenhout zich met veel inventiviteit en creativiteit door de oorlogsjaren worstelde.

In de niet geheel brandschone krant '*Dagblad voor Noordbrabant en Zeeland*', later opgevolgd door Dagblad 'De Stem', verschijnen op 2 opeenvolgende dagen in 1942 berichten over de activiteiten van Adrie van Campenhout.



Bericht in 'Dagblad voor 'Noordbrabant en Zeeland' van 26 juni 1942

Enige jaren later – in 1944 – verscheen weer een foto van een creatie van “Campie” in een krant. Deze keer betrof het een taxi, wederom van 1 pk. In welke krant deze foto verscheen is ons niet bekend.



Een 1-pk taxi, creatie
Adrie van Campenhout

Stichter van Vliegveld Seppe

De meeste mensen kennen Adrie van Campenhout, beter bekend als “Campie”, als de stichter van Vliegveld Seppe.

In 1946 besloot Adrie van Campenhout te gaan vliegen. Na vele worstelingen met zijn instructeurs had Campie dan toch zijn brevet gehaald. Maar Campie wilde meer. Hij kreeg het idee om een eigen vliegveld te hebben. Toen hij dat zijn vrouw Truus vertelde, schijnt zij te hebben geroepen: “Nou begint de ellende pas goed!”.

Het was echter moeilijk om een goede locatie te vinden. Tijdens een ritje met zijn motorfiets brak op zekere dag de ketting precies toen hij langs de plaats reed waar nu het vliegveld ligt. Wim van den Broek tekent in een artikel in BN DeStem op dat Campie het stuk grond in Bosschenhoofd – waarover we het hier hebben – kocht. Het lag destijds in de buurt van het kruispunt Maple Farm.

Hij noemde het vliegveld, dat aanvankelijk alleen bestemd was voor zweefvliegtuigen, naar de herberg die een Jacobus Sep in de 19e eeuw in Bosschenhoofd bestierde. In de jaren 1854 en 1855 verbleven daar de arbeiders die werkten aan de spoorlijn Roosendaal-Breda. Eten, drinken en slapen: de herberg was hun huis en dat beviel best. Ze sliepen, in hun woorden, ‘bij Seppe’.



Adrie van Campenhout in pilotenjack kort na de oorlog op het weiland waar hij in 1949 vliegveld Seppe zou beginnen

Het vliegveld werd geopend op 28 augustus 1949 nadat de DUW (Dienst Uitvoerende Werken; een soort naoorlogse werkverschaffing) het veld had geëgaliseerd.

Bronnen

Archief Heemkundekring ‘Het land van Gastel’.

Wim van den Broek BN De Stem 23 april 2019.

Informatie Vliegend Museum Seppe.

<https://docplayer.nl/6612546-Golden-oi-de-luchtvaart-de-moeite-van-het-bezoeken-waard.html>

Het stille klooster of Oorlogsleed eener Moeder

Aangeboden door Goof Aanraad; tekst Kees Rademakers

Heemkundekring 'Het Land van Gastel' kreeg vorig jaar al een tweetal dikke plakboeken van Goof Aanraad, die wij toen kwalificeerden als: "Gastel Trots avant la lettre!" Zeer onlangs ontvingen wij van hem een aantal bidprentjes en een kleurrijke afbeelding met daarop een droevige tekst: "Het stille klooster of Oorlogsleed eener Moeder".



Omdat in dit jaarboek extra aandacht aan de oorlog wordt besteed, hebben we gezocht naar enige achtergronden van dit gedicht. Op een site die zich bezighoudt met *"Een zoektocht naar gedichten en liedteksten over de Eerste Wereldoorlog 1914-1918"* vonden we interessante informatie.

Als auteur wordt hier J. Lenny genoemd, van wie nadere gegevens ontbreken. Dit is een pseudoniem van Cornelis Johannes Theodorus Ferry van Delden, geboren te Haarlem 1892 en overleden te Amsterdam 1965. Hij was journalist en een uiterst vruchtbaar liedjesschrijver. Zijn bijnaam luidde dan ook 'De smartlappenkoning'.

Dit lied is in Nederland vooral bekend geworden door de vertolking van de Zangeres zonder Naam. Het merkwaardige is dat zij slechts de laatste vier coupletten zingt. Dat is jammer omdat hierdoor de samenhang tussen het eerste en tweede gedeelte verdwijnt. Gelukkig bestaat er ook een volledige versie van haar, die dan geen 3 minuten en 12 seconden duurt, maar 6 minuten. De Zangeres zonder Naam zong overigens ook liedjes uit de 2e WO en over oorlog in het algemeen zoals: 'Eén brug te ver', 'Jongens van 18 jaar', 'De onbekende heilsoldaat', 'Nooit geen oorlog meer' enz. Er bestaat ook een versie van het lied 'Het stille klooster' van Bennie Huisman en de "Zingende zusjes".

Stephan van Meulebrouck, een specialist op het gebied van oorlogsliteratuur en oorlogsliederen, meldt over dit vers dat volgens zijn gegevens '(Achter in) het stille klooster' niet door Lenny is geschreven, maar dat hij het hooguit heeft vertaald. Het is nl. van Duitse oorsprong, zoals ook te lezen valt op de website van het 'Geheugen van Nederland'. Vult men op deze site 'Het stille klooster' in, dan krijgt men 24 hits met afbeeldingen van dezelfde tekst. In vrijwel alle gevallen heeft het lied dan als titel 'Het zwarte klooster' en wordt steeds aangeduid als een straatlied. De meeste van de getoonde tekstafbeeldingen zijn afkomstig van het gerenommeerde Meertensinstituut in Amsterdam.

Volgens Van Meulebrouck is het lied een vertaling uit het Duits: 'Leise tönt die Abendglocke', dat waarschijnlijk rond 1870 is geschreven. Auteur en componist zijn onbekend. De Nederlandse versie van het lied dateert van omstreeks 1900. Een rolzeil, met daarop de door Goof Aanraad geschonken afbeelding, hangt in het Museum van Speelklok tot Pierement te Utrecht.

Zoekt men op internet naar 'Leise tönt die Abendglocke', dan levert dat verschillende hits op, waaronder vermeldingen van CD's met volksmuziek uit Stiermarken in Oostenrijk.

Op zich hoeft dat nog geen bewijs te zijn dat dit liedje van Oostenrijkse oorsprong is; er zijn immers ook vele Duitse sites te vinden waarop het nummer wordt vermeld. Maar wie de componist was? Van Meulebrouck heeft het sterke vermoeden dat 'Leise tönt die Abendglocke' niet uit WO I dateert, maar uit de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871."

Het stille klooster

Zachtjes klinkt het avondklokje,
Alles keert ter ruste weer,
Vogelen zingen treurige liederen,
't Zonlicht daalt in het westen neer.

Achter in het stille klooster,
Zusters in hun zwarte dracht,
Zij verplegen daar de lijdens,
Die gewond zijn aangebracht.

Beide deuren staan wijd open,
En een Zuster treedt daarin,
Met een jongeling in haar armen,
Die nooit weer ten strijde ging.

Beide benen afgeschoten,
En daarbij een rechterhand,
Want hij had zo trouw gestreden,
Voor zijn eer en vaderland.

Aan de deur van 't stille klooster,
Klopt een droeve moeder aan,
Ligt m'n zoon hier, zwaar gewond soms?
'k Zou zo gaarne tot hem gaan.

Arme moeder sprak de zuster,
Uwe zoon, hij leeft niet meer,
Al zijn lijden, is geweken,
Hij stierf voor zijn land en eer.

Bij het ziekbed aan gekomen,
Nam zij 't witte doodskleed af,
En in tranen, stort zij neder,
Delf voor hem en mij een graf.

Op het kerkhof ligt begraven,
Ene moeder en haar zoon,
En nu strijden, zij voor eeuwig,
Ja, voor eeuwig voor Gods troon.



Peeters, Peters en de verdwenen fietsen

Een bijdrage van Piet Peeters

De Duitse soldaten kwamen in de oorlog fietsen vorderen, zodat ze zich op kortere afstanden sneller konden verplaatsen. Dat gebeurde vooral in het laatste jaar van de bezetting.

In 1944 gebeurde het volgende.

Wij – de familie Peeters – woonden tijdens de oorlog aan het eind van de Meirstraat op 56, nabij de splitsing Lagestraat/Stoofstraat. We hadden een boerderij en een maalderij.

Op een keer stonden twee Duitse soldaten op de hoek van de Vierschaarstraat en Meirstraat fietsen te vorderen. Mijn vader zag dat en ving de fietsers op, die vanuit de Stoofstraat richting de Meirstraat wilden rijden en zei: “Zet de fietsen maar zolang bij ons in de schuur en loop maar verder, want anders ben je je fiets kwijt”.

Dat ging een tijdje goed totdat een van de Duitsers toch een fietser bij ons op het erf zag rijden. De Duitsers kwamen naar ons huis en vroegen: “Wo sind die Fahrräder?”.

Ons vader zei: “We hebben geen fietsen. Kom maar kijken”.

Hij liet ze eerst naar de bakkeet gaan: Geen fietsen! Toen naar het karhuis: weer geen



Links boven de bakkeet; rechtsboven het karhuis en rechts de maalderij. Daarvoor de woning met schuur.

In de gevel van de schuur de kleine deur, die van binnenuit vergrendeld was (Foto uit 1952)

fietsen! Toen de maalderij: weer geen fiets te zien.

Toen kwamen ze aan de andere kant van de schuur. Daar was wel een deur, maar die was alleen van binnenuit open te krijgen. Ook de twee mendeuren van de schuur werden van binnenuit vergrendeld met een balk – ook wel “parkel” genoemd – dus ook die kon niet van buitenaf worden geopend als de parkel was aangebracht, zoals hier het geval was.

Vader ging met de Duitsers naar binnen in de keuken en vroeg aan de Duitsers: “Lusten jullie spek met eieren?” Dat wilden ze wel en mijn moeder ging aan het bakken.

Een van de Duitsers vroeg hoe mijn vader heette. Hij noemde zijn naam. De ene Duitser zei daarop dat hij Heinz Peters heette en uit Mainz kwam. En onder het genot van de eieren met spek werd er niet meer naar de fietsen gevraagd.

Heinz vertelde dat zijn vader ook soldaat was en ook in Oud Gastel ingekwartierd was. Hij zou nog terugkomen met zijn vader Karl. Karl werkte in de bakkerij van de gebroeders Van Sprundel, achter Dorpsstraat 77. Die bakkerij was een van de grotere

bakkerijen in Gastel en gedeeltelijk gevorderd door de Duitsers. Wegens het brandstofgebrek mochten de kleine bakkerijen niet gebruikt worden. Die bakkers moesten dan hun brood bakken in grotere bakkerijen, zoals bijvoorbeeld bij Van Sprundel. Ze moesten dus – zoals men dat noemde – bij Van Sprundel “*inbakken*”.

De bovenverdieping van de bakkerij was overigens nog enige tijd in gebruik als klaslokaal van de Sint Joannesschool, want de school zelf was gevorderd door Duitse militairen. Vader en zoon Peters kwamen nog verschillende keren terug en brachten een foto van hun tweeën mee als aandenken.



Links Heinz Peters en rechts vader Karl Peters. Ze kwamen uit Mainz.

Heinz was bij de Kriegsmarine, getuige zijn onderscheidingsteken op zijn mouw. Ze waren in Gastel tot de bevrijding en toen de Engelse soldaten naderden, wilden ze deserteren, want ze hadden er geen zin meer in om met het Duitse leger de terugtocht te ondernemen. Ze werden opgehaald en Karl werd in dronken toestand op een vrachtauto geladen.

We hebben nooit meer iets van vader en zoon Peters gehoord. We hebben nog navraag gedaan bij het archief in Mainz en ook bij het Duitse Rode Kruis, maar we kregen – toen we er om vroegen – ook geen inlichtingen. Wel kregen we te horen dat de naam Peters in Mainz veel voorkwam.

Bron

Mededelingen van diverse personen w.o. Fien Voermans, die in 1944 nabij ‘Bakkerij Van Sprundel’ woonde en contact had met Karl Peters.

De opmars van Polar Bear John Mercer naar Gastel

Een bijdrage van Kees Rademakers

Rini Hack schrijft een brief naar Dagblad 'BN DeStem'

Op 29 oktober 2000 stuurde Rini Hack, een oud-Oud Gastelaar een brief naar de redacteur van Dagblad 'BN DeStem' in Breda. De brief ging vergezeld van een tweetal foto's, gemaakt door een kennis van hem gedurende de bevrijding in 1944.

Rini Hack is na de oorlog vertrokken naar Engeland en sindsdien daar woonachtig. In de brief vertelt hij hoe hij aan de foto's is gekomen. Hij is lid van 'The Probus Club of Sidcup' en tijdens de maandelijkse lunch was er een lezing over houtsnijwerk. Bij die gelegenheid vertelde de spreker aan het eind van zijn verhaal dat hij op dat moment bezig was met een '*polar bear*' voor de 'Polar Bear Division'. Rini Hack vertelde daarop aan de spreker dat in 1944 Oud Gastel was bevrijd door de Polar Bears. Dit gesprek werd opgevangen door medelid John Mercer van de The Probus Club en die vertelde dat hij bij de Polar Bear Division had gediend.

Na afloop van de lunch werd er natuurlijk verder gepraat en John Mercer vertelde dat hij destijds bij de Royal Artillery had gediend. Hij had een boek geschreven over zijn oorlogsbelevissen en in dit boek stonden enkele foto's die in Oud Gastel waren gemaakt. Op één van die foto's stonden 2 soldaten met kinderen, op de andere een ondergelopen weidelandschap. Aangezien het boek al jaren was uitverkocht stuurde Rini enige fotokopieën van de betreffende pagina's uit het boek naar 'BN DeStem'. De zoon van Rini Hack, een medisch fotograaf, had vergrotingen van de originele foto's gemaakt. De foto's waren indertijd overigens gemaakt met een simpele box camera.

Rini vroeg aan 'BN DeStem' om – wanneer zij geen interesse in de foto's mochten hebben – de brief met bijlagen, door te sturen naar een geïnteresseerde organisatie of personen in Oud Gastel. Zo kwam de brief uiteindelijk – al weer vele jaren geleden – bij Heemkundekring 'Het Land van Gastel' terecht.



Dat Rini Hack en John Mercer elkaar bij de lezing hebben ontmoet is overigens niet zo vreemd. Ze woonden namelijk beiden in Sidcup, een buitenwijk van Londen in het Graafschap Kent en allebei lid van 'The Probus Club of Sidcup'.

Rini Hack was tijdens de oorlog lid van de Gastelse ondergrondse

Rini Hack is overigens geen onbekende voor de heemkundekring. In het allereerste jaarboek (1984) staat een artikel van zijn hand: *'De ondergrondse van Oud Gastel, 1942 – 1945'*. Volgens 'BN DeStem' is hij in 1945 naar Engeland vertrokken om zich daar te melden als oorlogsvrijwilliger. Dat moet dan vroeg in dat jaar geweest zijn. Het Zuiden

was toen al bevrijd, maar boven de rivieren was dit nog niet het geval. Later is hij naar Zuid-Afrika gegaan waar hij manager werd van een verzekeringsmaatschappij. Vervolgens streek hij neer in Sidcup en trouwde hij een Engelse. Toen Rein Hack de brief naar 'BNDeStem' stuurde was hij inmiddels 75 jaar.



• Document uit het archief van Wally Lubbech, rechts John Mercer, links John Mercer. Maar wie zijn de drie jongens voorop?

Vragen rond bevrijding Oud Gastel

De foto in de krant... (The text in the newspaper clipping is partially obscured and difficult to read, but it appears to be an article about the liberation of Oud Gastel, mentioning names like John Mercer and John Hack.)

De foto in de krant

Dagblad 'BN DeStem' heeft in het hiernaast afgebeelde artikel op 8 november 2000 aandacht besteed aan de foto.

Deze aandacht spitste zich toe op twee vragen: Op welke plek in Gastel is de foto gemaakt en wie zijn de kinderen die op de foto staan? De foto maakte blijkbaar heel veel los in de Gastelse gemeenschap, want al in de krant van de volgende dag werd

er druk gespeculeerd over de plaats waar de foto was genomen. De meningen met betrekking tot wie de jongens waren, waren eensluidender.

Piet Akkermans, een zeer gewaardeerd deskundige binnen de Heemkundekring 'Het Land van Gastel', denkt dat de foto helemaal niet in Gastel is genomen. Hij kijkt dan met name naar de huizen op de achtergrond en denkt dat daar een dijk moet zijn. Verder weet hij te vertellen dat langs die dijk vooral Amerikanen zaten.

In de krant van 9 oktober (zie afbeelding hiernaast), krijgt Akkermans nogal wat weerwoord. De lezers hebben niet zozeer gekeken naar de huizen die op de achtergrond staan, maar vooral naar de spelende kinderen op de foto. De jongen



links op de foto is volgens een lezer Jan van Dongen van de varkenshandel. Rechts op de foto staat Geert Jansen, het speelkameraadje van Jan. Geert was in 2000 reeds overleden. De middelste jongen zou heel goed Thijs de Bont kunnen zijn volgens de heer Heshof. Die wist bovendien met grote zekerheid te vertellen dat de foto op 'De Stoof' is gemaakt bij de wei van Van Merrienboer. Mevrouw Van Dongen is die mening eveneens toegedaan. Weer andere bellers plaatsen de foto op de Gastelsedijk of – gezien de heg – op de Rijpersweg. Een volgende beller wijt het hoogteverschil aan het feit dat de foto is genomen op de oude wielierbaan van Merijntje van Iersel (nu Van Merrienboer). De baan is tijdens de oorlog weliswaar verdwenen, maar de sporen in het landschap zouden nog zichtbaar zijn. Wie nog iets kwijt wilde over de foto kon dat in 2000 doorgeven aan Jan van den Berg van de heemkundekring.

Deze foto is intussen ook opgenomen in de eind oktober 2019 geopende fototentoonstelling ter herinnering van 75 jaar bevrijding van Halderberge. Of er sprake is van voortschrijdend inzicht en Jan van den Berg later nog meer reacties heeft gehad, weten we niet. Op het bijschrift bij de foto staat in elk geval vermeld dat die is genomen in november 1944 en dat de Britse soldaten Wally Coldrick en John Mercer in een weiland aan Stoofstraat staan samen met Jac Rijdsdijk, Piet de Bont en Piet Ernest tussen achtergelaten munitiekisten. Mevrouw Rijdsdijk kon tijdens de expositie bevestigen dat haar man Jac – hij is intussen overleden – destijds 9 jaar was.

Nieuwe aandacht voor de foto

De brief, de foto's en de krantenartikelen lagen vele jaren veilig opgeborgen in het archief van Heemkundekring 'Het Land van Gastel'. De plannen van de heemkundekring om uitgebreid aandacht te besteden aan de viering van 75 jaar bevrijding, was een goede aanleiding om de brief, de foto's en de krantenartikelen nog eens nader te onderzoeken.

Het boek van John Mercer



Rini Hack had aan de bijlagen bij zijn brief aan 'BN De Stem' ook een overdruk toegevoegd van enige bladzijden uit het boek van John Mercer. Op deze bladzijden staan de eerder genoemde foto's en vertelt hij over zijn ervaringen in Oud Gastel.

De kwaliteit van die fotokopieën was echter niet geweldig, reden om op internet te kijken of op de twee-

Wielierbaan op de Stoof

Deze lag eerst aan de zuidzijde van de Stoofstraat, maar omdat die te vlak was, verhuisde de baan naar de noordzijde achter café Van Iersel en kreeg daar het profiel van een kombaan. Bekende namen van deelnemers waren Pol Hermus, Verstraten, Braspenning e.a. Als er valpartijen waren kwam dokter Knitel met zijn "citybag" en lapte de renners op (Uit: Oud Gastel in vroeger tijden 1997)



de-handmarkt het boek van John Mercer toch nog kon worden gevonden. Het boek bleek in Engeland nog volop beschikbaar te zijn en enige weken later lag een zo goed als nieuw boek op het bureau van de schrijver van dit artikel. Gekocht voor een habbekrats: £ 2.80. Als kers op de taart stond voorin het boek de handtekening van John Mercer, met de complimenten aan Lois. Wie Lois is, zal wel altijd een mysterie blijven.

Wie was John Mercer?

De 'Bexley Times' van 28 september 2015 besteedde een artikel aan zijn overlijden.

John Mercer stierf op 8 september 2015 op 92-jarige leeftijd. Hij werd geboren op 1 juli 1923.



Hij diende bij de '49th Infantry Division' van 1942 tot 1947, was een Normandië-veteraan en was in Berlijn aan het eind van de oorlog. Na de oorlog werd hij leraar op een college in Sidcup en doceerde later aan de London Metropolitan University. Hij was zeer actief in het sociale leven in zijn woonplaats Sidcup. Hij zette zich met name in voor het behoud van historische gebouwen. Behalve

over de geschiedenis van Sidcup, schreef hij ook enige boeken over zijn herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog. Zijn boek 'Mike Target' verscheen in 1990.

Het verhaal van John Mercer voorafgaande aan zijn komst in Gastel

Bij het doorbladeren en lezen van het boek richtte ik me in eerste instantie op de periode voorafgaand aan de komst van de 'Polar Bears' in Oud Gastel. Er is echter in zijn boek zoveel interessants over deze periode te vertellen, dat zich al snel de vraag opwierp welke passages het beste konden worden opgenomen in dit artikel. Laten we ons beperken te vermelden dat D-Day op 6 juni 1944 was. De Polar Bears betraden volgens Wikipedia op 13 juni ([https://en.wikipedia.org/wiki/49th_\(West_Riding\)_Infantry_Division](https://en.wikipedia.org/wiki/49th_(West_Riding)_Infantry_Division)) het strand van *Arromanches*. Al heel snel was hij daarna betrokken bij de slag om de belangrijke havenstad Le Havre. Le Havre was zo belangrijk omdat deze haven van essentieel belang was voor de aanvoer van materieel, munitie en voedsel voor de geallieerde manschappen. In zijn boek is een zeer spannende beschrijving opgenomen over zijn tijdelijke krijgsgevangenschap tijdens de geallieerde aanval op Le Havre. Hieruit kon hij gelukkig weer ontsnappen. Helaas moeten we vanwege de beperkte ruimte in ons jaarboek deze en enkele andere interessante passages uit het boek laten vallen en ons beperken tot zijn tocht door Noord-Frankrijk naar België en Nederland.

Het boek is het *persoonlijke* verhaal van John Mercer

Wel is het belangrijk aan te geven dat John Mercer hier zijn persoonlijke verhaal vertelt. Wanneer men andere boeken – eveneens door "Polar Bears" geschreven – naast dat van Mercer legt, ontdekt men al snel een geheel ander verloop van de strijd. De Polar Bears bestonden uit veel onderdelen, die ieder een eigen aandeel in het verloop van de oorlogshandelingen hadden. Opvallend is dat John Mercer bijvoorbeeld nauwelijks iets in zijn boek heeft opgenomen over de strijd rond Roosendaal. In het boek van Patrick

Delaforce: 'The Polar Bears, Montys Left Flank' staat daarentegen weer wel een lange passage over Esschen en Roosendaal.

De titel van het boek

De titel van het boek verwijst naar typisch militair jargon uit de Britse artilleriewereld. Met '**Mike Target**' wordt een gelijktijdig geconcentreerd kanonvuur van 24 kanonnen bedoeld, gericht op een vijandelijk doel. Deze 24 kanonnen zijn met elkaar en de regimentscommandopost verbonden door een onderling radionet. Tijdens de oorlog was John Mercer één van de radiotelegrafisten die voor de verbindingen zorgden.

<https://www.fireandfury.com/artillerytutorial/artybrits.shtml>

De opmars van Noord Frankrijk naar België en Nederland

Na de slag om Le Havre en een drietal dagen rust in het iets noordelijker gelegen Bolbec, vertrokken de Polar Bears in noordoostelijke richting naar België en Nederland, met als eerste bestemming Lille. De reis daarheen verliep voorspoedig.

Hartelijke ontvangst in Noord Frankrijk en België

In de dorpen liepen de mensen uit om de soldaten te begroeten. De colonne werd voortdurend opgehouden door een juichende massa mensen die uitliep om de soldaten te begroeten. Mooie meisjes klommen op de voertuigen en af er toe verscheen er een burgemeester in vol ornaat. Wijnflessen werden opengetrokken en men klonk samen op de bevrijding: "Leve de Engelsen! Leve de Fransen!"

Hierna gaat het verder richting België. Daar was de ontvangst zo mogelijk nog hartelijker. In een stadje werden we zo lang opgehouden dat we besloten daar maar te overnachten. We werden bij de mensen thuis uitgenodigd, er werd gedronken en kregen soep aangeboden. Gelukkig hadden de Duitsers zich teruggetrokken. Het was een vreemde gewaarwording om



door een gebied te trekken waar onze vaders in de Eerste Wereldoorlog hadden gevochten. We kwamen langs Poperinge en de Mennenpoort in Ieper.

Naarmate we verder in België doordrongen, werd de hartelijke ontvangst overschaduwd door talrijke achtergebleven herinneringen aan de zich terugtrekkende Duitsers. We zagen kapotte legervoertuigen, een houten kruis of een in de grond gestoken geweer met een helm erop en een kapotgeschoten Britse tank.

Toen we door de lange kaarsrechte wegen van het eindeloze Vlaamse landschap trokken, zag het boven ons zwart van de vliegtuigen. Ik had nog nooit zoveel vliegtuigen tegelijk gezien. Er zaten ook zweefvliegtuigen (gliders) bij die met behulp van sleepkabels werden voortgetrokken door bommenwerpers (C-47's of Short Stirling Mark IV's).



Mark IV Stirlings van de RAF worden ingezet voor Operatie Market Garden in september 1944

Later hoorden we dat die op weg waren naar Arnhem voor de 'Operatie Market Garden'. Wat wij nog niet wisten was hoeveel tegenstand ze zouden ondervinden en hoe rampzalig deze operatie zou verlopen.

Via Aalst trokken we verder – om Brussel heen – naar het noorden in de richting van Antwerpen. Overal werd de vlag uitgehangen en zag men foto's van Koning Leopold. Het was in die dagen erg warm en de constante stroom warme en vooral stoffige rijwind zorgde ervoor dat veel

soldaten een soort oogontsteking opliepen. 's Avonds stonden we in een lange rij voor de legerarts en zijn assistent om onze ogen te laten druppelen.

Zware gevechten bij het Kanaal Dessel-Turnhout-Schoten

Inmiddels was het eind september geworden. Na een paar dagen snelle opmars, stopten we om ons gevechtsklaar te maken. We waren aangekomen bij het Kanaal Dessel-Turnhout-Schoten. We zouden hier lange tijd worden opgehouden door de Duitsers die zich aan de noordzijde van het kanaal hadden ingegraven. Als radiotelegrafist had ik heel veel last van een slechte – door de Duitsers gestoorde – verbinding. Die werd beter toen ik een andere golflengte kreeg toegewezen.

Majoor Thompson vertelde dat het de bedoeling was om 's nachts het kanaal over te steken en zo een bruggenhoofd te vormen voor de rest van het bataljon en zo het verzet van de Duitsers te breken. Dit was de eerste echte grote tegenstand die we ondervonden sinds de slag om Le Havre. Over wat er rond die tijd bij het kanaal gebeurde, schrijft John Mercer een maand later in een brief aan zijn moeder:

De Duitsers probeerden de Engelse posities te infiltreren om hiermee een vooruitgeschoven Britse infanteriesectie de pas af te snijden en zo te isoleren. Ik (Mercer) zat in mijn eentje in mijn gepantserde verkenningsvoertuig. De rest van de bemanning zat in een boerenschuur. Er was veel geweervuur en ook vuur van Spandau-geschut. Gelukkig beschikten de Duitsers op dat moment niet over mortieren. Door het vijandelijke vuur moest de kapitein zijn berichten vanuit de schuur, zo luid als hij kon, naar mij toeschreeuwen. Wij hadden een machinegeweer van een tank gesloopt en dat op een carrier (legervoertuig) geplaatst en bleven daarmee schieten tot hij blokkeerde. We losten precisievuur op een opening in een heg. Een dozijn Duitsers werd uitgeschakeld, gedood of gewond. Via de radio riep ik de hulp in van tanks; die kwamen een uur later, toen het weer iets rustiger was geworden omdat we intussen steun hadden gekregen van onze artillerie. De pas gearriveerde tank reed naar een boerderij en schoot door het open raam het huis in. Ik had te doen met de Duitsers die in dat huis zaten.

De Britse infanterie maakte 70 gevangenen. Sommige van hen waren zwaar gewond. Toen de Duitse sergeant-majoor zijn manschappen daar in zo'n deplorabele toestand zag staan, schudde hij droevig zijn hoofd. De Duitsers kregen opdracht een graf te graven voor hun gesneuvelde kameraden. Daar hadden ze niet zoveel zin in; ze dachten dat ze een graf voor zichzelf moesten graven, maar dat was niet de bedoeling.

Terwijl de Britse en Duitse gewonden werden afgevoerd, verscheen er plotseling een 88mm kanon (Flak luchtafweerkanon) en nam een Britse *half-track* (gepantserd halfrupsvoertuig), die een positie had ingenomen bij de brug over het kanaal, onder vuur en doodde daarbij de schutter.

Een probleem van de geallieerden waren de erg lange aanvoerlijnen voor de aanvoer van benzine, munitie en voedsel. Die moest komen van de Mulberry Harbour, een kunstmatig eiland voor de Normandische kust dat voor de Britten bij Arromanches (Gold Beach) lag.

Deze afbeelding onderstreept het belang van de zeehavens langs Het Kanaal voor de aanvoer van munitie, benzine en voedsel



De Plum-bruggen over het kanaal

De Engelsen hadden de gewoonte om Baileybruggen een fruitnaam te geven. Zo werden er bij Rijkevorsel twee noodbruggen aangelegd over het Dessel-Turnhout-Schoten kanaal, met de Naam Plum 1 en Plum 2



Links leggen Britse Royal Engineers van de 49^{ste} Divisie een Baileybrug over het kanaal van Turnhout. Rechts passeert een Stuart tank bij Rijkevorsel Plum-bridge 1 op 22 oktober 1944

Douchen en naar de bioscoop in Turnhout

Nadat we het kanaal hadden veroverd en waren overgestoken, trokken we richting Poppel, waar we even rust kregen. Met de tram gingen we naar Turnhout. Daar kon worden gedoucht in een mobiele badwagen. John Mercer vroeg zich samen met een

kameraad af wat ze wilden: *vies en warm* of *schoon en koud*? Ze kozen – ondanks de oktoberkou – toch maar voor het laatste. In Turnhout had het leger de plaatselijke bioscoop afgehuurd en konden de soldaten daar de laatste Hollywoodfilms bekijken. John herinnert zich 'Going my Way' met Bing Crosby. Overal in de stad zag je militairen van de 49ste Divisie en de bioscoop zat dan ook vol soldaten in kaki uniform met een Polar Bear insigne op de mouw.

Engeland is een beschaafd land!

Omdat de film halverwege de vertoning brak, verlieten John Mercer en zijn vriend George de bioscoop en slenterden wat door de stad. Op een gegeven moment werden zij aangesproken door een uitstekend Engels sprekende Belg. Die vertelde hen, dat wanneer je op het trottoir een Mof tegenkwam, je moest zorgen dat je weg kwam. De Engelsen daarentegen stapten zelf van het trottoir af en de weg op, om de Belgen te laten passeren. Dat was volgens de man een teken dat Engeland een beschaafd land was: "Good day to you and God bless you!"

Een Duitse hinderlaag

In beroerde weersomstandigheden trokken ze weer verder in de richting van de Nederlandse grens. Ze reden over wegen met kapotgeschoten bomen en bomen zonder toppen. Terwijl ze daar reden, werden ze bijna geraakt door een V2, die van Nederland op weg was naar Londen. Iets verder werden ze – terwijl ze op een boerenerf een landkaart op de motorkap van een pantserwagen aan het bestuderen waren – beschoten door een Duitse hinderlaag. Onmiddellijk stormden de Polar Bears de boerderij in en sleepten enige ogenblikken later 2 dode Duitsers naar buiten, gevolgd door hevig geschrokken en bibberende overlevenden. De Britse officier kon nog net voorkomen dat de Duitsers werden gefusilleerd toen bleek dat maar één Duitser de strijd had willen voortzetten. Dit voorval leerde ons dat – voordat je de aandacht laat varen – alle schuren en andere gebouwen eerst "veilig gesteld" dienden te worden.

De uitkijkpost in de toren van Hoogstraten

Toen we de Nederlandse grens naderden werden we tegengehouden

De vernieling van de St. Katharinakerk van Hoogstraten

In het in 2017 verschenen boek van Nand Doms en Johan Ooms: '**...En gij zorgt voor de heropbouw**' wordt verteld hoe de 105 m hoge toren van de St. Katharinakerk inderdaad dienst deed als de uitkijkpost voor de Duitse vuurgeleiding. Vanuit de 2 luiken in de bovenste bol van de toren had men een uitstekend zicht tot 20 km in de omtrek. Niet de Engelsen hebben met hun beschietingen door vliegtuigen de toren vernield, maar het waren de terugtrekkende Duitsers die haar tijdens de laatste oorlogsdagen met dynamiet hebben opgeblazen. Blijkbaar was dit Mercer ontgaan.

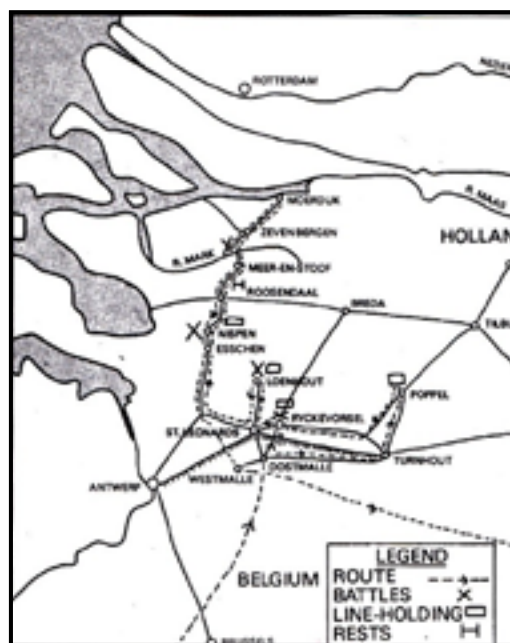


door hevig geweer- en mortiervuur. Dit hadden de Polar Bears niet meer meegemaakt sinds hun gevechten in het Normandisch heggelandschap (bocage). Het was duidelijk dat er ergens een uitkijkpost van de Duitsers moest zijn. Een pantserwagen rukte op naar het dorp, maar werd tegengehouden door vijandelijk vuur van o.m. een Spandau M25 luchtdoelmitrailleur. De uitkijkpost van de Duitsers zat ongetwijfeld in de toren van de kerk van Hoogstraten, want daar waren ze nu. Ze trokken terug in een ommuurde bosschage aan de rand van het dorp. Er ontstond even onderling gebakkelei over wat ze moesten doen, nu bleek dat ze werden geobserveerd. Uiteindelijk vuurde een 17-ponder een paar keer op de toren, maar dat leverde alleen wat steenschade op. Vervolgens werd contact gelegd met de luchtmacht. Eerst werd er met een kanon een bom met rode rook naar de voet van de toren afgeschoten en daarna was het de beurt aan een Hawker-Typhoon om zijn bommen op de toren af te vuren. Uit een zee van oranje en rode vlammen steeg even later zwarte rook op. Even was het stil en toen bleek dat de torenspits was verdwenen. We rukten op naar het centrum van Hoogstraten en bij het vallen van de avond was het dorp leeg en was alle tegenstand gestopt.

Verder opmars richting Roosendaal



De route van de bevrijders van West-Brabant
(Uit: Canon van Moerdijk)



De opmars van de Polar Bears vanuit
Belgie naar West-Brabant
(Uit: Delaforce: The Polar Bears)

Eindelijk trokken we Nederland binnen. Het landschap werd nog vlakker en was doorsneden met afwateringssloten. Het weer werd steeds slechter; overdag regen en 's nachts vorst. Ons doel was om Roosendaal in te nemen en de vijand zo snel mogelijk uit Noord-West Brabant te verdrijven. De kanonnen werden in gereedheid gebracht voor de aanval. Op onze rechterflank hoorden we in de verte het gebulder van de Poolse kanonnen die onze artillerie ondersteunden. We maakten gedurende een paar dagen in het drijfnatte veld geen enkele vooruitgang. Het leek erop dat het een wintercampagne ging worden.

John Mercer ondernam in die tussentijd, op verzoek van een legeraalmoezenier, een reis naar Eindhoven waar de Anglicaanse bisschop van Dover een "confirmatie" (gezamenlijke geloofsbelijdenis) zou houden in het Philips Theater. Eigenlijk had hij niet zoveel zin om daar naar toe te gaan, maar hij had zich door de aalmoezenier, die hij nog kende uit Le Havre, laten ompraten. Achteraf maakte de massaliteit van de gebeurtenis toch een grote indruk op hem, waaraan hij in zijn latere leven toch vaak aan terugdacht.

Eindelijk in Oud Gastel

Onderstaande stuk is een vertaling van de passage uit het boek van John Mercer.

Onze schutspositie stond nu in het dorp Oud Gastel. Er was daar niet veel activiteit. De Duitsers hadden zich teruggetrokken naar de overkant van het Hollands Diep, een deel van de Scheldemonde. We konden niet doorstoten over het overstroomde land rond Stampersgat. Toen de vijand zich terugtrok werden de deuren van de sluizen opengezet en werden grote stukken land overstroomd. Ik herinner me dat ik samen met Wally Coldrick, een andere seiner/marconist, in een achtertuin stond, terwijl enige Nederlandse jongentjes daar aan het spelen waren. Ik meen me te herinneren dat ik bezorgd was dat zij op de een of andere manier gevaar liepen. We lieten altijd wel munitiekisten of geladen geweren rondslingeren. Stel je voor dat de vijand onverwachts het vuur zou openen en enkele kinderen zou doden.



"Our gun position at Oiedgastel. Wally Coldwich and author, November, 1944"
(letterlijke tekst uit boek John Mercer)

Ik herinner me niet veel van deze periode. We verbleven in boerenschuren, bijgebouwen en koeienstallen. We ontmoetten voor de eerste keer een kleine Nederlandse boer wiens koeienstal rechtstreeks uitkwam op zijn keuken. De

weeïge, doordringende stank van de koeien, trok door het hele huisje. Alle kamers waren onberispelijk schoon, inclusief de koeienstal, maar we raakten nooit gewend aan de stank. Soms sliepen we in het stro op de zolder boven de koeien en werden we in slaap gewiegd door de herkauwende koeien. We werden ook wel eens gevraagd om in de keuken te slapen of kregen een bed aangeboden. Dat weigerden we meestal omdat we ons te vies en vuil voelden om in een echte slaapkamer en een echt bed te slapen.

Begin november ging ik (John Mercer) met de divisie oostwaarts en raakte verwickeld bij een gevecht rond Weert, toen we het kanaal bij Wessem overstaken en verder trokken naar de Venlo, vlakbij de grens met Duitsland.

Epiloog

Hier verlaten we de wederwaardigheden van John Mercer. Nieuwsgierig naar het verdere verloop van zijn verblijf op het Europese vasteland, bladeren we toch nog even door zijn boek. John kreeg een ander functie en in plaats van radiotelegrafist werd hij “gunner” (artillerist). In een niet te missen passage in zijn boek vertelt hij hoe hij in zijn nieuwe functie in het donker zo geruisloos mogelijk een lichtbaken voor houwitsers moest plaatsen op het dak van een kippenhok. Geruisloos werd het niet, want zo schrijft hij, de kippen werden wakker, vloegen alle kanten op en kakelden de hele buurt bij elkaar. De gealarmeerde Duitsers openden onmiddellijk hun precisievuur en John Mercer moest als een haas van het dak van het kippenhok springen om het vege lijf te redden.

John gaat met zijn nieuwe eenheid van de Nederlands-Duitse grens naar Roeselare. Daar wordt zijn regiment opgeheven. Dat veroorzaakt bij zowel de leiding als de manschappen – die met elkaar zo’n lange tijd lief en leed hadden meegemaakt – zeer emotionele taferelen. De militairen worden bij andere legeronderdelen ingedeeld en hij verblijft enige tijd in de buurt van Sittard. Hierna gaat hij naar Xanten en via Bremen en het platgeschoten Hamburg bereikt hij uiteindelijk in juli 1945 het reeds bevrijde Berlijn om daar een tijdlang deel uit te maken van het Britse bezettingsleger. Op 19 december 1946 stapt hij op de boot naar Hull om terug te keren naar zijn geliefde Engeland.

Bronnen

‘De ondergrondse van Oud Gastel, 1942 – 1945’, Heemkundekring ‘Het Land van Gastel’ Jaarboek (1984)
Dagblad ‘BN DeStem’, 8 en 9 november 2000/ Bexley Times, 28 September 2015/ Gazet van Antwerpen, ‘Ricky Vorsel’, waar de geallieerden de Noorderkempen bevrijdden, 31/08/2019
John Mercer Mike Target, The Book Guild Ltd, Sussex, England, 1990
Patrick Delaforce, The Polar Bears Monty’s Left Flank, Chancellor Press, London, 1995
‘Oud Gastel in vroeger tijden’, Heemkundekring ‘Het Land van Gastel’, 1997
Canon van Moerdijk, <http://canonvanmoerdijk.nl/>
75 jaar geleden in Rijkvorsel/De Polar Bears bevrijden Rijkvorsel, www.rijkevorsel.be
Wikimedia Commons, The British Army in N-W Europe 1944-45/Collectie van Imperial War Museums
St. Catharinakerk Hoogstraten, http://www.kerkeninvlaanderen.be/pages/kerk_00488.htm
The Canadian soldier in the 20th Century, canadiansoldiers.com
Site The Flying Tigers, The Aeroplane People



De oorlogsgesel over West-Brabant

Leo van Leengoed schonk onlangs dit boekje uit maart 1945 aan Heemkundekring 'Het Land van Gastel'. Achter het pseudoniem Xenophon Jr. zit de voormalige hoofdredacteur van het Brabants Nieuwsblad Cor Meerbach verscholen. Dit hoofdstuk uit zijn kleine boekje beschrijft de gevolgen van de Duitse bezetting in onze omgeving. Stampersgat wordt niet expliciet genoemd, maar de cijfers duiden ongetwijfeld ook op dit zwaar getroffen dorp.

DE OORLOGSGESEL
OVER WEST-BRABANT

OF
DE ROEMLOZE STRID OM DEN
KRIEGSKRANS EN ZIJN
GEVOLGEN

WERK
LEENGFONDS N.

..

UIT DEN OMTREK.

Ofschoon de omtrek van Roosendaal niet rijk is aan geweldige militaire objecten, het beheerschen en onder controle hebben van bepaalde wegen was voor de oprukkende legers ten zeerste van belang, waaruit voortvloeit dat zij ook voor de zich met den moed der wanhoop verdedigende troepen haar waarde hadden.

Zonder strijd is het daarom niet gebeven, maar omdat de aangerichte vernielingen vrijwel slechts in de laatste dagen voor de bevrijding, als direct gevolg van de beschietingen, ontstonden, kunnen wij hier volstaan met het noemen van de verliescijfers.

Kruisland zag haar fraaie korenmolen, dateerend uit 1856, en haar vermaarde historische protestantsche kerk uit 1493, ten offer vallen aan de vernielzucht der aftrekkende Duitschers, die in de polders niet minder dan 35 heulen, sluizen en bruggen opbleezen. Er waren onder de burgers vijf slachtoffers.

Oudenbosch, Zegge en Etten-Leur kwamen er door het snelle doorstooten van de geallieerden wel heel genadig af, al teekent een enkel geval ook hier de barbaarschheid van hen die vier jaar lang in den waan verkeerden dat Nederland een miniem onderdeelje zou vormen van het door den grooten baas te stichten duizendjarig rijk.... In Zegge b.v. traden op een kwaden dag enkele moffen een boerenhofstee binnen. Een jongetje speelde op den grond met een model-vliegtuigje waarop een paar cirkels voorkwamen. „Das ist ein Tommie, was?“ deden de kerels verontwaardigd. En zij namen den boer mee.

Oudenbosch telde slechts 1 totaal verwoest pand, beschadigd werden er 136. Spoedig na haar bevrijding werd het stadje het toevluchtsoord van de grondig berooide bewoners van het gebied aan de Mark.

Oud-Gastel betreurde het verlies van 10 harer ingezetenen en stond voor de taak het water te keeren dat vrijelijk de polders instroomde door het opblazen van het poldergemaal van Heerjansland en de berekende vernieling van verschillende duikers en bruggen. In het dorp zelf werden 59 panden tegen den grond gelegd, 325 beschadigd en 209 ontdaan van hun glas.

In Hoeven werden, tezamen met de Oude Kerk die alleen al om haar bouwvalligheid en de goedkoope romantiek van een huishouden dat zich in den aftandschen toren had gevestigd, in wijden omtrek een zekere bekendheid genoot, 3 huizen geheel in elkaar geschoten, 353 perceelen werden beschadigd.

Interessant is nog het geval uit Sint Willibrord, waar door snel ingrijpen de Loudeskerk van den dreigenden ondergang kon worden gered. Toen n.l. de inwoners bespeurden dat de moffen minder prettige bedoelingen hadden met het bouwwerk, snelden enkelen hunner op de race-fiets naar 't Schijf om de Amerikanen bijstand te verzoeken. Een enkele patrouille drong toen snel door en een van de soldaten maakte korte metten met den eenigen Duitscher die zich nog in den toren bevond. Men zegt dat het mes hem daarbij goede diensten bewees.....

De laatste busrit van Jan van Honk op 21 juli 1944

Een bijdrage van Piet Peeters

Inleiding

In juni 1944 landen de geallieerden in Normandië. Het leger krijgt vaste voet op de stranden van Normandië, maar de Duitsers doen er alles aan om de geallieerde militairen weer terug de zee in te drijven. Om te verhinderen dat de Duitsers voldoende versterkingen kunnen aanvoeren worden voor en na de landingen spoorwegen, bruggen, treinen en andere vervoersmiddelen door de luchtmacht onder vuur genomen. Zo vallen er tientallen doden als op 31 mei 1944 het station van Roosendaal wordt gebombardeerd. Op 20 juli 1944 vallen er twee slachtoffers onder de treinmachinisten.

Een dag later – op 21 juli, omstreeks 11.00 uur – wordt bij **Steenbergen** een BBA-bus getroffen door geallieerd vuur. Daarbij vallen 3 doden. In datzelfde uur wordt nóg een BBA-bus nabij Oud Gastel getroffen; daarbij vielen eveneens drie slachtoffers. Op 1 september 1944 is nabij Etten-Leur weer een BBA-bus doelwit en nu vallen er 13 doden.

Het aanbieden van een gedenkplaat door leden van de Nederlands Hervormde Kerk in Oud Gastel aan 'Heemkundekring Het Land van Gastel' is aanleiding om in te gaan op het gebeuren bij Steenbergen op 21 juli 1944.

Frans van Tiggelen was ooggetuige

Op 21 juli 1944 werd onder Steenbergen een BBA-lijnbus onder vuur genomen door een geallieerd vliegtuig. Daarbij kwamen de chauffeur, de conducteur en een vrouwelijke passagier om het leven. Frans van Tiggelen, inwoner van Steenbergen, was ook passagier van die bus.

Frans gaf in 2012 op een braderie in Steenbergen aan dat hij zijn verhaal graag wilde vertellen. Door bemiddeling van Ad van Eekelen uit Bergen op Zoom werd een afspraak gemaakt voor een gesprek op 28 november 2013.

Frans van Tiggelen werd op 1 november 1924 geboren in Steenbergen als zoon van de kastelein van café 'De Watertoren', dat uiteraard in de buurt van de watertoren stond, tegenover de begraafplaats van Steenbergen. In de jaren '30 stierf zijn moeder en na hertrouw van zijn vader stierf, ook nog in de jaren dertig, zijn tweede moeder. Hij had dus al het nodige meegemaakt op 21 juli 1944.

Het relaas van Frans van Tiggelen:

Op die dag zou ik 's morgens met de bus naar Bergen op Zoom gaan. Ik sta op de halte te wachten met o.a. Cornelia Hoendervangers. Cornelia is de dochter van de kastelein van café 'De Ijskelder'. Zij was op dat moment 17 jaar. Het was een knap meisje en bekend in Steenbergen. Zij had enkele flessen drank bij zich om die in platenzaak 'Crusio' in Bergen op Zoom te ruilen voor grammofonplaten, die in haar ouderlijk café afgespeeld konden worden. De lijnbus was echter erg vol en volgens de chauffeur kon er nog maar één passagier mee. Daarop besloot ik maar niet mee te gaan en te wachten op een

“volgbus”, die tien minuten later zou komen. Ook Cornelia besloot niet in de overvolle bus te stappen, want het zou in die volgbus vast en zeker niet zo druk zijn. Er waren inderdaad maar een paar passagiers voor die bus.

Cornelia en ik stapten in de bus. In die bus zaten onder anderen een geestelijke en een andere mevrouw Hoendervangers. De bus werd bestuurd door Jan van Honk en de conducteur was Piet Rommers. Ik ging halverwege de bus zitten en vroeg of Cornelia ook bij mij kwam zitten; dan zaten we niet zo alleen. Zij ging echter toch voorin de bus zitten en dat zou later haar noodlot worden.

De bus vertrok en werd gevolgd door een Duits legervoertuig, bemand met Duitse militairen; daar achter liep een los paard. De conducteur verkocht kaartjes en ging daarna voorin de bus staan om een praatje te maken met de chauffeur, terwijl hij zich vasthield aan een ijzeren buis.

Toen we in de buurt van ‘De Linie’ kwamen, zag ik een Engels vliegtuig rondcirkelen. De bus was intussen bij een rotonde aangekomen en reed daardoor wat langzamer. Het vliegtuig vloog zo laag dat ik de piloot kon zien zitten en ik zwaaide nog naar de piloot. Het vliegtuig cirkelde rond in de richting van Lepelstraat en kwam weer terug. Dat deed hij nog een keer en intussen zag ik in de verte nog twee vliegtuigen die parallel aan de weg vlogen. Het ene vliegtuig vloog recht op de kop van de bus af en begon te schieten.

De BBA-bus in Steenbergens is zeer waarschijnlijk beschoten door hetzelfde drietal Britse vliegtuigen dat op dezelfde dag ook op de Roosendaalsebaan in Oud Gastel een BBA-bus onder vuur nam. Volgens de politierapporten zat er maar 5 minuten tussen de beide voorvallen.

Zowel de chauffeur als de conducteur waren op slag dood. Cornelia Hoendervangers werd zwaar gewond. Het bloed van de chauffeur en de conducteur spoot door de bus en de andere mevrouw Hoendervangers kwam onder het bloed. Ze gilte: “Ik bloed dood, Ik bloed dood!”, waarop ik riep: “Jij bent niet geraakt! Het is bloed van de chauffeur!”

De bus reed nog een paar palen omver die daar gezet waren om zweefvliegtuigen niet te laten landen (“Rommel Asperges”!) en kwam daarna op zijn zij in een greppel terecht en wel zo dat de ramen gelijk waren met de grond. De passagiers konden zo door een raam de bus uitstappen. Ik schopte de achterraut kapot en kon zo uit de bus komen. De geestelijke, ik dacht dat het een kapelaan was, kon dat ook. Mevrouw Hoendervangers die dacht dat ze zelf gewond was, bleef in de bus zitten en durfde er niet uit te komen. Maar ik riep: “Kom nou, kom nou! Misschien komen ze terug!”.

Intussen stond de dode conducteur nog steeds zich als het ware vast te houden aan de paal. Mevrouw Hoendervangers moest langs een zijraam, maar dat ging niet zo gemakkelijk. Ik riep een paar jongens, die intussen naar de bus waren gekomen en samen met de kapelaan en ik konden we mevrouw Hoendervangers door een zijraam uit de bus helpen. We vluchtten door het land naar een café op het Waterhoefke. Daar werden we opgevangen.

Daar kwam de eerste hulp, maar die ging eerst naar de bus. Het nieuws van de beschieting ging al snel door Steenbergens en mijn ouders dachten: Onze Frans kan wel

in die bus gezeten hebben. Later kon ik naar huis en dacht nog dat ik niks mankeerde. Toen zag ik dat ik een snee van een glasscherf had in mijn duim; ik was goed weggekomen.

De stoffelijk overschotten van de chauffeur en de conducteur werden overgebracht naar het ziekenhuis in Steenberg. Ook Cornelia Hoendervangers, die zwaar gewond was, werd daar naar toe gebracht. Dezelfde avond stierf Cornelia. Ik kon het gebeuren niet verwerken en toen Cornelia werd begraven raadde mijn zus het af om daarbij te zijn. Ze zei: "Je kunt beter op een rustig moment afscheid nemen". Maar bij de begrafenis ging ik boven staan en keek vanuit de "kuveles" (kuveles en kuvellesse zijn de dialectische namen voor een dakkapel in West-Brabant en Zeeland) naar de uitvaart. Ik woonde tegenover het kerkhof en zag dus de lijkstoet met de kist en dat werd me teveel.

De beschoten bus werd overgebracht naar de BBA-remise in Oud Gastel en bleef daar nog een tijdje staan. Een buurjongen vertelde dat hij in die tijd nog in de bebloede bus was geklommen.

BBA-chauffeur Cor Stange heeft nog jaren met de inmiddels opgeknapte bus gereden. Het stuurwiel had een dikke rand waar nog een kogelgat in zat.

In de krant kwam van het voorval niets te staan. Ook niet in de 'Steenbergse Krant', want die had al problemen gehad met de Duitsers. Die wilden niet dat zulke voorvallen gepubliceerd werden. Ik zei: "Probeer niets in de krant te krijgen, want anders word je opgehaald". Wel verschenen in de editie van 24 juli 1944 van zowel het 'Brabants Nieuwsblad' als 'Het Dagblad van Noord-Brabant' enige rouwadvertenties. Merk hierbij op, op welke wijze melding werd gemaakt van hetgeen is voorgevallen. In deze advertenties sprak men van "een noodlottig ongeval in de uitoefening van hunnen dienst".



Het gebeuren van toen staat mij nog vers in het geheugen; alsof het gisteren is gebeurd. Ik zie nog steeds de silhouetten van de chauffeur en de conducteur. Vooral de chauffeur met zijn zwarte haar, blijft in mijn geheugen hangen.

Tot zover de herinneringen van Frans van Tiggelen.

Als ik (P.P.) Frans vertel dat ik contact heb met Cor van Honk, de zoon van Jan van Honk, vraagt Frans: "Heeft die ook van dat zwarte haar?" Ik antwoord hierop

bevestigend. Frans wil graag een foto van Jan van Honk en ik beloof dat ik daar voor zal zorgen.

Kort na het interview kwam Frans van Tiggelen te overlijden. Ik heb Cor van Honk nog wel de groeten van hem kunnen overbrengen.

Tijdens een interview vertelt Cor van Honk over zijn herinneringen aan het verschrikkelijke voorval.

Herinneringen Cor van Honk aan zijn vader:

Ik (Cor van Honk) ben van 7 januari 1940. Ten tijde van de bezetting was ik 4 jaar oud. Samen met mijn moeder en vader woonde ik in Oud Gastel.

Van de inval en daadwerkelijke bezetting heb ik geen beelden. Wel weet ik nog dat de Duitse militairen hun mess hadden in het huis van dokter Knitel (nu Dorpsstraat 16). Blijkbaar was er een groot tekort aan keukengerei en kwam men bij mij thuis grote pannen "lenen".

Nog een flard uit mijn geheugen: Dat was het bombardement bij Hak (nu Dorpsstraat 35) tegenover burgemeester Mastboom. Johan de Bont stond net aan de deur met melk. Mijn moeder schreeuwde. De reactie van Johan was tekenend voor de houding in ons dorp: "Je hoeft niet te schreeuwen vrouw Honk, het is al gebeurd".

Dan bereikt ons op 21 juli 1941 het vreselijke nieuws over mijn vader. Om 10.30 uur komt bus 97 van lijn 11, richting Dinteloord/Bergen op Zoom, langsrijden. Een handgroet via het open raam. Een uur later, tussen Steenberg en Halsteren wordt de bus beschoten en vallen er 3 dodelijke slachtoffers. Eén van de getroffenen is mijn vader. De volgende herinnering is dat we diezelfde avond, tijdens een hevig onweer, met een luxe auto naar het ziekenhuis in Steenberg reden om daar de lichamen te zien van mijn vader en conducteur Piet Rommers uit Roosendaal.

Mijn vader ligt opgebaard in de voorkamer van onze woning. "Vader is niet dood, hij slaapt" was mijn opmerking. Simon van Nispen, de buurman, deed de kist open en sluit hem uiteindelijk. Tijdens de begrafenis lopen wij vanuit de Nederlands Hervormde kerk te voet naar de Nederlands Hervormde begraafplaats aan de Steenstraat. Het was een lange stoet. Toch was het voor mij niet duidelijk wat er precies aan de hand was. Dat blijkt uit het feit dat ik aan het graf staande, gevraagd schijn te hebben: "Wat zit er in die kist?!!".

Zo groei ik op zonder vader. "Heb ik hem gemist?" vraag ik me later af. Nee, aanvankelijk niet. Later wel, toen ik naar school ging. De andere kinderen praatten steeds over hun "ouders". Ik wist niet beter of moeder regelde alles. Financieel hadden we het krap. Het pensioen van het ABP was niet waardevast. Mijn moeder moest rondkomen van 16 gulden per week. Later, in 1959, kwam hier verandering in.

Gelukkig had mijn vader tijdens zijn werkend leven veel fooi ontvangen en een reserve opgebouwd. Dat hielp. Ook hadden we kostgangers in huis. Daarnaast werd er destijds veel gesmokkeld. Kwam er controle tijdens een busrit dan was de smokkelwaar "van iemand die zijn koffer vergeten had".

Toen de oorlog voorbij was vroeg men aan mijn moeder: "Vrouw Honk ! Waarom hang je de vlag niet buiten?" Haar antwoord staat in mijn geheugen gegrift:

"Dat wil ik best doen, maar dan hang ik 'm halfstok!".

Wie was Jan van Honk?

Jan van Honk werd geboren te Helenaveen, gemeente Deurne op 4 juni 1908. Het is de bedoeling dat hij in het veengebied van de Peel als turfsteker zou gaan werken, maar vanwege rugklachten, zoekt hij ander werk. Dat vindt hij eerst in een fabriek van ijzerwaren in Helmond, maar na een korte tijd neemt hij daar ontslag. Hij gaat aan de slag bij een andere firma te Helmond tot 1929.

In 1928 solliciteert hij bij de tramwegmaatschappij 'De Meijerij' en wordt in januari 1929 op proef aangenomen als jongen in de werkplaats op een weekloon van fl.15,00 per week. In 1933 haalt hij het rijbewijs A voor het besturen van motorrijtuigen op meer dan twee wielen. Hij wordt dan chauffeur bij de Meijerij.

Deze maatschappij gaat op in de BBA. En zo komt Jan in 1935 als buschauffeur in dienst van de BBA met als vestigingsplaats Oud Gastel.



Jan van Honk behaalde zijn rijbewijs toen hij nog bij 'De Meijerij' werkte



Trouwfoto Jan van Honk en Cornelia Nieuwenhuizen

Zijn loon is dan fl.20,- per week. Intussen heeft hij verkering met Cornelia Nieuwenhuizen uit Veldhoven en hij kan dan alleen maar om de zes weken vanuit Gastel naar Veldhoven. In Gastel woont hij eerst in bij een familie in de Steenstraat. Later woont hij in de Koelestraat bij de familie De Herder. Weer later – in 1937 – woont hij in bij de familie A. van Oosterhout op Meirstraat 5 .

In dat jaar trouwt hij op 24 juli te Veldhoven met Cornelia. Ze gaan wonen in de Koelestraat. Jan en Cornelia worden koster en kosteres bij de Nederlands Hervormde Kerk aan de Dorpsstraat in Gastel en gaan ze wonen in de kosterwoning Dorpsstraat 15.

Daar krijgen ze vrij wonen onder voorwaarde dat ze de kerk bijhouden met poetsen.

Op 7 januari 1940 wordt het gezin uitgebreid met de geboorte van zoon Cor. Tijdens de oorlogsjaren blijft Jan buschauffeur en heeft vaak als vaste conducteur Piet Rommers uit Roosendaal mee. Op zijn route van Breda naar Bergen op Zoom en terug komt hij langs zijn huis en dan is er een groet aan Cor.

In de oorlog is er gebrek aan brandstof, want die wordt o.a. gevorderd door de Duitsers. Om toch te kunnen rijden krijgen de bussen een houtgasgenerator, die op een aanhanger achter de bus gekoppeld wordt. Auto rijden is voor de particulieren vrijwel onmogelijk.



Groepsportret van poserend personeel van BBA in 1941 voor bus 137 met turfgenerator voor de stalling en depot te Oud Gastel.

Tweede van links van de chauffeurs staat Jan van Honk.

Alleen artsen krijgen ontheffing. Bovendien worden de auto's, die er nog zijn, gevorderd. Zodoende ben je als je wat verder weg moet aangewezen op de bussen die dan ook stampvol zitten.

Voor en na de landingen in Normandië worden door geallieerde piloten treinen, bussen en andere voertuigen onder vuur genomen. Enerzijds om zoveel mogelijk vervoersmiddelen uit te schakelen, zodat die niet meer ingezet kunnen worden voor militair vervoer



Jan van Honk en zijn vaste conducteur Piet Rommers voor hun bus

door de Duitsers. Bovendien zijn die aanvallen bedoeld om te waarschuwen dat je zo weinig mogelijk "op route" moet zijn.

Op 21 juli rijdt Jan met conducteur Piet van Breda naar Bergen op Zoom als de bus bij Steenberghe onder vuur wordt genomen. Jan wordt getroffen in zijn hart en is op slag dood. Hij was 36 jaar. Cornelia Hoendervangers, oud 17 jaar die achter hem in de bus zit komt ook om. Conducteur Piet Rommers staat in de bus en door het open dak – het is die dag erg warm – wordt hij in zijn hoofd geraakt en hij sterft kort daarna.

Op deze noodlottige manier eindigt het leven van Johannes van Honk. Moeder en zoon



Plaquette Jan van Honk

Cor blijven achter. Op 18 december 1945 wordt in de Nederlands Hervormde Kerk te Gastel een plaquette onthuld ter nagedachtenis aan Johannes van Honk.

Deze plaquette blijft daar totdat in 1966 het interieur van de kerk wordt gerenoveerd. De gedenksteen wordt dan opgeborgen op de zolder van de kerk. In 2012 komt de plaquette weer tevoorschijn en wordt geschonken aan Heemkundekring 'Het Land van Gastel', en bevindt zich sindsdien in de hal van het museum.

Cornelia is nu alleen kosteres en heeft nu de zorg voor de kerk onder beding van gratis wonen. Jaren later

krijgt ze te horen dat ze het huis moet verlaten, maar agent van politie J. Schrier zet zich voor haar in en zo mag ze gratis in het huis blijven wonen. Zoon Cor treedt in 1968 in het huwelijk en gaat in Breda wonen. Op 8 september 1973 overlijdt moeder op 59-jarige leeftijd.

Bronnen:

Brabants Nieuwsblad juli 1944

Familiealbum van Cor van Honk

Mededelingen van Cor van Honk.

Mededelingen Frans van Tiggelen

Mededelingen Cor Stange

Politierapport van de 2 vermelde voorvallen

Jack Laros, Bezetting en bevrijding van Oud Gastel en Stampersgat (Hij vermeldt in zijn boek overigens een verkeerde datum)

Prof. J. Dellepoort en Br. Théophile Nijman, De bevrijding van Oud-Gastel en Stampersgat

Bovenstaand verhaal verscheen eerder in "De Nieuwe Klok" in juni 2014

Een mail van Stefan Marienfeld

Een bijdrage van Piet Peeters

De Duitser Stefan Marienfeld stuurde jaren geleden een mail en foto's naar onze heemkundekring. De foto's waren afkomstig van zijn grootvader. Richard Tak, beheerder van de website, stuurde die vervolgens naar de schrijver van dit verhaal, zodat die antwoord zou kunnen geven op de vragen van Stefan.

De opa van Stefan Marienfeld was tijdens de oorlog ingekwartierd bij de familie Hagenaars op Rijpersweg 10. Vader Piet had daar een slagerij met winkel.

Piet Hagenaars, zijn vrouw Jo en de beide ingekwartierde Duitse soldaten poseren voor: "Model-Slagerij P. Hagenaars"



De inhoud van de mail was:

Hallo und guten Tag,

Habe erst fotos an Richard Tak gesendet. Ihr werdet euch hoffentlich austauschen Fotos habe ich nur von der Familie Hagenaars und ihrem Laden, sowie eine Postkarte von Markt Oud Gastel.

Mein Grossvater befand sich etwa in der zweiten Jahreshälfte 1940 bis zum Frühjahr 1941 in Oud Gastel. Der Truppenteil war das Artillerie-Regiment 12 zum Verband gehörte das Infanterie-Regiment 98 ebenfalls aus Schwerin.

Mein Opa ist 2004 gestorben, mit 87 Jahren. Aus Seine erzählungen von der Zeit im Kriege hat er auch öfters von Oud Gastel erzählt. Tagsüber haben sie in der Umgebung von Oud Gastel übungen durchgeführt. In der Freizeit haben die Soldaten öfters irgendwo in der Stadt Biljart gespielt.

Wenn die Soldaten auf Wache standen – Stram stehen und das Gewehr geschulterd – oder wenn sie durch die Stadt marschiert sind, dan haben die Kinder immer ihren Kopf gedreht um hinten in den Stahlhelm zu schauwen, denn da stand der Name des Soldaten Die Kinder amüsierten sich dann darüber und lachten. So war das 1940/41.

Mein Opa befand sich in 1944 in Russland und später im Raum Aachen.

Mich würde interessieren wie diese Einquartierungen durchgeführt wurden und wie sich die deutschen Soldaten dort Aufgeführt haben in der Zeit um 1940/41.

In welche Währung wurde alles bezahlt fuer Unterkunft und Verplegung?

De vertaling van de mail:

Hallo en goede dag,

Ik heb eerst foto's gestuurd naar Richard Tak. Hopelijk zal hij die met jou delen. Foto's heb ik alleen maar van de familie Hagenaars en hun winkel, alsook een ansichtkaart van de Markt in Oud Gastel.

Mijn grootvader bevond zich omstreeks de tweede helft van het jaar 1940 tot in het voorjaar van 1941 in Oud Gastel. Zijn militaire onderdeel was het 12 Artillerieregiment. Daarbij hoorde het 98 Infanterie Regiment. Beide onderdelen kwamen uit Schwerin.

Mijn opa is gestorven in 2004, 87 jaar oud. Uit de verhalen van de tijd in de oorlog heeft hij ook vaak verteld over Oud Gastel. Overdag deden zij oefeningen in de omgeving van Oud Gastel. In de vrije tijd hebben de militairen vaak ergens in de plaats gebiljart. (Bij Slootmans? PP)

Als de soldaten op wacht stonden – stram in de houding en het geweer aan de schouder – of als ze door het dorp gemarcheerd waren, keken de kinderen vaak, als de soldaten voorbij waren, achterom om naar de achterkant van de helm van de soldaten te kijken, want daar stond de naam van de militair. De kinderen hadden daar lol in en lachten. Zo was het in de tijd van 1940/41.

In 1944 bevond mijn opa zich in Rusland en later in het gebied van Aken.

Mij interesseert hoe deze inkwartierungen werden uitgevoerd en hoe zich de Duitse militairen hebben opgehouden in de tijd van 1940/41. In welke valuta werd alles betaald voor onderkomen en verzorging?

Van een deskundige op legergebied hoorde ik dat het onderdeel, waar opa deel van uitmaakte, het zwaar voor de kiezen had in Rusland. Er bleven maar enkele militairen van dit onderdeel over.

De meegestuurde foto's



Ten tijde van het verblijf van de vader van Stefan in Oud Gastel, bestond de familie Hagenaars naast Piet en Jo uit de kinderen Kees, Truus, Piet en Jos. Na de oorlog kwamen daar bij Joke, André en Rob.

Stefan vroeg ook of er nog iemand van de familie Hagenaars leefde. Bij navraag kreeg ik uiteindelijk het adres van Jos en daar zou Stefan contact mee opnemen.

Nu in 2019 leeft alleen Rob nog; de rest is overleden.

Ik heb onlangs nog geprobeerd om per mail contact met Stefan te maken, maar ik kreeg geen verbinding.

Veranderd van adres ?

De familie Hagenaars. V.l.n.r. Kees, Piet (vaak "Broer" genoemd), vader slager Piet Hagenaars, moeder Jo en Truus met pop.

Jos ontbreekt op de foto; hij is geboren op 28 september 1940, dus was nog een baby.



De twee Duitse militairen die waren ingekwartierd bij de familie Hagnaars. Links staat Marienfeld. Beide militairen waren "Gefreiter", in rang vergelijkbaar met onze korporaal

Mevrouw Jo Hagnaars



Marienfeld op de driewieler en mevrouw Jo Hagnaars



De Gastelse Markt in de jaren 30. Linksvoor bakkerswinkel en lunchroom van H. van der Heijden

Een stoomtram haalt Oud Gastel uit zijn isolement

(Deel 3)

Een bijdrage van Marius Broos

Binnen een jaar in bedrijf

In een jaar tijd na de oprichting op 3 november 1889 opende de 'Zuid-Nederlandsche Stoomtramweg-Maatschappij' (ZNSM) twee tramdiensten. Vanuit Breda ontstond op 24 juli 1890 een verbinding met Antwerpen (via Zundert en Wernhout) en op 17 augustus 1890 een met Oudenbosch (via Etten en Hoeven). Dat het zo snel ging, lag aan het feit dat er amper of geen grond behoefde te worden aangekocht, want de tramrails kwamen voor het merendeel in rijksstraatwegen te liggen. In en voorbij Etten werd dat een ander verhaal. Pas daar kwamen de provincie Noord-Brabant en de gemeenten Etten en Leur (vanaf 1 januari 1967 Etten-Leur, met een streepje), Hoeven en Oudenbosch om de hoek kijken. Gelukkig was er nog nauwelijks of geen grond van particulieren nodig, want bijna alle uitwijksporen en wisselplaatsen konden in de openbare weg een plek vinden.

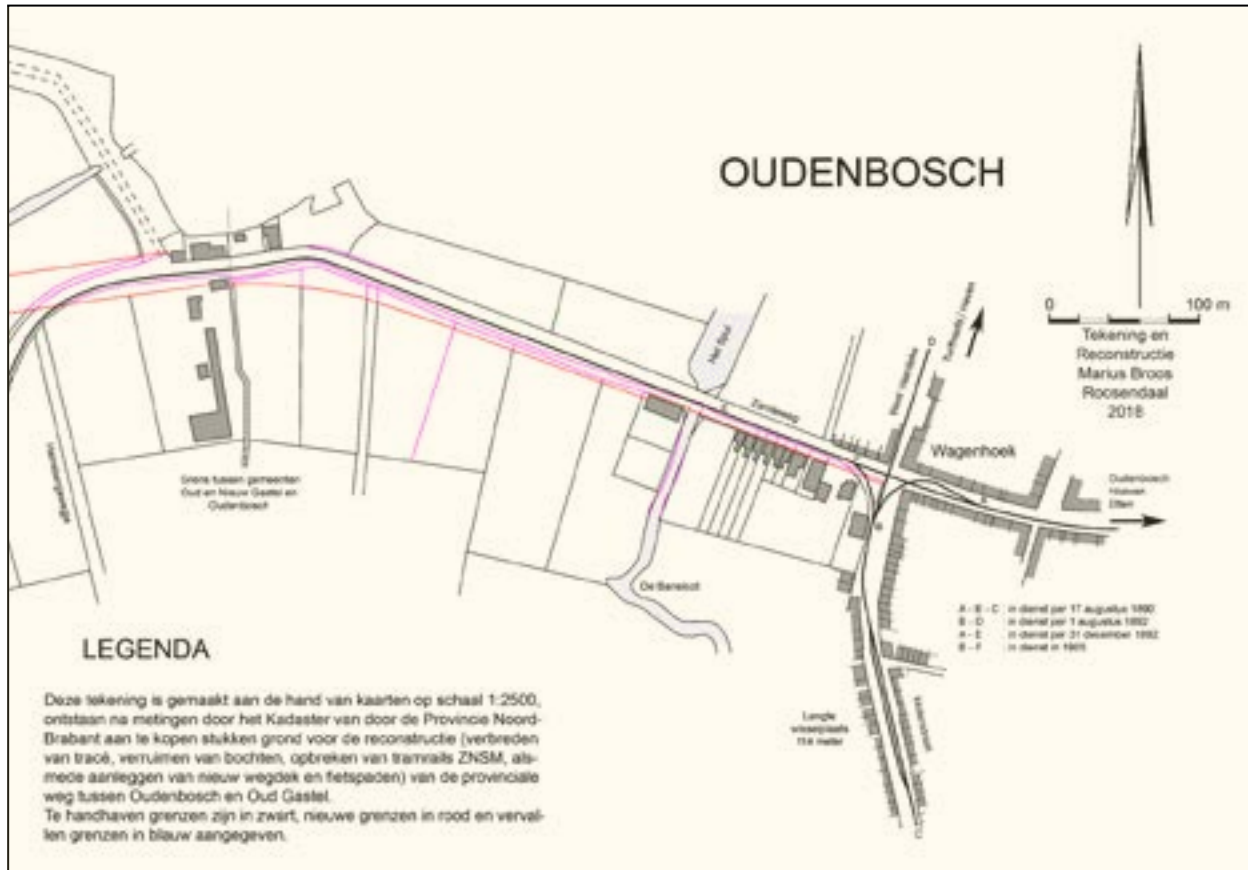
Pas voorbij Oudenbosch werd het spannender. Kronkelige, smalle en slechte wegen plaatsten de ZNSM voor allerlei moeilijkheden, die vertraging veroorzaakten in de aanleg en exploitatie van de lijn via Gastelsveer en Kruisland naar Steenberg. Tot overmaat van ramp moest de ZNSM genoeg nemen met een overhaaste aanleg van het baanlichaam om aan de belangrijkste voorwaarde van de concessie (gereed vóór 1 januari 1893) te kunnen voldoen. Die bepaling veroorzaakte tot in lengte van jaren verzakkingen en verschuivingen in de westhoek, die hun uitwerking op het onderhoud van de baan, de tramdienst en de klanttevredenheid niet misten.

Het traject Oudenbosch - Oud Gastel

Aan de hand van een door schrijver dezes samengestelde kaart (in zes delen met overlap) wordt een beschrijving van het tramwegtracé tussen Oudenbosch en Oud Gastel gegeven. Nadat op 17 augustus 1890 het baanlichaam tussen Etten en Oudenbosch (Moleneind) was opgeleverd, kon de dienst vanuit Breda worden verlengd. Op het Moleneind was een wisselplaats aangelegd, zodat locomotieven meteen konden 'omlopen' voor de terugrit naar Breda. Vier dagen later was het mogelijk om vanaf het Oudenbosche Moleneind met goederenwagens naar de haven (Turfhoofd) te rijden. Of dat in de eerste weken al gebeurde, lijkt erg twijfelachtig. Het was waarschijnlijk nog allemaal te nieuw voor de meeste bedrijven in Oudenbosch.

De gasfabriek kreeg haar steenkolen gewoonlijk per schip aangevoerd en het vervoer over water bleef gedurende het gehele bestaan van de ZNSM een geduchte concurrent. Pas in 1896 liet de firma Daverveldt, Binck & Co haar suikerfabriek aansluiten op het 'havenspoor' van de ZNSM. De N.V. Beetwortelsuikerfabriek 'De Mark' volgde pas in

1903 met een zijspoortje voor de overslag van pulp en melasse, maar dit leverde voor de ZNSM amper of geen ritkilometers op. Hoe het ook zij, in Oudenbosch bleef de aansluiting op de stoomtram voor het goederenvervoer van weinig betekenis en na de opheffing van de beide op het grondgebied van het 'Koepelstadje' liggende suikerfabrieken hield het hier aan het einde van de Eerste Wereldoorlog voor de ZNSM wel op.



Het kruispunt Wagenhoek

Het kruispunt Wagenhoek dankte zijn naam aan de 'wagenposterij' in de vijftiende en zestiende eeuw, toen het vervoer na de Sint Elisabethsvloed van 1421 via Oudenbosch ging. Vanaf de steiger aan de kop van de Oudenbossche haven (tegenover 't sand er buijten) werden de reizigers in een vaste dienstregeling per schip naar Zevenbergen en Moerdijk gebracht of over land naar de Wagenhoek. In zuidelijke richting ging het dan via Rucphen (De Posthoorn) naar Antwerpen en in westelijke richting over Kuivezand en Nieuwenberg naar Roosendaal en Bergen op Zoom.

Bij de Wagenhoek was er een afspanning met wagenmakerij en smederij. Hier stonden verse koppels paarden klaar om de reis te vervolgen. De stalhouder bezat naast de afspanning ook een herberg en logement. Terwijl de voerlui van paarden wisselden, joegen reizigers en handelslui zich 's winters de kou uit hun lijf met een stevige borrel. Bij aankomst na zonsondergang bleven zij vaak een nachtje slapen. Want vooral in het donker was een koets op stille zandpaden een gemakkelijke prooi voor rondtrekkende roversbenden. Door de voortdurende inpolderingen van het ondergelopen land ver-

Het Moleneind te Oudenbosch, gezien vanaf het kruispunt Wagenhoek in zuidelijke richting. Links ligt het spoor, komende van de Markt in Oudenbosch. De fotograaf staat naast het spoor naar de haven. Rechts ligt het in 1905 aangelegde spoor (met een verhoogde laad- en losplaats) naar de Zandeweg. Ansichtkaart uit circa 1910, collectie Marius Broos, Roosendaal.



Het kruispunt Wagenhoek te Oudenbosch, gezien vanaf de Zandeweg. Recht vooruit gaat het spoor naar de Markt in Oudenbosch. Het afbuigend spoor rechts gaat naar het Moleneind. Foto uit circa 1915, collectie WBA.



De Zandeweg, gezien vanuit Oud Gastel. De weg kent nog geen enkele bebouwing. Kort achter de voetgangers ligt De Bansloot / Het Spui. Foto uit circa 1920, collectie WBA.



De Zandeweg, gezien vanuit Oudenbosch. Juist voor het pand Zandeweg 29 uit 1930 ligt De Bansloot / Het Spui. De twee kinderen gebruiken de trambaan als voetpad. In de verte ligt de eerste bebouwing van Oud Gastel. Foto uit circa 1935, collectie WBA.

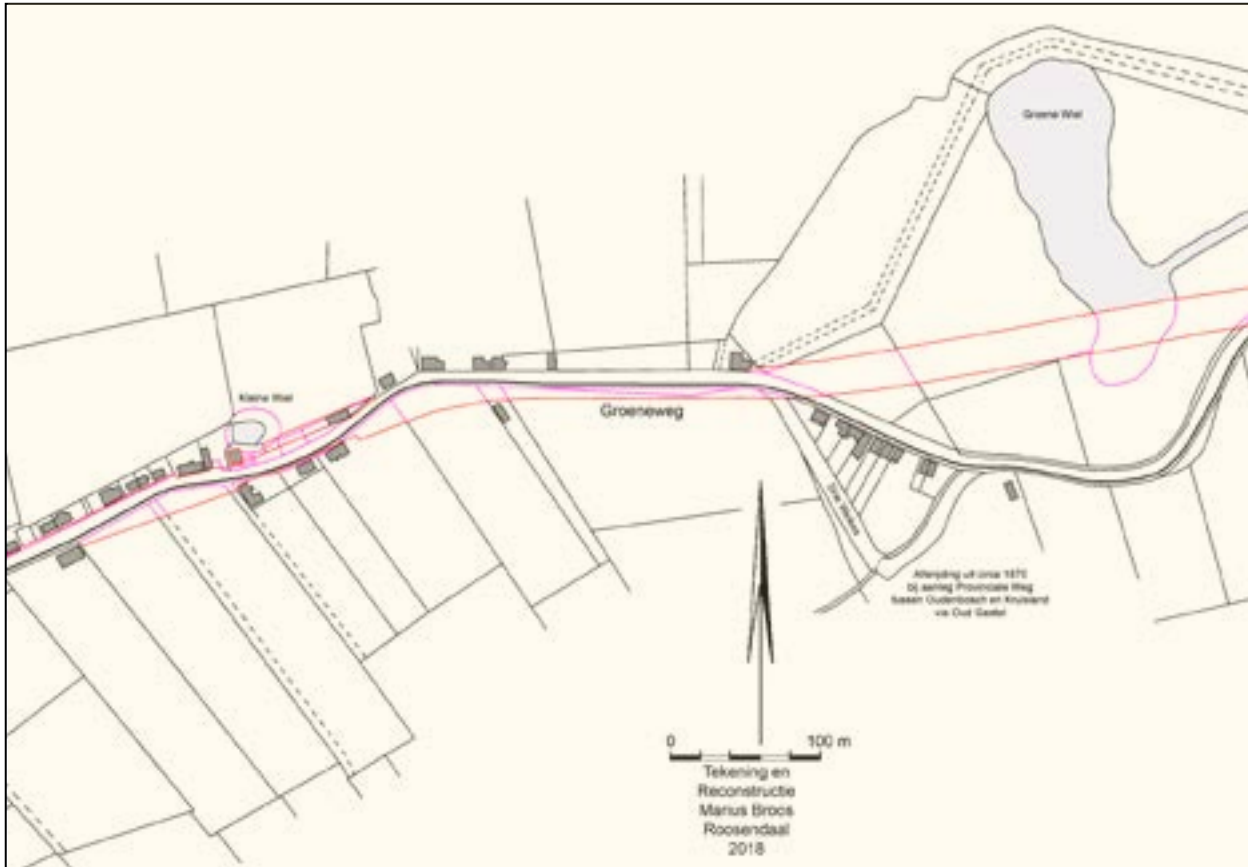


schoof het overgangspunt tussen water en weg in de zeventiende eeuw eerst naar Zevenbergen en later naar Moerdijk, waardoor het met de bedrijvigheid aan de Wagenhoek bergafwaarts ging.

De aanleg in 1890 van een eindpunt met wisselplaats van de ZNSM op het Moleneind betekende een opleving van het kruispunt Wagenhoek. Nadat eind 1892 aansluitingen

ontstonden in de richtingen Oud Gastel, Roosendaal en Steenberg en gaf dat een extra impuls voor het kruispunt.

Tot het begin van de jaren dertig hield de bebouwde kom van Oudenbosch op aan het begin van de Zandeweg. Vervolgens kwam er in vijf jaar tijd een rijtje huizen tot stand aan de zuidzijde van de weg tot aan De Bansloot / Het Spui. Aan de Gastelse kant van deze waterloop (aan de Zandeweg 29 in de Boterpolder) liet herbergier en bietenagent Adrianus van der Sanden een huis met schuren bouwen.



Op naar Kuivezand

Tussen Oudenbosch en Oud Gastel (Moleneind) lag de tramweg aan de zuidzijde van de Provinciale Weg. Deze was rond 1870 ontstaan uit allerlei stukken landwegen. Soms was een afsnijding gemaakt, maar nog altijd kronkelde de grint- en keiweg tussen allerlei fraaie natuur. Ontegengesteld was dit traject het mooiste deel van het hele net van de ZNSM. Was je nog maar amper de gemeentegrens van Oudenbosch en Oud Gastel gepasseerd, dan zag je aan je rechterhand de Groene Wiel liggen, een overblijfsel van een dijkdoorbraak uit vroegere tijden die inmiddels grotendeels uit riet en water bestond. Bij de Drie Weikes kon de tram gebruik maken van een afsnijding uit 1870. In twintig jaar tijd hadden zich daar enkele arbeiders gevestigd in een eigen huisje en vanaf eind 1892 reed er een stoomtram pal voor hun deur. Verderop passeerde je de Kleine Wiel, inmiddels een poel met vage kanten en nog maar amper te zien door de omringende bebouwing. Vervolgens kwam de buurtschap Kuivezand.

De stopplaats Kuivezand

Tussen Oudenbosch en Oud Gastel hielden de trams *'alleen dan ter opneming van reizigers stil, wanneer zij te voren door het uitsteken eener roode vlag of het uitzetten eener rood licht gevende lantaarn gewaarschuwd zijn. De haltehouders zijn verplicht deze signalen kosteloos te doen'*. Ook werden de reizigers verzocht minstens 10 minuten voor vertrektijd aan de stations en halten te zijn. De meeste stopplaatsen lagen in de nabijheid van een herberg. De herbergier had uiteraard met de bepaling *'minstens 10 minuten'* geen enkele moeite. De stopplaats van de ZNSM op Kuivezand lag alle jaren bij het café *'Het Wezenstedeke'* (later adres: Kuivezand 9), op de hoek van de latere Vossestraat. Achtereenvolgens waren in de tijd van de ZNSM landbouwer en herbergier: Hubertus van Hassel (1888-1897), Johannes G.A. van Kalmthout (1897-1916), Adrianus van Gastel (1916-1929) en Johannes W. van Gastel (1929-1963). Overigens werd in veertig jaar tijd best wel eens van herberg gewisseld, alleen niet op Kuivezand. Hield in een dorp of een buurtschap een herbergier er eenmaal mee op, dan greep iemand uit de buurt of zijn vrouw wel de kans om wat extra te gaan verdienen. In vroegere jaren waren in de buurtschap Kuivezand meer cafés gevestigd.¹

Drie berichten over Kuivezand in De Grondwet. Een frontale botsing (17 oktober 1901). Onbekendheid en onvoorzichtigheid met de stoomtram leidt bij sommige reizigers op het platteland tot ongevallen (30 januari 1902). Een brand, vermoedelijk ontstaan door vonken uit de schoorsteen van een stoomtramlocomotief (21 november 1932).

Zaterdagavond bemerkte de machinist van de stoomtram van hier naar Steenberg nabij Kuivezand dat een tram geladen met bieten op zijn spoor aankwam. Aangezien de weg daar een zeer groote bocht maakt, was het reeds te laat om te remmen, zoodat beide treinen met een doffen slag op elkaander liepen. Het personeel wist zich te redden doch de materiele schade is zeer groot.

Oudenbosch, 27 Jan. Een ooggetuige meldt ons het volgende droevige voorval.

Het was heden avond circa half 9 dat de Z. N. stoomtram te Kuivezand aankwam. Deze tram-halte is gelegen halverwegen Oud-Gastel en Oudenbosch, genaamd aan den Langenberg. Er waren nog al reizigers in den tram, waaronder ook een persoon, P. Ossenblok genaamd, die aan den Langenberg moest afstappen. Genoemde man, een zeventiger, stond met ongeduld te wachten of de tram niet haast zou stoppen. Het is echter zeer waarschijnlijk, dat de man zich in de plaats vergiste, wijl het vrij donker was, en aangezien zijne medereizigers hem hadden attent gemaakt, om toch voorzichtig te zijn en te wachten tot de tram zou stoppen, toch was hij naar het portier gegaan en sprong hij uit den tram, zonder dat de reizigers dit hadden bemerkt, aangezien deze in de coupé zaten. Eenige oogenblikken later stopte de tram, doch de conducteur miste den man, die moest uitstappen. Nauwelijks was echter de tram staande, of men hoorde een hevig gekerm in de verte, waaruit men direct opmaakte, dat de man was uitgesprongen en een ongeluk had bekomen. En men had zich niet vergist. Weldra vond men den ongelukkige kermende en badende in zijn bloed liggen. Met af te springen was de man gevallen en was hem een been juist boven den enkel afgereden.

Door het trampersoneel werd de man voorzichtig opgenomen en een verband gelegd. Met een oponthoud van circa een uur kwam men met hem te Oudenbosch aan en werd hij op een draagbaar naar het St. Elisabeths-Gasthuis gedragen, waar door drie doctoren het been geheel werd afgezet.

oud gastel. —: Brand. — Gisteravond te half 11 brak brand uit in de woning van C. Palings op Kuivezand. Huis en schuur brandde geheel uit. Men vermoedt dat de brand ontstaan is door het overspringen van vonken van de passerende stoomtram.

De stopplaats Van Ham

Op zijn vroegst in de zomerdienstregeling van mei 1895, maar in elk geval per 1 mei 1898 stopte de ZNSM voor het eerst op de plaats, waar de Langenbergschestraat zich afsplitste van de doorgaande weg tussen Oudenbosch en Oud Gastel.

Hoogstwaarschijnlijk werd in het begin wel in de bocht vóór het café 'Van Ham' (later adres: Kuivezand 1) gestopt, maar na de aanleg van een wisselplaats in 1907, iets terug in de richting van Oudenbosch, was dat verleden tijd. Die bocht was immers door alle boerderijgebouwen pal langs de weg een onoverzichtelijke plek. Niet helemaal toevallig waren daar in oktober 1901 nog twee trams met elkaar in botsing gekomen.

Tussen Oudenbosch en Oud Gastel was er maar één wisselplaats, namelijk die bij de in 1907 aangelegde stopplaats Van Ham. Kort na de Eerste Wereldoorlog werd door landbouwers in de omgeving een vereniging met de welluidende naam 'Eendracht maakt Macht' opgericht. Waarschijnlijk op haar verzoek liet de ZNSM in 1919 aan de

— Gederailleerd. — De stoomtram die gistermorgen den weg naar Oudenbosch bereed, ontspoorde op Kuivezand bij J. Goorden. Een dubbel personenrijtuig liep met het eene stel wielen uit de rails. Aanmerkelijke vertraging in den dienst bracht het ongeval niet mee, daar men 't rijtuig liet staan, om het later op het spoor te brengen.

OUD GASTEL. Deraillement. Toen gistermorgen circa 3 uur een tram-locomotief vanuit Breda naar Oud Gastel kwam gereden, om de trein te halen voor de meisjes werkzaam op de Kunstzijdefabriek, derailleurde deze ter hoogte van Krelingsweg. Met behulp van de inmiddels geroepen lijnwerkers, bracht men de machine weer in de rails.

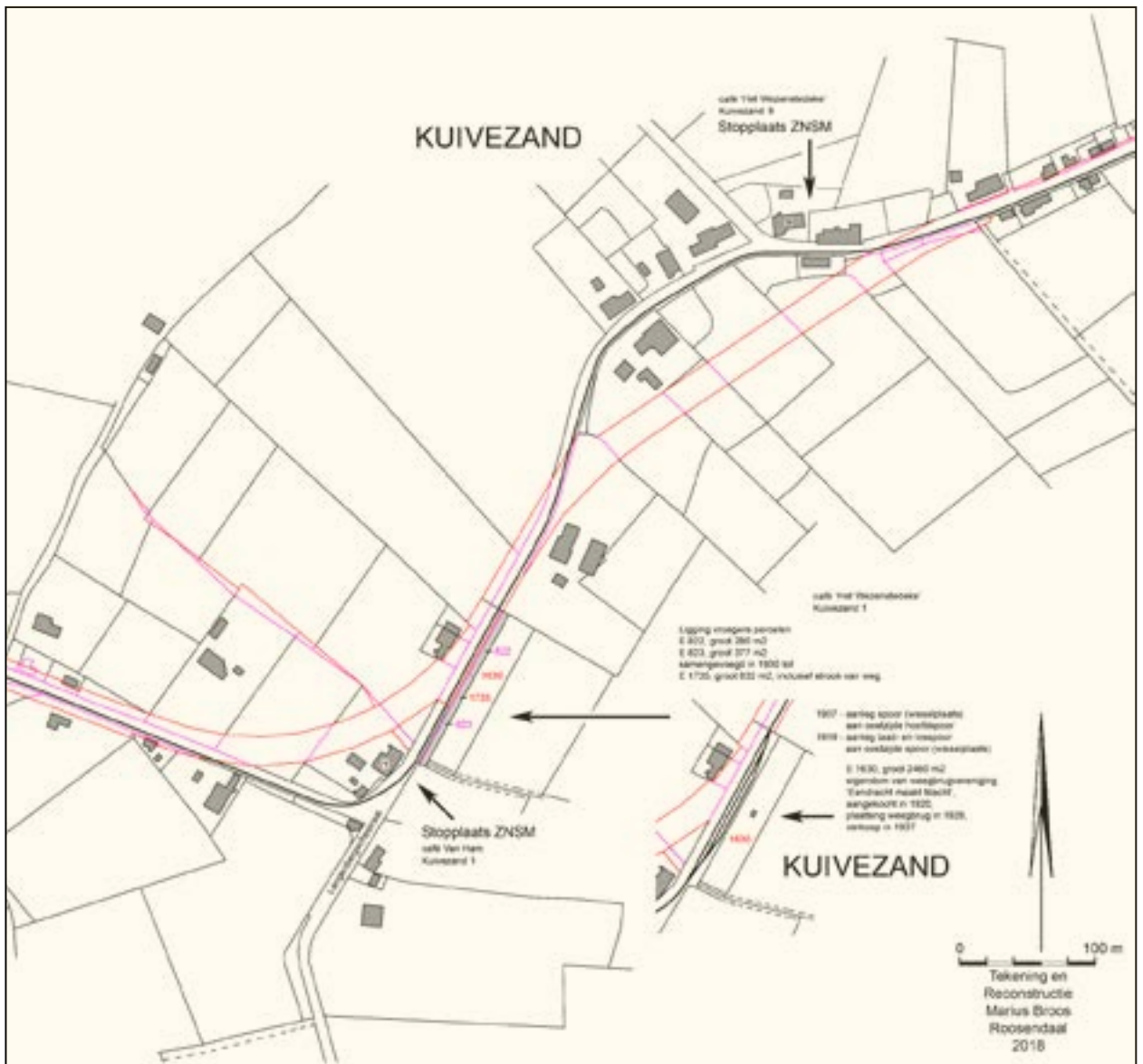
— **Kind door de tram aangereden.** — Gistermiddag werd het 3-jarig kindje van J. A. te Krelingsweg alhier, dat op de trambaan met 'n kindersportwagen speelde, door de machine van een juist passerende goederen tram aangereden. Hevig bloedend aan het hoofd werd de kleine, die gelukkig nog buiten de rails werd geduwd, opgenomen. Dr. Knitel, die inmiddels gewaarschuwd was, was spoedig ter plaatse en verleende de eerste hulp. Naar we vernemen treft den machinist geen schuld. De kleine maakt het thans naar omstandigheden vrij goed.

oostzijde van de wisselplaats een laad- en losspoor aanleggen. In 1920 kocht 'Eendracht maakt Macht' een perceel landbouwgrond naast de wisselplaats. Het duurde echter nog tot 1926, voordat op het gedeelte pal naast de wisselplaats een laad- en lossplaats voor kunstmest, veevoer, suikerbieten en andere landbouwproducten met een weegbrug werd ingericht. De rest van het perceel werd toen van de hand gedaan.

Helaas was de vreugde maar van korte duur, want in de latere jaren twintig kwamen in groten getale vrachtauto's op de weg. Die maakten het mogelijk om vervoer van deur tot deur aan te bieden, zodat het arbeidsintensieve (over)laden en lossen via goederenwagens van de ZNSM kon vervallen.

Als zodanig stond de weegbrug (in die tijd ook wel als 'fairbank' aangeduid) op een

Drie berichten over Kuivezand en Krelingsweg in De Grondwet. Een ontsporing van een vier-assig reizigersrijtuig (13 februari 1926). Een ontsporing van een locomotief (18 maart 1927). Een aanrijding van een kind door een tram (7 september 1928).

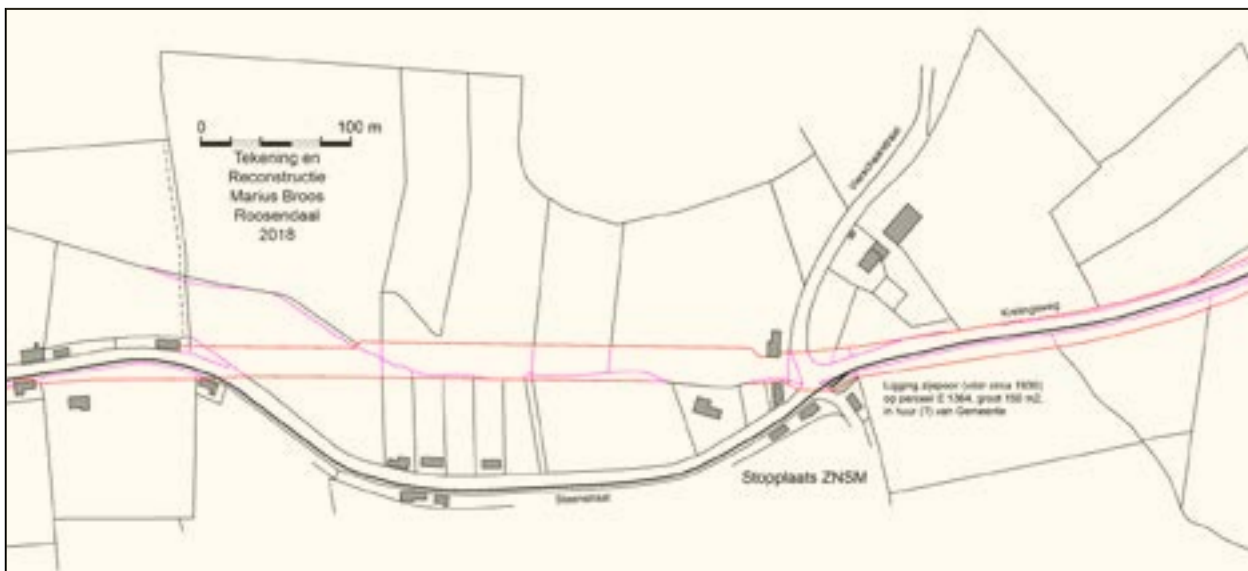
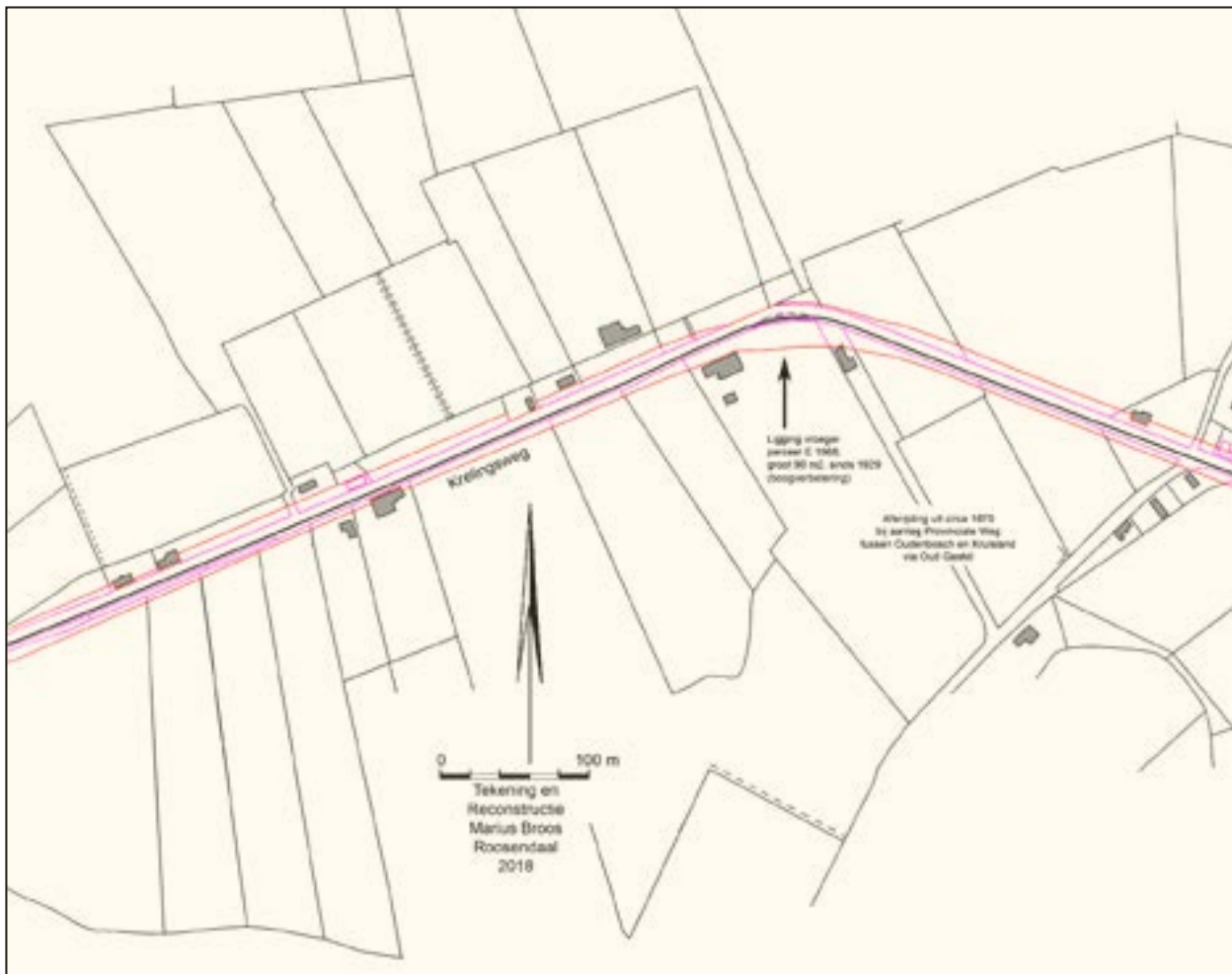


foutieve plek. Toen dan ook de ZNSM het kleinschalige goederenvervoer in 1934 volledig staakte, was het met de weegbrug en de vereniging snel gedaan. In 1937 werd het perceel met weegbrug en al geveild.

De stopplaats Krelingsweg

Het gedeelte van de provinciale weg tussen de kruisingen met de Langenbergschestraat (bij de stopplaats Van Ham) en de Vierschaarstraat werd in vroeger dagen met Krelingsweg (later ook als Kralingsweg of De Kralen) aangeduid. Veel valt er niet over te vermelden, slechts een paar ongevallen in veertig jaar tramtijd zijn bekend via een kort artikeltje in de krant.

Zelfs de juiste plek van de stopplaats Krelingsweg is nooit duidelijk beschreven, maar hoogstwaarschijnlijk lag die op of bij de kruising met de Vierschaarstraat. Daar begon in westelijke richting ook de Steenstraat. Bij de kruising lag een zijspoor met een lengte van twintig meter, lang genoeg voor het plaatsen van drie goederenwagens.



De vestiging van VACCA aan de Steenstraat

In 1909 liet de in Antwerpen gevestigde Société Anonyme Compagnie du Lait 'Vacca' aan de Steenstraat een zuivelfabriek bouwen. Een geschikte locatie was gevonden op een puntvormig stuk grond van Johanna Rockx, weduwe van Jacobus van den Bosch. Dat lag even buiten het dorp aan de Steenstraat en bood ook genoeg ruimte voor toe-

komstige uitbreidingen. 'Vacca' is de Latijnse benaming voor 'koe'. Vanaf eind januari 1909 waren er met melkveehouders contracten gesloten voor de levering van melk van 200 koeien. Al spoedig werd de schoorsteen van het ketelhuis een goed herkenningpunt in de wijde omgeving van Oud Gastel.

In 1916 veranderde de naam van het bedrijf in N.V. Maatschappij voor Melkproducten 'Vacca', gevestigd te Oud Gastel. In 1919 werd de fabriek onderdeel van de N.V. Hollandia, Hollandsche Fabriek van Melkproducten, opgericht in 1882 in Den Haag en later gevestigd te Vlaardingen. Vanaf 1920 begon het onderdeel in Oud Gastel met de ene na de andere uitbreiding. Voor de aanvoer van melk uit de verdere omgeving in West-Brabant kwam toen ook de ZNSM in aanmerking, zodat de infrastructuur (sporen en wissels) op straat en zelfs tot in de fabriek werd uitgebreid.

Zo er in Roosendaal, Nispen en Rucphen zuivelfabrieken op coöperatieve grondslag tot stand kwamen, zo was in Oud Gastel de zuivelfabriek 'Vacca' een onderdeel van een naamloze vennootschap.



Tot 1920 lag er alleen het doorgaande hoofdspoor langs de fabriek aan de zuidzijde van de Steenstraat en was het vervoer slechts voorbehouden aan melkrijders uit de buurt die dit elk jaar bij inschrijving kregen gegund. Meestal waren het kleinere boeren die het melkrijderswerk met hun paard en kar (of wagen) door één van hun kinderen konden laten doen, zodat zij ook enig inkomen in het bedrijf inbrachten.

Maar als de melk uit Steenberg en zelfs uit Sint Philipsland moest komen, dan was een melkrijder met paard en kar geen optie meer. In 1920 werd het hoofdspoor vóór de fabriek wat omgelegd, zodat er ruimte kwam voor een zijspoor, dat in 1923 werd verlengd en uitgebreid met een apart kopspoortje en een wisselverbinding met het hoofdspoor. Een jaar later lag er een kopspoor in de fabriek, dat via een draaischijfje bereikbaar was vanuit het eerder aangehaalde zijspoor.

Inschrijving **MELKRIJDEN**

Tot en met 25 MAART 1923 worden bij de Melkfabriek „**VACCA**” te Oud-Gastel, inschrijvingen ingewacht voor de aanneming van het

Melkvervoer

van de verschillende routes, ingaande 1 April 1923 tot en met 31 Maart 1924.

Inlichtingen te bekomen ten kantore van de Melkfabriek „**VACCA**” of bij den Heer CHS. DEKKERS, Café, Steenberg.



Boven: Vaak wordt in het zuiden van Nederland een zuivelfabriek aangeduid als 'melkfabriek'. Geheel ten onrechte, want zoals iedereen weet, wordt melk door koeien geproduceerd en maakt de mens hiervan melkproducten of zuivel. Advertentie in De Grondwet van 4 oktober 1923.

Rechts en onder: De zuivelfabriek in Oud Gastel. Duidelijk is de ligging van de transporen te plaatsen, ondanks het feit dat ze er niet meer liggen. Foto's uit circa 1935 en 1970, collectie heemkundekring Het Land van Gastel.

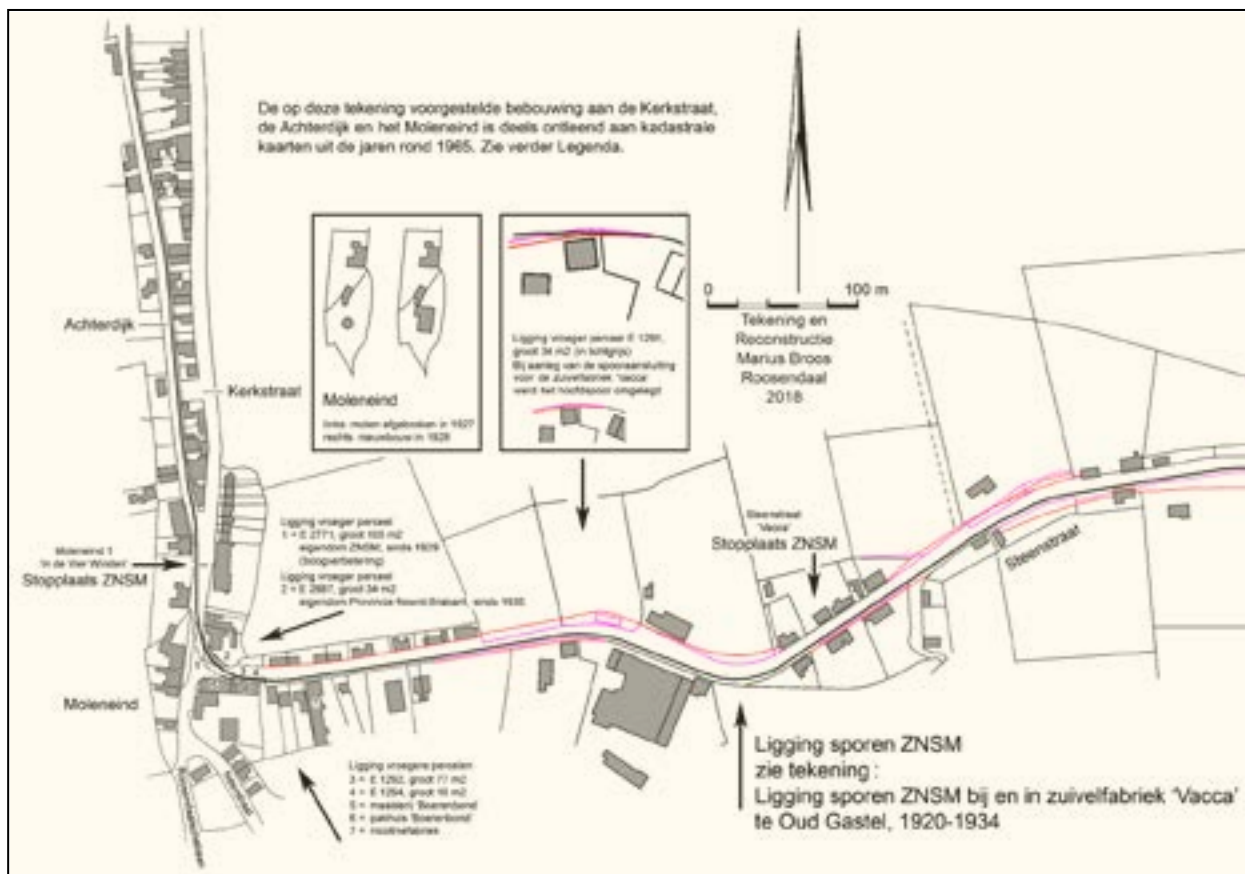


Aldus was de aanvoer van melk en de afvoer van melkproducten op een grotere schaal dan voorheen gegarandeerd. In die eerste jaren twintig was nog niet te voorzien dat de keuze voor de ZNSM toekomstbestendig zou zijn. Na 1925 kwamen er echter al in het hele land op grote schaal particuliere ondernemers met vrachtauto's op de weg. Dat betekende al in de jaren dertig de doodsteek voor het kleinschalige goederenvervoer per tram.

Volgen we de krant, dan valt het op dat in de jaren twintig nog wel eens een tram brokken krijgt, maar in de jaren dertig zijn het bijna altijd vrachtauto's.

— **Gederailleerd** — Op de terreinen, voor de melkfabriek „**Vacca**” derailleerde gisteren-namiddag een groote tramtankwagen, die met het personeel van den tram en van de fabriek weer op het spoor werd gebracht. Dank de wissels die van de fabriek liggen had de dienst geen vertraging.

OUD GASTEL. Gederailleerd. — Gisterenmiddag omstreeks 3 uur ontspoorde op den wissel van de „**Vacca**” een tweetal wagons van de goederentram. Met behulp van de ploeg lijnwerkers werden de wagons weer in de rails gebracht en kon na een oponthoud van een kwartier de tram vertrekken.



Vernieuwing van de bovenbouw

In de late jaren twintig was de ZNSM inmiddels 35 jaar werkzaam. Een groot deel van haar tramwegnet was inmiddels van nieuwe (zwaardere) rails en dwarsliggers voorzien. In 1928 werd de vernieuwing van de bovenbouw voortgezet met het gedeelte tussen de stopplaatsen Van Ham en Capelberg ter lengte van 6150 meter. Veel dwarsliggers en lasplaten (tussen de railstaven onderling) werden vervangen en er kwam nieuw ballastgrint in het veldspoor naast de weg. In 1930 werd de vernieuwing van het traject Oudenbosch — Oud Gastel voortgezet met 2420 meter tussen Oudenbosch en Kuivezand.

Vijf berichten over ongevallen nabij zuivelfabriek 'Vacca' in De Grondwet. Links: 3 augustus 1926 en 6 april 1927. Rechts 16 maart 1927, 4 januari 1932 en 30 maart 1933.

— **Deraillement.** — Gistervoormiddag ontspoorde op den wissel van de melkfabriek Vacca een goederenwagen van de tram. Met behulp van het personeel der Vacca werd de wagen weer in de rails gebracht en kon na een oponthoud van een kwartier de tram weer vertrekken.

— **As gebroken.** — Zaterdagmiddag brak tegenover de melkfabriek „Vacca” van een der auto's de as. De auto, die juist op de trambaan lag werd weggesleept, tengevolge daarvan had de tram van 11 uur circa 20 minuten vertraging.

OUD GASTEL. — Tram- en autobotsing. — Gisterenmorgen circa 11 uur, had in de Steenstraat, bij de Melkfabriek „Vacca” een aanrijding plaats tusschen de van Oudenbosch komende stoomtram, machinist L., en een zware vrachtauto van L. Rombouts, uit Bergen op Zoom.

De auto werd vrij heerlijk gehavend, de tram-machine liep slechts enkele lichte beschadigingen op. Persoonlijke ongelukken hadden niet plaats. Naar de schuldvraag wordt een onderzoek ingesteld.



Vanuit Kuivezand rijdt een jonge melkrijder in de vroege avonduren met zijn vierwielige wagen in de Steenstraat op weg naar de 'Vacca'. Zojuist is hij de kruising met de Vierschaarstraat gepasseerd. Een boerin laat twee koeien in de berm naast het spoor van de ZNSM grazen. Foto uit circa 1910, collectie heemkundekring Het Land van Gastel



Gezicht op het Moleneind vanuit de Steenstraat, circa 1915. Het pand links stond in de jaren dertig bekend als nicotinefabriek. Op de hoek zat toen de 'R.K. Boerenbond' met zijn graanmaalderij en pakhuis. De graanmolen was eigendom van P.J. van Meel en werd in 1927 afgebroken. Ansichtkaart, collectie heemkundekring Het Land van Gastel.



Gezicht op het Moleneind vanuit de Steenstraat, circa 1915. In het pand links werden later de graanmaalterij en pakhuis van de 'R.K. Boerenbond' gevestigd. Na de afbraak van de molen liet rijwielhandelaar P.C. van den Boom hier in 1928 een nieuw pand bouwen. Aan de noordzijde van de Steenstraat stond een rijtje huizen, dat telkens van eigenaar wisselden en waar de armoede van afdroop. Rechts staan klompenmaker Marijn Damen en één van zijn kinderen de fotograaf aan te kijken. Tot 1929 lag het tramspoor bij de bocht volledig in de openbare weg. Pas toen verwierf de ZNSM op de hoek een stuk tuin van bakker A. van den Eijnden, waarna de boog in het spoor kon worden verbeterd en de tram voortaan rakelings langs zijn huis reed. Kortom, op het Moleneind passeerde de ZNSM eigenlijk het toenmalige industriële hart van Oud Gastel. Ansichtkaart, collectie heemkundekring Het Land van Gastel.

Boogverbeteringen in Oud Gastel

In de jaren 1890-1892 waren de verschillende trajecten van de ZNSM zo zuinig mogelijk aangelegd. Teneinde zo weinig mogelijk stukjes grond te moeten aankopen, waren de rails bij flinke of soms wel haakse bochten in een zodanig krappe boog gelegd, dat een tram moest afremmen om niet al piepend en knarsend te ontsporen, afgezien nog van de schade aan rails en wielen.

In de late jaren twintig begon de ZNSM hieraan een mouw te passen door bogen te verbeteren of zelfs een nieuw tracé te kiezen, zoals op de Haansberg in Etten. Onder andere bij het seminarie in Hoeven en op het Moleneind in Oud Gastel werd een boog in de trambaan verbeterd. Daartoe passeerde op 1 augustus 1929 een akte voor notaris P.G.W. Mol te Oud Gastel, waarbij bakker Antonius van den Eijnden voor fl. 100,-- een zuidwestelijk gedeelte ter grootte van ongeveer 28 m² *'doch ter zoodanige juiste grootte*

— **Ongeval.** — Gistermiddag had bij de vernieuwing van de trambaan in de Steenstraat een ongeval plaats dat betrekkelijk goed afliep. De lijnwerker O., bezig zijnde met een houweel grond los te werken, had het ongeluk zijn medewerker, ploegbaas S. hiermede op 't hoofd te treffen, met het gevolg, dat hierdoor een flinke bloedende wonde ontstond, en de getroffene zich onmiddellijk onder behandeling van Dr. Knitel moest stellen.

Bij de vernieuwing van de bovenbouw in de Steenstraat in 1928 kwam een ploegbaas slecht weg. Een ploegbaas had de leiding over een groep wegwerkers (bij de ZNSM ook als lijnwerkers aangeduid) Bericht in De Grondwet van 26 mei 1928.

AUTO DOOR TRAM AANGEREDEN

Toen de heer v. d. Brink, van hier, gisteren met zijn vrachtauto onder Oud-Gastel over de Roosendaalschebaan reed, en het Kruispunt Roosendaalschebaan, Steenstraat naderde kwam juist de stoomtram uit de richting Oudenbosch aangereden. De chauffeur die de tram niet hoorde aankomen reed de bocht om en kon 'n aanrijding niet meer voorkomen, zoodat de auto door de tram werd gegrepen en gedeeltelijk werd vernield. De chauffeur kwam gelukkig met den schrik vrij.

— **Door de tram aangereden.** — Gistermiddag, terwijl de tram in aantocht was, wilde de chauffeur met den bierwagen der firma A. uit Roosendaal op het Moleneind alhier nog de trambaan oversteken, met het gevolg dat de auto van achteren werd gegrepen en flinke averij opliep. Naar men ons mededeelde treft den machinist van de tram hierin geen schuld, daar deze voldoende signalen had gegeven.

Twee berichten over een aanrijding tussen een tram en een vrachtauto op het Moleneind in De Grondwet, 23 juni 1927 (boven) en 21 september 1928 (onder).

als bij latere kadastrale opmeting zal blijken', van zijn huisperceel op de hoek van de Steenstraat en het Moleneind verkocht. Tegelijk werd bepaald dat de ZNSM zou zorgen voor een nieuwe afscheiding, bestaande uit een afrastering van 'betonnen palen met vier gladde draden, ter hoogte van één meter en door verplaatsing van de bestaande inrijpoort'. Na opmeting door het Kadaster bleek het te gaan om 105 m². Wie hier nu de lachende derde was, laat zich raden: Filippus Fokke Bosscher, directeur van de ZNSM te Breda, of Antonius van den Eijnden, bakker te Oud Gastel?

Overigens werden bij dezelfde akte nog twee boogverbeteringen mogelijk gemaakt, één aan de Krelingsweg (zie één van de tracé-tekeningen op een voorgaande bladzijde) en één aan de Veerkensweg, juist buiten de toenmalige bebouwde kom (op de plek die in 1832 op de kadastrale kaart nog met 'Paardenkerkhof' was aangeduid).

In het eerste geval ging het om een noordelijk gedeelte van circa 114 m² voor fl. 130,-- met plaatsing van een haag. De verkoper was landbouwer Johannes Gerardus de Bruijn. De uiteindelijke grootte was slechts 90 m². Een bijkomend voordeel was ook dat het wegverkeer iets meer ruimte kreeg.

In het tweede geval waren dat twee zuidwestelijk gelegen gedeelten van 142 m² en 22 m² voor respectievelijk fl. 200,-- (met plaatsing van oude biels met puntdraad als afscheiding) en fl. 35,-- (met plaatsing van een haag). De verkopers waren de landbouwers Cornelis Janssen en Willem de Veth. De uiteindelijke grootte bleek bij elkaar 134 m² te zijn.

In de akte verklaarden partijen dat de ZNSM inmiddels alles al in gebruik had genomen. Inderdaad is er een bericht in de krant, waaruit blijkt dat op 8 mei 1929, om circa half elf 's morgens, voor het eerst een tram de nieuwe boog aan het Moleneind had bereden.

Hoe het ook zij, veel plezier heeft de ZNSM er niet meer van gehad. Al in 1930 raakte de tramwegmaatschappij in geldnood en moest zij om subsidies bij de overheid gaan bedelen, terwijl haar schulden zich voortdurend opstapelden. Dat leidde in 1934 tot het samengaan van zes Brabantse tramwegmaatschappijen en de oprichting van de *'N.V. Brabantsche Buurtspoorwegen en Autodiensten'* (BBA).

Nog twee extra stopplaatsen

Bij het begin van de tramdiensten in 1893 werd alleen Kuijvezand als stopplaats in de aankondiging genoemd. Tussen 1895 en 1898 kwamen daar nog Van Ham en Krelingsweg bij. Gewoonlijk werd in de jaren twintig, toen er concurrentie kwam opdagen met parallel rijdende autobusdiensten, bezuinigd op het aantal stopplaatsen onderweg. Zo niet tussen Oudenbosch en Oud Gastel. Want na de vestiging van de 'Vacca' in 1910 en na de uitbreiding van Oud Gastel in de richting van het Moleneind kwamen er nog twee stopplaatsen bij. Wanneer precies is bij gebrek aan gegevens niet na te gaan, maar hoogstwaarschijnlijk gebeurde dat pas na de Eerste Wereldoorlog, toen de vraag naar vervoer toenam. Iets ten oosten van de zuivelfabriek kwam de stopplaats 'Vacca'. Logischerwijze lag die vanwege het ruimtegebrek niet vóór de fabriek (vanwege rails, wissels, laad- en losplaatsen), maar een eindje verderop aan de Steenstraat B 25, waar een café lag met boven de toog de spreuk: *'Hier in den gouden kwast. De baas eer dronken dan de gast.'* De juiste plek van dit café is vanwege de toenmalige wijkaanduiding (B 25) en omdat de caféhouder geen eigenaar was, niet eenduidig vast te stellen.

— **Verkeersstremming.** — Daar tengevolge van het verleggen van de trambaan op het Moleneind alhier, het verkeer zeer moeilijk was en moest geschieden over het nog onbestrate gedeelte bij v. d. Boom, geraakte Woensdag een zwaar beladen met 2 paarden bespannen vrachtwagen van den graanhandelaar van Hal uit Roosendaal, in het losse zand vast. Een juist naderende vrachtauto van de Gebr. Verhagen uit Dinteloord, wist na enkele pogingen het zware voertuig terug op den weg te trekken, waarna de paarden weer voorgespannen werden en men zijn weg vervolgde. Maar... een 10-tal meters verder bleef de wagen weer steken. Met behulp van een aantal lijnwerkers werd deze nu andermaal uit zijn netelige positie verlost. Het geval trok veel bekijks en bracht eenigen tijd een verkeersstremming teweeg.

— **Trambaan.** — Woensdag circa half half elf passeerde de tram voor het eerst de nieuw aangelegde bocht, hoek Steenstraat-Molenstraat. De tram welke een naar de eischen des tijds ingericht rijtuig meevoerde, drukte bij het terugkeeren een afvoerbuis van de dakgoot van het huis van v. d. E. in elkaar, welke echter spoedig werd gerepareerd. Voor de veiligheid van voertuigen, auto's en tram, is de verlegging van het spoor veel beter geworden, doch voor voetgangers des te gevaarlijker, wijl de tram slechts een halven meter van het hoekhuis van bakker v. d. E. blijft.

Het in gebruik nemen van de nieuwe boog tussen de Steenstraat en het Moleneind ging niet zonder slag of stoot.

Bericht in De Grondwet van 10 mei 1929.

Het einde van de tram tussen Oudenbosch en Oud Gastel

Nergens staat beschreven, wanneer de tram tussen Oudenbosch en Oud Gastel precies werd opgeheven. Wel is bekend, dat de in uiterste financiële nood verkerende ZNSM, na een geslaagde proef met autobussen tussen Breda en Steenberg, van het college van Gedeputeerde Staten op 15 maart 1933 toestemming had gekregen om drie diensten in te leggen, namelijk:

1. Breda - Etten - Oudenbosch - Oud Gastel - Roosendaal,
2. Roosendaal - Oud Gastel - Kruisland - Steenberg - Bergen op Zoom,
3. Roosendaal - Oud Gastel - Fijnaart - Oude Molen - Willemstad.

Meteen werden toen acht autobussen gehuurd en voorzien van eigen opschriften en initialen. Vanaf 15 mei 1933 reed de ZNSM met eigen wegvoertuigen 'naast de rails' om de strijd aan te binden met de al in de jaren twintig opgekomen particuliere autobusdiensten.

Inmiddels waren de zes tramwegmaatschappijen in Noord-Brabant ook al op sterven na dood, zo zeer zelfs dat Rijk en Provincie aanstuurden op een samensmelting, hetgeen op 1 juli 1934 leidde tot de oprichting van de *N.V. Brabantsche Buurtspoorwegen en Autodiensten* (BBA). De winterdienstregeling van 7 oktober 1934 leerde dat de tweede B van BBA spoedig verleden tijd zou zijn. Hoogstwaarschijnlijk reed er tussen 15 mei 1933 en 7 oktober 1934 alleen nog bij een uitzonderlijke drukte, zoals een bedevaart of een kermis in de omgeving, een reizigerstram tussen Oudenbosch en Oud Gastel, terwijl er ten oosten van Oud Gastel haast geen goederenvervoer meer was.

In 1936 kwam de verbetering van de weg tussen Oudenbosch en Oud Gastel tot uitvoering. De Grondwet meldt op 2 mei 1936: *'De A.N.W.B. meldt, dat den 12en Mei a.s. te 's-Her-togenbosch zal worden aanbesteed de verbetering van den provincialen planweg Oud Gastel - Oudenbosch. De aarden baan ter lengte van 5.5 K.M. zal worden verbreed en gedeeltelijk vernieuwd. De normale breedte van de rijbaan is 5.5 M. Aan de Noordzijde is een 2 M. breed, vrijliggend rijwielpad ontworpen. De Zuidelijke berm is bestemd voor de **trambaan** langs dezen weg. Het werk zal uiterlijk op 1 December a.s. geheel moeten worden opgeleverd.'* Bij de aanbesteding kreeg Aug. van Dijk-Petit uit Bergen op Zoom het werk voor fl. 132.800,-- gegund.

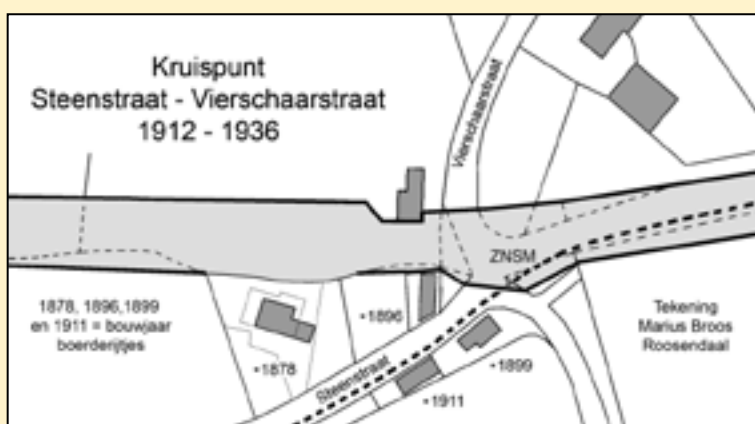
Een half jaar later, op 24 oktober 1936, bracht De Grondwet een uitvoerig verhaal over de voortgang. *'Grote bochten worden weggenomen en in de kleine wendingen wordt het wegdek in een weinig schuine stand gebracht.'*(...) *'Gedurende al die tijd hebben hier 70 à 80 man werk gevonden.'*(...) *De weg is 16 M. breed. In de kom van Oud Gastel is de breedte hier en daar iets smaller, terwijl het daar keibestrating is met een klinkerfietspad. Buiten de kom begint de betonweg met een 5½ M. breede rijbaan met verbrede bochten. Evenals deze rijbaan heeft ook het 2 M. breede rijwielpad een betonverharding. Tusschen rijweg en fietspad komt een tusschenberm van 2½ M. waar een beplanting zal worden aangebracht. De betonnen rijweg loopt tot aan Kuizezand; van daar tot Oudenbosch bestaat het wegdek uit asphalt steenslag, terwijl in de kom weer de gewone kei- en klinkerbestrating wordt aangebracht. Op het oogenblik is het fietspad ter hoogte van Kuizezand nog in uitvoering, verder is alles vrijwel gereed. Slechts bij Oudenbosch moet nog een zestigtal meters van den asphaltweg worden afgewerkt.'*

Wat nu opvalt, is het feit dat in het bericht van 2 mei 1936 nog werd gesproken over de **trambaan**. Op 24 oktober 1936 is dat al niet meer het geval, terwijl de krant in de tussenliggende tijd nooit over deze weg heeft bericht. Kennelijk was de **trambaan** nog voor het begin van de werkzaamheden *rücksichtslos* uit de plannen geschrapt.

Jarenlang stond er aan de (Oude) Steenstraat 7 (vroeger B 45) een boerderijtje te verkommeren, totdat sloop er in 2018 een eind aan maakte. Het was in 1878 gebouwd ter vervanging van een eerder boerderijtje op dezelfde plek (stippellijn op kaart). Sinds 1875 was het perceel in eigendom van de familie Vreugde:

- Antonie Vreugde,
landbouwer, 1875-1900
- Wed. Dingena Vreugde-Rockx,
1900-1912
- Kinderen Vreugde,
in onverdeelde boedel, 1912-1936
- Antonius Johannes Vreugde,
arbeider, * 29 februari 1887
- Marinus Jacobus Vreugde,
bakker, * 07-09-1922

Een feit is dat dit boerderijtje de tram heeft 'zien komen en gaan'. Lag eerst de Steenstraat als doorgaande weg aan de voorzijde, vanaf 1936 was dat aan de achterzijde.



In elk geval was het traject Oudenbosch – Oud Gastel op 8 april 1936 nog berijdbaar voor het overbrengen van zes rijtuigen (gebouwd in 1915 en 1925 en aangekocht door de RTM) van Breda via Steenberg en naar Schouwen-Duiveland. Kort daarna begon het werk voor de verbreding en reconstructie van de weg tussen Oudenbosch en Oud Gastel. Aan het einde van dat jaar was alles gereed, inclusief het verwijderen van de tramrails. Hoogstwaarschijnlijk is deze overbrengingsrit de laatste tram tussen Oudenbosch en Oud Gastel geweest, waarna het baanvak werd opgebroken. De rails konden in elk geval voor een goede prijs worden verkocht, temeer omdat Duitsland vanaf 1936 voor de herbewapening snakte naar oud ijzer. Indien dwarsliggers nog in een goede staat waren, konden ze goed dienen als rasterpalen op de hoeken van weilanden.



Een van de zes rijtuigen 1^e en 2^e klasse, die in 1936 werden verkocht aan de RTM op de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden. Al het andere rollend materieel van de ZNSM ging naar de sloper.

Op het punt waar de tram, komend uit Oudenbosch de Achterdijk op reed, stond op het adres Moleneind 1 het café 'In de Vier Winden', eigendom van de kinderen van Petrus Smoor. Ook hier hing volgens een 'goede' gewoonte een spreuk boven de toog: 'In de Vier Winden, is altijd te vinden, bier, jenever en brandewijn', waar de gasten dan nog wel eens lachend aan toevoegden: 'en een zatte kastelein'.

Zowel in de dienstregeling van de ZNSM in 1927 als in de laatste van 1933 werden deze twee extra stopplaatsen, naast Kuivezand, Van Ham en Krelingsweg vermeld.



Na de boog bij bakker Van den Eijnden reed de tram het Moleneind op. Al na een vijftigtal meters ging het naar links de Achterdijk op. Rechts ligt de Kerkstraat en helemaal buiten beeld het café 'In de Vier Winden' (Moleneind 1), van de kinderen Smoor. Ansichtkaart uit circa 1915, collectie heemkundekring Het Land van Gastel.

Aan het einde van de Achterdijk draaide de tram de Veerkensweg op, waar reizigers naar en van Oud Gastel konden uit- en instappen. Het 'Tramstation' werd echter gevestigd in een zeventiende-eeuws pand aan de Kerkstraat 2.² Het uithangbord liet overigens alleen 'Station Stoomtram' zien. Erbij of eronder stond niet, zoals in Etten en in Roosendaal, de tekst: 'Goederenkantoor der Zuid-Ned. Stoomtramweg Maatschappij'. Kennelijk kwam Oud Gastel hiervoor niet in aanmerking.

Overigens was de route over de Achterdijk niet de eerste keuze geweest. Het gemeentebestuur ging aanvankelijk uit van een tracé langs kerk en raadhuis, maar bezwaren vanuit kerkelijke hoek maakten aan die voorkeur een einde. Een stopplaats op de Markt was trouwens bij gebrek aan ruimte al niet mogelijk, vandaar dat in de concessie voor de ZNSM (goedgekeurd bij raadsbesluit 121 van de Gastelse gemeenteraad op 11 april 1891 en 26 juni 1891) alleen een stopplaats stond vermeld ter hoogte van het kadastrale perceel A 691, op de zuidwestelijke hoek van de Achterdijk en de (latere) Veerkensweg.

Het 'Tramstation' te Oud Gastel

Het vroegere pand bestaat nog, zij het niet meer in de toestand ten tijde van de ZNSM. In 1892 stonden Johannes van Helvert en zijn echtgenote Anna Cornelia Bennebroek al jaren als eigenaren van de herberg bekend. Na het overlijden van Johannes op 1 september 1902 zette Anna de zaak voort. In 1921 kwam het pand in handen van koffiehuishoudster Maria Anna Kerkhof, die het in 1944 van de hand deed aan de Handels-



De ZNSM kwam tot in het hart van Oud Gastel, maar reed er niet doorheen. Het café met het uithangbord 'Station Stoomtram' stond aan de Kerkstraat 2, pal tegenover het raadhuis en de Sint Laurentiuskerk. Het gebouw strekte zich uit tot aan de Achterdijk, waar de tram vanaf 31 december 1892 reed en naar de Veerkensweg afboog. Pas vanaf 15 december 1906 ging het ook rechtdoor naar de Oudendijk. Ansichtkaart uit circa 1915, collectie heemkundekring Het Land van Gastel.

vennootschap v/h Firma Gebroeders Verhagen. Zo in menig herberg een uit de drank voortspruitende spreuk aan de toog of de muur hing, zo had dit koffiehuis een fraaie gevelsteen uit 1662 aan de voorgevel uit de tijd van de Reformatie. Overigens is deze nog steeds aanwezig, zij het niet meer op dezelfde plaats. De beeltenis (een wolf achter twee schapen) en de tekst op de steen vormen een duidelijke toespeling op de destijds heersende godsdienstige tegenstellingen: *DUYSENT VREESE, ALS DE HARDERS HET AMBT, DER WOLVEN WILLEN HANTEREN, WIE SAL ALS DAN DE ARME SCHARE, REGEREN AN 1662, FIDE SED CUI VIDE*. De laatste woorden betekenen zoveel als *'vertrouw, maar kijk wel uit op wie'*.



De gevelsteen boven de ingang van het café 'Tramstation' aan de Kerkstraat 2. Het is één van de weinige gevelstenen die in Oud Gastel behouden zijn gebleven.

Foto uit collectie heemkundekring Het Land van Gastel.



Toen in 1892 de ZNSM in Oud Gastel kwam, bestond het oude rooms-katholieke kerkgebouw nog. Getekend in een streeplijn is de aanvankelijk door de Gastelse gemeenteraad geopperde route van de tram. Maar vanaf het toenmalige perceel D 285 tot het straatje tussen Markt en Achterdijk (toen bekend als Dijkgat) stuitte die keuze op tegenstand bij de kerkgangers. Want als de tram later over de Markt naar Stampersgat zou rijden, dan werden ook de godsdienstoefeningen van de Nederlands Hervormden verstoord. Vandaar dat de ZNSM het voorgenomen tracé maar al te graag naar de Achterdijk verlegde, temeer omdat de krappe boogstraal bij het Raadhuis extra slijtage aan rails en wielen zou opleveren. Dat betekende echter wel dat de tram nooit meer via Kerkstraat, Markt en Dorpsstraat door het centrum van het dorp zou rijden, maar altijd buiten langs de toenmalige bebouwing, iets wat niet in het voordeel van het aantal reizigers en daarmee de ZNSM was, zelfs niet nadat de tramweg in 1906 over de Oudendijk was doorgetrokken naar Stampersgat.

Niet zomaar op de hoek van het Marktpllein

Overigens was de plaats van het 'Tramstation' voor de ZNSM geen vrijblijvende kwestie geweest. Was in artikel 12 van de concessie eerst uitgegaan van een in- en uitstapplaats van reizigers op het Marktpllein, ter plaatse door Burgemeester en Wethouders aan te wijzen, op 11 juni 1892 vulde de gemeenteraad de tekst aan als volgt: *'Eene halte of station te maken nabij de R.K. Pastorij, waarbij de Maatschappij de verplichting op zich neemt een geschikt wachtlocaal te bouwen of in te richten ten gerieve van het reizend publiek onder nader te geven bepalingen door de Raad.'* Later werd deze tekst nog aangevuld met *'zoo dicht mogelijk bij het Dorpsplein'*. Daarmee was het pleit beslist in het voordeel van de familie Van Helvert-Bennebroek. De nieuwe pastorie van de R.K. Kerk was in 1889 gebouwd op de noordoostelijke hoek van de (latere) Veerkensweg en de Achterdijk.

De uitbreiding van het tramwegnet

In 1897 en 1899 kwam de ZNSM met plannen voor twee nieuwe lijnen. Het eerste traject begon in Oud Gastel en eindigde via Stampersgat, Fijnaart, Oude Molen en Helwijk in Willemstad. Het realiseren van deze lijn liet echter lang op zich wachten. Zeker in de polders waren de wegen veelal niet op tramwegexploitatie berekend en moesten dure grondaankopen worden gedaan. Verder vormde de ophaalbrug over de Mark bij Stampersgat een struikelblok van belang. Geen enkele gemeente kon de ZNSM financieel tegemoet komen in de bouw van een nieuwe brug. Pas nadat het ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid in september 1902 een bedrag van fl. 68.000,-- op de begroting zette voor de bouw van een nieuwe draaibrug op de plaats van de oude ophaalbrug kwam er schot in de zaak. In maart 1903 werd met het werk begonnen.

Het tweede traject zou vanaf Leur over Zevenbergen, Klundert en Zwingelspaan naar Oude Molen lopen. De ZNSM achtte de aanleg van deze verbinding slechts nuttig, nadat de lijn Oud Gastel – Willemstad tot stand was gekomen en reden tot tevredenheid zou geven. Het project over Klundert bleef echter voor altijd in de kast. De ZNSM ondervond in 1908, ondanks alleszins redelijke vooruitzichten van het eerste traject, toch te weinig financiële steun in de streek en gaf het plan op.

De eerste stappen naar Stampersgat

In een brief van 23 april 1897 verzocht de ZNSM de Gastelse gemeenteraad om een concessie voor een lijn vanaf het Gastelsveer over de Nieuw Gastelschen Dijk (later Gastelsedijk West) naar Stampersgat, vervolgens over de Mark naar Fijnaart en Willemstad. Na een lange discussie in de vergadering van 8 mei 1897 werd een antwoord geformuleerd aan de ZNSM. Wat daarin stond, werd helaas niet genotuleerd, maar ingeschreven in het zogenaamde 'register G'.

De ZNSM antwoordde op 14 juni dat het gewenste tracé, waarop de gemeente het had staan, door haar niet als geschikt werd beschouwd. Wel wilde zij graag weten, hoeveel geld de gemeente beschikbaar kon stellen voor de extra kosten van aanleg en exploitatie van het door haar gewenste tracé. De kwestie werd na enige discussie in de raadsvergadering van 19 juni aangehouden tot de bijeenkomst op 17 juli. Maar toen kwamen de heren met het voorstel om de reactie af te wachten van het bestuur van de Heer Janslandpolder.

Pas nadat de ZNSM op 23 december weer om een concessie had verzocht, werd in de vergadering van 14 januari 1898 met algemene stemmen gesteld, dat de gemeente Oud en Nieuw Gastel niet ongenegen was *'om bij eventueel verzoek, concessie te verleen en voor den aanleg der voorgestelde tramlijn van deze gemeente naar Willemstad, doch slechts onder de volgende hoofdvoorwaarden:*

- 1. dat de lijn der twee hoofddeelen dezer gemeente direct verbindt, te weten, dat zij uitgaande uit de thans in exploitatie zijnde lijn in den Dorpsweg (later Kerkstraat) over het Marktplein,*

de Dorpsstraat, den Rijpersweg en den Nieuw Gastelschen Dijk tot Stampersgat wordt gelegd.
2. dat de buiging der aan te leggen lijn van den Dorpsweg (later Kerkstraat) op het Marktplein te Gastel zoo wordt gewijzigd, dat de as der lijn, plusminus drie meters ten westen der zuidelijke pomp blijft.
3. dat de tram in de buiging van en naar het Marktplein te Gastel rijdende, steeds worde voorgedaan door een beambte en dat niet niet [sic] sneller wordt gereden dan door dezen stapvoets kan worden bijgehouden.'

Een heel onduidelijk spel

Vervolgens werd de zaak voor buitenstaanders heel ondoorzichtig. Het lijkt erop, alsof teruggerepen werd naar de situatie in de vergadering van 11 april 1891. Was er dan geen wijziging van het tracé naar de Achterdijk geweest in de vergadering van 11 juni 1892, naar aanleiding van een bezwaarschrift van vele inwoners (zie hiernaast)?

De verslagen van de raadsvergaderingen van 14 januari, 16 februari en 3 maart 1898 onder het voorzitterschap van de per 8 januari 1898 aangetreden nieuwe burgemeester A.G.J. Mastboom waren op zijn zachtst gezegd niet te volgen, mede omdat niet bekend werd gemaakt, wat de ZNSM schreef in haar rekest van 31 januari 1898 en in een bespreking tussen haar en het college van Burgemeester en Wethouders.

In de raadsvergadering van 3 maart 1898 bleek dat de ZNSM in die bijeenkomst akkoord was gegaan met de punten 1 en 3, *'doch indien de Raad vasthoud[t] aan zijne conditie sub 2, zij van den aanleg der geprojecteerde lijn moet afzien, daar het technisch onuitvoerbaar is de buiging der lijn te veranderen, aangezien die reeds zoo klein mogelijk is genomen, te weten met eene straal van 35 meters.'*

Onduidelijk blijft hoe het spel gespeeld werd tussen het dagelijks bestuur, de ZNSM en de gemeenteraad, maar een feit is dat nog in diezelfde vergadering op voorstel van de burgemeester een conceptversie van de concessievoorwaarden puntsgewijs werd behandeld en door de raad werd goedgekeurd.

Een concessie voor vijftig jaar

Na nog wat briefwisseling en wijzigingsvoorstellen kreeg de ZNSM in de vergadering van 12 mei 1898 een concessie voor 45 jaar (tot 4 augustus 1943). Verder moesten er tussen de R.K. Pastorie en de brug in Stampersgat twee laad- en losplaatsen komen. Oud Gastel zou genoeg nemen met drie in plaats van vijf directe treinen per dag. De ZNSM behoefde pas vóór 1 juli 1899 in plaats van 1 januari 1899 te laten weten of zij de concessie wilde aanvaarden.

Vervolgens bleef het stil tot de vergadering van 11 februari 1899, waarin de brug bij Stampersgat vooral een hinderpaal leek te zijn voor de aanleg van het traject Oud Gastel — Willemstad. De Gastelsche Beetwortelsuikerfabriek te Stampersgat betaalde jaarlijks tegen half tarief het passagegeld voor circa 16.000 karren naar en van haar fabriek.

April 10. Aan den Raad der Gemeente
Oud en Nieuw-Gastel.

Opmerking. Gemeente met overdrachten
van deze Gemeente.
Dat de Raadskerk van 11 April 1891 om de
Zand- en Wierden in Nieuw-Gastel, met de
gemeente is verbond tot 1892, en nu op
de Gemeente van Nieuw-Gastel is
overgegaan.
Het is wettelijk om te verzoeken om
van dit verbond te worden ontbonden.
I. dat het Wierden als land en bebouwing van
landen zal worden overgenomen, en dat van beide
de Gemeenten worden uitgezonderd, met het verzoek
niet op te richten, maar te laten in gemeentelijke
zaak, en de Gemeente van Nieuw-Gastel te laten
i. dat de verzoeken om te worden ontbonden van
van de Gemeente van Nieuw-Gastel, en te laten
Nieuw-Gastel, en te laten van Nieuw-Gastel
en te laten van Nieuw-Gastel, en te laten van
Nieuw-Gastel, en te laten van Nieuw-Gastel.
Nieuw-Gastel, en te laten van Nieuw-Gastel.
Nieuw-Gastel, en te laten van Nieuw-Gastel.
Nieuw-Gastel, en te laten van Nieuw-Gastel.

Oud en Nieuw-Gastel, 27 Mei 1892.

A. van Balken, pastoor
H. van Balken, gemeenteraad
P. van Balken, gemeenteraad
M. van Balken, gemeenteraad

Aan den Raad der Gemeente
Oud en Nieuw-Gastel.

De Raadskerk van 11 April 1891 om de
Zand- en Wierden in Nieuw-Gastel, met de
gemeente is verbond tot 1892, en nu op
de Gemeente van Nieuw-Gastel is
overgegaan.
Het is wettelijk om te verzoeken om
van dit verbond te worden ontbonden.
I. dat het Wierden als land en bebouwing van
landen zal worden overgenomen, en dat van beide
de Gemeenten worden uitgezonderd, met het verzoek
niet op te richten, maar te laten in gemeentelijke
zaak, en de Gemeente van Nieuw-Gastel te laten
i. dat de verzoeken om te worden ontbonden van
van de Gemeente van Nieuw-Gastel, en te laten
Nieuw-Gastel, en te laten van Nieuw-Gastel
en te laten van Nieuw-Gastel, en te laten van
Nieuw-Gastel, en te laten van Nieuw-Gastel.

Oud en Nieuw-Gastel, 27 Mei 1892.

A. van Balken, pastoor
H. van Balken, gemeenteraad
P. van Balken, gemeenteraad
M. van Balken, gemeenteraad

Aan het bezwaarschrift, gedateerd op 27 mei 1892, met de handtekeningen van 43 voorna-
me ingezetenen van Oud Gastel, gaf de gemeenteraad in 1892 meteen gehoor. Zes jaar later
leek het er even op of niemand van de raadsleden zich nog dit schrijven kon heugen.

Maar misschien wilde de ZNSM de nieuwe draaibrug, waarvoor de kostprijs op ruw-weg fl. 50.000,- werd geschat, wel bouwen in ruil voor een vrije passage van haar trams (exclusief reizigers en goederen), aldus het raadslid Vlekke. Uiteindelijk werd in de vergadering voorgesteld, dat Vlekke eens contact opnam met de ZNSM om te polsen hoe de zaak er voorstond, maar die wilde eerst zeker weten of de lijn al of niet tot stand zou komen. Burgemeester A.G.J. Mastboom beëindigde de discussie met de woorden: *'dat de zaak reeds langs alle zijden is beschouwd en breedvoerig is besproken, waarom hij voorstelt, alvorens verdere stappen te doen, namens de Raad bij den heer Mr. Lagerweij [?] te informeerden of er kans bestaat dat de Gemeente in het genot der bedoelde concessie zal worden gesteld en na het ontvangen antwoord, zoo noodig een commissie te benoemen.'*

Van uitstel komt afstel?

Het schoot allemaal niet op. Op 26 juni 1899 verzocht de ZNSM om de termijn voor de aanvaarding van de concessie met een jaar te verlengen, wat in de raadsvergadering van 12 juli prompt werd toegestaan.

Bij brief van 28 oktober 1899 verzocht de ZNSM aan de gemeente om een rentegarantie van 1 % over een bedrag van fl. 50.000,- over een periode van 20 jaar, voor de aanleg van de tramweg tussen Oud Gastel en Willemstad en die van Leur over Zevenbergen, Klundert en Zwingelspaan naar Oude Molen. In de raadsvergadering van 16 november ontstond enige discussie, omdat Fijnaart maar voor fl. 400,-, werd aangeslagen, terwijl de lijnen op haar grondgebied veel langer waren dan in Oud Gastel. Uiteindelijk ging de raad akkoord, maar in haar vergadering van 9 februari 1900 bleek dat Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant hiermee niet uit de voeten kon. De ZNSM was weer terug bij af.

Bij brief van 27 juni 1900 verzocht de ZNSM nogmaals om de termijn voor de aanvaarding van de concessie met een jaar te verlengen, dus tot 1 juli 1901, wat in de raadsvergadering van 25 juli 1900 weer werd toegestaan. Daarna kwam de ZNSM niet meer in de notulen van de raadsvergaderingen voor en verliet de concessie. Kennelijk zag de ZNSM het in die jaren even niet meer zitten, temeer omdat er nog steeds geen begin was gemaakt met de bouw van de brug bij Stampersgat.

Een nieuwe concessie

Pas bij brief van 24 mei 1905 vroeg de ZNSM om een verlenging van de concessie van de bestaande lijnen tot 4 augustus 1943, dit met de bedoeling om die datum te doen samenvallen met de nog steeds aan te leggen lijn Oud Gastel – Willemstad, waarvoor bij brief van 10 juni 1905 opnieuw concessie zou worden gevraagd. Helaas ontstond er in de daaropvolgende vergadering van 13 juli weer een discussie over allerlei details, maar uiteindelijk kreeg de ZNSM toch de gevraagde concessie, nu met een geldigheid van drie jaar.

Dienstregeling ZNSM per 15-12-1906

Roosendaal v	5.31	7.31	10.50	2.17	7.21	Roosendaal v	5.31	—	9.26	—	1.21	—	4.31	—	7.21
Gastel ..	6.—	8.—	11.19	2.46	7.57	Gastelveer ..	5.53	—	9.48	—	1.43	—	4.53	—	7.43
Stampersgat ..	6.16	8.16	11.39	3.6	8.13	Gastel ..	6.—	—	9.55	—	1.50	—	5.—	6.15	7.57
Fijnaart ..	6.28	8.28	11.51	3.18	8.25	Oudenb. (Wgh.) ..	6.25	—	10.20	—	2.15	—	5.25	6.45	8.26
Oude Molen ..	6.37	8.37	12.—	3.27	8.34	» (Overkr.) ..	6.30	9.43	10.25	12.56	2.20	4.2	5.30	6.54	8.31
Willemstad s	6.55	8.55	12.23	3.30	8.57	Hoeven ..	6.44	9.57	10.39	1.10	2.34	4.17	5.44	7.8	8.46
Willemstad v	4.55	7.5	9.—	12.40	5.10	Hoeven ..	7.12	9.8	10.39	12.23	2.6	3.29	5.14	6.40	9.11
Oude Molen ..	5.13	7.23	9.18	12.58	5.28	Oudenb. Overkr. ..	7.26	9.21	10.58	12.37	2.20	3.43	5.30	6.54	9.25
Fijnaart ..	5.22	7.32	9.27	1.7	5.37	» (Wgh.) ..	7.34	—	10.58	—	2.25	—	5.40	6.59	9.30
Stampersgat ..	5.34	7.44	9.39	1.19	5.49	Gastel ..	8.—	—	11.23	—	2.50	—	6.10	7.24	9.55
Gastel ..	5.55	8.—	9.55	1.35	6.10	Gastelveer ..	8.7	—	11.30	—	2.57	—	6.17	7.31	10.2
Roosendaal s	6.29	8.29	10.24	2.5	6.39	Roosendaal s	8.29	—	11.52	—	3.19	—	6.39	8.5	10.24

Dienstregeling ZNSM per 01-05-1907

Roosendaal v	5.48	9.26	2.40	5.57	9.40	Roosendaal v	5.48	—	9.26	—	1.21	—	4.31	—	7.21
Gastel ..	6.20	9.55	3.10	6.24	10.10	Gastelveer ..	6.10	—	9.48	—	1.43	—	4.53	—	7.43
Stampersgat ..	6.37	10.11	3.25	6.40	10.27	Gastel ..	6.17	9.10	9.55	—	1.50	—	5.—	—	7.51
Fijnaart ..	6.40	10.25	3.39	6.54	10.41	Oudenb. (Wgh.) ..	6.48	9.33	10.20	—	2.15	—	5.25	—	8.26
Oude Molen ..	7.—	10.35	3.49	7.4	10.51	» (Overkr.) ..	6.57	9.43	10.25	12.56	2.20	4.2	5.30	7.15	8.31
Willemstad s	7.20	10.55	4.10	7.34	11.10	Hoeven ..	7.12	9.57	10.39	1.10	2.34	4.17	5.44	7.29	8.46
Willemstad v	5.3	8.15	12.40	5.10	9.—	Hoeven ..	7.12	9.8	10.39	12.23	2.6	3.29	5.14	6.40	9.11
Oude Molen ..	5.23	8.33	12.58	5.28	9.18	Oudenb. Overkr. ..	7.26	9.21	10.58	12.37	2.20	3.43	5.30	6.54	9.25
Fijnaart ..	5.33	8.42	1.7	5.37	9.28	» (Wgh.) ..	7.34	9.31	10.58	—	2.25	—	5.40	—	9.30
Stampersgat ..	5.47	8.56	1.19	5.49	9.40	Gastel ..	8.—	9.55	11.23	—	2.50	—	6.10	—	9.55
Gastel ..	6.3	9.10	1.35	6.10	9.55	Gastelveer ..	8.7	—	11.30	—	2.57	—	6.17	—	10.2
Roosendaal s	6.32	—	2.5	6.39	10.24	Roosendaal s	8.29	—	11.52	—	3.19	—	6.39	—	10.24

Boven staat een gedeelte van de ZNSM-dienstregeling per 15 december 1906 en onder die per 1 mei 1907. Te zien is dat men in vroeger dagen geen notatie van tijden per 24 uur kende, terwijl het cijfer 0 na de komma niet werd opgenomen (1.7 = 1.07, eigenlijk 13.07 uur). Terwijl de andere lijnen door de ervaring in de loop der jaren steeds ongeveer dezelfde dienstregeling kenden, hadden reizigers tussen Roosendaal en Willemstad toch andere behoeften dan aanvankelijk gedacht. Behalve de eerste tram vertrokken voortaan uit Roosendaal alle trams twee tot vier uur later. Uit Willemstad werden de tweede en de derde tram gecombineerd tot één vertrek om 8.15 uur. Daarentegen vertrok de laatste tram uit Willemstad in 1907 pas om 9.00 uur 's avonds in plaats van om 5.10 uur 's morgens vroeg. Ook is te zien dat men vanuit Oudenbosch negen maal per dag naar en van Breda kon reizen, en in 1907 vanuit Oud Gastel zes maal per dag. Afbeeldingen, samengesteld door Marius Broos.

De opening van de nieuwe tramwegverbinding

Op 15 november 1906, slechts één maand voor de opening van de nieuwe lijn, kwam de ZNSM nog eenmaal in de raadsvergadering op de agenda. In een brief van 12 oktober 1906 deelde zij mede dat zij graag voldeed aan het verzoek van de gemeente om keien te leggen tussen de rails vanaf de Koelestraat tot de Rolleweg. Zij zou dat werk zo spoedig mogelijk uitvoeren. Niets kon toen nog een feestelijke opening van het nieuwe traject in de weg staan.

Evenals in de jaren van voorbereiding werd er in *'De Grondwet'* maar heel weinig geschreven over de eerste dag van de nieuwe tramwegverbinding tussen Oud Gastel en Stampersgat (en Willemstad). In *'De Grondwet'* stond alleen: *'Oud Gastel, 15 December 1906. Per extra tram vertrokken gistermorgen ten ruim 10 ure de Raad van Toezicht [op de*



Gezicht vanuit het westen op Oud Gastel. Links het spoor van de ZNSM en de St.-Joannesschool. In het midden staat de nieuwe R.K.-kerk (met oude toren). Rechts het Liefdesgesticht St.-Joseph met kapel. Ansichtkaart uit de jaren 1906-1914, collectie heemkundekring Het land van Gastel.

Spoorwegdiensten, MB] en de directie der Zuid-Ned. Stoomtramweg-Maatschappij, benevens eenige autoriteiten, ter inspectie van de nieuwe lijn van Gastel naar Willemstad, welke hedenmorgen voor het verkeer werd opengesteld. Dagelijks zullen voorloopig in beide richtingen vijf treinen lopen.'

De dienst voor het publiek begon op 15 december 1906, al verliep die niet zo gelukkig als gewenst, getuige het bericht in dezelfde krant: *'De tram begon zijn werk heden morgen niet voorspoedig. Reeds de eerste trein derailleurde toen hij nauwelijks te Willemstad was vertrokken. Het ongeluk was echter spoedig verholpen, want de derde tram was op tijd, 10 uur, hier. Persoonlijke ongelukken hadden niet plaats, of er materiele schade is, is ons nog onbekend.'*

Ten slotte

Zoals op het kaartje van enkele bladzijden terug is te zien, kon je in 1906 nog niet vanuit Roosendaal via Oud Gastel doorgaand naar Willemstad reizen. Het was altijd overstappen vanuit een tram op de Veerkensweg (van Breda naar Gastelsveer of omgekeerd) naar of van een tram op de Oudendijk. Pas in 1914 werd het mogelijk om met een en dezelfde tram van Roosendaal naar Willemstad (of omgekeerd) te reizen.

Maar nu Oud Gastel was uitgegroeid tot een heus tramwegknooppunt, ofschoon het pas in 1914 qua infrastructuur als zodanig zou worden uitgebreid, eindigen we met een dienstregeling per 1 mei 1910, weliswaar in één richting, maar toch voldoende om inzicht te bieden in de mogelijkheden, die er voordien nooit waren geweest. Vanuit Gastel kon je namelijk vijfmaal per dag naar Roosendaal, Steenberg, Halsteren, Willemstad en Breda. Voor de Gastelaars lag de streek voortaan open, al had menige dorpsbewoner daar nog geen geld voor of wilde dat niet betalen.

Over blijft een beschrijving van de infrastructuur in Oud Gastel, zowel het emplacement aan de Oudendijk uit 1914 als het traject Oud Gastel — Stampersgat met het daar ter plaatse gelegen emplacement aan de Brugweg. Verder krijgen maar liefst drie suikerfabrieken een spooraansluiting. Ook zullen de dienstregelingen nog uitgebreid aan bod komen.

Dienstregeling ZNSM per 1 mei 1910. De afbeelding is slechts een klein gedeelte van het vouwblad (ter grootte van 60 tot 40 cm en meer), die de ZNSM elk jaar bij het ingaan van de zomerdienstregeling per 1 mei en de winterdienstregeling per 1 oktober uitbracht en aan de gemeentebesturen in West-Brabant toezond. Met 'Oudenbosch Overkr.' werd de wisselplaats kort bij de spoorwegovergang in de lijn Lage Zwaluwe – Roosendaal bedoeld. En 'Gastelsveer Prov. Weg' is de aanduiding van de wisselplaats, die circa 300 meter ten oosten van Gastelsveer lag.

1 Van BREDA naar OUD-GASTEL en ROOSENDAAL.											
TREINNUMMERS.	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22
Breda Station V.	5.55	8.30	10.02	11.43	1.25	2.58	4.35	6.10	8.35	9.—	10.50
" Etna "	5.58	8.33	10.05	11.46	1.28	3.01	4.38	6.14	8.38	9.03	10.53
" Haagpoort "	6.04	8.39	10.10	11.52	1.34	3.07	4.44	6.20	8.44	9.09	10.59
Prinsenhage "	6.15	8.50	10.21	12.03	1.45	3.18	4.55	6.31	8.55	9.20	11.10
Hotel Burck "	6.22	8.57	10.28	12.10	1.52	3.25	5.02	6.38	9.02	—	—
Liesbosch "	6.27	9.02	10.33	12.15	1.57	3.30	5.07	6.43	9.07	—	—
Vaartkant "	6.34	9.09	10.40	12.22	2.04	3.37	5.14	6.50	9.14	—	—
Etten "	6.41	9.16	10.47	12.29	2.11	3.44	5.21	6.57	9.21	—	—
Heeren "	6.55	9.30	11.01	12.43	2.25	3.58	5.35	7.11	9.35	—	—
Kruisstraat "	7.—	9.35	11.06	12.48	2.30	4.03	5.40	7.16	9.40	—	—
Oudenbosch Overkr. "	7.10	9.45	11.16	12.58	2.40	4.13	5.—	7.26	9.50	—	—
" Wagenh. "	7.15	—	11.20	—	2.45	—	6.05	—	9.55	—	—
Oud-Gastel A.	7.40	—	11.45	—	3.09	—	6.29	—	10.19	—	—
Oud-Gastel V.	7.42	—	11.45	—	3.10	—	6.30	—	10.20	—	—
Gastelsveer Prov. Weg. "	7.50	—	11.52	—	3.17	—	6.37	—	10.27	—	—
" Dijk A.	7.52	—	11.54	—	3.19	—	6.39	—	10.29	—	—
Gastelsveer Dijk V.	8.—	—	11.55	—	3.20	—	6.40	—	10.30	—	—
Roosendaal A.	8.20	—	12.15	—	3.40	—	7.—	—	10.50	—	—

2 Van OUD-GASTEL naar WILLEMSTAD.						
TREINNUMMERS.	24	26	28	30	32	
Gastelsveer Dijk V.	7.30	10.05	3.15	6.40	8.40	
Oud-Gastel "	7.40	10.20	3.30	6.50	8.55	
Rijpersweg "	7.46	10.26	3.36	6.56	9.01	
Stampersgat "	7.53	10.33	3.43	7.03	9.08	
Appel. weg "	8.—	10.40	3.50	7.10	9.15	
Fijnaart "	8.05	10.45	3.55	7.15	9.20	
Oude Molen "	8.15	10.55	4.05	7.25	9.30	
Heiningen weg. "	8.25	11.05	4.15	7.35	9.40	
Willemstad A.	8.35	11.15	4.25	7.45	9.50	

3 Van ROOSENDAAL naar STEENBERGEN en HALSTEREN.								
TREINNUMMERS.	34	36	38	40	42	44	46	48
Roosendaal V.	—	7.40	11.35	—	3.—	—	6.20	10.10
Gastelsveer Dijk A.	—	8.—	11.55	—	3.20	—	6.40	10.30
Gastelsveer Dijk V.	—	8.01	11.55	—	3.21	—	6.41	10.31
Kruisland "	—	8.09	12.04	—	3.29	—	6.49	10.38
Steenbergen Depot "	—	8.32	12.27	—	3.52	—	7.07	11.02
" Ende A.	—	8.40	12.35	—	4.—	—	7.15	11.10
Steenbergen V.	6.20	9.15	12.40	2.10	4.15	5.55	7.16	—
Langeweg "	6.25	9.20	12.45	2.15	4.20	6.—	7.20	—
Lepelstraat "	6.40	9.35	1.—	2.30	4.35	6.15	7.35	—
Halsteren "	6.49	9.44	1.09	2.39	4.44	6.24	7.44	—
Vogelgevang. A.	6.55	9.50	1.15	2.45	4.50	6.30	7.50	—

Noten

¹ Zie voor herbergen op Kuivezand en elders in Oud Gastel ook: F.A. Akkermans en F. van Merriënboer, *Herbergen in Oud Gastel en Stampersgat, vroeger en nu*, in: jaarboeken 'Het Land van Gastel', 1985, blz. 46-51 en 1986, blz. 126.

² Voor alle duidelijkheid wordt in deze aflevering steeds gesproken over 'Kerkstraat', wanneer het gaat over het gedeelte ten zuiden van de R.K. Kerk. Ten tijde van de aanleg van de tram heette dit deel van de bebouwde kom echter 'Dorpsweg', zoals in aflevering 1 van dit artikel (helaas) zonder enige uitleg is geschreven.

Literatuur

W.J.M. Leideritz, *De stoomtrams in Noord-Brabant* (Rotterdam 1977).

W.J.M. Leideritz, *De tramwegen van Noord-Brabant* (Leiden 1978).

W.J.M. Leideritz, *De stoomtrams in West-Brabant* (Oostvoorne 1994).

Marius Broos. *De lijdensweg van de Spoorwegmaatschappij Tholen en West-Brabant*, in: jaarboek 'De Ghulden Roos', 44 (1984), blz. 132-149.

Marius Broos, *700 jaar West-Brabant, de West-Brabanders en hun verkeer en vervoer*, in: tijdschrift 'Ach Lieve Tijd', deel 10 (1995), blz. 221-244.

Marius Broos, *Heen en weer, verkeer en vervoer in en om de gemeente*, in: 'Tussen Baarlebosch en Halderberge, Twee eeuwen gemeente Oudenbosch, 1796-1996', blz. 60-84. Zie ook website: www.mariusbroos.nl, in rubriek 'Ter Lezing'.

Marius Broos, *Ontwikkelingen in het goederenvervoer in West-Brabant, 1851-1930*, in: jaarboek 'De Ghulden Roos', 58 (1998), blz. 116-144.

Marius Broos, *Geen stoomtram in Dinteloord*, in: jaarboek 'Nyen aenwas van Nassau', Dinteloord, 9 (2001), blz. 119-143. Ook in te zien via website: www.mariusbroos.nl, in rubriek 'Ter Lezing'.

Marius Broos, *Lange dagen, lange nachten, Arbeidsomstandigheden bij de tramwegen in West-Brabant rond 1900*, in: tijdschrift 'Brabants Heem', 2002-1, blz. 1-8.

Marius Broos, *Nooit snel genoeg. Verkeer en vervoer in en om Roosendaal*, in: 'In een plaats genaamd Roosendaal 1268 * 750 jaar * 2018', blz. 87-116.

Bronnen

Dit artikel is vooral gebaseerd op de Notulen van de Gemeenteraadsvergaderingen, de Gemeentelijke Jaarverslagen, alsmede de Inkomende en Uitgaande Stukken (correspondentie) van het college van Burgemeester en Wethouders, voor zover nog aanwezig in de archieven van de toenmalige gemeenten Oud en Nieuw Gastel, Roosendaal en Nispen, Oudenbosch en Steenberg. Deze stukken zijn geraadpleegd in de jaren 1995-2000. Bij de reorganisatie van de desbetreffende archiefdiensten zijn deze stukken overgebracht naar het West-Brabants Archief (WBA) in Bergen op Zoom. Daarnaast is gebruik gemaakt van 'De Grondwet', een krant die in Roosendaal vanaf 1863 verscheen en in 1941 samen met 'De Zoom' opging in het 'Brabants Nieuwsblad'. De jaargangen 1863-1941 zijn sinds kort volledig toegankelijk via de website: www.delpher.nl. Voor de situatietekeningen is een beroep gedaan op topografische en kadastrale kaarten. Andere bronnen zijn: WBA (notariële akten), BHIC (archieven BBA en Provinciale Waterstaat), Nationaal Archief, Den Haag (archief Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid), Kadaster (akten en hulpkaarten, vestiging Breda), RCE (minuutplans Kadaster), en tenslotte archief en documentatie van samensteller dezes.

Rectificatie

Abusievelijk is in aflevering 2 van dit artikel op bladzijde 75 het café '(De) Goede Ree' verward met het iets ten noorden van de suikerfabriek De Ram & Cie gelegen café van Antonie Ooijens (na 1898 Cornelis Voogden). De desbetreffende alinea dient als volgt te worden vervangen: De dienstregeling bleef tot ver na 1900 grotendeels ongewijzigd. Tussen Gastelsveer en Roosendaal waren er verder nog twee facultatieve halteplaatsen. De eerste was het café '(De) Goede Ree', gelegen naast de kandijfabriek van G. Castlot.⁵ De tweede lag op de hoek van de Oostelijke Havendijk en de Gastelschedijk Zuid, waar de boerderij annex café van Gerard Voorbraak (later zoon Antonius) bekend stond als uit- en instapplaats voor bedevaartgangers naar en van de Kapelberg.

Tegelijkertijd dient dan noot 5 als volgt te luiden: Het café '(De) Goede Ree' kende in de tijd van de ZNSM drie eigenaren, voordat het in 1916 door een kandijfabriek werd opgekocht.

Het vlakke land en de klokken die luidden

Een bijdrage van Pieter Schreuder

Inleiding

Enige tijd geleden kreeg ik van Heemkundekring 'Het Land van Gastel' het verzoek om mijn herinneringen aan Oud Gastel op te schrijven.

Mijn naam is Pieter Schreuder, geboren in Kruisland in 1946 en verhuisd naar Oud Gastel in 1953. In 1963 ben ik gaan studeren in Nijmegen.

Het oude doktershuis aan de Kerkstraat.

Groot en monumentaal, van binnen met rijkelijk versierde plafonds, marmeren schouwen, lambriseringen. Vroeger stonden er aan de voorkant grote platanen en een remise voor de rijtuigen. Naderhand is op de plaats van de remise de Boerenleenbank gebouwd.

Aan de achterkant stond een paardenstal en lag een tuin als een park met eeuwenoude bomen. Het grootste deel van de tuin werd later onteigend voor nieuwbouw. Wat men nu ziet aan de straatzijde is het verzakte en verroeste ijzeren hek en het grote, leegstaande huis.

Als ik me goed herinner geeft de eerste steen aan, dat het huis in 1863 gebouwd is en staat er de naam van een Mastboom op. Niet verwonderlijk, Oud Gastel was verweven met de Mastboom familie. De laatste Mastboom herinner ik me nog goed. Grote heer, hoge hoed,



De parkachtige tuin aan de achterzijde van de woning op Kerkstraat 67



Kerkstraat met uitzicht op de St. Laurentiuskerk. Rechts het monumentale pand Kerstraat 67 en het karakteristieke hek in betere tijden

lange zwarte jas, in een klein autootje. Steenrijk, maar erg zuinig. Typerend is het overbekende verhaal dat zijn neef éénmaal per jaar op bezoek kwam en een fles wijn meebracht. De neef kreeg daaruit één glas, waarna de kurk weer op de fles ging. Bij het volgende bezoek, een jaar later, werd dezelfde fles wijn weer tevoorschijn gehaald en kreeg neef nogmaals één glas wijn.

Ik weet niet of het huis altijd een doktershuis is geweest. Ik ken slechts de namen van enkele doctoren, zoals

Dautzenberg, Van Susante, Schreuder en Walet. Voordat de tuin werd onteigend voor de bouw van een nieuwe wijk, bood mijn vader de tuin gratis aan als deze behouden zou blijven als park. Daar bestond toen geen belangstelling voor, zoals men ook het oude Hof aan de markt liet vervallen en uiteindelijk afbrak.

Als ik nu op Google Maps kijk, zie ik dat op de plaats van de oude tuin huizen gebouwd zijn en direct daarachter een groot leeg grasveld. Had dat met een beetje goede wil en planning niet beter gekund, en had het Hof ook niet behouden kunnen blijven?

Wij hadden een oude tuinman die de tuin bijhield, opa Jonkers genaamd. Hij was daarnaast de dorpsomroeper. Was iemand bijvoorbeeld overleden dan ging hij met een grote bel al bellend door het dorp om dat af te kondigen en aan te kondigen wanneer de uitvaart zou zijn. Of als de gemeente iets wilde laten rondbazuinen..

Het Rijke Roomse Leven

en zijn vele kerkelijke feestdagen speelden nog een belangrijke rol in mijn jonge jaren. Toen waren er nog aparte jongens- en meisjesscholen; in de kerk zaten



Communicantje Adje Schreuder

door het dorp. Dat was toen. Wanneer het opgehouden is weet ik niet. Weg traditie, weg Rijke Roomse Leven.

In het vlakbij Maastricht gelegen Gronsveld gaat men de maandag, de dag na Sacramentszondag, naar het kerkhof ter herdenking van diegenen uit het verenigingsleven die



Helma Schreuder met opa Jonkers, de voormalige dorpsomroeper

mannen en vrouwen apart, vrouwen links, mannen rechts; waarschijnlijk zoals de Heer het gewild had.

Sacramentszondag

wordt gevierd op de tweede zondag na Pinksteren. In Limburg – ik woon tegenwoordig in Maastricht – wordt op die zondag in de dorpen nog steeds zo'n feestelijke sacramentsprocessie gehouden en het dorp aangekleed met vele witgele vlaggen, buitenaltaren en bloementapijten; in Oud Gastel was dat gekleurd zaagsel. Dat was vroeger ook groots in Oud-Gastel. De priesters in kleurrijke kazuifels met het Heilige Sacrament, misdienaars en acolieten, leden van verenigingen, schreden plechtstatig

het afgelopen jaar overleden zijn. Ik kan me niet herinneren dat die traditie ook in Oud Gastel bestond. Wel had het dorp vroeger een rijk verenigingsleven en zeker voor de jeugd, maar ook ouderen, waren er allerlei mogelijkheden zich te ontspannen en elkaar te ontmoeten. Dat waren veelal sportverenigingen, maar ook verenigingen met andere doelstellingen. Wat ze allemaal gemeen hadden, was dat er altijd een van de kapelaans geestelijk leidsman was.

Na de vijftiger jaren van de vorige eeuw is het dorpsleven snel veranderd. De gesloten dorpsgemeenschap brak open, velen gingen studeren en nieuwkomers kwamen het dorp binnen. Velen die gingen studeren, kwamen niet terug naar hun geboortedorp omdat er gewoonweg geen passend werk voor hen was. Er is nu veel meer vrijheid, maar dat is ten koste van de gemeenschapszin en het verenigingsleven gegaan.

Blasiuszegen

Drie februari was de dag van de *Heilige Blasius* en ging men naar de kerk voor de Blasiuszegen, twee gekruiste kaarsen werden voor de keel gehouden ter bescherming tegen en het voorkomen van keelaandoeningen..



1951 - Mevrouw Schreuder - Petit met haar kinderen in de tuin van Langeweg 51 te Kruisland. Mevrouw Schreuder met baby Guusje op haar schoot. Staand achter v.l.n.r. Piet, Frits en Maria. Staand voor moeder v.l.n.r. Hanneke en Marleen. Zittend Jan en zijn jongere broertje Toine. Op het moment dat de foto werd genomen waren Adje en Helma nog niet geboren.

Aswoensdag

is in de katholieke traditie het begin van de 40 dagen durende Vastentijd, die loopt tot en met Paaszaterdag. Aswoensdag wordt voorafgegaan door vasten-avond en het carnaval. Op Aswoensdag laten rooms-katholieken in de kerk een kruis met as op hun voorhoofd tekenen, het zogenaamde askruisje. Terwijl de priester het askruisje zet, zegt hij doorgaans tegen iedere gelovige afzonderlijk: "*Gedenk, mens, dat je stof bent en tot stof zult wederkeren*".

De as is het overblijfsel van verbrande 'palmtakken' (vaak buxustakken), die het jaar daarvoor gebruikt werden voor de viering van Palmpasen. Het ritueel wordt uitgevoerd ter bezinning en als uiting van boetvaardigheid.

Palmpasen

is de laatste zondag van de vastenperiode (de zondag vóór Pasen), de eerste dag van de Goede Week. Op Palmzondag wordt door christenen de blijde intocht van Jezus Christus in Jeruzalem herdacht. Palmpasen wordt als vanouds gevierd met de zegening van palmtakken. In noordelijker streken worden deze vanwege het klimaat bijna altijd vervangen door buxustakjes. Ieder nam deze gezegende takjes mee naar huis, en ook naar de velden ter verzekering van een goed oogstjaar.

Sint Hubertus

was bisschop van Maastricht, maar bracht de bisschopszetel later over naar Luik. Zijn feestdag is op 3 november en hij is o.a. de patroonheilige van de jagers. Het gebruik van het gezegende Hubertusbrood komt van het verhaal dat hij een kluzenaar genas van hondsdolheid met het geven van brood. Het brood werd later niet enkel gegeven aan de mensen maar eveneens aan het vee tegen hondsdolheid en razernij. Het eten ervan is een traditioneel religieus gebruik in Noord-Brabant en een deel van België.

Maria Hemelvaart

op 15 augustus. Onze-Lieve-Vrouwe Hemelvaart is de katholieke feestdag waarop de opname van Maria in den hemel "met lichaam en ziel" wordt herdacht. Geen bijzondere rituelen staan mij bij, wel een uitgebreid Lof, als ik me goed herinner. Het Lof was een eredienst in het Rijke Roomse Leven. Vaak in de loop van de middag op zondagen en kerkelijke feestdagen. Ook wij gingen dan op die dagen tweemaal naar de kerk, wel met grote tegenzin.

Of behalve *Kerstmis, Pasen en Pinkeren* die andere feestdagen en gebruiken nog bestaan in Oud Gastel vraag ik me af. Velen zullen er waarschijnlijk zelfs nooit van gehoord hebben. Weg traditie, weg Rijke Roomse Leven.

Langeweg 51, Kruisland

Ik ben in Kruisland geboren en op mijn zevende naar Oud Gastel verhuisd. Kruisland was een echt boerendorp met grote boerderijen in de polder. De Kruislandse Polder werd in 1487/1488 op bevel van Engelbrecht II van Nassau drooggelegd. Net als Oud Gastel bestond een dorp als Kruisland voornamelijk uit boeren, landarbeiders, vakwerklieden, winkels, kroegen. Er was vroeger veel armoede, met name onder de landarbeiders. Mijn moeder zei altijd dat deze mensen aardappelen met spek aten, en wanneer de spek op

was alleen aardappelen. De 'Aardappeleters' van Van Gogh is meer dan folklore – dat bestond echt – zeker tot na de Tweede Wereldoorlog. Veel mensen hielden varkens thuis voor de slacht. Ook in Oud Gastel. Ik weet ook nog dat sommigen in Oud Gastel geiten hielden voor de melk.

In Kruisland zat ik bij de hoofdonderwijzer met de bijnaam 'Pinnekebus' op school. Zijn eigenlijke naam weet ik trouwens niet meer. Pinneke Bus verwijst naar de naam van de vliegenier Pinneke Busch, die beroemd is geworden wegens een mislukte vliegpoging in Roosendaal in 1912. Waarom de hoofdonderwijzer zo genoemd werd is me niet duidelijk. Wij verhuisden in juni 1953 van Kruisland naar Oud Gastel. Ik



Consultatiebureau met dokter Schreuder

kwam terecht in de eerste klas van de lagere school. De hoofdonderwijzer van de Joannesschool was Broeder Willibrordus. De Joannesschool was een jongensschool met grote koer en links achteraan stinkende, overlopende pishokjes. Nog gruwel ik ervan als ik er aan moet denken; wat was dat smerig.

Kerkstraat 67, Oud Gastel

In Kruisland, maar ook in Oud Gastel hadden de meeste mensen een bijnaam. In Kruisland werd mij eens toegevoegd: "Gij zijt er eentje van den pillendraaier". Dat heeft



De heer en mevrouw Schreuder

geen verklaring nodig. In Oud Gastel had je bijnamen als de Sik, de Neus, Raai, en scheldnamen als Jan Vloei en nog vele anderen. Men kende vaak de eigenlijke naam niet, maar wel de bijnaam.

Wij hadden thuis een apotheek aan huis en als men van verre kwam vroeg mijn moeder weleens om ook de medicijnen voor bijv. mevrouw Jansen mee te nemen. Mevrouw Jansen die kenden ze niet. Dan zei mijn moeder "Rooie Mien" (ik geef alleen maar een voorbeeld) en dan was het duidelijk om wie het ging. O ja, daar wilde ze de medicijnen wel voor meenemen. Het zou toch mogelijk moeten zijn al die bijnamen eens op schrift te stellen. Bijnamen gerelateerd aan een beroep (bijv. pillendraaier voor een arts, sik voor gemeentesecretaris), een verdraaiing van een naam (Raai voor Rademakers), een opvallend uiterlijk (de Neus – en dat klopte inderdaad), een opvallende gebeurtenis of gewoon een

scheldnaam (zoals Jan Vloei). Iemand uit Gastel vertelde me eens dat hij samen met zijn broer eens al die bijnamen hadden geteld en op meer dan 150 kwam. De mooiste bijnaam vind ik nog steeds 'de twaalf biljetjes' voor een café in de Dorpsstraat (naast het oude burgemeestershuis); de eigenaar van het café had namelijk 6 dochters.

Brabant

Mijn ouders kwamen oorspronkelijk uit Delft, Zuid-Holland en spraken algemeen beschaafd Nederlands. Wij kinderen spraken zeker met vriendjes het lokale dialect. Men beweerde zelfs dat men het verschil kon horen met iemand uit een van de omliggende dorpen.

In vakanties kwamen neefjes en nichtjes uit Holland vaak bij ons logeren, en zij begrepen werkelijk niets van de lokale taal. Zoals ik nu veel moeite heb het "Meestricht's" te verstaan. Kippen werden 'tieten' genoemd, "Godde meej nor òns **tietjes** kèèke?". Mijn moeder vond het altijd vreselijk wanneer wij dat woord gebruikten. Nogal wat oorspronkelijk Franse woorden waren opgenomen in het Gastels dialect, zoals een koer voor de speelplaats van de school, een tas koffie voor een kopje koffie, men vloekte 'nom de dju'. Men zegt dat de vele Franse woorden vanuit de Franse tijd (Napoleon) in het Brabantse dialect zijn blijven "hangen" en in de loop van de tijd zijn verbasterd. Of dat de enige verklaring is voor de vele Franse woorden in het Brabants dialect, waag ik te

betwijfelen. Brabant heeft in de loop der eeuwen vele vreemde overheersers gehad.

Elke straat had vroeger op zijn minst twee cafés, verlopen hoefde niet. Op zondag stond men achterin de kerk te wachten tot de consecratie voorbij was – daarna holde men snel naar het café om daar de viering voort te zetten. De meeste cafés zijn al jaren dicht. Op de markt zijn er nog een paar, vaak meer



Dokter Schreuder met de duiven op het San Marco-plein in Venetië. Mevrouw Schreuder geniet van het schouwspel

eetcafé dan ouderwets café. Voor het echte nachtelijke uitgaansleven ging de jeugd vroeger naar België.

Op de lagere school in Kruisland heb ik leren schrijven op een lei met een griffel. De *lei* is een bordje (plankje van leisteen) waar je met een *griffel* (schrijfstift) op schrijft. Het geschrevene kon met een natte spons weer worden uitgewist. In Oud Gastel moest ik plots met een kroontjespen gaan schrijven. Het schrijven is dan ook nooit meer iets geworden. Ik zat in de klas 2 bij meester Roebroeks, in klas 3 bij meester Van Zundert, in

klas 4 bij meester Spitters, in klas 5 weer bij Van Zundert en de laatste klas van de lagere school heb ik in Oudenbosch gedaan.

Pastoor en kapelaans

Ik herinner me dat we eens met een groepje jongens naar school liepen, toen we de oude pastoor tegenkwamen. Wat we zeiden en of we iets zeiden, weet ik niet meer, maar de pastoor draaide zich kwaad om en gebood ons fatsoenlijk te groeten: "Goede dag, Meneer Pastoor". Wij moesten van thuis elke dag naar de 8 uur mis. Het was altijd een genoegen wanneer de oude pastoor de mis opdroeg. Dat ging razendsnel. Totdat hij zelfs de consecratie begon over te slaan. Toen was het snel met hem gedaan.

Er waren die dagen vier kapelaans. Van Dam, Jansen, Kloeg en Dirne. Waarschijnlijk doen er nog vele verhalen de ronde over deze heren. Het waren cisterciënzers met hun wit-zwarte habijt en vielen onder de abt van Bornem (Bernardusabdij) in België en dus niet onder het bisdom van Breda.

Meer dan vijf eeuwen was de Bernardusabdij gevestigd te Hemiksem, aan de oever van de Schelde, zo'n tien kilometer onder Antwerpen. In 1797 werden de monniken door de Franse Revolutionairen uit hun abdij verdreven, waarna ze onder andere toevlucht vonden op hun West-Brabantse bezittingen. In 1833 konden de monniken een leegstaand klooster betrekken in Bornem, op zo'n tien kilometer afstand van hun oude abdij te Hemiksem. Er werd (oneerbiedig) gezegd dat als je de priesteropleiding in Nederland niet aan kon, je je altijd nog tot cisterciënzer kon laten wijden.

Over kapelaan Kloeg gingen er vele wilde verhalen rond in het dorp en uiteindelijk is hij aalmoezenier in het leger geworden. Over kapelaan (later pastoor) Jansen wil ik niet verder uitweiden, behalve dat hij terecht gekomen is in de Koepelgevangenis van Breda. In het dorp gebeurden vele zaken die het daglicht niet konden verdragen, zoals ook in de grote wereld.



De Markt met op de achtergrond de majestueuze St. Laurentiuskerk

Historie van Oud Gastel

Oud Gastel, op de grens van klei en zand. De volgende historische gegevens heb ik eveneens uit Wikipedia. Allodia waren gebieden die door de hertogen van Brabant geschonken werden aan een verdienstelijk leenman. Het meest uitgestrekte allodium heette Gastel met daarbij de plaatsen Oudenbosch en Hoeven met aangesloten zandverstuivingen en vennen. De eerste schriftelijke vermelding van Gastel, als *Gestele*, stamt uit 1275. Toen schonk Arnoud van Leuven, Heer van Breda, het patronaatsrecht

van Gastel aan de Sint-Bernardusabdij te Hemiksem. De monniken voerden ontginningswerkzaamheden uit (kwelders werden drooggelegd – de naam Pietseweg herinnert nog hieraan). Nadat Arnoud in 1287 gestorven was, werd het Land van Breda gesplitst in de heerlijkheden Breda (de latere Baronie) en Bergen op Zoom (het latere Markiezaat). Gastel werd eerst door beide Heren bestuurd, maar in 1458 definitief toegewezen aan Bergen op Zoom.

In 1276 werd Gastel een zelfstandige parochie met Sint-Laurentius als patroonheilige. In 1648 naastten de hervormden de kerk en de pastorie, en een jaar later kwam de eerste predikant. De katholieken bouwden in 1689 een schuurkerk aan de Meir. Zij kregen in 1799 hun kerk weer terug, waarop de protestanten, ter compensatie, in 1809 een Napoleonskerk konden bouwen aan de Dorpsstraat.

In 1866 vestigden de Franciscanessen van Charitas zich in Oud Gastel. Zij beheerden het Sint-Jozef Gesticht (Veerkenweg), dat tot 1954 diende als bejaardentehuis, ziekenhuis en weeshuis. Toen werd het ziekenhuis opgeheven, maar het gebouw bleef nog diverse taken vervullen, o.a. school en internaat voor schipperskinderen.

Victor Scheppers, een Vlaamse priester, stichtte op 25 januari 1839 de congregatie van de Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Barmhartigheid. Deze congregatie richtte zich op zorg voor gevangenen, onderwijs en andere liefdadigheid. Deze congregatie, ook bekend onder de naam Broeders van Scheppers, waren verantwoordelijk voor de schipperschool. De welbekende broeder Theophile Nijman was de eerste directeur. In 1989 werd het gebouw, behalve de kapel, gesloopt.

De oprichter en initiatiefnemer van het Sint-Jozef Gesticht was dokter Josephus Joannes van Sprangh, geboren te Oud Gastel in 1804 en overleden aldaar in 1881. Hij was ruim 50 jaar plattelandsgeneesheer in Gastel en woonde in het pand Dorpsstraat 9. Hij huwde achtereenvolgens Petronella Bus uit Stampersgat en later Adriana van Ommeren uit Roosendaal. Hij stierf kinderloos en vermaakte zijn rijke nalatenschap aan zijn drie zusters. Deze Joseph van Sprangh was een ondernemend man. Samen met Henricus Petrus Mastboom (burgemeester van 1879-1887), richtte hij de eerste Gastelse beetwortelsuikerfabriek op.

Zevenhonderd jaar bestaan Oud Gastel

In 1975 werd het zevenhonderd jaar bestaan van Oud Gastel gevierd. Ter gelegenheid van deze viering richtte Greetje Akkermans, van de Koninklijke Carrosserie Akkermans, het 'Schreudersfonds' op ter ondersteuning van het werk



De schrijver van dit artikel tijdens een feestje, nog bijna kaal na zijn ontgroening in Nijmegen

dat ik toentertijd deed in Sengerema

Ziekenhuis, Tanzania. Een Nutrition Rehabilitation Centre werd opgericht om ondervoede (uitgeteerde) kinderen op te vangen en aan te laten sterken. Naderhand heeft nog een Gastelaar, Jos Rademakers, een medische stage in Sengerma gelopen.

Bij elkaar heb ik meer dan 30 jaar in de tropen gewoond. De meeste jaren heb ik voor de lepra dienst gewerkt. Mijn vader had het prachtig gevonden als ik hem opgevolgd had als huisarts. Echter, hij is veel te jong gestorven.

Oudoe

Maastricht, Augustus 2019

De eerlijkheid gebiedt te vermelden dat ik zowel bij het samenstellen van de tekst over het Rijke Roomse leven als de historie van Oud Gastel regelmatig gebruik heb gemaakt van Wikipedia. Ik ben deze online encyclopedie dan ook zeer erkentelijk.

De bijgevoegde foto's komen uit het archief van de familie Schreuder en Heemkundekring 'Het Land van Gastel'

In memoriam Mientje van Keep – Van Sprundel

Een bijdrage van Piet Peeters

Mientje van Keep – Van Sprundel overleed op 15 februari 2019.

Zij werd geboren in Oud Gastel op 15 februari 1930 als dochter van Petrus Johannes van Sprundel en Laurina Johanna Matthijssen. Het gezin woonde aan het eind van de Rolleweg op een boerderij.

Het boerenleven trok haar en ze werd lid en later bestuurslid van de Jonge Boerinnen, afdeling Oud Gastel. In de jaren 50 kreeg ze verkering met Eduard van Keep, aanvankelijk kassier en later directeur van de Boerenleenbank.

De Boerenleenbank die eerder in de Koelestraat was gevestigd, trok in 1954 in een nieuw bankgebouw met bovenwoning op Kerkstraat 67A. In die bovenwoning ging het echtpaar Van Keep – Van Sprundel wonen. Eind jaren 60 werd de nieuwbouw aan de Markt in gebruik genomen onder de nieuwe naam Rabobank en ook nu werd de bovenwoning van dit nieuwe gebouw hun stek.

Toen Eduard met pensioen ging, liet het echtpaar een nieuwe woning bouwen aan Het Hof, maar ook dat werd een tijdelijke zaak. Het bankgebouw werd gesloopt en er kwam een grotere nieuwbouw voor in de plaats; hiervoor moest hun woning wijken. Het echtpaar trok naar Roosendaal om zich te vestigen in Ludwighove en toen hun gezondheid minder werd, verhuisden ze weer naar Kronestede te Hoeven.

Mientje was gedurende haar hele huwelijk actief in het verenigingsleven. Ze werd lid van tennisvereniging 'Het Kèperke' en was vele jaren penningmeester van het bestuur van de Sint-Laurentiusparochie. Ze was ook erg geïnteresseerd in de plaatselijke historie en werd samen met Eduard al gauw lid van onze heemkundekring. Tot op hoge leeftijd woonden beiden de ledenvergaderingen bij. De familiegeschiedenis had haar bijzondere interesse en ze was op dat gebied een aanspreekpunt voor haar familie.

Mientje was ook nog een periode leesmoeder op de Sint Bernardusschool. De leerlingen hadden graag met haar te doen.

Ze bleef jarenlang gymmen, tennissen en bridgen, maar een herseninfarct bracht voor haar een keerpunt. Haar gezondheid nam af en op 6 april jl. is ze in de nabijheid van haar echtgenoot Eduard kalm en zacht overleden.



Dom Willibrordus Vooghden

Een bijdrage van Richard Tak

De Gastelse missionaris Judocus Vooghden werd geboren op 20 januari 1856, als zoon van Franciscus Vooghden en Geertruijda Couwenbergh. Reeds jong vond hij de weg naar de oude Benedictijner Abdij van Affligem in België, die meermalen verwoest en kort te voren weer herbouwd en geopend was.

Op 11 mei 1872 ontving hij het kloosterkleed en op 17 november 1873 doet hij zijn eerste professie. Op 8 december 1877 legt hij zijn Plechtige Geloften af en op 21 februari 1880 wordt hij tot priester gewijd. Niet lang na zijn priesterwijding werd hij professor in het College van de Abdij.



Abdy van Affligem, België

Missieleven in Oost-Bengalen

In 1885 werd hij missionaris in Indië. Kort na zijn aankomst, werd hem een nieuwe missiepost onder de Bengalezen aangewezen, waar hij al de ongemakken van een begin ondervond. In die tijd ging het missieleven in Oost-Bengalen gepaard met veel lijden. De hitte en de ongezonde toestanden, de ellendige missieresidenties, de keuken waar de maag dikwijls geen genoeg in vond, af en toe gebrek aan het nodige, waren oorzaken van een slechte gezondheid. Daarbij kwam dan nog het aanleren van de zeer moeilijke Bengaalse taal.

Indianen reservaat

Na drie jaar Bengalen kreeg Willibrordus Vooghden een ander missieveld aangewezen. Hij verliet Bengalen op het einde van 1888 en al in de zomer van het volgende jaar, vertrok hij naar het toenmalige grondgebied van de Indianen, dat na enkele jaren de staat van Oklahoma werd. Hij ging dus van het verre Oosten naar het verre Westen.



Pottowatomie Indianen

Het gebied was geheel gereserveerd voor de Indianen; er waren echter enkele honderden blanke winkeliers, politieagenten en landbouwers. In verhouding tot de uitgestrektheid van het gebied was de bevolking er schaars. Zij was onderverdeeld in verschillende stammen. Twee ervan waren katholiek, n.l. de Pottowatomies en de Osagen. De eersten waren bekeerd door Franse missionarissen. De Osagen waren bekeerd door de Jezuiten uit Kansas en in het bijzonder door een Hollandse Pater Schoenmakers, wiens nagedachtenis nog in 1892 bij het volk levend gehouden werd toen zij

de katholieke priester "Shuminka" noemden. Franse Benedictijnen vestigden zich onder

de Pottowatomies op een plaats, verwijderd van de spoorwegen en openbare wegen, waar zij later hun abdij bouwden.

Het gehele Indiaanse grondgebied van ongeveer zeventigduizend vierkante mijlen werd



Osagen Indianen

aan hun zorgen toevertrouwd. Toen Dom Willibrordus in 1889 (zie noot 1) arriveerde waren er zeer weinig priesters. Daarom rekruteerde Bisschop Meerschaert Nederlandse en Belgische priesters, waaronder Willibrord Vooghdens. Deze priesters moesten grote afstanden afleggen onder erbarmelijke omstandigheden. Zij deden dat dan per paard. Vanaf het begin mocht hij rondreizen om de weinig en zeer verspreide katholieken te bezoeken. Al zijn bezittingen zaten gewoonlijk op het zadel van zijn paard, behalve een kast met

boeken, die met touwen naar het dak van zijn armoedige woning moest gehesen worden, om schade van muizen en ratten te voorkomen.

Het grondgebied, dat tot dan toe voor de Indianen was gereserveerd, was enkele maanden tevoren voor de blanken geopend. Hieronder waren veel katholieken, die echter ook zeer verspreid woonden. Voor hen werden in de grootste steden kerken gebouwd van 15 of 20 meter bij 8 meter. Dom Willibrordus had enkele jaren de zorg over tal van kleine plaatsen. Zo was hij assistent-pastoor in het St. Joseph's in Oklahoma City en was hij de eerste pastoor die in St. John's woonde. Hierna werd hij tot pastoor-missionaris van Perry benoemd, de hoofdstad van een district waar hij 34 jaar werkzaam zou zijn.

Zo snel mogelijk richtte hij een parochieschool op, die hem zeer veel voldoening, maar ook veel zorgen gaf. Gebouwen en levensonderhoud van de daar eveneens verblijvende zusters, moesten door zijn arme parochianen – meestal Duitsers en Bohemers – worden betaald. Hoezeer hij geliefd was bij zijn parochianen, bleek duidelijk bij zijn zilveren en gouden priesterfeest.

Nieuwe kerken worden ingezegend

Kort voor zijn gouden jubileum werd zijn grote en mooie nieuwe kerk ingezegend. Het

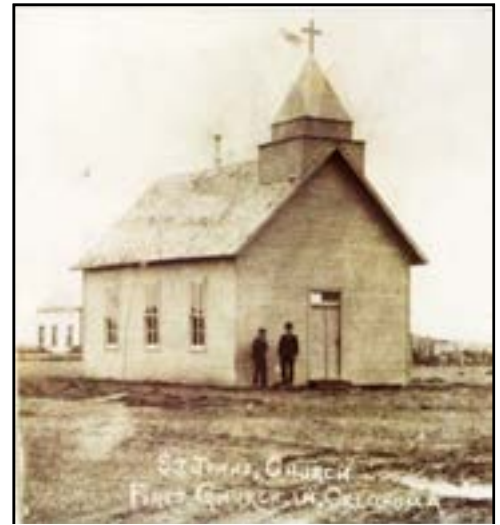


Edmond in 1891

was ook geen kleinigheid geweest. Zijn arme parochie moest de onkosten betalen en hij moest er alle dagen op uit, om het broodnodige geld te vinden.

Behalve de 'St. John's'-kerk in Edmond was er ook een missiekerk 'St. Patrick's' in Lockridge, een nederzetting ten westen van Edmond. Dit was de eerste landelijke

kerk van welke denominatie dan ook in Deer Creek Oklahoma Territory. De nederzetting bestond uit ongeveer 30 katholieke gezinnen. De meesten waren zelfvoorzienende Ierse boeren die tijdens de 'Land Run' zich daar hadden gevestigd. Tijdens de 'Land Run' de "settlers" (kolonisten) toestemming kregen om het voorma-lige Indiaanse grondgebied te bezetten op basis van wie het eerst komt, het eerst maalt. St. Patrick's Church, gebouwd door de parochianen op 5 hec-taren grond, was geschonken door John Charles Kelly en zijn vrouw Musetta. Het was een klein wit gebouw van 24 x 40 voet met een eenvoudige klokkentoren. De kerk werd ontworpen door Thomas Cashman en gebouwd onder zijn leiding.



St. Johns Church,
First Church in Oklahoma

Naast de mis in St. John's en de St. Patrick's deed "Vader" (Father) Vooghden ook eens per maand de mis in Seward (44 katholieken) en in Frisco (62 katholieken).



Vader Vooghden, samen met vaders Germinus Guillaume en Savinien Louis OSB, bijgestaan door bisschop Meerschaert, zegende de kerk van St. Johannes de Doper in. Het kerkje was erg druk met zowel toegestroomde katholieken en niet-katholieken. De volgende dag, ging bisschop Meerschaert naar Lockridge voor het inwijden van St. Patrick's Church. Daar werd hij bijgestaan door Fathers Vooghden, De Grasse, Beck, Cassal, Guillaume, Ospital, en Louis.

Father Judocus Vooghden
(pater Willibrordus O.S.B.)
*20.01.1857 Oud Gastel
†22.1.1937 Oklahoma

Zijn laatste jaren: Ontslag als pastoor en rector van een weeshuis

Intussen was Dom. Willibrordus 74 jaar oud geworden en begon hij te voelen dat het werk zijn krachten te boven ging. Hij vroeg ontslag als pastoor en was nog enkele jaren rector van het weeshuis. Vijf dagen vóór zijn dood ging hij naar het Gasthuis, zoals hij al meermalen had gedaan, om nog wat opgeknapt te worden.



Op 21 januari 1937 's morgens ontving hij de laatste Heilige Sacramenten. 's Avonds kwam de bisschop nog om hem een laatste zegen te geven. Dezelfde nacht om 11.20 uur op zijn 80^{ste} verjaardag stierf hij. Op de uitvaart zong Z. H. E. de Bisschop een Pontificale Mis; een andere priester hield de lijkrede. Daarna werd het stoffelijk overschot begraven in een andere stad, naast een oudere confrater, die een jaar eerder in oktober op 86-jarige leeftijd overleden was en met wie Dom Willibrordus missionaris in Indië geweest was. Beiden werden zeer gerespecteerd door hun medewerkers.

Interessant is ook dat in de lijsten van de volkstellingen (Census) van 1920 en 1930 duidelijke sporen te vinden zijn van de aanwezigheid van Willibrordus Voogden in Oklahoma.

In de United States Census, 1920 staan volgende gegevens vermeld (zie rode pijl):

Name: Willebord Voogden
 Event Type: Census, Event Date: 1920,
 Event Place: Perry, Noble, Oklahoma, United States,
 Gender: Male, Age: 63, Marital Status: Single, Race: White, Race (Original): White, Can Read: Yes, Can Write: Yes, Relationship to Head of Household: Head, Relationship to Head of Household (Original): Head, Own or Rent: Own, Birth Year (Estimated): 1857, Birthplace: Holland, Father's Birthplace: Holland, Mother's Birthplace: Holland, Sheet Letter : A, Sheet Number: 2.

Lijst uit de Census van 1920

In de United States Census, 1930 staan de volgende gegevens vermeld (zie rode pijl):

Name: Father Willebord Voogden,
 Titles and Terms: Father, Event Type: Census, Event Date: 1930 Event Place: Perry, Noble, Oklahoma, United States Gender: Male, Age: 73, Marital Status: Single, Race: White, Race

(Original): White, Relationship to Head of Household: Head, Relationship to Head of Household (Original): Head, Birth Year (Estimated): 1857, Birthplace: Holland, Immigration Year: 1889, Father's Birthplace: Holland, Mother's Birthplace: Holland, Sheet Letter: B, Sheet Number: 4.

Father Willebord Voogden had ook nog een hulp in de huishouding: Mary Madden uit Ohio: Zie hieronder

Household: Father Willebord Voogden, Role Head, Gender: Male, Age 73, Birthplace: Holland. Mary Madden, Role: Housekeeper, Gender: Female, Age: 62, Birthplace: Ohio



Census van 1930

Noot 1: Gegevens passagierslijst 'Noordland' bij immigratie in 1889

New York Passenger List

Name: W Voogden,

Event Type: Immigration,

Event Date: 1889,

Event Place: New York City, New York,
United States,

Gender: Male,

Age: 32,

Birth Year (Estimated): 1857,

Birthplace: Belgium,

Ship Name: Noordland.



Bronnen:

St Laurentiusklok 1956,

Database with images "United States Census, 1920"

Database with images "United States Census, 1930"

"New York Passenger Lists, 1820-1891"

Dagblad De Grondwet 1937.

Baomestijd



STAMPERSGAT. COÖP. SUIKERFABRIEK „DINTELOORD“

Uit: Archief Heemkundekring 'Het Land van Gastel', geschonken door Leo van Leengoed



Uit: Archief Kees Rademakers, NRC 24 oktober 1987

Als je wat bewaart, heb je ook wat

Een bijdrage van Leo van Leengoed

Inleiding

Aanleiding voor dit artikel is de overeenkomst die Burgemeester en Wethouders van Halderberge, Karel Bartelen als eigenaar van Café 'Onder de Toren' en Leo van Leengoed, de eigenaar van de bordessteen van het oude raadhuis en tevens schrijver van dit artikel, hebben gesloten om de eeuwenoude steen te verhuizen van de Oudendijk naar het terras van Café 'Onder de Toren'.

Op 13 juli 2019 verscheen in de bijlage 'Stad en Streek' van Dagblad 'BN De Stem' daarover een bericht.

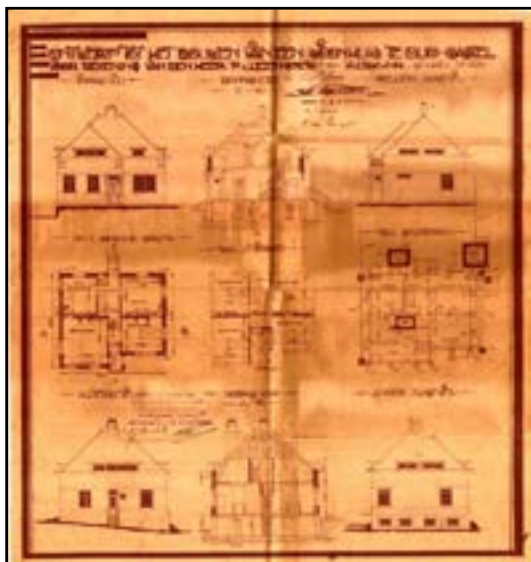
De foto en de kop boven dit bericht drukken we hieronder af.

Het voormalige raadhuis op de Markt in Oud Gastel werd in 1858 gebouwd met stenen en materialen van het oude dorpshuis dat vanaf 1694 op dezelfde plaats heeft gestaan. Al in 1914 bleek het raadhuis, dat naar voorbeeld van het raadhuis in Rucphen was gebouwd, te klein, maar door de eerste wereldoorlog werd de sloop uitgesteld.



Het oude raadhuis wordt verkocht

In 1926 werd het raadhuis voor de sloop verkocht aan Piet van Leengoed. Bij de verkoop werd bedongen dat de kelders onder het raadhuis niet behoeften te worden verwijderd. De gewelfbogen moesten wel worden gesloopt en de kelders met zand worden gevuld. De sloopmaterialen werden afgevoerd naar de Oudendijk en gebruikt bij de bouw van een nieuw woonhuis dat door architect Sturm ontworpen werd.



Het ontwerp van architect Sturm en het huis aan de Oudendijk

Veel herinneringen aan het oud raadhuis zijn nog steeds zichtbaar

Nu nog resten diverse herinneringen aan het oude raadhuis bij het huis aan de Oudendijk, dat inmiddels ook monument (NB3057) van de gemeente Halderberge is geworden. De bouwvergunning dateert van augustus 1926, maar de uiteindelijke vorm van het huis, dat onder meer een mansardedak heeft, wijkt duidelijk af van die op de bouwvergunning.

De stenen werden afgebikt en gebruikt voor de bouw van het huis.



De treden van het bordes zijn voor een groot deel bewaard gebleven en liggen als stapstenen in de vijver.



De treden van het bordes zijn nu stapstenen in de vijver

De drempel van de voordeur is momenteel een zitbankje. De arduinen steen van het bordes heeft jarenlang voor de keldertrap gelegen en zal nu aan de gemeente in bruikleen gegeven worden, zodat de steen weer teruggeplaatst kan worden op de oorspronkelijke locatie op de markt.

De drempel van de voordeur is nu een zitbankje en het arduinen bordes gaat weer naar de Markt



De arduinen paaltjes van het bordes zijn helaas niet allemaal heel gebleven, maar de stukken zijn wel bewaard.



Een fier "Gastelaartje" en wat er eens een was

De vloerplanken van het oude raadhuis vormen nu de zoldervloer in de schuur en ook de tegels van de hal zijn deels bewaard gebleven.



De vloerplanken van het raadhuis zijn nu zolder in de schuur



De tegels in de hal krijgen wellicht nog een bestemming

Ook de bekleding van de tuinmuur van het raadhuis is bewaard gebleven en het hardstenen deel is verwerkt in de trappen van het huis.

Een foto van de toren van de St. Laurentiuskerk en de achterzijde van het raadhuis. De stenen op de kolommen van de tuinmuur vindt u boven de hoofdjes van de kinderen



De deur van de secretarie, waarop vermeld staat 'Heer Jans Land gezegd Nieuw Gastel' is in het kippenhok terechtgekomen.



Het gootsteentje uit de keuken van het raadhuis heeft een plaats gevonden in de kelder. Zowel de deur van het cachot, waar een luikje in zat, als de spil van de trap, zijn pas enkele jaren geleden met de daarin aanwezige houtworm opgeruimd.

Hergebruik van bouwmaterialen was in het verleden regel, omdat bouwmaterialen kostbaar waren. Tja, als je wat bewaart heb je ook wat, al is het soms stuk.



De gootsteen blijft natuurlijk gootsteen, maar nu in een kelder aan de Oudendijk

In memoriam Jan Sep

Een bijdrage van Piet Peeters

Jan overleed op 28 januari 2019 in Oud Gastel.

Hij werd geboren in Zegge op 3 mei 1942 als zoon van Marinus Sep en Mieke Kersten. Al heel gauw verhuisde de familie naar het Kromstraatje, waar vader Marinus een gemengd bedrijf had gekocht. De familie voelde zich daar kennelijk goed thuis, want na vader Sep woonde daar ook zoon Jan met zijn gezin en vervolgens weer zoon Merijn. Kortom een echte familie van de Langenberg.

Hoewel de familie wat dichter bij Oudenbosch woonde, bleef en blijft Gastel gewoon trekken. Jan ging in Gastel naar de Sint Joannesschool. Hij groeide op in het bedrijf van zijn vader en nam later de boerderij over. Hij trouwde met Coby Vermeulen uit "de Fendert", zoals hij zelf zei. Het gezin werd verblijd met de zonen Merijn en Koos en ook zij werden al heel vroeg ingeschakeld om een helpend handje toe te steken.



Echter, tijden veranderen en de boerderij werd te klein om alleen van koeien en akkerbouw te kunnen bestaan. Jan schakelde dan ook over op tuinbouw en legde zich later toe op de aspergeteelt. Daarmee werd hij bekend. Van heinde en verre kwamen de klanten om het Gastelse witte goud in te slaan.

Voor Jan bestond het leven niet alleen uit werken. Hij werd lid van de Boerenbond en ging ook de plaatselijke politiek in als raadslid van destijds de gemeente Oud en Nieuw Gastel. Via het CDA naar de VVD en in de gemeente Halderberge in de VDG. Steeds stond bij hem het belang van de agrarische bevolking voorop.

Jan beschikte over een grote dosis humor en liet de Gastelse bevolking meegenieten op de tonpraot-avonden als 'Jan de Prater van de Langenbaarg'.

Samen met Coby was Jan ook jarenlang lid van het Gastels Smartlappenkoor en de Heemkundekring 'Het Land van Gastel'. Ze gingen vaak mee op excursie en wisten dan het gezelschap goed te vermaken.

Jammer genoeg begon de leeftijd met lichamelijke ongemakken mee te tellen en twee en een half jaar geleden moest er helaas afscheid worden genomen van zijn Coby. Dat werd een dieptepunt in het leven van Jan, die zoveel lief en leed had gedeeld met Coby.

Een jaar na het overlijden van Coby kreeg ook hij problemen met zijn gezondheid. Ten gevolge van een sluipende ziekte is Jan in het vroege voorjaar van 2019 zijn Coby achterna gegaan.

Dauwtrappen of Bedevaart naar de Kapelberg

Een bijdrage van Rien Voorbraak

De aanleiding

Ieder jaar vertrekt op Hemelvaartsdag een grote groep enthousiastelingen – voorafgegaan door de fanfare – om 06:00 uur 's morgens vanaf de Markt in Oud Gastel naar de Kapelberg in Roosendaal. Ze gaan "DAUWTRAPPEN"! Of is het eigenlijk een lokale "Bedevaart naar de Kapelberg".

Waar komt die traditie vandaan? Sinds wanneer doen mensen dat eigenlijk?

Op een dinsdag in mei werd tijdens de koffiepauze van de vrijwilligers van het museum het dauwtrappen uitgebreid besproken. Ervaringen werden uitgewisseld, maar een antwoord op de vraag waar het dauwtrappen vandaan komt en sinds wanneer dat in Oud Gastel wordt gedaan, kwam er niet. Dat was voor de schrijver van dit artikel de reden om dat eens grondig uit te zoeken.

Wat is dauwtrappen?

Wat is dauwtrappen eigenlijk? Wat is de betekenis ervan? Ja, duidelijk is wel dat men in alle vroegte door het gras op de dauw kan lopen, trappen. Maar er is meer!

Het begon in de Germaanse tijd; maar was dat wel zo?

Wanneer op internet "dauwtrappen" wordt ingetoetst krijgt men een beperkt aantal hits die duidelijk vooral hun kennis van eenzelfde bron hebben, al is het niet duidelijk welke bron die bron is; men neemt de kennis van elkaar over.

Een inventarisatie naar dauwtrappen op internet geeft eigenlijk alleen Nederlandse resultaten, vooral in Oost en Noord Nederland, waarbij dauwtrappen een niet katholieke oorsprong kent. Daar vandaan heeft de traditie zich naar het zuiden en zuidwesten uitgebreid en zich gemengd met de katholieke tradities van processies en bedevaarten. Andere van oorsprong Germaanse gebieden, zoals Duitsland, België, Frankrijk of Engeland delen niet in een dergelijke traditie.

Historiek, een online geschiedenismagazine met een gedegen reputatie, komt niet verder dan de constatering dat het niet bekend is hoe oud de traditie van het dauwtrappen precies is. Vermoed wordt dat het gebruik teruggaat tot de Germaanse tijd, al wordt de bron van dit vermoeden nergens aangegeven. Volgens het "heidense" volksgeloof uit die tijd had de dauw, op bepaalde dagen, een magische en genezende kracht. Het 'dauwtrappen' was waarschijnlijk één van de Meifeesten van de Germanen die hier leefden. In die periode van het jaar vierden de Germanen de opkomst van het nieuwe leven in de natuur. ¹

Vooraf in de 19e eeuw geloofden mensen weer sterk dat het met blote voeten door het bedauwde gras lopen een genezende, helende werking zou hebben. ²

Het is niet toevallig dat hier een 19^{de}-eeuwse bron wordt genoemd. In die eeuw kwam een onstuitbare belangstelling voor het verleden op. Een verleden vol aanlokkelijke mythes en heroïsche verhalen. Of daar in alle gevallen een betrouwbare bron aan ten grondslag lag, was niet zo belangrijk.

Dauwtrappen staat inmiddels in de lijst van belangrijkste tradities

Ineke Strouken schetst dat dauwtrappen een typisch Nederlands fenomeen is, in alle windstreken bekend, maar de meeste historische bronnen beschrijven dauwtrappen in Overijssel, Brabant, Friesland, Amsterdam en de Zaanstreek.



Dauwtrappen door de heren van effectenkantoor H.J. van Ogtrop in 1911.
(Beeld Stadsarchief Amsterdam)

Toen Strouken tien jaar geleden een verkiezing van de meest geliefde Nederlandse tradities organiseerde, had ze niet verwacht dat dauwtrappen het ver zou schoppen. Strouken, die op dat moment directeur was van het toenmalig Nederlands Centrum voor Volkcultuur – nu het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed – zou over de honderd belangrijkste tradities een boek schrijven. De eeuwenoude Nederlandse gewoonte om op Hemelvaartsdag in alle vroegte de natuur in te trekken zou daar niet tussen staan, dacht ze. Duizenden stemmen later bleek dauwtrappen op plaats 27 uit te komen. Ver boven carbid schieten, fierljeppen en midwinterhoornblazen. Toen was ze daar heel verbaasd over. Inmiddels denkt ze dat het dauwtrappen nu nog hoger terecht zou komen! Dauwtrappen, constateert Strouken, is hip. Volgens Strouken werden in 2018 honderden activiteiten georganiseerd, van dauwtrappen tussen de schapen tot mindful of meditatief dauwtrappen. Het Nationaal Park De Hoge Veluwe gaat er voor de gelegenheid extra vroeg voor open en Staatsbosbeheer organiseert op tien locaties dauwtrapwandelingen met de boswachter.

Dauwtrappen was van oudsher ook een moment voor jongens en meisjes om elkaar te ontmoeten. “Er werd gespelevaard en geflikflooid” zegt Strouken. “Dat zag je tijdens

het dauwtrappen in mijn eigen jeugd ook nog". Op veel plaatsen draait het ook om gezelligheid en samen iets ondernemen. Vroeg op stap, koffie met iets erbij of iets sterkers. En als ze om half negen 's morgens het dorp weer inrijden, hangen achtergebleven dorpsgenoten in hun pyjama uit het raam. Sommigen gaan direct daarna nog het café in voor een glas bier of jachtbitter. De dag is dan pas net begonnen.⁹

Dauwtrappen vermengt zich met de katholieke traditie van bedevaarten

Het verband tussen dauwtrappen en Hemelvaartsdag, al sinds de vijfde eeuw een aparte feestdag, is volgens Strouken ontstaan omdat men dacht dat Christus in alle vroegte naar de hemel ging. "Daarom stonden de mensen die dag vroeg op. Het zou een zuiverende werking hebben". Maar dauwtrappen was in de eerste plaats een manier om te vieren dat het weer lente was.¹⁰

Marianne van Zuijlen, van het Meertens Instituut, verklaart het ontstaan van het dauwtrappen, naast het bijgelovige aspect, uit de gewoonte om met Hemelvaart processies te houden. Deze processies zouden dan weer hun oorsprong vinden in smeekprocessies die in de vijftiende eeuw in Frankrijk gehouden werden voor het bezweren van zware epidemieën. Het houden van deze processies dateert uit de late Middeleeuwen. Op bepaalde plaatsen vonden er rondritten en brooduitdelingen voor de armen plaats. Wat later ontstonden er onder invloed van alcoholische feesten carnaval-achtige toestanden. Nog steeds zijn er in het oosten en zuiden van ons land dauwtrapevenementen, bijvoorbeeld in Mariahout en Liempde die een processieachtig karakter hebben en waarbij de plaatselijke fanfare een grote rol speelt.¹¹

Dauwtrappen begint dus het karakter van een bedevaart aan te nemen. Laten we daarom hieronder kort aandacht besteden aan het verschijnsel bedevaart.

Bedevaart

Wikipedia geeft de volgende omschrijving van bedevaart:

Een bedevaart of pelgrimage is een (pelgrims)reis naar een bedevaartsoord die een bijzondere betekenis heeft binnen een religie. Het kan zijn dat de plaats verbonden is met de stichter of een heilige van een religie, of op een andere manier een belangrijke plaats inneemt in de geschiedenis van een religie. Ook kan het een plaats van een openbaring, een verlichting of een religieus bovematuurlijk wonder zijn. Degene die op bedevaart gaat, wordt pelgrim of bedevaartganger genoemd.¹²

Een voorbeeld van een al eeuwenoud bedevaartsoort is Jeruzalem, dat al sinds de middeleeuwen een bestemming is voor het jodendom, christendom en de islam. Hier worden de heilige relieken en overblijfselen van belangrijke personen van het christendom bewaard.³

Dichter bij huis is de "Handelse Processie", de voettocht van Valkenswaard naar Handel. Deze bedevaart naar de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Handel wordt al vanaf het



± 1975 Verzamelen op de markt in Valkenswaard

jaar 1768 afgelegd in het voorlaatste weekend van juni. Dit is een bedevaart gericht op het vereren van de Heilige Maagd Maria en het vragen om vergeving van de zonden en om genezing van ziekten en kwalen. De "Handelse Processie" bestaat nu al 250 jaar en elk jaar nemen meer pelgrims deel.⁴

Na 1798 kwam er een redelijke godsdienstvrijheid in Nederland en sedert 1803 werd een groot deel van de bedevaartcultuur in Nederland hersteld en deels opnieuw "uitgevonden". Priesters probeerden van hun parochie een bedevaartsoord te maken door relieken te verzamelen van heiligen. Ook werd vanaf de negentiende eeuw een nieuwe lichte katholieke heilig verklaard door de paus, waardoor de bedevaart naar regionale oorden maar ook internationale plekken sterk toenam. Enkele voorbeelden van deze heiligen zijn de Martelaren van Gorcum (1867), Liduina van Schiedam (1890) en Petrus Canisius (1925).⁵

Bekende bedevaarten in onze omgeving

Stampersgat en Zegge

De Stampersgatse kerk werd na haar voltooiing (1924) onder patronage gesteld van de H.H. Martelaren van Gorcum, de 19 priesters die in 1572 door de Watergeuzen in Den Brielle omwille van het geloof werden opgehangen. Ieder jaar op 9 juli organiseerde de parochie Stampersgat een Bedevaart naar Den Brielle. De meerderheid van de bedevaartgangers bestond wel uit Stampersgatters, maar Gastel leverde ook een behoorlijk aantal deelnemers. Rond 1930 was de jaarlijkse



± 1930 Stampersgatters en Gastelaren op de boot naar Den Brielle



± 1930 Stampersgatse en Gastelse deelnemersgroep dames op weg naar het monument van de Martelaren van Gorcum in Den Brielle

Brielse bedevaart nog een hele onderneming. Voor dag en dauw vertrokken met een extra tram van de Z.N.S.M. uit Gastel via Stampersgat naar Willemstad. Hier werd overgestapt op een boot die de bedevaartgangers naar Brielle moest brengen. Deze bootreis bleef, ondanks de ontelbare verplichte rozenhoedjes die geboden moesten worden, zeker bij mooi zomerweer, een speciale attractie voor de deelnemers. Na aankomst in Den Brielle begaf de stoet zich naar de plechtigheden in de Martelarenkerk aldaar en bezocht daarna al biddend het martelarenveld, de plaats waar de

19 priesters werden vermoord. 's Avonds op de terugweg naar Stampersgat kreeg de bedevaart min of meer het karakter van een geslaagde excursie. Dichter bij huis in onze omgeving ging men met name op bedevaart naar de kapel van "Onze Lieve Vrouwe van Zegge".⁸

De Kapelberg

In de jaren dertig toog men ook vanuit Stampersgat en Oud Gastel slijk uitgedost in processie naar de kapel.

Behalve naar Zegge ging men ook vaak naar de kapel van "Onze Lieve Vrouwe van Altijddurende Bijstand" ook wel "Onze Lieve Vrouwe van Zeven Smarten" op de Kapelberg in Roosendaal (op de grens met Gastel).

Men kwam dan van heinde en verre, Steenbergen, Welberg, Kruisland, Willemstad, Fijnaart, Stampersgat en Oudenbosch met de stoomtram naar de halte aan de Gastelsedijk-zuid hoek Vlietweg (Havendijk), "Halte Kapelberg" geheten.



± 1930 Gastelse deelnemersgroep dames



Deze boerderij met café annex wachtruimte werd gerund door de familie van Antonius Voorbraak

(*04.12.1879 Oud Gastel / +09.02.1965 Steenbergen).

Zijn oudste dochter Cor, Maria Adriana Cornelia Voorbraak, (*31.07.1911 Oud Gastel / +05.02.1999 Roosendaal) schrijft hierover bij overlevering aan dochter Lia Buckens in het Jaarboek 2000 van Heemkundekring 'Het Land van Gastel':

Dikwijls kwamen de bedevaartgangers 's morgens met 10,12 of meer personen en baden dan een rozenhoedje al lopende over de dijk richting Kapelletje en zongen Maria liederen. In de meimaand reed er een speciale pelgrimstram vanuit Steenbergen en Welberg. Dan was het tegen vertrek wel erg druk en zat men buiten op aardappeltjes te wachten. De rood-wit-blauwe vlag hing dan in de

paal als teken voor de machinist dat er wachtenden waren. Deze tramlijn is in dienst geweest tussen 1892 en 1938.

Rijke bedevaartcultuur in de vijftiger jaren

Kort voor en in de jaren 50 van de 20e eeuw werden er in onze omgeving bedevaarten gehouden die leken op de huidige traditie van het dauwtrappen op Hemelvaartdag. Echter in de oude "Klok" lezen we dat deze niet op Hemelvaartsdag werden gehouden en ook niet altijd de dezelfde bestemming had, getuige de oproepen in de "Laurentius Klok" ofwel "Gastelse Klok".

- 1946: Zaterdagavond 1-juni na het lof, tocht naar de **Kapelberg**
- Bedevaart naar **Beauraing** op 25 mei 1949
- Zondag 25 mei 1952 houden wij onze jaarlijkse bedevaart naar **Zegge**
Wij sporen allen aan hieraan deel te nemen, zodat we met een flinke groep zullen vertrekken. Mannen, toon wat je waard bent en laat zien dat ook onze Gastelse kajotters vroeg uit de veren kunnen. Trommelaar aanwezig. Vertrek om 5 uur precies bij de Eerw. Broeders. Zorgt er voor op tijd aanwezig te zijn. ⁶
- Zondag 31 mei 1953: Bedevaart naar **St. Willebrord**
- Zondag 20 juni 1954 Bedevaart naar **Hoogstraten en Meerseldreef**
- Op Zaterdag 11 mei 1957 trok de K.A.B. voorafgaande door de harmonie en trommelaren weer naar de **Kapelberg**. Vooral in de afdeling trommelaren zit wel geluid. Geheel het dorp heeft vanuit de huiskamer de stoet kunnen volgen tot aan de Kapelberg toe. ⁶
- Op Zondag 10 mei 1959 werd er een bedevaart georganiseerd naar O.L. Vrouw Boodschap te **Zegge**. Voor de oudere mensen, die de terugtocht niet meer kunnen aanvaarden, zal er een auto beschikbaar worden gesteld om hen weer terug naar Gastel te brengen. Het programma was als volgt:
Wij wonen eerst allemaal in Oud-Gastel de H. Mis bij om 4:30uur. Onder deze H. Mis kan men Communiceren. Na de H. Mis vertrekken wij in stilte in rijen van vier door de Kerkstraat, Neerstraat, enz.
T.h.v. Neerstraat (Chr. Kerstens): 5 Onze vaders en 5 Weesgegroetjes voor een goede bedevaart. Lied O reinste der schepselen. ⁶

Terugloop van de bedevaartgang

In de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw liep de bedevaartgang in Nederland echter sterk terug. Dit kwam door de vele kerkelijke vernieuwingen, die in die tijd werden ingezet door het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). In dit concilie werd besloten om te moderniseren en de gelovigen meer verantwoordelijkheid te geven voor vernieuwingen. Rituelen en devoties buiten de kerk werden niet meer georganiseerd en pasten niet meer in het rooms-katholieke geloof van die tijd.

Er trad een ware versobering op binnen de kerk en de liturgie. Dit was een keuze van de Kerk om de secularisatie in de samenleving tegen te gaan. Voor veel mensen ging dit echter te ver en zij namen een traditionele positie in waardoor een tweedeling ontstond binnen de katholieke gelovigen. Dit leidde tot een toenemende polarisatie aan het einde van de twintigste eeuw, een die nu nog bestaat. In Nederland werden ook traditionele bisschoppen aangesteld die zich streng aan de officiële regels hielden.³

De Mariaverering werd tijdens het Tweede Vaticaanse Concilie ook als overdreven afgeschilderd en kreeg uiteindelijk een minimalistische benadering. De volksdevotie zoals de "Handelse Processie" werd dus minder belangrijk en daardoor trok deze minder deelnemers. De nadruk bij Maria werd nu meer gelegd op de barmhartigheid en niet meer zozeer op de vrouwelijkheid en het moederschap van Maria. Iedereen die getroffen werd door ziekte, dreiging en gevaar kon zich tot Maria wenden. Mensen zochten, ook nu nog, voornamelijk troost bij Maria. Haar kracht ligt in 'haar eenvoud, haar directheid en haar volkomen gemis aan allures en grootspraak',

aldus Wiel Logister, in zijn artikel 'De herontdekking van Maria', opgenomen in de bundel 'Op bedevaart in Nederland'.

Maria wordt door sommige katholieken tegenwoordig gezien als een nieuwe oermoeder, de nieuwe Eva. Dit geeft het belang van Maria aan en verklaart deels waarom de Mariaverering in een tijd van secularisatie nog wel is blijven bestaan.⁷

Het zal de lezer niet verbazen dat de in Oud Gastel werkzame pastoor W.M. van Dam (*10.09.1914 Ter Aar, †05-06-1997 Etten-Leur) in een traditionele koers geloofde. Hij hield dan ook de traditionele bedevaarten nog geruime tijd in stand. Zo waren er in de jaren zestig nog jaarlijks bedevaarten naar O.L.V. Kapel in Zegge, Roosendaal en Wittem. Het aantal deelnemers stond wel erg onder druk en na het opheffen van de drumband in 1968 werd het nog moeilijker er een evenement van te maken.

Dauwtrappen komt in beeld

In de aanloop naar Hemelvaartsdag 1983 kwam er een vraag van de organisatie van het dauwtrappen uit Zevenbergschenhoek aan de fanfare van Oud Gastel om deel te nemen aan het evenement aldaar. De leden van de fanfare hadden er wel oren naar en zouden dat verder bespreken met het bestuur! De deelname werd door hen van harte gesteund en een delegatie van de fanfare vertrok op donderdag 12 mei 1983 naar Zevenbergschenhoek. Het was Hemelvaartsdag, dus een vrije dag voor de meeste Nederlanders. De weerberichten voor die dag waren in eerste instantie niet verontrustend. De dag zou beginnen met opklaringen en met in de loop van de dag bewolking en een enkele bui. Het zou zo'n veertien graden worden met een matige zuidenwind. Er was dus geen enkele reden om niet een deel van de dag buiten door te brengen. Het werd een succesvolle deelname. Nederland werd later die dag overvallen door een zware storm. Het jaar erna stond voor 31 mei 1984, op Hemelvaartsdag, voor het eerst dauwtrappen op de agenda in Oud Gastel.⁶

De bestemming die werd gekozen was naar voorbeeld van de eerdere traditie van processies en bedevaarten en men koos voor dauwtrappen met bestemming "de Kapelberg". Men verzamelde zich om 06.00 uur 's morgens op de Markt, stelde zich op richting de Kerkstraat en voorafgegaan door de Gastelse Fanfare vertrok men in processie naar Roosendaal.

Door de jaren heen die volgden, werd de organisatie steeds gesteund door de Gastelse fanfare, verschillende drumbands uit de regio, e.g. St. Cecilia uit Zegge of de Drum- en

Showband Roosendaal (DSR). Ook de Scouting Andriessengroep speelde vanaf 2004 een rol door ieder jaar met een significante groep deel te nemen aan het “dauwtrappen”. Of was het nu eigenlijk toch een “bedevaart naar de kapelberg”? Hoe het ook zij, ook het afgelopen jaar ging men ook weer enthousiast op pad om te dauwtrappen.



Een sfeerimpressie van het jaarlijkse “Dauwtrappen” naar de “Kapelberg”¹³

Op 30 mei 2019 ging de Gastelse Fanfare traditiegetrouw voorop bij het jaarlijkse dauwtrappen. De fanfare organiseert dit evenement alweer sinds 1984 en ook dit jaar konden de mensen weer aansluiten bij de muzikale stoet naar de Kapelberg in Roosendaal. Tevens deed ook dit jaar het

Tamboerkorps van St. Caecilia uit Zegge weer mee. Het vertrek is zoals alle voorgaande jaren om klokslag 06:00 uur vanaf de Markt in Oud Gastel. Bij de Kapelberg kon uiteraard een bezoek gebracht worden aan de Maria-omgang en er kon een versnapering worden genomen alvorens de terugtocht werd aanvaard. Rond 08:00 uur zou naar verwachting het gezelschap weer op de Markt aankomen.⁶

Bronnen:

1. Internet: <https://historiek.net/dauwtrappen-op-hemelvaartsdag/8025/>
2. Reformatorisch Dagblad 3 juni 2011 (Internet)
3. Margry en Caspers, 101 Bedevaartplaatsen in Nederland, 13.
4. Paul Verhees, Gemerts Erfgoed: In het licht van nu (Gemert: 'Heemkundekring De Kommanderij Gemert', 2016), 95.
5. Margry en Caspers, 101 bedevaartplaatsen in Nederland, 28-30.; Meijl, De Moeder-intentie, 5-6.
6. Sint Laurentiusklok, (diverse nummers)
7. Wiel Logister, 'De herontdekking van Maria' in 'Op Bedevaart in Nederland': Betekenis en toekomst van de regionale bedevaart, ed. Paul Post en Ko Schuurmans (Kampen: Uitgeverij Gooi en Sticht: 2006), 31-40.
8. Heemkundekring 'Het Land van Gastel', Jaarboek 1989: H.C.J. Zandbergen
9. Volkskrant, 28 mei 2019 door Kaya Bouma
10. Trouw, 30 april 2005 door Cheska Polderman
11. <https://sargasso.nl/goed-volk-dauwtrappen/> door Hans Overduin
12. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Bedevaart>
13. Foto's aangeboden door Mireille Bos - Hagenaars, Willy Paantjens en Gastels Trots

Ansichtkaarten Kerkstraat uit Akkermans-archief

In de onlangs verkregen uitbreiding van het Akkermans-archief (Zie hiervoor artikel: Nieuwe aanwinsten in het museum), vonden wij een drietal ansichtkaarten met een afbeelding van de Kerkstraat..... of was het de Dorpsstraat of de Molenstraat?

De oudste kaart (linksboven) is gemaakt tussen 1901 en 1905. De Bernardusschool was gebouwd (1901) maar de nieuwe kerk nog niet. De oude werd in 1905 afgebroken. De foto rechtsboven is – volgens het poststempel – uit 1918. De onderste kaart is waarschijnlijk gemaakt in het interbellum.



Briefjes aan de juf

Een bijdrage van Elly Schepers – Corstjens

Persoonlijk Contact.... zo gewoon!

In 1961 zo doodgewoon! Nu nauwelijks nog voor te stellen in ons app- en mailtijdperk! Persoonlijk contact is steeds zeldzamer. Laten we samen nog even terug kijken naar de jaren 1961/1968.

De pastoor beloofde mij een baan

Ik begon als kleuterleidster op de Bernardusschool in mijn dorp Oud Gastel. Een heel verhaal zou ik nog kunnen schrijven over mijn stageperiode van 1955 tot 1959, het jaar waarin ik mijn diploma behaalde! De wantoestanden onder het bewind van de zusters in het klooster zijn een apart verhaal waard, wellicht later! Ze vertrokken in 1959 uit Oud Gastel!!

Er was mij door de pastoor een baan beloofd, zo ging dat toen, door regelmatig in te vallen gingen bijna twee jaar voorbij. Toen werd een nieuw klaslokaal geopend achter de kerk, een houten noodlokaal, maar alles nieuw! Daar begon ik mijn loopbaan als kleuterleidster tot ik trouwde in 1968 en verplicht moest stoppen. Gelukkig is dat in 1969 veranderd, maar voor mij te laat!

Een klas met veertig kleuters

Veertig kleuters in de leeftijd van vier tot zes jaar was heel gewoon! Was een leidster ziek, dan werden ze verdeeld over de klassen en had je er een stuk of vijftig! Geen probleem!

Contact met de ouders was zeldzaam, immers bijna alle gezinnen hadden nog één of twee kinderen onder de vier jaar thuis. Moeder hield daar de boel draaiende, met vaak ook nog een moestuin om te onderhouden! Ik kreeg dan ook vaak het verzoek of ze één van de kinderen die pas drie jaar oud waren, een dagje mee mochten sturen omdat moeder weer in verwachting was of een ongeluk om een oplossing vroeg.

Ja hoor, dat kon!

Briefjes: op de rand van een krant of op een stukje van een papieren zak

Alle mededelingen en verzoekjes gingen door middel van briefjes. Een notitieboekje hadden de meesten niet dus de boodschappen werden geschreven op de rand van de krant, of stukje van papieren zak, het voldeed prima om een berichtje over te brengen.



Tsjonge, jonge, dat zijn er veel!

Ik vond het schijnbaar toch wel bijzonder, want de laatste paar jaar ben ik ze gaan verzamelen!

Alle kinderen kwamen in die tijd te voet naar school, ook die veraf op de Stoof of de Langenberg woonden. Alleen of met oudere buurkinderen. Poortmoeders kenden we niet, vandaar de briefjes!

Heel veel wensjes!

De meeste briefjes gingen over verzoekjes om wensjes te mogen maken voor grote aantallen familieleden: van Tante Kee tot een hele stapel Oma's en Opa's. Hieronder een kleine greep:

Wensjes voor de OMA en OPA van: Marion, Anita, Frank, Keesje, Martie, Tonny, Hubke en Anja,

Je hebt natuurlijk bescheiden wensjes

Juffr mag ons Marion een wensje maken voor Opa die 7 maart jarig is

Juffr Elly Keesje's oma word vandaag 70 jaar son by een wensje mogen maken

Juffrouw
Mag Anita een wensje
maken voor Oma's & Opa's
Hartelijk Roub.

Juffr Dondendag 6 febr
is Oma jarig. Kon Frank dan
een wensje mogen leren
al is het maar een heel klein beetje
van een paar regels of zo

Soms zijn de briefjes wel heel bescheiden

Juffrouw
wil u zo ged zijn
om trouw een wensje
te leren daer oma
en opa byden jarig
zijn dus kan het
samen en trouw de
is zo het geij dus
het het het op ten
mijn ouders hoevel
dus ook wil kinders
w het dan is zijn
doen het kan wel
samen vriendelij
dank

.... andere verzoeken worden uitgebreider toegelicht

Juffrouw:
Alse ons stacht voor oma in wensje bleven
van Fortmie van vryjaar ons oma, en mag
stachtie soms in andere plaats bij de sticht
al verbonden als bij deere by de deere of de sticht
niet, dan het het hem voor so in mijn tra.
ik het toch so hou of mijn mag niet kom
van du deere so niet by, mijn harteligh.
dank doen voor

Wist juf Elly trouwens toen al hoe oude mensen zijn? vraagt de moeder van Hubke zich af....

Juff
Mag Hubke een wensje maken want wij gaan zondag naar Oma en Rie die die is 70 jaar en die vind het zo leuk als Hubke een wensje voor haar maakt want ze wil wel hoe oude mensen zijn.
groot Mamma

Juff
Mag Anja in wensje maken voor Opa a, b die vind zaterdag 70 jaar En ik wil ook nog vragen welke dag ze volgende week mag thuis komen, want ze is in de vakantie juf.
Hartelijk dank

Een wensje en een traktatie!

Juf
Oma is 6 Dec
jaar

Maar een dienstmededeling kan natuurlijk ook!

Maar ook voor PAPA en MAMA van Anja, Ellie, Wim, Marie-José, Keesje, Jolanda, Harrij, Huibie en Rita waren er wensbriefjes:

Eerst de wensjes voor de papa's

Juf Wil wil graag een wensje maken omdat zijn papa morgen jarig is

Beste Juffe.
Mag Ellie a, b, een wensje maken voor haar papa die is 70 zaterdag jarig
grote mev

GLITCHEN
Juffe mag Keesje een wensje maken
Papa is morgen jarig

Juffrouw Elly,
A.s. Zondag is Pappa jarig. Mag Marie-José ook een wensje maken.
Lieve van

Juffrouw Elly.
Zou ons Anja nog een wensje mogen maken haar Papa is in de vakantie jarig en die wil ze nog 70 jubling een wensje voor hem maken bijwobhat hartelijk dank

..... en dan de wensjes voor de mama's

....soms schrijft de kleuter zelf een briefje!

Juff.
will u een versje voor
ons mama maken.
Dank u. 22 vrijdag
1 februari

Juff.
Mag Yolanda een versje
maken want haar Mama
is jarig

Juff.
Als Anja is 18 Juni
jarig, en man
25 Oktober
en ik zelf 8 Juni

De moeder van Anja vraagt kwantumkorting!

Geachte Juffrouw
In opdracht van ons kindertje
maakt ik u verzien of k o.v.t. van o.v.
Maandag een versje... later
maken met het oog op maandag
vrijdag, die dan jarig is.
Bij voorbaat ons kindertje
dank van de 2 samen en later

In opdracht van ... de kleuter zelf, lees maar!

Juffrouw Ellen.
Hoe nu zo goed willen zijn om Rita
voor vrijdag te wensje te laten maken
want haar moeder ligt in 2 zieken-
huizen en ze verzoekt vrijdag.
Bij voorbaat van
harkdijle duit

Juff.
Mag Harry een
versje maken voor zijn
18den verjaardag
Vrijdag 17 Mei.
Het vriendelyk groet

En als mama jarig is in het ziekenhuis, verdient ze zeker een versje!

Er werd verjaardag gevierd bij Tante en Oom, feest bij huwelijken en communie! De ouders wisten dat wensjes maken beperkt moest blijven tot oma en opa, en mama en papa.

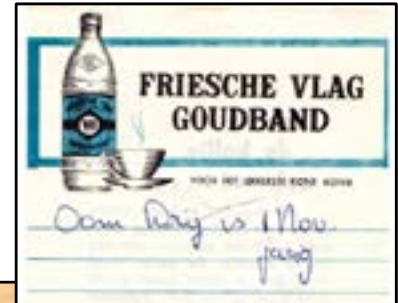
Maar wat te doen met..... tante Riet van Anja, nichtje van Johan, tante Lies van Corry, tante Gerry van Anja, tante Kee van Rita, tante Toos van Johan, ome Jac van Willy, ome Daan van Jan, tante Cor van Johan, voor Corrie van Lianneke, tante Jean van Willy,

Marie-José voor Marleen..... het is altijd een krabbeltje met een verzoekje waard, je weet maar nooit!

Maar ook tante Dientje twaalf en half jaar getrouwd, opa en oma van Hans veertig jaar getrouwd, Marian doet haar communie, Joke trouwt en Marian mag feesten, ome Ad en Tante Jaantje van Corry trouwen, huwelijksfeest van Ria, buurmeisje van Hubke, ook de tante van Anja trouwt!

In de categorie "ooms en tantes" valt de hoeveelheid "dienstmededelingen" op.

morgen is tante Dientje
12 1/2 getrouwd.



Juffrouw. ome kees
vrijdag vrijdag.

Er werd in die jaren in Gastel nog druk getrouwd. Drukke tijden voor juf Elly!

Juffrouw Lou van Hubke een
wensje mogen maken voor
een huwelijksfeest op vrijdag
morgen dus het is voor die
tehuus van buurmeisje de
kom hier helpen als het is
nodig het is altijd zo
behalven raam en Hubke zou
zo graag een wensje vragen en
te want zaterdag moeten de
kinderen van ons ook gaan feest
Juf is niet maar of het kan
de grooth. momenten



Ome Adrie trouwt de
vrijdag Mogen de
zussen een wensje
maken. Dank u.

Beste Juff. Elly

Zou Anja Maandag middag of Lee thuis
 mynen bijven van School want dan konwel
 naar tante en de een graag in wensje leren
 mag de dact bij vos laat omv harte bijke
 dank de steden van edaja

Soms wordt er behoorlijke druk uitgeoefend

Juff. Elly

Mag Anja nog 'n wensje maken, ze
 blijft er over denken, ik moet maar
 'n briefje mee geven 't is voor tante
 Riet. Ik weet niet of t de gewoonte is
 voor tante's. Mag t niet zeg t dan maar
 tegen haar, want van mij geloof ze t
 toch niet. Hartelijk dank

Juff.

Mag Anja voor Tante Geer
 'n wensje maken a.w.b. te hield
 niet op ik moet 'n briefje meegeven
 Hartelijk dank

P.S. ze is jarig moet ik er nog
 onder schrijven

Juff.

Mag Willy ook 'n wensje
 maken voor Oom Jac Hij heeft hier
 heel de week gestapen en nu moet ik
 'n briefje schrijven voor hem Hartelijk
 dank

En als oom Jac komt logeren dan moet er
 ook een wensje komen

	Engels	JUFFROU ELLIE COEKIE VERHAART VANDAGE.
	Frans	WANNIEK NIET EEN WENSJE MAKEN HARDVOOR MOET IK VOLGENS ONZE DOCHTER EEN BRIEFJE MEEGIVEN.
2006	Engels	WANNIEK ER TUD VOOR IS EEN HET WEL LOUK ZIJN MAAK ALS HET NIET KAN IS ER NIET AAN TE DOEN BIJ VONDERT HUN DANK!

De moeder van Corrie voelt
 enige nattigheid

Juff. Elly.

Mag Johan vanmiddag
 een wensje maken voor
 Tante Cor die is vandaag
 jarig en mag om 1/2 vier
 daar mee naar toe.

dank u

Elly

vandaag is oom Daan jarig.
 mag ome Jan iets maken?

Haastklussen, juffrouw Elly!!

En dan de verloren kledingstukken!

Verloren kledingstukken waren ook aan de orde van de dag. Briefjes in allerlei variaties: zoeken naar: lange, dunne, witte wollen kniekousen van Toosje, dit is één verzoek en duidelijk omschreven.

Toosje is wel erg vaak iets kwijt, haar handschoentjes effen grijze zonder koordje, letterlijk zo overgenomen. Ook weg is Toosje haar ringetje, zilver met blauw bloemetje. Hoe zou het haar in later leven zijn vergaan? Misschien dat we dat ooit nog horen!

Juffr. Elly. Wilt u zo goed zijn
even naar Toosje haar ringetje te
kijken. Het is een ringetje met een
blauw bloemetje. Het heeft het op
haar tafeltje laten liggen toen
ze naar huis kwam

Juffr. Elly.
Zou u zo goed willen zijn eens
naar Toosje haar handschoentjes
te kijken. Ze was ze gisteren al
kwijt. Het zijn effen grijze zonder
koordje. Hartelijk dank

Juffr. Elly.
Toosje haar kousen zijn lange
dunne witte wollen kniekousen.
Ze zijn weggegaan van de de grote
kant omdat ze pas nieuwe
schonen aan ^{had} en dan sluffel ze
niet. Hartelijk dank

**Toosje toch: eerst haar ringetje
kwijt, dan haar handschoentje
en dan is er weer iets met haar
witte wollen kniekousen**

**En waar is toch de das
van Jantje?**

Miranda een rode en blauwe handschoen. Nog een drama in handschoenformaat! Martie heeft de handschoenen van Corry afgepakt, lichte blauwe!

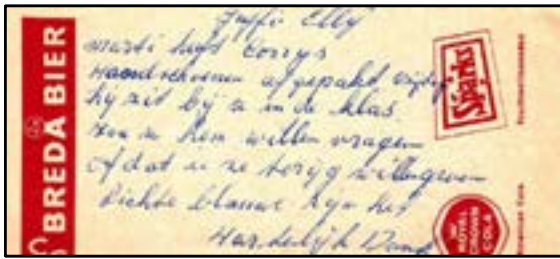
Toontje is zijn zelfge-
maakte donkergrijze
das kwijt, en dat
staaltje huisvlijt, toen
heel gewoon, wil je
wel terug hebben!
Ook Jantje mist zijn
das, grijs met rode
strepen!

Juffr. Elly.
Mrs. Robinson heeft
gisteren hoge das op
school laten hangen.
Het is een gewone blauw
met geel en rood. Kan
u zo goed willen zijn
om eens te kijken
wanneer de das is

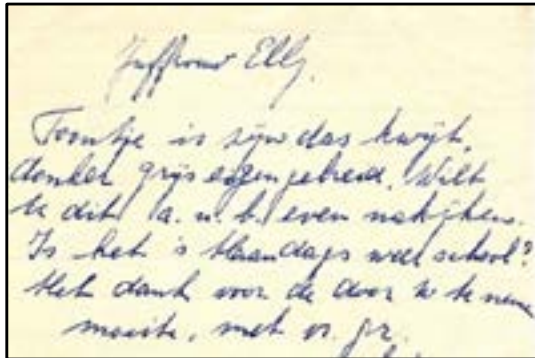
**Adrienne is haar das
kwijt, blauw met geel**

Geachte Juffrouw,

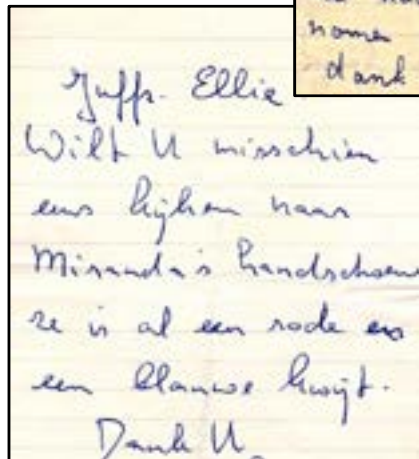
Zoudt u zo goed willen
zijn en eens even na willen
gaan, waar Jantje zijn das
kon zijn. Het is een grijs
gebreide das met rode strepen.
Vrijdag middag (12 uur) hing hij
niet meer in de gang.
Juffrouw, als u eens even
de wasite wil doen om het
niet zice of nu te vragen,
zoudt u mij daar een pla-
zier mee doen. Ik vind het
te jammer, dat hij kwijt is, want
hij draagt hem nog naar school
maken. Het vriendelijke groeten.



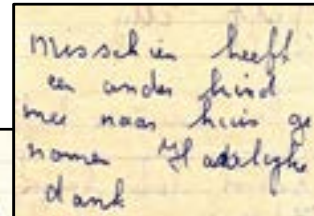
Martie ...geef onmiddellijk
Corry haar handschoenen terug



Toontjes das is kwijt!

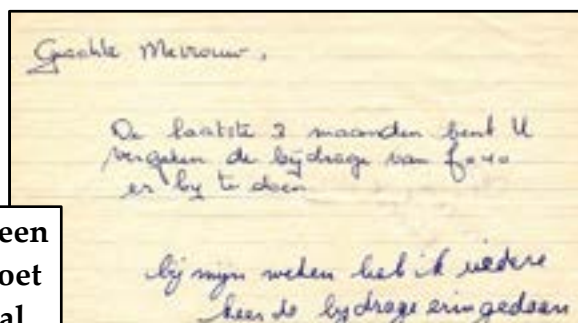


Wie heeft Miranda's rode en
blauwe handschoen gezien?

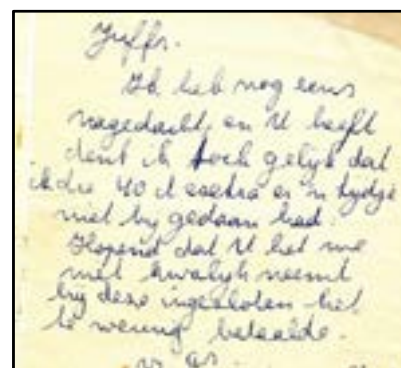


Schoolgeld

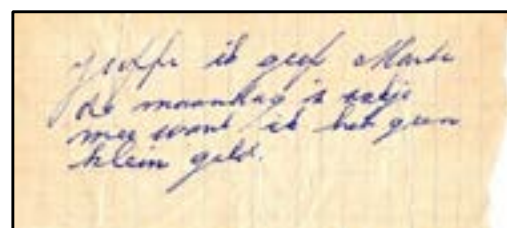
Ook groot aantal briefjes over het betalen van schoolgeld, dat werd simpelweg in een zakje met koordje om de hals gedragen, met ook daarin een bijdrage voor schoolmelk. Vaak ook verzoekjes om uitstel van betaling naar eind van de maand.



Soms is het een
gedoe; je moet
het allemaal
maar bijhouden



Af en toe zat iemand krap en dat is
dan niet leuk!



Ik zou er over wat
 vraag. ik en mijn man
 hebben het justien gelast
 over het schoolgeld met
 nog betaalt moet worden.
 Maar ik zou aangeef het
 goed is slo mannaan. het
 no de hoo tueren te het mee
 kan brengen. Want da leeft
 mijn met opke gelast. het is
 het dan niet missen. Het figuut
 goed dat het van de oot. met het
 is van de dat a het oot op met
 stuur. Maar ik gaf het de goede
 dag da met. Het is niet hand
 Nieuw is lichte gaten
 en mij te mijn man
 Bijzand
 Lichte dank

Juffrouw hier is f 6.00
 Dat is genoeg voor deze maand. Het is niet te
 dat ik deze maand maar f 1.50 voor de
 melk niet heeft te geven omdat op Anja
 vorige maand niet was geweest is het nu niet
 goed dan hoor ik het nog wel
 gezegt de Mama

In die tijd werd wel degelijk
op de kleintjes gelet.

Juff hier heb ik
 ook f 3 by gedaan
 voor de melk voor
 Hanneke gezegt

Komt dat zakje met geld weer terug

Juff Hanneke is in ja nog
 van 1/2 dag op school geweest
 mee heb ik f 1.00 by gedaan
 voor melk als het met
 goed is dan betaalt ik nog
 f 1.50 by over

Juff ik moet het
 sel oetgeld voor Jan
 heb het nog betaald
 en dat is f 4.00
 en of a b g jaar
 blijf of het goed is
 want nu heeft Hanneke
 al 2 luis de centje
 mee terug gebracht.

Juff. Elly
 Om te zien te haalt een
 schoolbankje met terug en a rid
 nog 30 ct in wat is de bedoeling?
 Het heb vorige week en gelast
 in je daan, een briefje van
 5 gulden en twee centen. sama
 f 5.30

Juff. Elly je moet maar
 eens een briefje mee geven
 want ons Madriene weet niet
 waarom ze het terug gekregen
 heeft Geef het

Je wilt het goed doen, maar dat ging
vaak aan de kinderen voorbij

Ziekmeldingen en andere mededelingen over verzuim

Enkele briefjes heb ik gesorteerd met ziekmeldingen of dat ze niet kwamen omdat ze bij oma logeerden.

Laten we beginnen met allerlei soorten ziekmeldingen. Dat varieerde van amandelen knippen. Kiespijn en tandarts bezoek. Ook heerste de bof.

Juffrouw.

Helma is vanmorgen naar Reesendaal
 geweest. Vrijdag moesten haar amandelen
 getrokken worden. Zaterdag ze beter is
 sluis ik ze weer naar school.

Juff. Elly

Ons Pau kan nu
 hangen want ze heeft de
 lip
 Het vromschijde
 groeten

Juffrouw mag zo Anja
 vanmiddag thuis blijven
 ik zou niet Anja naar de tandarts
 moeten want ze heeft al 2 dagen
 gebit van de kiespijn en durft
 haarst niet meer te eten.
 gezond de
 Mama van Anja.

Juff.

Rita kan niet op school
 komen want ze heeft lip
 en vrijdag 4 oktober spunta ze
 naar het ziekenhuis voor
 de amandelen dus dat ze
 nog niet een paar weken
 niet op school komen
 met 10 gr.

Af en toe werd ik ingeschakeld bij de nazorg na bijvoorbeeld tandartsbezoek. Martie
 moest zijn pijnlijke kies spoelen met lauw water, voor Anja is er een Liga en of juf
 vooral de jas van Martie goed dicht doet, want hij is
 ziek geweest!

Juff.

• Martie is naar de tandarts geweest
 als hij soms tandpijn heeft moet hij met
 lauw water spoelen. Ook bij soms tandpijn
 krijgen mag hij een zakje warm water
 op de kiezen zijn ontstekingen, en dat
 die haart hem in het water.
 Martie dank

Juff. long Mayja is vanmorgen
 naar school
 ging te school Mayja
 vanmiddag Liga ze heeft
 ze gebit ook een gebit

dank
 Vrouw

RIZIA het beste Franse sigaretenpapier!

Juffrouw. Martie is ziek geweest.
 hij heeft heelontsteking gehad op de
 jas goed dicht doen om naar de
 sturen voor dat er naar buiten gaat
 mijn dank

Martie mamma.

Marjan moet op last van de dokter onder de hoogtezon!

Juffe Elly,
 Wilt U weer zo goed
 zijn om Marjan om 10 voor half 3
 weg te sturen, ze moet om half 3
 weer onder de hoogtezon.
 Ik bij voorbaat
 dankbaar.

Juffe Elly,
 Marjan is vanmorgen
 naar de dokter in Rosendaal ge-
 weest. Ze moet nog 6 keer naar de
 hoogtezon en het ook weer andere-
 zalf gehad. Thuis is ze vanmorgen
 dag weer 10 voor 3 naar huis da-
 rie ik en vele vrienden bij dank.

En Anja is heel lui en moet vaak een middag naar bed en Hubke heeft jeuk

Juffe,
 Vanmorgen doe ik om
 Anja naar bed, want ze is te
 ziek om te gaan. Ze gaat vanavond nog
 eenmaal voor de dokter. Zaterdag en zondag middag
 slapen, en dan in januari moet van
 gisteren en vandaag is ze nu te lui
 met vriendelijke groet

Juffe
 Hubke heeft vanmorgen
 met school thuis en ze is
 heel in school had de school
 bij de jeuk gehad en nu staat
 heel erg lui en ze is volplekter
 en ze is nu ook heel nu
 hoe ik hem nu in thuis
 want ik wil ook met wat het
 is Hoeda

Katholieke Bond van Werknemers in Industriële Bedrijven
 Bondlaan 7 - Groningen
 Nieuwe Entenstraat 3
 Postbus 32512 - Telefoon 243446 - POSTBUS 3098
 Geefre met naar die de afzender per brief is te betalen.

Afdeling _____
 Adres afzender _____

Juffe - Elly
 Vrij pittig. Twee dagen een auto-
 ongeval gehad, waardoor ik met
 een hersenschudding lig, nu wilde
 ik M. regie of Crisje niet naar
 school mag komen, al laat M. hem daar
 maar op de mat spelen, hij loopt
 hier nu zo moederaal alleen, nu
 zou hij met Babs me kunnen komen
 dan weet ik toch sommers dat het
 goed is bedoeld. Tot Elly probeer ik nu
 Ik zou ik nog dankbaar zijn, en ik
 wil u gelief ik geen moeite mee hebben
 want hij is geen vervelend verpfi
 Ik zou ik nog dankbaar zijn

Als mama met een hersenschudding,
 na een auto-ongeluk in bed ligt, mag
 Crisje toch zeker wel mee naar school
 komen. Ook een vorm van nazorg!

Bijzondere briefjes betroffen Martie en Anita. Ze wilden om verschillende redenen een andere plek

Juffw.
 Zou elkerse een ander plecht mogen hebben
 hy is toch so verbroken, en daar by die.
 Ideen is nog al stout en it brocht alles met
 recht bij, mijn dunkt by omteek.

Juffrouw
 Het Anita s.o.f. een
 andere plecht? Hy kan niet
 tegen it broefje van Robbe
 By voortant
 Hartelyk Dank
 Hartelyk
 Gefeelant

Zie daar opeens 'Hartelijk gefeliciteerd' staan....maar waarmee?

“Ik loop op m'n leste benen”

Juffw. Elly
 Een vrou ik wa.
 gen op Willy mij steeds
 naar school mag ko.
 men, want ik doe meer
 net of het heel gewon
 is. Maar hy doet de
 vraag met in 1872 mij
 is het op moment ges.
 makkelijk, ze zitten al
 een paar dagen op de
 baby te waechden en ik
 heb er dan maet een
 kousriet W. Vilt it
 het even laten weten
 v. w. b.
 By voortant dat

Juffrouw,
 Alsdat ik op
 mij lesten beneloop,
 graag berigt of
 Annake mee mag
 hulpe. Grote
 moeder
 van Annake

Een uitdrukking die je nooit meer hoort, maar in die tijd normaal was als je aan wilde geven dat je in verwachting was: “ik loop op m'n leste benen”, met hierna het verzoek of er een klein broertje of zusje een paar dagen mee mocht komen.

Uitstapjes waren zeldzaam; wel heb ik nog een briefje

gevonden waarin ik had gevraagd of ik met de kleuters bij iemand in de wei mocht komen spelen, dat was altijd feest.

Elly
 hem maar met je schapjes daar hee is wel
 nat zekten op de wei. Onze man vraagt wel
 of dan ook de grote schapjes mee mogen spelen
 Wel een paar handzakenen van doen dan
 Gegoed

Dan nog de meest uiteenlopende mededelingen

Reacties op mijn trouwfoto's

Juffr. Elly.
 In de foto of klasse
 van de foto's maar ik
 met 11 andere foto's erop staat
 staat ons Marion er goed.
 geef ons Marion er goed
 1 foto beschrijven van
 geef ons Marion er goed
 Chiffre mede.

Graag een foto maar alleen
 als Marion er goed op staat

Juffrouw Elly ik bedoel van
 onze Wim alleen maar dan
 vergroot 13 - 10 met een lijstje
 erbij Deze kleine foto ~~kosten~~
 was f 2.50 laten vergroten was
 3.95
 en lijstje 2.50
 12 x 10
 $\sqrt{0.95}$

Gegroet

Graag een foto, maar dan alleen
 een vergroting van Wim

Juffr. Elly.
 Bestel de foto's maar
 van heel de klas en v.l.
 vrouwen. Niet te duur hoor!
 Want er weten goed van de
 prijs bij jullie!
 Dank U.
 Tot zinn

Foto niet te duur, hoor!
 Jullie weten goed van de prijs!!

Bedankjes eind schooljaar voor goede zorgen enz.

Kortelijke dank
 voor de goede zorgen
 van Albertus bestuor.

Voor Juffr. Elly
 Met dank voor de goede
 zorgen in het afgelopen
 jaar van Peter bestuor

Juffr. Elly.
 Ik dank u voor de goede
 zorgen die u ons heeft
 willen geven voor de goede
 bestuor van onze school. Ik hoop
 dat hij het op de goede afloop
 laten gaan en met liefde heeft
 hij heeft het van u geleerd.
 Dank voor de goede zorgen.
 Vanuit
 f 5
 met dank voor de goede
 zorgen in het afgelopen jaar
 van het bestuur van de school.

Juffrouw Rudie
lust geen melk

Rudie lust geen melk!

juffr Frank komt morgen
niet naar school, want hij
mag met my mee naar waterland
kerkje in Zeenus Vlaanderen

Frank gaat mee naar 'Waterland'

Mijnheer de Uil

Ook verzoekjes om een Mijnheer de Uil te mogen maken. Dat was toen voor het eerst op televisie. Ik had daar een leuk voorbeeld van gemaakt, die de kinderen met veel hulp, dat wel, mochten na maken. Het bleek een enorm succes, helaas heb ik hiervan niks bewaard.



Mevrouw,
Het derven kom ik U vragen of ik mis-
sehen nog raon wil hebben die
Antoon uitgekocht heeft mijn raon bond
hem so leuk voor de kindertimmer naar
Antoon wil hem zelf niet kwijt ik wil
hem graag hebben door. Bij voorbaat
hartelijk dank

Juffr. Ellis
Johan zegt dat hij nog een
mijnheer de Uil mag maken voor
antie. Daarom dit briefje.

Kunne we mag een
stet uilen van tv kryge?
als ze er om vechte
is ie zo kpot!
Groete

JUF
ZIJN DE UILEN OP?
OPPA EN OMA VINNE OOK
MOOI! TANTE DEL EN OME TOM
OOK! ZE ZITTE SA OP ZE
WAGTE.
DEE MAAR OEW BISS HET OF
GROETE VAN

Juf Ellie. Mogen we mag
2 uilen voor de andere
kinderen op ze kamer. Jy doet
veel moeite voor de kinderen
dus dat gaat wel leuke denke

De Locoburgemeester van Stampersgat

Een bijdrage van Piet van Kaam

De man uit Lotharingen

Omstreeks 1760 arriveerde in Fijnaart een man uit Lotharingen (Noord-Frankrijk) genaamd Jean Ernest. Hij zou de Oudvader worden van de hoofdpersoon in dit verhaal. Hoe en waarom deze in 1730 geboren man in ons land is gekomen, is niet duidelijk. Het kan zijn dat hij op de vlucht was voor het Franse leger dat dreigde Lotharingen, dat toen een zelfstandig hertogdom was, te annexeren.

Hij werd boerenknecht in Fijnaart en leerde daar Elisabet van Helmont kennen. Elisabet was in 1735 in Oud Gastel geboren en werkte als dienstmeisje bij een boer in Fijnaart. Zij trouwden in 1764 in Fijnaart en gingen in Standdaarbuiten wonen. Bij hun huwelijk werd hij geregistreerd als Johannes Ernest.

Johannis en Elisabet kregen daar 4 zonen: Henricus (1764-1809), Johannes (1765-1801), Antonius (1767-1811) en Petrus (1769- 1775). In 1780 verhuisde het gezin naar Fijnaart waar Elisabet in 1775 overleed en Johannes in 1784.

Betovergrootvader Henricus; Ernest wordt Ernest

Hun oudste zoon Henricus (Hendrik) zou de betovergrootvader worden van mijn hoofdpersoon. Hij huwde in 1793 met Catharina van Caam (1764-1829) uit Oud Gastel. Toevallig is deze Catharina een oud-oud-oud-oud-oud tante van ondergetekende.

Bij dit huwelijk werd voor het eerst de achternaam Ernest veranderd in Ernest. Hendrik en Catharina woonden beiden al in Fijnaart en kregen 6 kinderen waarvan de oudste zoon Johannes (1797-1862) de overgrootvader is van mijn hoofdpersoon.

Deze Johannes vond zijn bruid ook in Oud Gastel in de persoon van Joanna Sterkens (1793-1866). Samen kregen zij 3 kinderen en hun jongste zoon Johannes (1828-1894) is de grootvader van de hoofdpersoon. Het gezin woonde in Fijnaart. Ook hij zocht zijn echtgenote niet ver van huis met het Fijnaartse meisje Elisabeth Frijters (1838-1937).

Johannes Sr. koopt een eigen boerenbedrijf

Zij was een doortastende vrouw die haar man, een landarbeider, aanspoorde om na hun huwelijk zelf een boerenbedrijf te beginnen. Dat deed hij door de aankoop van een kleine boerderij nabij de Nieuwe Molen in Fijnaart. Zij werkte hard om samen met Johannes hun bedrijfje op te bouwen. Dat lukte en dat hard werken geen kwaad kan blijkt uit het feit dat ze 99 jaar oud is geworden. Samen kregen zij 6 kinderen, waarvan hun oudste zoon Johannes (1869-1938) de vader is van de man wiens leven ik met dit verhaal in beeld breng.

Johannes Jr. begint een eigen boomkwekerij

Johannes werkte aanvankelijk bij zijn vader op de boerderij maar besloot in 1890 op een stuk land van zijn vader een boomkwekerij te beginnen. Hij slaagde daarin en in 1912, hij was toen bijna 44 jaar, vond hij dat het tijd werd om maar eens in het huwelijksbootje te stappen. Dat deed hij door met de 17 jaar jongere Paulina de Vet (1886-1964) uit Oud Gastel te trouwen. Zij gingen in Fijnaart wonen en daar werden hun 4 zonen geboren.

Dat waren achtereenvolgens: Johannes (Jan 1913-2004), Hermanus (Herman 1917-1994), Adrianus (1920- 2010) en Petrus (Piet 1926-2004).

Door de crisis in de jaren dertig lukte het vader Ernest niet om zijn boomkwekerij in stand te houden en moest hij noodgedwongen ander werk zoeken. Het gezin verhuisde daarom in 1932 naar Stampersgat en ging wonen op het Achtereind F11, nu Gastelsedijk West 19 en het lukte hem te gaan werken op de suikerfabriek.

Hoofdpersoon Jos Ernest

De 3e zoon Adrianus (Jos) – de hoofdpersoon uit dit verhaal – was dus 12 jaar toen hij in



De 16-jarige Jos met zijn bugel op weg naar 'St. Cecilia'

Stampersgat kwam wonen en er naar de lagere school ging van maart 1932 t/m augustus 1934. Hij was een rustige, pientere en sportieve jongen die altijd mee deed met allerlei activiteiten op school. Al op jonge leeftijd voetbalde hij bij 'De Schutters' en werd ook lid van de harmonie 'St. Cecilia'.

Toen hij op 14-jarige leeftijd van de lagere school kwam, wist hij dat hij niet bij een boer op het land wilde gaan werken wat toen vaak het geval was. Hij wilde graag verder leren maar de mogelijkheden waren beperkt. Je kon voor voortgezet onderwijs alleen naar een kostschool, maar dat was te duur. Of je kon naar het lyceum in Roosendaal, wat toen voor arbeiderskinderen geen optie was. Omdat hij graag een vak wilde leren bleef alleen de avondvakschool in Roosendaal over. Hij kon dan overdag werken om zo zijn schoolgeld te verdienen en tevens een

bijdrage te leveren aan het gezinsinkomen. De gezondheid van zijn vader liet namelijk te wensen over waardoor hij de laatste jaren voor zijn dood in 1938 niet volledig meer kon werken.

Jos gaat op 14-jarige leeftijd werken

Zo begon Jos dus op 14-jarige leeftijd te werken in de tuinderij van de familie Melsen in Oud Gastel en volgde hij 's avonds de avondvakschool in Roosendaal. Daar kreeg hij 2 jaar les in de vakken machine bankwerken, technisch tekenen en materiaalkennis.

Jos start zijn carrière in 1940 bij de Coöperatieve Suikerfabriek

Met een diploma op zak solliciteerde hij in 1940 bij Coöperatieve Suikerfabriek in Stampersgat/Dinteloord om in de werkplaats te kunnen gaan werken.



Jos voetbalde bij 'De Schutters'
Foto uit 1938

Hij werd aangenomen en dit zou het begin zijn van een 43-jarig dienstverband met een mooie carrière van bankwerker, via technisch tekenaar naar chef van de mechanische werkplaats en onderhoudsafdeling met 45 man personeel. Om dit te bereiken volgde hij wel jarenlang technisch schriftelijk onderwijs bij PBNA uit Arnhem.

Jos zet zich in voor het verenigingsleven

Als jonge man was Jos ook lid van de KAJ, een jeugdbeweging van na de oorlog voor katholieke werkende jongeren. Zij werden de kajotters genoemd en het doel van deze organisatie was het vormen van jongvolwassenen door ontspanning maar ook als een belangenvereniging die pleitte voor goede werkomstandigheden en hogere jeugdlonen. De geestelijkheid had een grote invloed op de organisatie. Naast jonge mannen bestond er ook een afdeling voor jonge werkende vrouwen: de VKAJ of wel de kajotsters. Via de contacten met de kajotters uit Oud Gastel leerde Jos eind jaren 40 een leuke vlotte leidster van de kajotsters kennen en het klikte tussen deze twee. Jos kreeg verkering met Hendrina (Hendrien) Kerstens (1920-1997). Zij was de dochter van Franciscus Kerstens (1887-1974) en Adriana Mol (1884-1972). Hendrien was net als Jos actief in het verenigingsleven maar dan in Oud Gastel. Na een vrij lange verkering



Jos trouwt in 1953 in Oud Gastel met Hendrien Kerstens

trouwden Jos en Hendrien op 20 juli 1953 in Oud Gastel waarbij voor de ingang van de kerk de kajotsters een erehaag vormden voor het bruidspaar.

Via de gemeente hadden zij een woning toegewezen gekregen aan de Noordzeedijk 16 in Stampersgat waar ze ongeveer 15 jaar hebben gewoond. In 1968 kwam er een vrijstaande woning, Noorzeedijk 14, vrij waar ze toen naartoe zijn verhuisd.

Jos bekleedt bestuursfuncties bij 'St. Cecilia' en 'De Schutters'

Jos, die al jaren het instrument bugel speelde in de harmonie, werd op een gegeven moment gevraagd bestuurslid te worden en kreeg de functie van penningmeester. Later werd hij ook nog vicevoorzitter en hij zou beide functies gedurende vele jaren blijven vervullen.

Verder genoot hij van het voetballen en speelde in het eerste elftal van 'De Schutters' dat in 1953 kampioen werd in de 4e klasse. Ook hier was hij jarenlang bestuurlijk actief als voorzitter.

Jos wordt vader

Op 1 augustus 1955 werd tot grote vreugde van Jos en Hendrien hun zoon John geboren. Hij woont nog steeds in Stampersgat. Ook John was net als zijn vader sportief en speelde vanaf zijn 8e tot zijn 30e jaar eveneens bij 'De Schutters'. Daarna ging hij door met

tennissen. In 1981 trad John in het huwelijk met Rian Rademakers en zij schonken Jos en Hendrien tot hun grote vreugde 2 kleinkinderen, Carmen en Angelo, wat een verrijking was in hun leven en vooral Jos heeft er erg van genoten.

Jos gaat de politiek in

Halverwege de jaren vijftig raakte Jos geïnteresseerd in de gemeentepolitiek. Willem Vissenberg, die al sinds 1949 in de gemeenteraad zat en Jos kende vanuit de werkplaats van de suikerfabriek, vroeg hem in 1958 te proberen zijn plaats als afgevaardigde van Stampersgat in te nemen. Jos had daar wel belangstelling voor, omdat hij vond dat Stampersgat met minstens 2 man in de raad vertegenwoordigd diende te zijn. Daar komt nog bij dat rond die tijd een aantal maatschappelijk betrokken jongeren uit Stampersgat en Oud Gastel vonden dat hun generatie in de raad te weinig vertegenwoordigd was. De meeste raadsleden waren op leeftijd en zaten al jaren in de raad.

Oprichting Jongerenpartij in 1958

Zij richtten daarom in 1958 een Jongerenpartij op om mee te doen aan de raadsverkiezingen. Voor die tijd was dat heel bijzonder. Tot dan toe bestond de raad uit afgevaardigden van de boeren, de middenstanders en de vakbond. De deelname van de



Jos vast weer op weg om een van zijn dorpsgenoten te helpen

nieuwe partij was een groot succes. Ze werden met liefst 4 leden van hun partij, waarvan er 2 uit Stampersgat kwamen: Jos Ernest en Pauw Schijven, in de raad gekozen. Zoals verwacht werd Jos hun fractievoorzitter.

1962: Jos wordt wethouder

Na 4 jaar ervaring te hebben opgedaan als raadslid, werd Jos in 1962 tot wethouder gekozen. Eindelijk een Stampersgatter die in de gemeente mee aan de knoppen kon draaien. Hoewel Jos oog had voor de hele gemeente, probeerde hij het belang van Stampersgat zwaar mee te laten wegen. Zijn grote verdienste is vooral het tot stand



Jos met zijn ambtsketen

komen van zowel het 'Andrie-Sportpark' dat begin jaren 70 is aangelegd, als de bouw van nieuwe woningen. Er werden vooral seniorenwoningen gebouwd, zodat de ouderen

in Stampersgat konden blijven wonen. Ook voor jongeren werden woningen gebouwd. Dit werd vooral mogelijk gemaakt door de 'Woningstichting Bernardus' uit Oudenbosch, waarvan hij vele jaren bestuursvoorzitter is geweest. Zo werd het mogelijk dat iemand uit Stampersgat, die door omstandigheden snel een woning nodig had, die ook inderdaad kreeg.

Naast zijn drukke werkzaamheden stond hij altijd voor elke dorpsgenoot klaar. Zo hielp hij bij de aanvraag van een vergunning voor de bouw of verbouw van een woning, het maken van een bouwtekening of hielp hij iemand bij het verkrijgen van een gemeentelijke subsidie of uitkering.

1978 – 1986: Jos is tevens locoburgemeester

Van 1978 tot 1986 was Jos ook locoburgemeester. Om zijn conditie op peil te houden is Jos op wat latere leeftijd op het 'Andrie-Sportpark' gaan tennissen; een mooie besteding van zijn schaarse vrije tijd.

Door zijn vele functies en lidmaatschappen was hij erg veel van huis, zodat de opvoeding van zijn zoon John voor een groot gedeelte op de schouders kwam van zijn vrouw Hendrien. Toch geeft John aan een fijne vader te hebben gehad, die er altijd voor hem was als hij hem nodig had.

Zoon John gaat ook de politiek in

John erfde van zijn vader de belangstelling voor de gemeentepolitiek en stelde zich na het terugtreden van zijn vader in 1990 kandidaat voor de gemeenteraad en werd samen met Anton Koevoets namens het CDA in de raad van Oud Gastel gekozen. Hierdoor was Stampersgat weer met 2 inwoners vertegenwoordigd en is dat tot aan de herindeling in 1997 gebleven.

Hendrien komt te overlijden

In juli 1997 kwam Jos zijn vrouw Hendrien te overlijden met wie hij bijna 44 jaar lief en leed had gedeeld. Zij was ook een sociaal actieve vrouw die zich jarenlang inzette voor 'De Zonnebloem' en de bejaarden in Stampersgat.

Zij was ook de vrouw die tijdens haar huwelijk met Jos hem de gelegenheid heeft gegeven om te doen wat hij voor de gemeenschap gedaan heeft.

Overzicht activiteiten en onderscheidingen Jos Ernest

Om aan te geven hoe belangrijk deze man voor Stampersgat is geweest, hierbij een overzicht van al zijn activiteiten gedurende zijn arbeidzaam leven:

- Lid van voetbalvereniging "De Schutters" 55 jaar waarvan 10 jaar voorzitter.
- Lid van de harmonie "St. Cecilia" 65 jaar waarvan 40 jaar penningmeester/waarnemend voorzitter.
- Lid van het schoolbestuur: 10 jaar.
- Lid van het kerkbestuur: 20 jaar.
- Lid van het kerkkoor: 40 jaar.
- Lid van de gemeenteraad: 38 jaar waarvan 16 jaar wethouder en 8 jaar locoburgemeester.
- Lid van het bestuur van Stichting Bernardus Wonen Oudenbosch, waarvan 36 jaar voorzitter.

- Lid van de tennisvereniging TVS in Stampersgat: 7 jaar.

Voor deze grote staat van dienst werden hem de volgende onderscheidingen verleend:

- De kerkelijke onderscheiding 'Pro Ecclesia et Pontifice' voor het werk in kerkbestuur, schoolbestuur en kerkkoor.
- Erevoorzitter 'Stichting Bernardus Wonen'.
- Erelid van voetbalvereniging 'De Schutters'.
- Ere voorzitter harmonie 'St. Cecilia'.
- Koninklijke onderscheiding in goud in de Orde van Oranje-Nassau voor 40 jaar Suikerunie en inzet voor het Stampersgatse verenigingsleven.
- De Erepennin van de gemeente Halderberge voor zijn grote verdienste voor de oude gemeente Oud Gastel.
- Tot slot heeft hij – nog tijdens zijn leven – een straatnaam in Stampersgat gekregen: de 'Jos Erneststraat'.

Overlijden Jos in 2010

Hij was trots op al deze blijken van waardering maar bleef de bescheiden man die al het werk dat hij gedaan had als vanzelfsprekend beschouwde. Maar als er iemand is die een straatnaam verdiende was het zeker Jos Ernest.

Op de 2e dag van het jaar 2010 overleed hij op 89-jarige leeftijd en verloor Stampersgat een dorpsgenoot die veel voor de gemeenschap heeft betekend.

Bronvermelding:

Mededelingen families Ernest en Kerstens,
 West Brabants Archief,
 Heemkundekring 'Het Land van Gastel' Kring Oud Gastel,
 Heemkundekring 'Fijnaart en Heijningen'
 Archief '75 jaar beroepsonderwijs in Roosendaal'
 Foto's beschikbaar gesteld voor John Ernest

Oud Gastels Jaarblad

Nieuws en advertentieblad 1906

OUD GASTEL 16 januari.

Benoemd: tot onderwijzer aan de openbare school te Stampersgat (Gastel) J. A. Luyten, onderwijzer te Sprundel.

OUD GASTEL 18 januari.

De aanleg van een stoomtram van Gastel over Stampersgat naar Fijnaart en Willemstad is verzekerd. Deze lijn zal te Gastel aansluiten aan de bestaande lijnen der Zuid-Ned. Stoomtramweg-Mij.



Aanleg van tramlijn van ZNSM van Oud Gastel naar Willemstad bij Oude Molen.



Aanleg van tramlijn van ZNSM van Oud Gastel naar Willemstad bij Oude Molen.



Aanleg van tramlijn van ZNSM van Oud Gastel naar Willemstad bij Oude Molen.

OUD GASTEL 21 januari.

Naar wij vernemen is de vorige week bij een landbouwer in de Karnemelkstraat een slijpsteen ontvreemd, verleden nacht, bij een anderen landbouwer een partij bonen. In den nacht van zaterdag op zondag hebben de dieven bij den heer C. H. het spek uit den schoorsteen gehaald. Van de dieven geen spoor, alhoewel de politie streng deze zaken onderzoekt. Nog hebben dieven bij L. B. konijnen en een partij kippen gestolen. Evenmin als bij de vorige is ook hier geen spoor te vinden van den dief of de dieven.

OUD GASTEL 25 januari.

Bij Kon. Besluit is E. Bouwens, hoofd der openbare lagere school te Gastel (Noord-Brabant) benoemd tot ridder in de orde van Oranje-Nassau.

oud Gastel 28 januari.

Het verlenen van concessie voor de tramlijn Oud-Gastel – Willemstad zal worden bevorderd, zodra een beslissing zal zijn genomen omtrent de wijze en de voorwaarden waarop het gebruik van de brug over de Mark te Stampersgat ten behoeve van bedoelde lijn kan worden vergund.

oud Gastel 24 februari.

De handboogschutterij 'Eendragt maakt Magt', te Oud-Gastel (N.-Br), heeft besloten dezen zomer een nationaal concours te houden met uitloving van 18 medailles, waaronder massief gouden.



Prijzverschiëting bij Goort Mies aan Meirstraat door schutterijen Broederlijke Liefde - Eendragt maakt Magt - Virtus in Medio

oud Gastel 1 maart.

Zaterdag hebben de drankbestrijders van Gastel weer vergadering gehouden. De opkomst der leden laat veel te wensen over, maar er waren dan ook verschillend omstandigheden. Er zijn ook nog 8 nieuwe leden toegetreten. De vergadering werd opgeluisterd met enige zangstukjes.

oud Gastel 7 maart.

Failliet verklaard; De naamloze vennootschap: Waalsteenfabriek »De Nieuwe Marksteen«, gevestigd te Oud en Nieuw-Gastel. Rechter comm. Mr. G. F. M. Pathuis Cremers, curator mr. L. J. M. Nelissen te Breda.

oud Gastel 22 maart.

Te Gastel heeft men zaterdag twee schelmen bij den kraag gevat op het oogenblik dat zij met een lading gestolen bieten wilden wegvaren.

oud Gastel 22 maart.

't Gebeurde op Overesselijk onder de gemeente Gastel vertelt „De Grondwet." Zaterdag werd daar in een der bierhuizen welke als paddenstoelen langs dien weg verrijzen de hulp ingeroepen van een onzer geneesheren wijl moeder de vrouw niet al te best was. De dokter kwam, onderzocht de vrouw, en vroeg wat water ter onderzoek. Zulks getoond, verzocht hij hen, dit ter nader onderzoek, aan huis te bezorgen. De dokter weg. De kostganger in een bui van letterlijke opvatting, neemt z'n fiets, pakt de aartsvaderlijke „pot de Chambre" met z'n vollen inhoud en rent met z'n potje in de ene hand, den dokter achterop, naar Roosendaal. Op Kalsdonk vliegt hij den geneesheer voorbij, en steekt het familiestuk triomfantelijk in de hoogte. Verbluft en met ingehouden proest-lach, zegt de dokter hem dadelijk te zullen volgen.

Voort gaat het dan weer naar Roosendaal, door de Molenstraat naar de Markt, nagegaapt en

toegeschreeuwd door de schaterlachende voorbijgangers.

Met een zwierige kunstzwaai op z'n fiets houdt hij voor het huis van den dokter stil, belt aan en biedt de juffrouw die open doet het zo zuinig overgebracht presentje aan. Onthutst wijkt ze terug en om meerdere volkstoeloopt voor de woning te vermijden laat ze hem binnen, doch ziet zich verplicht om aan een opgekomen lachbui lucht te geven, de verdere bespreking aan een dienstbode over te laten. Triomfantelijk zet de man z'n kostbare last op dokterstafel en met een air als wilde hij zeggen, hoe geef ik hem dat af, zegt hij de meid dat hij dit op last van mijnheer de dokter hier moest deponeren. Schaterend bekijkt de meid 't familiestuk met z'n kostbare inhoud en voegt hem laconiek toe, dat 't waarachtig niet te veel meer is wat hij heeft meegebracht. "Zou de da denken?" zegt onze bode, "Jao, ziede, maor da is er onder weg met 't rijen uitgeklatst, maar zeg tegen den dokter als 't niegenog is, kom ik morgen weer wel is terug". En haastig verlaat de man des dokters woning.

OUD GASTEL 22 april.

De handboogschutterij Eendragt maakt Magt, gevestigd bij den heer J. Aarsen alhier, heeft besloten ter gelegenheid van haar 75-jarig bestaan een groot nationaal concours te geven op Maandag 4 Juni (2n Pinksterdag). De uit te loven prijzen bestaan o.a. uit twee grootte massief zilveren medailles, geschenken van H. M. de

Koningin en Z. K. H. Prins Hendrik, als korps rozenprijzen; een grootte massief zilveren medaille geschenk van H. M. de Koningin-Moeder, als personele rozenprijs.

Heden overleed tot onze diepe droefheid in het klooster der Soeurs de Notre Dame te Antwerpen (Avenue du Sud), onze inniggeliefde Dochter, Zuster en Behuwdzuster,
Soeur JEANNE DU SACRÉ COEUR
(Mejuffr. CAROLINA JOHANNA DELPHINE MARIA DE BIE),
in den ouderdom van 33 jaar, gesterkt door de H.H. Sacramenten der Siervenden.
Meyr. Wed. C. F. C. DE BIE,
VAN STEEN.
Kinderen en Behuwdkinderen.
(3529)
OUD-GASTEL, 28 Maart 1906.

STAMPERSGAT 6 mei.

Verhuizen kost bedstro.... soms nog veel meer. Dit ondervond zekere J. V., die van Gastel naar Stampersgat aan het verhuizen was. Heel netjes en zorgvuldig ingepakt arriveerde het voertuig met de huisraad alhier. De voerman zou voor de deur even draaien om het lossen te vergemakkelijken. Ongelukkig genoeg echter was hij zijn paard niet meester. het liep achteruit en zo ging de wagen met het hele huishouden den hogen stijlen dijk af. Een schadepostje voor J. V dat begrijpt men. De meubelen waren zeer beschadigd.

oud Gastel 6 mei.

De plechtige eerste steenlegging vond plaats op 6 mei 1906. Een oorkonde met uitvoerig relaas over de geschiedenis van de kerkbouw werd met de plannen tot verbouwing van de oude kerk achter de gedenksteen aan de linkerkant van de triomfboog ingemetseld. Wellicht is het symbolisch bedoeld geweest, deze definitieve bijzetting van de restauratie der kerk, maar eerlijk gezegd hadden wij die plannen en tekeningen toch liever in het kerkarchief gezien (waar ze nu met uitzondering van het plan Mulder ontbreken). Het zou interessant zijn te weten, wat de plannen van, van Genk en Cuypers inhield, of wat het resultaat zou zijn geweest als bijvoorbeeld Dr. Cuypers de opdracht voor een nieuwe kerk gekregen had. De kerk van Gastel heeft de reputatie, meestal smalend bedoeld, dat zij ontworpen is door een elektrotechnisch ingenieur. "Wat je dan ook zo kunt zien", zeggen de bijzonder kritischer! Dit laatste is in elk geval overdreven. De kerk is niet het beste product van de neogotiek, maar heeft door haar geslaagde aanpassing aan de oude toren toch haar verdiensten. De inwendige ruimtewerking is machtig, al vinden sommigen de hoogte overdreven ten opzichte van de breedte.



Eerste steenlegging nieuwe kerk.

oud Gastel 8 juni.

Vrijdag 8 juni, kwam de boer A. v. K. met een kar naar de G. B. Suikerfabriek te Stampersgat om schuimaarde. Toen zijn kar geladen was reed hij weg, maar kwam met het wiel in een strop terecht van een takel dat opgehangen was aan de schuimaarde transporteur. Zodra nu het paard van den heer voelde dat de kar wat zwaar liep, zette het zijn volle kracht bij, met het ongelukkig gevolg, dat de kar en het paard samen omver moesten. Het paard viel bijna op de benen van een ouden man (welke stenen zat te kappen). Doch deze oude man, hoe hij ook verschrokken was, sprong omhoog en kroop op den kop van het paard zodat dit het dier belemmerde nog enige beweging te maken. Dadelijk was nu het dier omhoog door de trouwe hulp van de daar aanwezige werklieden.

oud Gastel 12 juni.

Rechtszaken, Ant. v. d. W., 38 j., landbouwer te Gastel wegens mishandeling van A. K. op 27 mei door hem met een stuk hout op 't hoofd te slaan. Eis f 15,- boete of 10 dagen hechtenis.

OUD GASTEL 22 juni.

Een kind van ongeveer zes jaar oud was in een boomgaard aan het spelen, en kwam wat dicht bij een veulentje van 3 weken oud. Misschien door de gebaren welke het kind maakte werd dat diertje wat woest en sloeg het kind in het gezicht waardoor een vreselijke wonde ontstond. J. S. de vader van het kind, hoorde het luid gehuil van zijn kind, was spoedig ter plaatse en droeg het naar huis. Ogenblikkelijk werd nu de hulp van den geneesheer ingeroepen, die het knaapje direct naar het gasthuis liet vervoeren om daar te verbinden. De toestand van het kind is zorgwekkend.



Dymphna Henrica van Steen

Heden overleed tot onze diepe droefheid onze zeer beminde Moeder, Behuwd- en Grootmoeder, Mevrouw DYMPHNA HENRICA VAN STEEN, wed. van den EdelAchtb. Heer CONSTANT DE BIE, in den ouderdom van ruim 68 jaren, voorzien van de HH. Sacramenten der Stervenden. (6797)

J. J. S. DE BIE.

J. C. M. DE BIE,
SPRENGERS en Kind.

A. G. H. DE BIE, Relig.

J. A. M. DE BIE.

A. A. M. DE BIE.

E. A. M. DE BIE.

A. DE BIE—DE KLIJN
en Kind.

TH. J. M. DE BIE.

p. J. C. DE BIE, O. P.

OUD-GASTEL, 18 Juli 1906.

OUD GASTEL 24 juli.

Met de Zuid-Ned. Stoomtramweg-Maatschappij hebben besprekingen plaats gehad en is een onderzoek in gang gezet om aan de nieuwe lijn Willemstad-Fijnaart - Gastel een zijverbinding over Klundert met Zevenbergen te geven.

OUD GASTEL 9 augustus.

Tot directeur van Gastel's Fanfare- en Mannenkoor, te Gastel (N.-Br.), is benoemd de Heer W. Willems, te Stampersgat.

OUD GASTEL 13 september.

Te Oud-Gastel (N.-Br.) heeft de Gemeenteraad besloten 2 pct. der premie voor het weduwen- en wezenpensioen voor hare rekening te nemen, zodat

voor het onderwijzend personeel nog 3 pct. te betalen overblijft.

oud gastel 2 oktober.

Sinds enige dagen is aan de Gastelse beetwortelsuikerfabriek de campagne weer in vollen gang. Eindeloze rijen karren en wagens brengen de bieten weer naar de fabriek. Naar wij van enige landbouwers vernamen is de opbrengst niet boven het middelmatige, doch daar staat tegenover, dat het suikergehalte buitengewoon hoog is. Bieten van meer dan 19 pct. zijn geen zeldzaamheid; dus bijna een vijfde van debiet suiker, wat zeker niet elk jaar voorkomt. Als het weer nu nog enigen tijd goed blijft, belooft de bietenoogst voor den landbouwer niet slecht te zijn, daar hij zijn bieten dan met minder kosten kan rooien en vervoeren. Dit laatste zal nog beter worden als de tramlijn Oud-Gastel – Willemstad in gebruik genomen is. De lijn en aansluiting aan de fabriek zijn bijna voltooid en in de eerste dagen verwachten wij de openstelling voor publiek goederenvervoer.

oud gastel 9 oktober.

Stropersdrama. Te Gastel bij Rozendaal (N.-Br.) is de onbezoldigde rijksveldwachter M. van Hooydonk bij surveillance, terwijl hij een drietal stropers verraste, door een hunner aangeschoten. Zwaar gekwetst werd de jachtopziener opgenomen. De stropers zijn bekend, doch men heeft hen nog niet kunnen achterhalen.

oud gastel

De onbezoldigde rijksveldwachter M. van Hooijdonk alhier, in dienst van den heer v. Gilze te Roosendaal was gisteren op surveillance in de Beaumont polder onder Dinteloord. Hij verraste een clubje stropers en wilde proces-verbaal opmaken. Een hunner was daar echter blijkbaar niet van gediend en ter besparing van enige guldens boete of enkele dagen hechtenis, was voor hem schijnbaar een mensenleven niet te veel. De onverlaat schoot toen hij den alomgeachte jachtopziener op hem zag afkomen, zijn met hagel geladen geweer af en trof v. H. in de benen. Daarna zetten de stropers het op een lopen. Ernstig getroffen wist de ongelukkige zich toch nog tot hier voort te slepen. Van de Gast. Beetw. Suikerfabriek was direct hulp ter plaatse en toen men van de telefoon geen gebruik kon maken, fietste de scheepsmeter B. direct naar Gastel om de politie te verwittigen. Inmiddels was een rijtuig ingespannen en bracht men de getroffene eveneens naar Gastel waar hij direct onder behandeling van Dr. Knitel werd gesteld. Naar wij vernemen is de toestand naar omstandigheden vrij wel. Het gebeurde op klaarlichte dag en v. H. kent dan ook drie der stropers. De politie stelde direct een onderzoek in. Ook de Brigadier der marechaussee uit Oudenbosch arriveerde spoedig per fiets. Naar verluidt zou de dader reeds bekend zijn.

Nader vernemen wij nog dat de toestand van v. H. niet levensgevaarlijk is.

Maandagavond zijn per tram te Steenberg en door de marechaussees binnengebracht vijf personen, die onder Gastel zijn aangehouden, in verband met het schieten op den boswachter Van Hooydonk, zondag jl., in den Beaumont polder onder Dinteloord. De eigenlijke dader is nog niet gepakt en de vijf aangehouden, onder wie vier gebroeders, laten niets los; ze zijn heden nacht alhier in arrest gehouden. De toestand van den boswachter is naar omstandigheden vrij wel.

oud Gastel 13 oktober.

De politie was dezer dagen te Roosendaal druk in de weer, ten einde de hand te kunnen leggen op zekeren S., arbeider van beroep, en wonende alhier. Deze wordt er namelijk van verdacht in den Beaumontpolder op den onbezoldigde rijksveldwachter Van Hooydonk geschoten te hebben. Zijne medeplichtigen, te Gastel gearresteerd, schijnen hem als den dader te hebben aangewezen. Alle nasporingen waren tot dusverre vergeefs. Wijl S., die Frans deserteur is, en sinds een paar jaar hier woonachtig is, ook dezen nacht niet in zijne woning is geweest, vermoedt men, dat hij de wijk naar België heeft genomen.

Stampersgat 16 oktober.

Heden werden 3 jeugdige personen uit Gastel, werkzaam aan de suikerfabriek alhier, door de politie van hun werk

gehaald en geboeid naar Oudenbosch gebracht. Zij worden verdacht van appeldiefstal bij de wed. Oostdijk te Stampersgat. Naar men zegt hebben zij zich daar zeer brutaal aangesteld door ruiten in te werpen en den zoon der weduwe te mishandelen. Op zulk bezoek behoeft men niet gesteld te zijn.

oud Gastel 19 oktober.

Dinsdag trouwde uit Oudenbosch zekere G. Masseurs te Kuivezand (Gastel.) Zijn broeder C, ook pas gehuwd, was natuurlijk van de partij. Tegen den avond moest deze laatste per fiets naar Oudenbosch, om de honden te gaan voeren. Onderweg kwam hij te vallen, met het gevolg, dat hij zijn arm brak. Hij ging naar den dokter om zich te doen verbinden. Zijn vrouwtje, ongerust over het lange uitblijven van haar man, ging van het feest lopen om te zien, waar man lief toch bleef. Ze zag hem verbonden aankomen, dacht geen ogenblik meer aan het feest en liep hem tegemoet. Man lief vertelde haar gewoonweg het ongeval, vatte haar bij den arm en... voort ging het naar het huis der feestvierende!

oud Gastel 20 oktober.

Spoorweg Oud Gastel-Willemstad.

De Raad van Toezicht op de Spoorweg Diensten bepalen, dat de spoorweg Oud- Gastel – Willemstad behoort tot district D, en zo, met ingang van den dag waarop genoemde spoorweg in exploitatie gebracht wordt, onder het dagelijks toezicht staat van den

districts-inspecteur H. A. Ravenek Jr.
(St.-Ct.)

OUD GASTEL 23 oktober.

De Zuid-Nederl. Stoomtram Mij. heeft snelle vorderingen gemaakt met den aanleg van haar lijn Oud-Gastel – Fijnaart – Willemstad. Over de hele lengte rijden reeds treinen, met suikerbieten geladen en nog voor half December zal 't verkeer voor passagiers geopend worden.

OUD GASTEL 30 oktober.

Door A. De Rijer, te Oud-Gastel, werd een suikerpee gestoken, die met den staart 1.10 M, lang was.

OUD GASTEL 5 november.

Te Gastel (Noord-Brabant) is heden morgen een melkboer bij het koe melken zodanig door het dier gestoken, dat hij bewusteloos neerviel en zonder tot bewustzijn te zijn gekomen, is overleden.

OUD GASTEL 12 november.

Bij het gisteren hier gehouden examen vrije en ordeoefeningen werden 6 vrouwelijke kandidates geëxamineerd. Geslaagd de dames: M. J. Groen, Leiden; J. C. Hof, Leiden; T. B. Hof, Leiden; A. E.W. v. Mechelen, Oud-Gastel; M. C. F. Stenten, Oud Gastel; H. J. Vermeulen, Oud-Gastel.

OUD GASTEL 15 december.

De nieuwe stoomtram Gastel Willemstad had reeds bij den aanvang van den dienst gisteren een ongeluk. De eerste tram ontspoorde even buiten Willemstad, zonder persoonlijke ongelukken echter, terwijl ook de materiële schade gering is. Gistermiddag was de dienst hersteld.

OUD GASTEL 22 december.

Door de afd. Rozendaal en Omstreken van den Bond van Nederl. Onderwijzers, is met algemene stemmen de volgende motie aangenomen: "Genoemde bond, kennis genomen hebbende van het besluit van den gemeenteraad van Oud- en Nieuw-Gastel, waarbij het verzoek der onderwijzers om de minima - jaarwedden te verhogen met algemene stemmen voor kennisgeving aangenomen is, lettende op een besluit van voornoemde gemeenteraad, waarbij met op een na algemene stemmen de salarissen van Burgemeester en secretaris achtereenvolgens met f 200 en f 100 zijn verhoogd, overwegende, dat verbetering der onderwijzerssalarissen steeds door den gemeenteraad is afgewezen, onder voorwendsel, dat de gemeente "te arm is", om den onderwijzers een ambtswaardig bestaan te verschaffen, mede overwegende, dat de gemeente niet "te arm is", waar het betreft burgemeester en secretaris hoger te bezoldigen, van oordeel, dat de gemeenteraad de rechtvaardigheid moet betrachten jegens alle gemeenteambtenaren,

spreekt haar diepe verontwaardiging en haar scherpe afkeuring uit over het onrecht, door den gemeenteraad tegenover de onderwijzers bedreven."

Toestand van de gemeente in 1906.

Werkelijke bevolking op den 31n december van het vorig jaar: 2455 mannen en 2395 vrouwen.

De raad bestaat uit: C.L.

Uitdewilligen, P.J.W. Dautzenberg, P.A. Jongenelen, Burgemeester A.G.J. Mastboom, A.W. Smoor, A.J. Blankers, H.J. Peeters. J. Hack. P. Kerstens, J.J. Meeuwissen, P.J. Cranen,

Het politie personeel bestond uit:

De veldwachters G. Schetters en J. Baart. Onbezoldigd rijksveldwachter tevens nachtwaker A. Thijs. Sinds 1 oktober politieagent, en onbezoldigd rijksveldwachter te Stampersgat Pieter Brugmans.

Kinderarbeid

4 als steenbakkers, en 1 als zadelmaker

Ambachten in Oud Gastel:

1 Bierbrouwers.
3 Boomkwekers.
13 Brood en banketbakkers.
2 Goud en zilversmid.
1 Grutter.
5 Huisschilders.
12 Kleermakers.
5 Klompenmakers.
5 Koper en blikslagers.
1 Kuiper.
3 Mandenmakers.
7 Metselaars.
1 Molenmakers.
2 Rietdekkers.

5 Rijtuigverhuurders.
8 Schoenmakers.
1 Spekslagers.
1 Steenbakkers.
1 Tabakskervers
10 timmerlieden.
3 Tuiniers.
1 Uurwerk hersteller.
4 Vleeshouwers.
5 Vrachtrijders.
4 Vrouwen mutsen wassters.
1 Wagenmakers.
2 Zadelmakers.



Steenstraat.



Pastorie



Meester Vermeulen



Juffrouw Stenten



Lagere Openbare school aan Koelestraat 42
D Sengers met klas 5 w.o G Rockx - M Ribbens - A J Buijs

Oud Gastels Jaarblad

Nieuws en advertentieblad 1907

OUD GASTEL 19 januari.

Een veertienjarig knechtje van den voerman v. Zimmeren uit Gastel, kwam te kort achter het paard. Het dier sloeg achteruit en trof den knaap onder de kin. Vreselijk verwond werd de jongen naar het gasthuis vervoerd, waar hij weldra den geest gaf.

OUD GASTEL 24 januari.

De vergaderingen van de Mij. van Landbouw afd. Gastel (N.-Br.) worden in den regel slecht bezocht. Reeds meermalen had het een punt van behandeling uitgemaakt om hierin verbetering te krijgen, maar steeds zonder succes. Op de laatste vergadering was voorgesteld om een boete te heffen maar een der leden, een eenvoudig boertje ...meende dat dit heel verkeerd zou zijn. „Als er een buitengewone vergadering plaats heeft dan moto mar 'ns worstebroad beloven, dan zullen ze wel kommen", zei hij tot den voorzitter. Het voorstel tot boeteheffing werd verworpen.

Nu was het weer vergadering, en een belangrijke. De secretaris hield een lezing over meststoffen en de bekende dr. Lubowski maakte een en ander duidelijk met lichtbeelden. Op het convocatiebiljet stond van dat alles

echter niets vermeld, alleen stond er op „feestvergadering" en de bode de opdracht er bij te vertellen dat de leden en hunne zonen zouden worden getrakteerd op „worstenbrood met bier." Dit had effect en nog nooit was de vergadering zo druk bezocht als deze. Niemand ontbrak, ook ons boertje niet en deze voegde dan met een zegevierend gezicht den voorzitter toe: "Ziede nou wel d'ak gelijk hai, nou kommen ze wel".

OUD GASTEL 30 januari.

Te Oud-Gastel, bij Rozendaal, hopen de echtelieden H. Luyten en Dirkje Kavelaars den dag te herdenken, dat ze voor 60 jaar in den echt werden verenigd. Donderdag viert de vrouw. Dirkje Kavelaars, haar 90sten verjaardag en is niettemin nog zeer kras. Ze is op 18-jarigen leeftijd getrouwd; na 10 jaar verloor ze haar eersten man en huwde, nadat ze 2 jaar weduwe was geweest, met genoemden H. Luyten.

OUD GASTEL 2 februari.

APOST. VICARIS VAN SURINAME.
Uit Rome is thans het officieel bericht

ontvangen der benoeming van den H. Eerw. pater Meeuwissen tot vicaris-apostolisch van Suriname, als opvolger van Mgr. Wulfingh, die den 5n april jl. overleed. Mgr. Jacobus Christian Meeuwissen, de nieuwe titularis, is den 15n augustus 1847 te Oud Gastel in Noord-Brabant geboren. Na zijn toetreding tot de Congregatie van den Allerh. Verlosser werd hij den 26n april 1868 te St. Truiden in België geprofest en den 6n Oktober 1873 te Wittem tot priester gewijd.

Na enigen tijd aan het juvenaat der Congregatie verbonden te zijn geweest, werd hij den 12n mei 1875 als missionaris naar Rosendaal verplaatst en nam in 1881 een werkzaam aandeel in de stichting van het huis der Congregatie te Rotterdam. Sinds 31 mei 1887 heeft pater Meeuwissen steeds een voorname plaats in de Congregatie ingenomen en was bij afwisseling overste, rector of provinciaal; de laatste functie bekleedde hij van 27 mei 1890 tot 26 oktober 1894 en wederom van 20 december 1898 tot aan zijn benoeming tot vicaris apostolisch van Suriname, met den titel van Bisschop van Paltos.

OULD GASTEL 22 februari.

Te Gastel bij Rozendaal is Woensdagmiddag door een hevige rukwind het dak van de R. K. noodkerk geheel gelicht. De schade is groot.



Mgr. Jacobus Christian Meeuwissen.

OULD GASTEL 3 maart.





J.C. Mastboom.

OUD GASTEL 5 maart.

Wijding van Mgr. Meeuwissen. Betreffende de wijdingsplechtigheid in de O. L. V. kerk zondag jl. behoort nog te worden vermeld, dat Mgr. Callier, die wegens ongesteldheid afwezig mocht blijven, zich had doen vertegenwoordigen door zijn secretaris, den Weleerw. heer H. A. Th. van Dam. Behalve de reeds door ons genoemde autoriteiten waren bij de plechtigheid o.m. nog aanwezig dr. A. Resemans, professor aan het Seminarie te Hoeven, de Weleerw. heer G. A. Damen, pastoor te Gastel, de geboorteplaats van Mgr. Meeuwissen, en het Eerste Kamerlid mr. Van Waterschoot van der Gracht. Voorts de familieleden. Pater Jacobs, neef, en Broeder Andreas, van Antwerpen, broeder van Monseigneur; vier nichten en een neef uit Gastel. Gisteren namiddag bezochten Mgr. Drehmanns en Mgr. Meeuwissen, vergezeld van den hoog Eerw. pater provinciaal Lohmeijer, het

St.-Bernardus-gesticht aan de Oude Turfmarkt, waar HH.DD.HH. werden ontvangen door Mgr. Lans, deken der stad, den Weleerw. heer Rector en door HH. Regenten. De beide bisschoppen verblijdden de Eerw. Overste en de Zusters met een bezoek en gaven hunnen bisschoppelijke zegen. Mgr. Drehmanns is daarna te 4 uur naar Roermond vertrokken.

OUD GASTEL 6 maart.

Z. D. H. Mgr. Meeuwissen zal, op verzoek van Z. D. H. den Bisschop van Breda, voor zijn vertrek de nieuwe kerk te Oud-Gastel (zijn geboorteplaats) en te Bergen-op-Zoom consacreren.

OUD GASTEL 22 maart.

Te Gastel (N.-Br.) is de boerderij met woonhuis en schuur en stal van den landbouwer Leenders tot den grond afgebrand. Niets kon gered worden. Alles was verzekerd. De oorzaak van den brand is onbekend.

OUD GASTEL 23 maart.

Te Gastel bij Rozendaal is een veemarkt gehouden waarbij aan de lijn, die het ganse Dorpsplein omspant, vier beestjes op een koper wachtten.

OUDENBOSCH 4 april.

We maakten onlangs melding van een vreemd soort heer, die in onze gemeente rondzwierf en zich bezig hield met het vernikkelen van halve en hele centen en dan dit geld trachtte uit te geven. Door den brigadier der marechaussee is deze sinjeur jl. Zaterdag van Gastel naar hier getransporteerd uit hoofde dat hij zich aldaar aan een strafbaar feit had schuldig gemaakt. Zie hier wat wij van dezen vagebond te weten kwamen. Hij had n.l. opgegeven te heten P. K. en woonachtig te zijn te Amsterdam en nu is het misschien voor zo'n man wel onplezierig, dat de marechaussee zo alles maar niet ineens geloven en gebruik makend van de gelegenheden welk hun ten dienste staan werd in Amsterdam omtrent dezen persoon geïnformeerd en zie, daar was P. K. niet bekend. Ergo had hij zo een valse naam opgegeven. Nu scheen het hem al te benauwen, want ontkennen hielp niet meer. Nu zou hij het maar zeggen, dat hij zekere R. was en woonachtig te Deventer, en verleden jaar was ontvlucht uit de Rijkswerkinrichting te Veenhuizen, waarheen hij is getransporteerd.

OUD GASTEL 8 april.

Zaterdagavond hebben tot dusverre nog onbekende dieven, van meerdere telegraafpalen langs den rijksweg van hier naar Roosendaal de telegraafdraden ontvreemd. De politie onderzoekt de zaak.

OUD GASTEL 4 mei.

Kindersterfte.

Geachte Redactie! Uw artikelen over de kindersterfte — inzonderheid met 't oog op Brabant — heb ik met aandacht gelezen. De zware arbeid door vele moeders verricht op de hoeven, was een der voornaamste oorzaken van dezen rampzaligen toestand. Doch is het U bekend, dat er nog een andere oorzaak schijnt te bestaan, die ik niet vermeld vond in uwe artikelen. Het is het gebruik van melk van koeien, die gevoederd zijn met de z.g. koppen of afsnijdsels der suikerbieten — die als waardeloos voor de suikerproductie, door de boeren aan het vee worden gegeven — doch een soort ingewands- of darmziekte veroorzaken, voor de koe niet zeer gevaarlijk, doch dodelijk voor de kinderen, die van de melk drinken dier beesten. Nu wijlen dr. Jansen uit Gastel, bestreed die verderfelijke gewoonte met alle kracht, De boeren, die zijn raad volgden, zagen hun kinderen behouden. Zij, die hun eigen wijsheid hoger stelden, boetten dit met 't verlies hunner kleinen.

Het zou m. i. de moeite wel lonen, eens na te gaan in hoeverre de kindersterfte werkelijk verband houdt met de suikercampagne, of in streken waar geen bieten verbouwd of gevoederd worden, de sterfte even groot is als in streken, waar 't wel gebeurt en tevens eens te vergelijken met de tijd van de campagne en daarbuiten. Als leek kan ik daarover geen oordeel vellen. Wellicht acht u mijn schrijven

belangrijk genoeg om eens een onderzoek in te stellen.

Hoogachtend, Uw Dw.

Mr. A. KUINDERS

OUD GASTEL 16 mei.

Dinsdag had alhier de plechtige inwijding plaats onzer nieuwe kerk. Van bijna alle woningen wapperden de vaderlandse driekleur ten getuige van het plechtig feest. Om half negen trok een schare geestelijken en bruidjes, onder muziek onzer fanfare kerkwaarts. De plechtige inzegening werd verricht door Z. D. H. Monseigneur Meeuwissen, Bisschop van Suriname en geboortig uit Gastel. Een groot aantal belangstellenden, zowel uit- als inwoners waren toegestroomd om deze plechtige stond bij te wonen. Een gedeelte der inzegening kon door de belangstellenden worden waargenomen daar de inwijding binnen de kerk, behalve die van het altaar niet voor het publiek toegankelijk was gesteld. Om half twaalf begon de H. dienst, bijgewoond door honderden gelovigen. Alles maakte een plechtige en diepen indruk. We konden ons niet voorstellen dat, zulke inwijding zoveel ceremonieel vertoon met zich droeg. Voorwaar plechtig en ernstig.

Om ongeveer een uur was de plechtigheid afgelopen. Bovendien genoten de armen onzer gemeente bij deze gelegenheid een extraatje, hun

werd nl. enige krentenbroden aangeboden, die door allen gretig werden aanvaard.

Des namiddag om half vijf werd door onze fanfare nog een serenade gebracht aan de pastorie waar Monseigneur Meeuwissen nog vertoefde. Alles liep in de beste orde af.



Religieuzen bij inwijding St. Laurentiuskerk.



Inwijding kerk.



oud Gastel 25 mei.

Van de Rijksnormaalschool te Bergen op Zoom slaagde geen der 8 mannelijke kandidaten voor de akte van bekwaamheid als onderwijzer en van de particuliere normaalschool te Oud- en Nieuw Gastel eveneens geen van de 5 mannelijke kandidaten.

oud Gastel 1 juni.

Gisteren avond werd de vrouw van A. R. eens flink getrakteerd door vrouw v. P. en haar zoon. Minder aangenaam zal het voor vrouw R. zijn geweest dat deze traktatie bestond in een hoop gevoelige klappen. De marechaussee van Oudenbosch is met het geval in kennis gesteld, zodat vrouw v. P. wel uitgenodigd zal worden om te Breda haar douceurtje in ontvangst te nemen.

A. M. B. SMULDERS, Notaris te Gastel, zal aldaar ten Koffiehuize en ten verzoeken van den Heer C. J. AKKERMANS, op **Woensdag 12 Juni 1907** bij inzet, en 14 dagen daarna op **Woensdag 26 Juni 1907** bij toetsing, telkens des namiddags om 6 uur, na aankomst der trammen, in het

Openbaar Verkoopen,

onder Oud- en Nieuw-Gastel:

Het van ouds gunstig bekend Café »Het Gastelsveer«, met annex druk bekiante Melkzaak en Stalhouderij, bestaande uit een sterk doortimmerd groot Woonhuis, flinke Stelling, Remise met Schuur, groote Graanschuur met stalling voor 20 stuks Vee, grooten Boomgaard en Tuin, aangrenzend vruchtbaar Wei- en Bouwland, zeer gunstig gelegen aan den Roosendaalschen en Steenbergischen Vliet, met losplaats aldaar en met station van de Stoomtram. §Kadastraal bekend in Sectie A Nos. 3, 559, 635, 751, 750, 638, 639, 735, 745, 747, 816, 817, 818 en 8, en Sectie B Nos. 576, 577 en 579, te zamen groot

7.23.02 H.A.

Verdeeld in 3 koopen.

Te aanvaarden: de Gebouwen, Boomgaard, Tuin en Weiland op 1 Juli 1907 en Bouwland op 11 November 1907.

Betaaltijd 1 Augustus 1907.

1 pCt. strijkgeld wordt bij den inzet uitbetaald. (5031)

oud Gastel 6 september.

Te Gastel (N.-Br.) is de hoeve met schuur en stal van den landbouwer Verdonk tot den grond afgebrand. 10 varkens en 2 geiten kwamen in de vlammen om. Alles is verzekerd. Hooibroei wordt als oorzaak genoemd.

OUD GASTEL 12 september.

Bij het huiswaarts keren van de Rozendaalse kermis had de groenteboer van C.d.J., te Gastel, het ongeluk van zijn kar te vallen, met het noodlottig gevolg dat een wiel hem over het hoofd ging. Hoewel nog tekenen van leven gevend werd de man in bewusteloozen toestand naar het gasthuis overgebracht, doch overleed kort na zijne overbrenging.

OUD GASTEL 20 september.

Te Gastel, nabij Rozendaal, heeft zekere, H.v.T., een berucht persoon, zonder enige aanleiding op vrouw B., die met haar kindje in een weide bij hare woning was, een revolverschot gelost, het welk evenwel miste. De echtgenoot der vrouw, die het schot gehoord had, wilde den laffe aanrander te lijf, die daarop het hazenpad koos. De marechaussee te Oudenbosch, direct van het geval gewaarschuwd, is er echter in geslaagd den dader aan te houden.

OUD GASTEL 11 november.

G. v. Kalmthout te Oud-Gastel, is gisteren terwijl hij de tramlijn overstak, door een aankomende bietentram gegrepen en overreden. In hopelooze toestand is hij naar het gasthuis vervoerd.

OUD GASTEL 4 december.

Gisterenmiddag is een bietentram te Gastel komende van Fijnaart in de

Koelestraat in botsing gekomen met een rijtuig van den heer Jac. van Sprundel, te Stampersgat, waarin drie personen zaten. Het rijtuig werd omver geworpen en vernield. Een der inzittende, de heer Roozen werd ernstig aan de handen verwond, de overige kregen slechts lichte kwetsuren. Het paard lag met de poten onder de machine. De oorzaak van het ongeluk is dat de rijtuigbestuurder de signalen van den machinist niet had gehoord.

Toestand van de gemeente in 1907.

Werkelijke bevolking op den 31 december van het vorig jaar: 2530 mannen en 2414 vrouwen.

De raad bestaat uit: C.L.

Uitdewilligen, P.J.W. Dautzenberg, P.A. Jongenelen, Burgemeester A.G.J. Mastboom, A.W. Smoor, A.J. Blankers, H.J. Peeters. J. Hack. P. Kerstens, J.J. Meeuwissen, P.J. Cranen,

Het politie personeel bestond uit:

De veldwachters G. Schetters en J. Baart.

Onbezoldigd rijksveldwachter tevens nachtwaker A. Thijs. Politie agent en onbezoldigd rijksveldwachter te Stampersgat Pieter Brugmans.

Kinderarbeid

1 als molenmaker, 3 als steenbakkers, 2 als timmerlieden, en 1 als zadelmaker.

Als middelen van vervoer ter land is er een stoomtram in de richting van Roosendaal, Steenberg, Breda, Willemstad en Stampersgat.

Verder zijn er vijf vrachtkarren, waarvan er dagelijks twee maal per week naar Roosendaal rijden, en twee karren twee maal per week naar Breda.

Ambachten in Oud Gastel:

- 1 Bierbrouwers.
- 3 Boomkwekers.
- 13 Brood en banketbakkers.
- 2 Goud en zilversmid.
- 1 Grutter.
- 5 Huisschilders.
- 12 Kleermakers.
- 5 Klompenmakers.
- 5 Koper en blikslagers.
- 1 Kuiper.
- 3 Mandenmakers.
- 7 Metselaars.
- 1 Molenmakers.
- 2 Rietdekkers.
- 5 Rijtuigverhuurders.
- 8 Schoenmakers.
- 2 Spekslagers.
- 1 Steenbakkers.
- 1 Tabakskervers
- 10 timmerlieden.
- 3 Tuiniers.
- 1 Uurwerk hersteller.
- 4 Vleeshouwers.
- 5 Vrachtrijders.
- 4 Vrouwen mutsen wassters.
- 1 Wagenmakers.
- 2 Zadelmakers.



De nieuwe kerk gezien vanaf achterdijk.



Café van Mechelen en Café onder de toren.



Laatste mis in de noodkerk.

Nieuwe aanwinsten in het museum

Een bijdrage van Kees Rademakers

Een woord vooraf

Ook in 2019 werd Heemkundekring 'Het Land van Gastel' ruimschoots voorzien van giften. Meestal waren het hele mooie en zeldzame objecten, die een waardevolle aanvulling op de museumcollectie vormen.

Hieronder wordt een overzicht gegeven van deze giften. In de meeste gevallen kunnen we daarbij een afbeelding laten zien van de schenking.

Een spaarzakje van de Rabobank



Zeer onlangs bracht **Piet Peeters** een kleinood mee dat sommige leden wellicht nog uit hun jeugd herkennen; het was een spaarzakje van de Rabobank ten behoeve van schoolsparen. Piet voegde aan deze gift tevens een korte handleiding toe over het gebruik van dit zakje: De kinderen brachten op een vaste dag in de schoolweek in het spaarzakje geld mee en kochten daarvoor spaarzegels. Die werden op een spaarkaart geplakt. De volle spaarkaarten gingen naar de Rabobank op de Markt en het bedrag werd bijgeschreven op hun spaarboekje.

Kaart van Oud en Nieuw Gastel Anno 1775

We kennen hem bijna allemaal wel, de kaart die de Rabobank van Oud Gastel in 1975 uitgaf ter gelegenheid van het 700-jarig bestaan van de gemeente. **Ger Akkermans** zag echter een bijzondere variant van deze kaart. Die was door de bezitter met de hand ingekleurd. Ger zag de kaart in de kringloopwinkel, kocht hem en schonk hem aan onze heemkundekring. Dit is een ware liefhebber van ook de kleinere voorbeelden van cultureel erfgoed.



Archief Boerenbond Oud Gastel

In juni was het dan zover. Heemkundekring 'Het Land van Gastel' mocht toen uit handen van **Jan Derene** namens de '**Vrienden van Sint Antonius**' het archief van de **Boerenbond Oud Gastel** in ontvangst nemen.



Het archief omvat naast de schriftelijke materialen verenigd in een 6-tal boeken, een prachtig beeld van de H. Antonius Abt mét varken, alsmede het vaandel en de vlag van de Boerenbond.

Op mijn vraag aan Jan of hier nog een artikel in zat, antwoordde Jan dat dit ongetwijfeld het geval is. Het is echter de vraag of Jan dit zelf zal schrijven. Hij gaf aan een man te zijn die eerder naar de toekomst kijkt, dan naar het verleden.

Vaasje met de Basiliek

Eind juni bracht **Coby van Meer** ons een vaasje met daarop de beeltenis van de Basiliek van Oudenbosch. Het vaasje heeft inmiddels een plek gevonden in onze Heiligenkamer.



De bank van Julia Smoor

In april ontving de heemkundekring een uitgebreide mail van een van de meeste actieve leden. In haar mail had zij met het oog op een aanstaande verhuizing het plan opgevat enige waardevolle historische voorwerpen te schenken. De verhuizing ging niet door, maar de schenking wel. Een zware delegatie in de personen van Frans van Merriënboer, Nol van Poeijer en Jan van Eekelen vertrok samen met de truck van Nol naar Leusden. Later op de dag arriveerden ze weer in Gastel met een koperen bak waarin vroeger op de boerderij van Louis en Truus Smoor de aardappels voor de varkens werden gekookt. Verder nog een kleinere koperen bak, een houten tobbe van 50 cm doorsnede, een koperen theepotje op een houten theestoof en een muurijzer van de oude brouwerij. Groter was weer het wit-groene lampetstel met zeepbakje. Samen met enige andere voorwerpen heeft dit lampetstel een mooie plek in het museum gevonden.





Zeer prominent was de schenking van een grote witte tuinbank, die vroeger in de zeer bloemrijke (zie foto) tuin van tante Truus en oom Louis stond. De vaste staf van het museum, dat wil zeggen de vrijwilligers die elke dinsdag druk bezig zijn de collectie te archiveren en andere gewichtige bezigheden in het museum hebben, hebben diep nagedacht welke goede plek we de bank in het museum konden geven. Dat werd moeilijk. Het bleef moeilijk, zelfs nadat was gecontroleerd of de bank wel comfortabel zat. Dat was, als we kijken naar de gezichten van het college van proefzitters, helemaal in orde. Uiteindelijk werd een zeer goede bestemming gevonden. De bank mocht weer naar huis, niet terug naar Leusden, maar een eindje verderop in de Dorpsstraat, naar het huis van Jan Paantjens, die sinds geruime tijd alweer, in het huis van Truus en Louis Smoor woont. Niet met de truck van Nol, maar met simpele handkracht droegen de twee Jannen, resp. Paantjens en Van Eekelen de bank naar zijn uiteindelijke bestemming. Zowel geefster Julia Smoor als Jan Paantjens en zijn vrouw waren zeer content met deze mooie oplossing.

De eerste gift van de familie Tak

Jarenlang waren Jan Tak en zijn vrouw zeer betrokken leden van onze heemkundekring. We kennen Jan beter als "de Ponny". Niet lang na elkaar overleden Jan en zijn vrouw. Dochter Marian Buurste-Tak kwam bij het inventariseren van de bezittingen van haar vader en moeder heel veel boeken en voorwerpen tegen waarvan zij vond dat die een plaats verdienden in het archief van 'Het Land van Gastel'. De geschonken boeken zeggen uiteraard veel over de bezitters daarvan.

Laten we met de boeken beginnen. De 2^{de} Wereldoorlog was beslist een interessegebied van de familie Tak. Hier vinden we natuurlijk bekende boeken zoals: 'De bevrijding van Oud Gastel en Stampersgat' van Dr. J. Dellepoort en Broeder Théophile Nijman, en 'De Bezetting en Bevrijding van Oud Gastel en Stampersgat 1940 – 1945' van J. Laros.

Uiteraard was hij als boer geïnteresseerd in het boerenbestaan. Hij vond dat ook in de boeken 'De Geschiedenis van het boerenleven in Nederland', deel 19 en 'Landleven' van Ton de Jooode. Voorts treffen we een groot formaat 'Foto-atlas van Noord-Brabant' aan.



Gaan we naar de meer religieuze kant, dan zien we daar het boekje uit 1947: 'De katholieke jongeman in zijn opgang naar God'. Het sluit goed aan bij een opstelling ten



behoefte van de 'Ziekencommunie' die thuis kan worden gebruikt. Naast een kruis met een wijwatervaatje en 2 waskaarsen, hoorden bij dit ensemble ook een witte damasten doek en een palmtakje. Marian vermoedt dat dit geheel de familie is binnengekomen via haar moeder, een telg uit de Roosendaalse middenstandsfamilie Bruglemans.

Tot slot was bij deze gift ook een doos met inhoud aanwezig die de vrijwilligers even heeft bezig gehouden. Men zou ook kunnen zeggen dat ze duidelijk terugkeerden naar hun jeugdijaren. Marian bracht ook een doos met daarin een puzzel met kubusvormige blokken met voorbeeldplaten. Het begon met Nol, toen sloot Jan aan en uiteindelijk mocht Frans niet ontbreken. De foto's vertellen alles.



De tweede schenking van de familie Tak

De tweede schenking kwam enkele maanden na de eerste. Het zijn vooral boeken die Marian heeft meegebracht. Hieronder zijn enkele woordenboeken, waaronder het decennialang veelgebruikte "Verklarend zakwoordenboekje der Nederlandse Taal" van Marie Koenen; in welk huis lag dat niet?

Er waren ook heel veel religieuze werken bij zoals kerkboeken, een missaal, een beknopte liturgische handleiding, de nieuwe catechismus en een exemplaar van het 'Rijke Roomse Leven' van Ad Rooms.

Ook troffen we enige pareltjes tussen de boeken van meer huishoudelijke aard. Wat denkt u van 'Praktische wenken voor de huisvrouw' van J. de Kool of 'Zelf wassen' van J.W.G. Hoffman.

Een uiterst uniek boekwerkje is de klassieker van **Maria Haezebroek: 'De hedendaagse Kookkunst'**, met als ondertitel: **'De Wetenschap om Lekker en Goedkoop te Eten en Drinken'**. Alsof dat nog niet overtuigend genoeg is gaat de titelpagina verder met de volgende informatie: **'Is geheel omgewerkt en met tal van recepten verrijkt door J.P. Gros, Eerste Kok van wijlen Z. M. Willem I'**. Het boekwerkje is overigens **'Opgehelderd door houtsnij-figuren'**. Het boekje verscheen in 1852.



Een tweetal almex-apparaten



Wij kenden de apparaten wel, maar hebben nooit geweten wat de naam was. We hebben vroeger uiteraard heel vaak een buskaartje gekocht en de almex-apparaten werden door de conducteur en later door de buschauffeur gebruikt om een buskaartje uit te printen. Oud-buschauffeur Piet Martens kwam in januari deze apparaten brengen. Hij had ze heel lang bewaard, want volgens een begeleidend formuliertje waren die al op 8 oktober 1980 ingenomen.

Uitbreiding I van het 'Akkermans-archief'

In januari – het moet zijn geweest tijdens de uitreiking van het jaarboek 2018 – kwam



Martijn Akkermans het museum binnenlopen met een grote boodschappentas vol historische objecten waarmee we ons inmiddels aanzienlijke 'Akkermans-archief' konden uitbreiden.

Om te beginnen – en dat maakte de tas al behoorlijk zwaar – bracht Martijn 12 jaargangen van de Katholieke Illustratie mee. De oudste was een zeer unieke 2^{de} jaargang uit 1868 – 1869. In totaal waren er 5 jaargangen uit de laat-19^{de} eeuw en de overige 7 besloegen een groot deel van de jaren tussen 1902 en 1917. In de beginjaren van de Katholieke Illustratie werd nog geen gebruik gemaakt van

foto's maar van zeer mooie en tot de verbeelding sprekende gravures.



De voorouders van Martijn hebben een exemplaar bewaard van 'De Grondwet', dat geheel gewijd was aan de moord die in 1900 zoveel onrust in Gastel veroorzaakte.



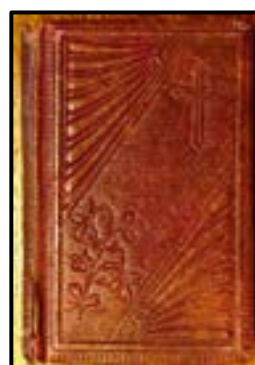
In de gift treffen we vervolgens een aantal objecten aan van zeer verschillende aard, die we in de religieuze hoek kunnen plaat-



sen. Om te beginnen is daar een herinneringsmedaille voor het 40-jarig lidmaatschap van het kerkkoor van Piet Akkermans. Voorts een herinneringsmedaille ter gelegenheid van 150 jaar 'Broeders van Scheffers'.



Ook treffen we een drietal stichtelijke boeken aan: 'Gebedenboek Ave Maria', 'Het Katholieke Leven' en 'Het Wees Gegroet'. Tot slot behoort tot deze gift een bronzen kruis op een stok, die werd gebruikt bij kerkelijke plechtigheden.



Uitbreiding II 'Akkermans-archief'

In mei ontving de heemkundekring een doos voornamelijk gevuld met tijdschriften en boeken. We zullen hier niet alle objecten vermelden, maar het bij een aantal representatieve voorbeelden laten.

Het is aardig om te zien dat in de vijftiger jaren bladen als Margriet en Libelle – van beide "damesbladen" ontvingen we een ingebonden jaargang – zich blijkbaar tot doel hadden gesteld de na-oorlogse lezeressen behalve enige "verstrooiing" vooral nuttige informatie te verschaffen over allerlei praktische zaken. Bijgevoegde afbeeldingen maken dit duidelijk.



Uiteraard vinden we hier ook weer veel stichtelijke lectuur, die zich niet alleen beperkte tot boeken of toneelstukken, maar ook tot de schoolboeken, zoals we zullen zien. Giovanni Bosco – beter bekend als Don Bosco – was in de vorige eeuw een veelbewonderde Italiaanse pater. Hij was vooral bekend om zijn jeugdwerk. Hij stichtte in 1859 de Congregatie van de Salesianen en werd later heilig verklaard. In Oudenbosch vinden we zijn naam terug bij ‘Circus Don Bosco’.



Opvallend dat we tussen deze boeken ook een boekje vinden van de hand van Pater Victor Becker S.J. (1841 – 1898) die in Oudenbosch leraar historie en wis- en sterrenkunde was op het toenmalige ‘College der Sociëteit’ (later kleinseminarie van het Bisdom Breda). Hij was in onze contreien vooral bekend van zijn hier afgebeelde boekwerk: ‘Het zwerfblok van Oudenbosch’. Uit een latere gift van de familie Akkermans wordt duidelijk dat dit boek de familie nogal heeft beziggehouden. We zullen zien dat de vader van Martijn zich alle mogelijke moeite heeft getroost de kei weer van Oudenbosch terug

te krijgen naar Oud Gastel, waar de kei oorspronkelijk vandaan kwam. Wie op het schutblad de naam Oudenbosch heeft doorgestreep en heeft vervangen door Gastel is niet bekend. Zowel de namen Van der Vaart, de overgrootvader van Martijn, en zoals op het boek is aangegeven, de grootvader van Piet en Floor Akkermans, prijken op het boek. Duidelijk is wel dat deze kwestie vele jaren leefde binnen de familie.

En de steen ligt overigens nog steeds in Oudenbosch!

Uitbreiding III van het 'Akkermans-archief' met unieke stukken

Zeer onlangs kregen we wederom een grote hoeveelheid zeer waardevolle historisch belangrijke documenten door Martijn aangeboden. Het betreft hier enige mappen met o.m. oude foto's, postkaarten, uitvoerige stukken over de kerken (inclusief de noodkerk van 1764) van Gastel, samengesteld door zowel grootvader Frans, als vader Piet. Ook is een uitvoerig dossier aanwezig over het inmiddels veelbesproken zwerfblok van Oudenbosch. Het schrijven over en het documenteren van de historie van Gastel zat en zit de Akkermansen duidelijk in het bloed. Ook de beschrijving van de kerk door Oosterman en de latere restauratie door de Gastelse schilders, waaronder Piet Akkermans, komt ruimschoots aan bod. In een fotoboek zijn de werkzaamheden uitvoerig gedocumenteerd. Zo werd bij een eerste kennismaking met de stukken een aantal originele schetsen van Oosterman gevonden.

De archivariissen van onze heemkundekring zijn nog niet in de gelegenheid geweest om deze grote hoeveelheid van waardevolle documenten en geschriften te inventariseren. Het dient – gezien de aard van de stukken – zeer zorgvuldig te geschieden. We zeggen de lezer van het jaarboek toe, zo snel mogelijk een gedetailleerd overzicht van deze stukken te maken en daarover in een volgend jaarboek te berichten. De kans is tevens groot dat verschillende documenten zullen worden gebruikt bij het schrijven van nieuwe artikelen over de geschiedenis van Gastel.



Toch willen wij u als lezer niet helemaal in het ongewisse laten en dus lichten we een tipje van de sluier op. We laten u hierbij een zestal voorbeelden zien uit de grote veelheid van foto's en documenten uit de dossiers van de III^{de} uitbreiding van het 'Akkermans-archief'.



Hiernaast zien we een foto van Piet Akkermans en Nard Heshof, twee hoofdrolspelers bij de restauratie van het schilderwerk in de St. Laurentiuskerk. De foto komt uit een map met nog veel meer foto's.



Links onder op de vorige bladzijde ziet u een foto van de bevrijdingsfeesten van 1918, die volgens Broeder Théophile Nijman blijkbaar pas in 1919 plaatsvonden. Het relaas van dit feest zal in een volgend jaarboek verschijnen.



Links boven ziet u de eerste pagina van een artikel van Frans Akkermans over 'Symbolische tekeningen op woonhuizen'. Daarnaast een originele ontwerp-tekening van Jan Oosterman voor een schildering in de St. Laurentiuskerk. Rechtsboven een deel van de notulen van de Handboogschutterij 'De Heldenbroeders' en tot slot rechtsonder een gezelschap Gastelse notabele dames die lid waren van de 'Elisabethsvereniging'. Over het algemeen kwamen zij uit de rijkere kringen. Zij hielden zich bezig met de armenzorg.

Foto en filmcamera's van Wilhelmina M. Bus

Begin mei van dit jaar verblijdde Tom Bus, namens zijn zus Mimi de heemkundekring met een verzameling camera's. Het waren de toestellen van de man van Mimi. Het betrof een tweetal fototoestellen: een Pentax en een Russische Zenith. Voor het produceren van bewegende beelden werd gebruik gemaakt van een Canon Motorzoom 8 en een video camerarecorder – ook wel camcorder genoemd – Hitachi VM-E210E.



De burgemeestersstoel van de gezusters Van Gastel



In de loop van dit jaar kregen we een telefoontje uit Roosendaal. Gerd en Jenny van Bree wilden een bijzondere stoel en enige boeken schenken. Tijdens het bezoek aan de familie Van Bree was meteen duidelijk dat de stoel als 2 druppels water leek op de burgemeestersstoel in ons museum. Niet zo vreemd als wordt verteld dat de stoel via Matti Andriessen in het bezit is gekomen van de 3 gehandicapte gezusters Van Gastel, die ondanks hun handicap uitstekende

naaisters waren. Matti, de dochter van de voormalige Gastelse burgemeester was wijkverpleegster en kwam in die hoedanigheid regelmatig bij de gezusters over de vloer. De goede relatie bleef niet alleen tot Matti beperkt, maar breidde zich ook uit naar haar ouders. Bij zijn afscheid heeft burgemeesters Andriessen de gezusters de stoel geschonken. Toen de zusters waren overleden en hun huis moest worden ontruimd, vond Gerd van Bree, neef van de gezusters, het voor de hand liggen om de stoel weer naar Oud Gastel te laten verhuizen. Voor Gerd's vrouw Jenny gaat de stoel nu bijna naar de plek waar zij in haar jeugd woonde. Jenny Heck woonde ooit op Dorpsstraat 52. De achtertuin van dat huis liep toen helemaal door naar de weiden van De Bont. Tevens herinnert zij zich nog goed de "doelen" die achter 'In de Drie Snoeken' stonden.

De heemkundekring heeft deze bijzondere gift in dankbaarheid aanvaard.

De plakboeken van Els Theunissen – Burn

Els was al eerder bij het museum komen binnenlopen om te informeren of wij mogelijk-
wijs belangstelling hadden voor haar plakboeken. Op deze vraag werd al op voorhand ja
gezegd en toen zij eenmaal de boeken – die je eigenlijk geen plakboeken kunt noemen,
maar eerder collages van een zeer breed geïnteresseerd mens – bleek dat dit een heel goed
besluit was. Het gezegde: Toon mij uw boekenkast en ik zeg wie u bent, gaat nog veel
sterker op wanneer iemand zijn of haar plakboeken laat zien.

Els heeft haar Zeeuws-Vlaamse roots nooit verloochend en een substantieel deel van haar
collages gaat dan ook over Hulst. Dit gaat echter niet ten koste van de zeer brede
spreiding van haar interesses die tot uitdrukking komen in de gekozen kran-
ten- en tijdschriftknipsels.



Els komt – wij zeiden het al – uit Zeeuws-Vlaanderen en is getrouwd met een Limburger. Realiseren we ons wel voldoende dat de plannen van België om zowel Zeeuws-Vlaanderen als Limburg te annexeren als schadeloosstelling voor de Nederlandse neutraliteit tijdens de Eerste Wereldoorlog – afzijdigheid zeiden de Belgen – niet zijn doorge-



gaan. Dan had Gastel toch heel wat moeten missen. En dat is overigens ook wat Els zei, toen ze de plakboeken kwam afgeven: “Ik zal ze erg gaan missen!”. Els zal in de toekomst steeds welkom zijn om haar boeken weer te komen inzien. Ze zijn zorgvuldig opgeslagen in een archiefdoos met het opschrift: ‘Els Theunissen – Burm archief’.

Kruikje Café-Zaal Vogelaars



Tijdens de Open MonumentenDag kwam **Wies Joosen** binnenlopen in het museum en bracht een bijzondere kruik mee. Wies had speciaal belangstelling voor de hiernaast afgebeelde foto van Ut Pandje. Haar ouders waren Johannes (Jan) de Wit en Judith Melsen en kwamen uit Ossendrecht. Na de geboorte in 1942 van haar broer, verhuisden zij in 1942 of 1943 naar Oud Gastel en woonden zij in het café op de hoek. Daar is Wies in 1945 geboren.

Wies vertelt:

“Mijn meisjesnaam is dus De Wit en zoals gezegd was mijn moeder een Melsen. Raymonda Melsen, de vrouw van Kees Melsen was mijn tante. Ik ben naar haar vernoemd. Mijn naam is Louisa Raymonda. Tante Raymonda was voor ons Tante Monda en is jarenlang kraamverpleegster in Oud Gastel geweest. Zij is in 1895 geboren in Ossendrecht”.

In 1947 is er brand geweest in het café. Na de brand zijn mijn moeder, mijn broer en ik naar Ossendrecht teruggegaan. Mijn ouders zijn daarna gescheiden.

Ik heb er niet lang gewoond, maar Gastel trekt me nog steeds. Ik ben een paar keer in het museum geweest om foto's te zoeken en om informatie te vragen over het café. Ook heb ik mijn kinderen laten zien waar ik heb gewoond”.



Op de kruik – ooit uitgebracht door café Vogelaars – die Wies meebracht, staat een afbeelding van de Gastelse Markt in 1935. Tot onze grote verrassing was dat dezelfde afbeelding die ook op het paneel staat dat Nol van Poeijer en Jan van Eekelen hebben ingepast in de achterwand van hun huzarenstukje: de nieuwe bar.

De accordeon van Ome Louis Voorbraak

Het begon met nevenstaande afbeelding van enige muzikanten met tussen hen in een oud baasje en in de deuropening een prompte vrouw. Met de foto, afgedrukt in de eerste editie van 'Gastels Trots', was niets mis, maar wel met het onderschrift. Niet oom Jac speelt de accordeon, maar oom Louis. En dus is het duidelijk dat oom Jac de viool speelt.



De beide musicerende broers staan naast hun vader Geert en de prompte vrouw in het deurgat is Jaonekee. Sinds kort weten we dat Jaonekee – samen met haar zus Marie – vaak optrad als zangeres bij

de optredens van haar broers. Ook twee andere broers Gerard en Jan, die evenals Marie niet op de foto staan, zongen dikwijls respectievelijk als tenor en bariton. Ze waren allemaal kinderen van overgrootvader en -moeder Geert en Mieke Voorbraak-Potters.

Dat het onderschrift verkeerd was, kwam Rien Voorbraak ons bijna anderhalf jaar geleden vertellen. Dat deed hij met zoveel verve en kennis van kleurrijke details over zijn familie, dat hij door de eindredacteur – en met succes zoals later zou blijken – werd overgehaald om die familiegeschiedenis op papier te zetten, zodat die kon worden opgenomen in het jaarboek 2018.

De verrassing van het publiek in 'In de Drie Snoeken' was groot toen Rien aan het eind van de presentatie van het jaarboek de accordeon van Ome Louis aan Heemkundekring 'Het Land van Gastel' schonk. Het bestuur wist wel beter, want Rien had vooraf de toezegging van de heemkundekring bedongen dat – en nu citeren wij een verklaring van de voorzitter:

“dit unieke instrument met zorg zal worden bewaard en nimmer door ons van de museumcollectie vervreemd zal worden”

Uiteraard werd dit door de voorzitter toegezegd en met een handtekening bekrachtigd.

De geschonken accordeon is eigendom geweest van Ludovicus Adrianus (Louis) Voorbraak, geboren te Oud Gastel op 6 juni 1883 en overleden op 16 februari 1964. Zoals hiervoor reeds vermeld, was hij een zoon van Geert Voorbraak en Anna Maria Potters. Louis speelde accordeon en trad vanaf eind 19^{de} eeuw tot ongeveer 1950 veelvuldig op in Oud Gastel, samen met zijn broer Sjaak als violist.

Men zou kunnen zeggen dat Louis vergroeid was met zijn accordeon. Hij nam er – getuige een foto in het KRO blad “Studio” – zelfs een mee naar Canada tijdens zijn kortstondig emigratie-avontuur van 1927 – 1932. Op de foto staat Louis mét zijn

accordeon afgebeeld tussen zijn mede-emigranten bij hun aankomst in Winnipeg. Het is overigens niet de accordeon die is geschonken aan de heemkundekring, maar een voorganger. Kenners zien meteen dat de accordeon op de foto er een is met een knoppenklavier; het is dus een andere.



Louis is tot aan zijn overlijden met hart en ziel accordeonist gebleven. Hij bezat inmiddels meerdere instrumenten. Een van de accordeons – een grote 'Hohner' met 120 bassen en pianoklavier – is nagelaten aan Riens' vader Adri Voorbraak. Die gaf het instrument vervolgens weer

door aan zijn zoon en die – Rien dus – gaf het aan onze heemkundekring.

De accordeon is een Hohner 'Traviata Three Professional' en dateert vermoedelijk uit de jaren '20 van de vorige eeuw en is dus minstens 90 jaar oud.

Hohner is waarschijnlijk het meest bekende accordeon-merk. Nadat anderen hem in zijn Zuid-Duitse woonplaats Trossingen waren voorgegaan, begon klokkenmaker Mathias Hohner in 1859 met het maken van mondharmonica's. Tot 1860 werden die volledig met de hand gemaakt. Ieder instrument werd van begin tot eind door een enkel persoon gemaakt. Rond 1866 begon Hohner zijn mondharmonica's naar de Verenigde Staten te exporteren, al snel een belangrijk afzetmarkt.

Omstreeks 1830 begon Hohner de productie van trekharmonica's. Vanaf 1880 werd overgeschakeld op machinale productie. Het instrument ontwikkelde zich snel tot een accordeon.

Rond 1900 produceerden 1000 Hohner-medewerkers 4 miljoen accordeons per jaar. In 1920 maakten 4000 mensen er 20 miljoen. In de loop van de tijd veranderden vorm en uitvoering geleidelijk in de bekende accordeon-versie zoals hier te zien is.



Hohner had het meeste zakelijke succes in de eerste helft van de twintigste eeuw en telde in 1938 bijna vijfduizend werknemers. In 1986 trok de laatste Hohner, een achterklein-

zoon van de oprichter, zich uit het bedrijf terug. Het bedrijf – dat vooral bekend is van zijn mondharmonica's en accordeons – maakte daarnaast van 1948 tot 1972 ook saxofoons. Ook maakte Hohner melodica's, blokfluiten, pianets, clavinets, gitaren en zelfs computers.

Na de jaren zeventig kon het bedrijf niet goed meer meekomen, omdat het geen eigen ontwikkelingsafdeling had. Hohner begon daarom producten van anderen in licentie te maken onder eigen naam. Tussen 1993 en 1995 werd de productie deels verplaatst naar Tsjechië en deels naar een industrieterrein aan de rand van Trossingen. De historische bedrijfsgebouwen in het centrum van Trossingen werden gesloopt. In 1997 werd de productie van accordeons en mondharmonica's deels naar China verplaatst.



Een echte Scheurich vloervaas en een D.R.U. gietijzeren pot

Vlak voor het moment waarop dit jaarboek zou worden gedrukt, kreeg de eindredacteur een telefoontje van Riet van Oosterhout – van de Noort met de mededeling dat zij de heemkundekring nog een aantal voorwerpen wilde schenken. Het bleek te gaan om een tweetal tamelijk unieke objecten; een vaas en een gietijzeren pot.

Herkomst van de objecten

Riet vertelde dat zij en haar man beide voorwerpen – waaraan toch een geschiedenis als cultureel erfgoed is verbonden – hebben gekregen van een familie uit Roosendaal waarvoor zij hebben gewerkt en aan wie zij ook zorg hebben verleend. De voormalige eigenaar was ziekelijk. Zowel de man als zijn vrouw zijn midden jaren tachtig kort na elkaar overleden. De Roosendaler kon goed bomen snoeien en heeft dat o.m. gedaan voor de familie Mastboom. Het snoeiwerk voor Henri Mastboom, werd zowel bij zijn huis in Gastel verricht als in de buurt van de Kapelberg, zo weet Riet zich te herinneren.



De Scheurich vloervaas

Omdat uw eindredacteur regelmatig kijkt naar de uitzendingen van de 'Salvage Hunters', op 'Discovery Channel' kwam de vaas hem meteen bekend voor. Dit type vaas is vooral in Engeland

zeer populair. Drew Pritchard, de kunst- en antiekhandelaar, die de hoofdrol speelt in genoemd tv-programma, kocht een dergelijke vaas van een Duitse handelaar, toen hij in België op een rommelmarkt was. Het was vrij gemakkelijk om de vaas op internet te traceren, aangezien op de bodem daarvan duidelijk zichtbaar stond: *West Germany 289-47*. Het blijkt een product te zijn van de keramiekfabriek Scheurich, gevestigd in Noord-

Beieren, die zich voor de 2^{de} Wereldoorlog vooral bezighield met huishoudkeramiek, maar later overschakelde naar bloempotten en vazen.

De vaas die door Riet werd aangeboden, wordt op internet omschreven als: *Midden-eeuwse West-Duitse grote vaas Scheurich Foligno 289-47 vloervaas mosterdoker crème 1960 aardewerk paraplu staan oker decor ornament*. Let op dat er “midden-eeuwse” staat en niet “middeleeuwse”!

De vaas was vooral in de jaren zestig populair en werd soms – vanwege zijn grote formaat (47,5 cm hoog) behalve als vloervaas ook aangeprezen als paraplustandaard.

Scheurich maakt altijd gebruik van witte klei. De vazen zijn gesigeneerd met 'W.GERMANY' of 'WEST GERMANY', gevolgd door een cijfercode die het modelnummer aanduidt. De vazen van Scheurich hebben verschillende patronen. Het patroon op deze vaas heet Foligno, genoemd naar een Italiaanse stad van die naam.

De D.R.U. gietijzeren pot

Dat de pot gemaakt is in Ulft, daarvan zijn we zeker. Minder zeker zijn we van de precieze naam; is het een pan, pot of ketel? Al deze namen komen we tegen in de vormen van: gietijzeren pot, heksenketel en zelfs een Hongaarse naam: bográc ofwel goulashpan, zo genoemd naar de goulash die in dergelijke potten door de Hongaarse herders werd gebruikt om boven een open vuur te koken.



Terug naar Ulft. Het Oude IJsselgebied wordt ook wel de bakermat van de Nederlandse gietijzerindustrie genoemd. In de 17e eeuw begon men het *oer*, de plaatselijk gewonnen ijzererts, te smelten in kleine hoogovens. Ooit stonden er in de regio – met het aangrenzende Duitse Isselgebiet en de zijrivier de Aa – zo’n tien ijzergieterijen. Deze gieterijen waren ontstaan door particulier initiatief, waarbij kapitaalkrachtige burgers als investeerders samenwerkten met de plaatselijke adel. Zo was bij de oprichting van de ‘Ysermoelen’ bij Huis Ulft in 1754, de graaf van Bergh betrokken als geldschietter en grondeigenaar. De door een waterrad aangedreven hoogoven/ijzergieterij van de graaf kwam als ‘Ulftsche IJserhut’ pas goed tot ontwikkeling nadat – de uit het Duitse Bocholt afkomstige – Bernard Diepenbrock en zijn neven Theodor en Bernard Reigers als pachters de leiding over het bedrijf hadden gekregen. In 1811 werden de twee families eigenaar van de fabriek en toen ontstond de naam Diepenbrock en Reigers Ulft (DRU).

In de 18e eeuw maakte DRU vooral haardplaten, kanonskogels, potten en eenvoudige kachels. In de loop van de 19^{de} en 20^{ste} eeuw werd het assortiment uitgebreid met o.m. badkuipen, emailleerwerk, plaatwerk, machineonderdelen, auto-onderdelen en gashaarden. Rond 1900 werd er een nieuwe fabriek gebouwd, de Oude IJssel werd verlegd en vanaf toen werd er regelmatig uitgebreid. Midden jaren zestig van de vorige eeuw werkten er zo’n 1500 mensen en werd er naar 23 landen geëxporteerd. De jaren ‘70

en '80 waren moeilijke jaren voor het bedrijf. De gevolgen: fusies, stoppen met gieten en emailleren, ontslagen, overnames en splitsing van het bedrijf. Veel van de gebouwen uit die tijd vormen nu industrieel erfgoed. Een van de oorspronkelijke panden herbergt het Nederlands IJzermuseum.

Blijft de grote vraag waarvoor de heksenketel door onze voorouders werd gebruikt. Er was geen Nederlandse site te vinden die licht wierp op deze kwestie.



Op een Amerikaanse site kwamen we verder en hier werd verteld dat – voordat de keukenkachel in het midden van de 19^{de} eeuw in zwang kwam – het eten doorgaans werd bereid in een (giet)ijzeren pot/ketel die boven het open haardvuur hing. De meeste ketels kregen daarom een handgreep om ze aan een haak of ketting te kunnen ophangen; andere kregen pootjes om ze op steenkolen te kunnen zetten. Deze laatste variant noemt men in de V.S. de 'Dutch oven' en

wordt daar nog steeds gebruikt bij liefhebbers van buitenkoken.

Naast de voordelen van de gietijzeren ketel, zoals het bestand zijn tegen hoge temperaturen en het lang vasthouden van de warmte, zijn er ook nadelen. Gietijzer zonder beschermlaag is erg reactief en geeft chemische reacties met zure producten, zoals wijn en tomaten. Bovendien wordt spinazie zwart wanneer die wordt bereid in een gietijzeren pot.

Uiteindelijk werd er toch een afbeelding gevonden, die het oude gebruik van de pot goed illustreert. Op de plattebuiskachel in de pronkkamer van ons museum stond een klein schilderijtje. De vermelding van schilder of herkomst ontbrak helaas, maar het tafereeltje spreekt helemaal voor zichzelf.

Gift 'De Honderd Hoeven' tijdens de Regio-quiz:

Foto van de familie Antoon Mastboom

Tijdens de heemquiz is het de gewoonte dat er bidprentjes, heel veel bidprentjes zelfs, worden uitgewisseld met naburige heemkundekringen. Ook pas uitgebrachte jaarboeken of periodieke uitgaven worden uitgedeeld. Wat niet vaak gebeurt, is dat we een museum-



stukje ontvangen van een bevriende heemkundekring. Zorgvuldig verpakt in een mooie tas ontvingen we tijdens de laatste heemquiz op vrijdag 22 november 2019 van de Hoevense heemkundekring 'De Honderd Hoeven' een mooie foto van de voormalige Gastelse burgemeester Antoon Mastboom met zijn vrouw en tussen hen in Henri. Het gezin wordt omringd door talrijke bloemstukken en op de voorgrond staat een herinneringsbord. Dankzij onze website weten we dat deze foto is genomen bij het 40-jarig ambtsjubileum van burgemeester Mastboom in 1938.

Bernardusschoolarchief van Corry van den Bosch

Vlak voor het sluiten van de inleveringstermijn van de kopij van dit jaarboek kregen we een mailtje van Corry van den Bosch. Corry, beter bekend als juffrouw Van den Bosch, was 35 jaar onderwijzeres op de St. Bernardusschool en zocht een goede bestemming voor haar erg uitgebreide en heel diverse archief.

Ze heeft veel films gemaakt tijdens haar loopbaan. De meeste werden gemaakt tijdens feesten, zoals de optocht van 700 jaar Gastel, carnavalsfeesten, verjaardagen en de afbraak van het schoolgebouw, enz. Bij de sluiting van de Bernardusschool mocht onze heemkundekring al eens langskomen en hebben toen o.m. de vele fotoboeken gekregen die Corry heeft gemaakt. Behalve een afscheidsboekje van leden van de huishoudelijke staf, krijgen



we van Corry ook een boekje dat is gemaakt ter gelegenheid van haar zilveren jubileum. Tevens vinden we in haar archief verhaaltjes, die door de kinderen zijn geschreven. De verhaaltjes zijn zeer divers; soms waren het fantasieën, andere kinderen vertelden hun ervaring van bijvoorbeeld een communiefeest. Die verhaaltjes werden later door Corry gebundeld. Uit nostalgische overweging – zo schrijft Corry – heeft ze aan gift ook een drietal oude kapstokhaken, afkomstig uit het oude gebouw, toegevoegd. Wellicht kunnen die door onze vrijwilligers worden gebruikt om een speciale “Corry van den Bosch-kapstok” te maken. Al met al een zeer bijzondere en uitgebreide schenking, die nog zo vers is, dat er nog geen gelegenheid is geweest om de dozen uit te pakken.

Activiteiten 2019

Een bijdrage van Jan Vermeeren, Sandra de Kock en Kees Rademakers

Wederom druk bezochte presentatie van Jaarboek 2018

Op zaterdag 5 januari werd het eerste exemplaar van het Jaarboek 2018 door Leo van Leengoed, de voorzitter van Heemkundekring 'Het Land van Gastel', officieel overhandigd aan wethouder Hans Wierikx van de Gemeente Halderberge.

Zoals in BN De Stem te lezen was, is de publicatie van een jaarboek voor Heemkundekring 'Het Land van Gastel' een belangrijke gebeurtenis. In de loop van het jaar worden plannen gemaakt en wordt uitgezien naar interessante onderwerpen. Niet alleen door de omvang van het boek, maar vooral ook door de inhoud is het een verrassend jaarboek geworden. Dit jaar vindt men in het boek – nog meer dan andere jaren – veel interessante, goed geschreven artikelen, die zijn voorzien van mooie foto's en illustraties. Kortom, de redactie heeft wederom uitstekend gepresteerd.



Voorzitter Leo van Leengoed begon de boekpresentatie met de vele aanwezigen hartelijk welkom te heten en complimenteerde vervolgens de schrijvers van de artikelen uit het jaarboek.



Zo vermeldde hij het bijzondere artikel 'Een Gastelse jongen en Soekarno' van senior-lid Julia Smoor. Haar vader Piet Smoor heeft tijdens zijn verblijf in Nederlands-Indië persoonlijk contact gehad met toen nog vrijheidsstrijder Soekarno. Ook het artikel over Rinus Hagenaars, geschreven door Piet Peeters, kreeg bijzondere aandacht. Het bleek dat de eerdergenoemde Piet Smoor door Gastelaar Kees Aarssen bij zijn aankomst in Nederlands-Indië van de boot werd gehaald.

Redacteur Kees Rademakers werd natuurlijk ook vermeld. Hij schreef verschillende artikelen waaronder 'De bierbrouwers van Mastboom' en 'Opkomst en ondergang van

Nieuw Gastel en de verschrikkingen van de Tachtigjarige Oorlog'. Tevens complimenteerde Van Leengoed de nieuwe schrijver Rien Voorbraak met 'Een stukje geschiedenis over de familie Voorbraak', waarin de accordeon van Ome Louis natuurlijk niet mocht ontbreken.

Ook Richard Tak deed weer mee met een geheel eigen krant over de jaren 1904 en 1905 en een uitgebreid artikel over het leven van de Gastelse patriciër Dr. Dautzenberg. Een speciale vermelding van de voorzitter kreeg het artikel van Walter van Merriënboer over zijn heeroom 'Gorie Roozen, een kerel'.

Alsof het dit jaar niet op kon, werden tevens de bijzondere publicaties vermeld van Bernard Musters voor zijn zeer persoonlijke herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog

en Marius Broos voor diens zeer heldere en informatieve tweede deel over de betekenis van de tram voor Gastel. Last but not least vermeldde hij het verhaal over de installatie van Burgemeester Hofland van de hand van Frans van Merriënboer. Loftuigen alom van de voorzitter.

Hierna, zoals eerder vermeld, overhandigde hij wethouder Hans Wierikx het eerste exemplaar van het jaarboek. De heer Wierikx hield een korte speech waarin hij zijn waardering uitsprak voor de heemkundekring en zijn schrijvers en gaf aan dat de artikelen en verhalen uit de jaarboeken hem veel leesplezier gaven.

Net op het moment dat de voorzitter het officiële gedeelte wilde afsluiten, vroeg Rien Voorbraak nog even het woord. Hij bood de accordeon van Ome Louis, waaraan hij in het jaarboek reeds een artikel had gewijd, graag aan de heemkundekring aan. Hij liet dit vergezeld gaan van een muzikale toegift.

De voorzitter sloot na dit korte intermezzo het officiële gedeelte van de presentatie af. De aanwezigen kregen ruimschoots de tijd om Jaarboek 2018 – een waar collectors-item – aan te schaffen. De catering was natuurlijk goed verzorgd. Al met al kon de heemkundekring terugzien op een zeer geslaagde dag



Gastels Dikteej

De organisatie had, om diverse redenen, besloten om in afwijking van de voorgaande edities te kiezen voor deelname per groep in plaats per individu. Dit stuitte aanvankelijk – zoals verwacht – op enige weerstand van mogelijke deelnemers. Uiteindelijk hadden we op donderdag 28 februari 2019 toch weer ruim 100 deelnemers in de 'Blauwe Zaal' in 'Het Veerhuis'. En net als voorgaande keren werd het weer een gezellige carnavaleske avond. Iedereen verkleed en in beste stemming. Om 20.00 uur begonnen we.



'Ut lôopt op rollukes' was voor 2019 het carnavalsmotto waarmee de organisatie, die in handen was van 'Het Veerhuis', Heemkundekring 'Het Land van Gastel', Carnavalsvereniging 'De Vastelaovedzotte' en Rien van Hasselt aan de slag is gegaan. Zo op het eerste gezicht niet direct een eenvoudig motto om vragen bij te bedenken, maar gaandeweg het brainstormen, bleek het geen

echt probleem te zijn.

We gingen voor in totaal 9 rondes met in elke ronde 10 vragen. En we zorgden ervoor dat iedereen het idee had dat hij meedeed.

Activiteiten met “lopen en rollen” zijn er volop in Oud Gastel. Niet vreemd dat er beeldvragen waren over het dauwtrappen met de Gastelse Fanfare, de triathlon, de avondvierdaagse etc. Ook aan bod kwam wie er een hoofdrol speelde in: ‘Politiek debat in Oud Gastel door campagnerel afgeblazen’ en ‘Ze kunnen op een nieuw bloemenveldje in Oud Gastel terecht’.

Er werd er gevraagd naar de Gastelse toppers die lopen of rollen: Jan Jonkers, Bernard Heshof, Ad Tak zelfs Hans Wierikx kwam naar voren. Uiteraard waren er ook nog de dialectvragen met ‘douwkaar’, ‘lillepwoote’, ‘bolleket’, etc. Voor de muziekronde was het overduidelijk dat we moesten kiezen voor ‘Rock and Roll’, ‘De Four Tak’ met ‘Op de tandem’ en Corry Konings met ‘Alles loopt op rolletjes’.

Al met al werd het een leuke avond. Karel Paantjes van de winnende groep ‘Wa’dun Getob’ kreeg van Peggy Bus de eerste prijs overhandigd. De prijzen waren net als voorgaande jaren weer een creatie van Peggy.



Presentatie door Piet Meijers

Voor een presentatie na de Algemene Ledenvergadering (ALV) van 25 april 2019 had het bestuur van de Heemkundekring ditmaal de heer Piet Meijers uitgenodigd, om een lezing te houden over “De geschiedenis van de Broeders van Saint Louis te Oudenbosch”. Hij vertelde ons over het ‘Instituut Saint Louis’ te Oudenbosch, dat meer dan een eeuw lang een vermaard jongensinternaat was. Het internaat is inmiddels gesloten, maar de



monumentale gebouwen bepalen nog steeds het straatbeeld in het historische centrum van Oudenbosch.

Aan de orde kwamen het ontstaan van het instituut, hoe men vroeger broeder werd en hoe het dagelijks leven op het internaat was. Tevens sprak hij over het onderwijs en de opvoeding op ‘Saint Louis’ en natuurlijk over hetgeen de broeders van ‘Saint Louis’ hebben nagelaten in Oudenbosch.

De heer Meijers begon zijn presentatie door in het kort te vertellen hoe het ‘Instituut Saint Louis’ was ontstaan. De stichters van het internaat waren Willem Hellemons en Johannes Huybrechts. Willem Hellemons (links op de foto) werd in 1810 geboren in Roosendaal. Al op jonge leeftijd trad hij toe tot het cisterciënzerklooster in Bornhem, België. Zijn priesteropleiding voltooide hij in Rome. Die stad maakte een diepe indruk op de jonge Willem. In 1836 werd hij benoemd tot kapelaan in Oudenbosch. Kort daarna werd hij daar pastoor. In 1840 stichtte Willem Hellemons een kloosterorde met als doel de Oudenbossche jeugd te onderwijzen. Deze congregatie werd vernoemd naar de Heilige Aloysius Gonzaga. De eerste overste was Johannes Huybrechts; die later bekend zou worden als Vader Vincentius (rechts op de foto).

De congregatie huisde eerst in een klein huisje aan de Kaaistraat, maar verhuisde al snel naar het pand De Drie Koningen aan de Markt. Na enige tijd werden daar ook kinderen van buiten Oudenbosch opgevangen. En zo ontstond het jongensinternaat Instituut Saint Louis, beter bekend als 'De Broeders van Saint Louis'. Op de foto hiernaast ziet men het binnenplein van het instituut op 8 oktober 1890 bij gelegenheid van het 50-jarig bestaan.



Op een of andere manier hebben een heleboel mensen in het verleden te maken gehad met Saint Louis. Zeker voor hen was het een zeer onderhoudende en herkenbare presentatie met mooi beeldmateriaal.

Hullup! De hulpkaarten van het kadaster

Het begon medio maart 2019 ongeveer zo: Heemkundekring 'Het Land van Gastel' ontving mails van Louis Bressers van Heemkundekring "De Drijehornick" te Nuenen en Otte Strouken-Busink, bestuurslid van Brabants Heem. Louis Bressers kon de beschikking krijgen over het hulpkaartenarchief van het voormalige Bredase kantoor van het Kadaster. De hulpkaarten werden aanvankelijk aangeboden aan het BHIC in Den Bosch. Die had daarvoor geen belangstelling, wellicht ruimtegebrek. De papiervernietiger leek de eindbestemming van de hulpkaarten te worden.

Uiteindelijk stemde de heemkundekring in Nuenen er in toe dat de hulpkaarten naar hen zouden worden gebracht. Omdat het er heel veel waren en bovendien Nuenen niet centraal in Brabant is gelegen, werd uitgezien naar een meer westelijk gelegen distributiepunt in Brabant. En zo kwam Louis uit bij Heemkundekring 'Het Land van Gastel'.

'Het Land van Gastel' heeft zich natuurlijk eerst laten informeren of het hier waardevolle documenten betrof. Wat zijn hulpkaarten precies? Op de hulpkaart ziet u de geografische geschiedenis van één of meer kadastrale percelen. U ziet bijvoorbeeld welke nieuwe percelen uit welke oude percelen zijn ontstaan of hoe een oude kadastrale grens liep.

Marius Broos, oud-medewerker van het Bredase Kadaster en gerenommeerd (be)schrijver van de geschiedenis van onder meer de tram- en spoorwegen, werd om een advies gevraagd. Zijn oordeel over de hulpkaarten was :

- Aannemen dat "spul". De hulpkaarten vanaf 1832 tot circa 1960 zijn wel degelijk van belang.
- het blijft een unieke collectie kaarten die samen met de bouwvergunningen in elke gemeente precies weergeven wat er allemaal is gebeurd.



Mede op basis van dit advies stemde 'Het Land van Gastel' daarom in met de aanname van de dozen met de hulpkaarten. Ruim 500

dozen met hulpmappen, vervoerd op 14 pallets, arriveerden in Oud Gastel. De dozen werden van de pallets genomen, gesorteerd per gemeente en op stapels gelegd in rekken.

We hadden nu de hulpkaarten maar vervolgens was het zaak om deze bij de juiste heemkundekringen te krijgen en dat waren er een heleboel. Kees Rademakers legde contact



met de kringen

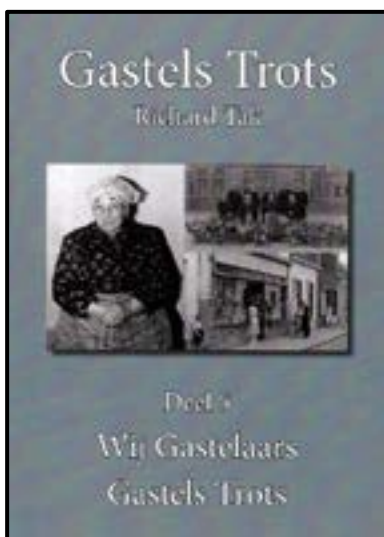
en informeerde of ze belangstelling voor de hulpkaarten van hun gemeente(n) hadden. Dat bleek in de meeste gevallen gelukkig wel het geval te zijn. Vervolgens werden de heemkundekringen in fases uitgenodigd om de kaarten op te komen halen in het Dorpsmuseum. Een hele operatie met heel veel regelwerk maar een half later jaar was de klus gelukkig geklaard. Met de



complimenten aan onze vrijwilligers en met name de complimenten voor Kees Rademakers voor de organisatie van het geheel.

Filmavonden Gastels Trots

Op 6 en 13 april 2019 had Richard Tak namens 'Het Land van Gastel' en natuurlijk 'Gastels Trots' twee filmavonden in het Dorpsmuseum georganiseerd.



Het programma voor deze avonden was als volgt:

- 20.00 uur: Slideshow foto's Deel I Gastel in de jaren 50 en 60;
- 20.30 uur: Slideshow foto's Deel II Gastel in de jaren 50 en 60;
- 21.00 uur: Pauze
- 21.30 uur: Film Oud Gastel 700 jarig bestaan.

De aanwezigen kregen een heleboel foto's van vroeger te zien. Op verzoek van Richard had Elly Schepers de slideshowfoto's voorzien van gesproken tekst. Richard verzamelt de foto's via de Facebookpagina 'Gastels Trots', waarvoor hij in september 2016 het initiatief nam. Tevens maakt hij bij de selectie van de foto's gebruik van het fotoarchief van de heemkundekring. Dit heeft geresulteerd in een verzameling van vele foto's, nog meer volgers en de fotoboekjes 'Gastels Trots' deel I tot en met V. Oplages van de boekjes van meer dan 250 die binnen de kortste keren verkocht waren.

Met name de tweede filmavond werd zeer druk bezocht. 'Gastels Trots' en 'Het Land van Gastel' een uitstekende combinatie en geeft tevens aan dat heemkunde nog leeft in Oud Gastel.

Het maken van een foto van de Gastelse kaart van Frans Akkermans

Op 4 juni 2019 werden professionele foto's gemaakt van de kaarten van Frans Akkermans. Gaan we even terug naar 2018.

In maart 2018 werd in de archiefruimte van de heemkundekring een stellingkast van zijn plaats gehaald en werd een kaartenrol uit een bijna verborgen en tamelijk ontoegankelijke hoek uit de archiefruimte gepakt. Toen die kaart voorzichtig werd uitgerold, bleek de vondst zowel een grote als een kleine tekening van Frans Akkermans van de

Gastelse kaart te betreffen.

Het formaat van de grote kaart is 150 x 150 cm. De grote kaart is volgens een aantekening van Frans Akkermans in 1907 gemaakt. De kleine kaart is – volgens een notitie van Frans Akkermans op de kaart – getekend in november 1936 naar het origineel van 1907.



Geen van de leden – ook niet de “oude garde” – van de heemkundekring had een echte herinnering aan de aanwezigheid van deze kaarten in ons museum. Frans van Merriënboer vermoedde dat een eerder Gastels heemkundig genootschap, dus een voorganger van de huidige heemkundekring, deze kaarten in haar bezit had en dat die via de gemeente uiteindelijk in het archief van ‘Het Land van Gastel’ zijn beland. Frans Akkermans en ook Théophile Nijman waren beiden lid van dat eerdere heemkundige genootschap.

Het was direct duidelijk dat het hier om zeer unieke stukken ging. Ze verkeerden allerm minst in goede staat en restauratie en conservering was dan ook dringend gewenst. In de loop van 2018 werd, vanwege diens expertise op dit vlak, contact opgenomen met Jeroen Grosfeld. Hij had als voormalig directeur van het Breda's Museum veel ervaring op dit gebied en noemde een goed restauratieatelier waarmee hij had samengewerkt. In oktober 2018 werden de kaarten naar atelier VanWaarde in Helmond gebracht.

Door bemiddeling van zowel Jeroen Grosfeld als Dick van Zuilichem als leden van het bestuur van de Mastboom Brosens Stichting werd eind oktober 2018 een offerte van atelier VanWaarde aan deze stichting aangeboden, vergezeld van een aanvraag voor een subsidie. Deze subsidie werd verleend.

In het voorjaar van 2019 konden de gerestaureerde kaarten weer bij VanWaarde worden opgehaald.



Aanvankelijk was het de bedoeling dat in het najaar van 2019 de kaart op een feestelijke wijze officieel zou worden gepresenteerd.



Bij de communicatie daarover in de pers en anderszins, wilden we daarbij graag gebruik maken van een goede foto van de verschillende kaarten. We zouden daartoe zelf een poging kunnen doen, maar de verwachting was dat dit niet de gewenste kwaliteit zou opleveren. Eind 2019 werd wederom contact opgenomen met Jeroen Grosfeld. Hij stelde voor de kaarten door een professionele fotograaf te laten vastleggen. De Mastboom Brosens Stichting

had bovendien zelf ook foto's nodig voor publiciteit rond het Mastboomfonds. Op dinsdag 4 juni is het dan zover en worden de kaarten door fotograaf Frans Strous uit Breda vastgelegd. Die werd daarbij geassisteerd door Jeroen Grosfeld, Nol van Poeijer en Kees Rademakers. Het resultaat mocht er zijn en dat het professionele bestanden betrof, bleek wel uit de grootte van de foto's; die varieerde van 65 tot 128 MB.

Waterpoortweekend

De Samenwerkingsovereenkomst Waterpoort, die op 30 juni 2016 in Tholen werd getekend, verwoordt dat de zes gemeenten gelegen rond het Volkerak en Zoommeer (waaronder Halderberge), de betrokken provincies, waterschap Brabantse Delta en andere publieke en private partijen, samen aan de slag gaan met de ontwikkeling van het gebied.

Oude relaties tussen stad, water en ommeland zijn weer hersteld en nieuwe relaties zijn ontstaan. De overgangen van land en water bieden kansen voor wonen, recreatie en natuur. Ieder jaar organiseert Waterpoort een zogenaamd Waterpoortweekend. Dit jaar ook in Oud Gastel.



Heemkundekring 'Het Land van Gastel' werd verzocht om hier aan mee te werken. De 'kartrekkers' van de activiteit waren Marly Mulders (vormgeving), José Besters (Gemeente Halderberge), Bea Hoeks (Laurentiuskerk) en Wim Hofstede (Klooster Bovendonk).

Het thema luidde: Bezoekers meenemen naar de historie van Gastel. Vroeger een dorp op de grens van zand en klei, werklieden, weinig industrie en kleinschalig en de rijkdom vertegenwoordigd door het Mastboomhuis en de kerken.

Hiertoe werd de historische paardentram, die reed tussen het 'Gastels Sfeer' en de kern van Oud-Gastel, weer in het leven geroepen. Een stukje natuurbeleving.

De paardentram stopte bij haltes op plaatsen waar allerlei activiteiten werden georganiseerd. Bij het Mastboomhuis, de Laurentiuskerk, de Hervormde Kerk en het Dorpsmuseum was voor de reizigers van de paardentram het nodige te zien. Bij 'Gastels Sfeer' was



er een streekproductenmarkt met kraampjes waar diverse producten te koop waren.

De bezoekers kregen in het Dorpsmuseum een indruk van het leven in Gastel uit de tijd dat de tram nog reed. Een doorlopende film/beeldvoor-

stelling werd verzorgd en er was beeldmateriaal van de tram te zien. Bovendien lagen er voor de bezoekers de brochures een 'Wandeling door Gastel' klaar.

Een van opzet leuke activiteit, die echter vanwege het slechte weer letterlijk en vanwege het feit dat de paardentram niet stopte bij de haltes, figuurlijk in het water viel.

Dagexcursie Heemkundekring Delft

Heemkundekring 'Het Land van Gastel' bezocht op vrijdag 19 juli de 'Prinsenstad' Delft en dat was eigenlijk niet de bedoeling! De reiscommissie had tijdens de laatste Algemene Ledenvergadering kenbaar gemaakt dat de bestemming van het jaarlijks uitstapje Slot Loevestein en Woudrichem zou zijn. Helaas bleek dat geen haalbare kaart en daarom werd op het allerlaatste moment voor Delft gekozen. Achteraf gezien, was dit geen verkeerde keuze.

Delft staat aangegeven als een levendige en bruisende universiteitsstad in Zuid Holland. Zij is ontstaan aan een gegraven waterloop, de Delf en hiernaar vernoemd De stad heeft een grote rol gespeeld in de Nederlandse geschiedenis. Willem van



Oranje werd in deze stad vermoord en veel leden van het koningshuis zijn er begraven. Delft is sinds de Gouden Eeuw wereldberoemd om haar Delfts Blauw, het is de geboortestad van Johannes Vermeer, de wereldberoemde Nederlandse kunstschilder uit diezelfde Gouden Eeuw. Het centrum van Delft wordt druk bezocht om de vele historische bezienswaardigheden. Een grachtentocht is bij uitstek de manier om van deze bezienswaardigheden te genieten.

De reiscommissie verwachtte eigenlijk niet zoveel aanmeldingen voor het reisje. De bestemming van de dagexcursie was laat kenbaar gemaakt en bovendien was het een

andere bestemming dan aanvankelijk aangegeven. Tot grote verrassing van de commissie waren er toch 42 aanmeldingen, waaronder tamelijk veel nieuwe gezichten. Dat we mooi weer hadden, speelde natuurlijk ook een rol.

We vertrokken om kwart over acht richting Delft. De reis verliep voorspoedig zonder files en we kwamen op tijd aan bij 'Gasterij 't Karrewiel' aan de Paardenmarkt in Delft. Deze Gasterij was voor de rest van de dag onze uitvalsbasis. Behalve de koffie met iets lekkers, zouden we hier ook lunchen en (hopelijk) van het afsluitende diner genieten.

Na de koffie stonden er twee gidsen voor ons klaar en in twee groepen gingen we op pad voor een stadswandeling door het historisch stadscentrum en een bezoek aan het Vermeer Centrum. Beide groepen hadden een prima gids. We kregen uitgebreid uitleg



over hofjes, oude historische panden, kerken en oude straatjes. Uitleg kregen we tevens over de bijzondere Nieuwe Kerk, de kerk waar Willem van Oranje en nog meer Oranjes liggen begraven. We zijn er weliswaar niet binnen geweest, maar weten nu wel dat de toren zo'n twee meter uit het lood staat.



In het Vermeer Centrum aan de Voldersgracht aangekomen, werd de rondleiding vervolgd en konden we alle re-

plica's van de schilderijen van Vermeer bewonderen. Hij stond bekend als compositieschilder die vrijwel altijd zachte kleuren gebruikte. Ook over Vermeer zelf konden de gidsen ons van alles vertellen, zoals dat de schilder bijna altijd gebruik maakte van blauw en geel, tevens zeer



bekend was als de meester van het Hollandse



licht en het feit dat zijn 'Stadsgezicht van Delft' niet helemaal overeenkwam met de werkelijkheid.

Na de stadswandeling en het bezoek aan het Vermeer Centrum terug naar 'Gasterij 't Karrewiel' voor de lunch. Voor ieder wat wils.

Het volgende onderdeel van ons reisje was een bezoek aan 'De Porceleyne Fles' met haar Delfts blauw. Om daar te komen "moesten" we met de boot een half uurtje varen door de grachten. Een leuke tocht met als gids en kapitein een student van de TU Delft. Aan de hand van een prima uitleg van de kapitein werden we langs de vele oude en prachtige grachtenpanden geloodst.

In de 'Porceleyne Fles' werd ons gezelschap gesplitst in twee groepen en kregen we per groep een gids toegewezen. Het Delfts Blauw is ontstaan in de zestiende eeuw en heeft wereldwijd bekendheid gekregen. Keramiekschilders maakten de allermooiste creaties. Omstreeks achttienhonderd nam het Engelse Staffordshire de markt over. Bakkerij 'De Porceleyne Fles' is echter doorgedaan met produceren



en is nu beter bekend onder de naam 'Royal Delft'. 'De Porceleyne Fles' is vanzelfsprekend commercieel van opzet. De gidsen lieten ons zien dat het vervaardigen van het 'Delfts Blauw' heel veel handarbeid vergt. We kregen een kijkje in de "keuken", het schilderen van het porselein, het maken van het aardewerk en het bakken van het porselein. Ook kwamen we er achter hoe je nep van echt 'Delfts Blauw' kon onderscheiden. Onze Laurentiuskerk heeft trouwens ook echt Delfts Blauw binnen haar muren staan. Al met al een leuk en zeer geslaagd bezoek.



Daarna met dezelfde boot en gids retour naar 'Gasterij 't Karrewiel' voor een borrel en het diner. Het diner gaf wat logistieke problemen. De meesten kregen hun keuzemenu op tijd uitgeserveerd, maar dit gold helaas echter niet voor iedereen. Een kleine misser. Toch was en bleef de sfeer prima. We gaan ervan uit dat iedereen heeft genoten van het dagje uit.



Na het diner vertrokken we om ongeveer half negen 'Aon Ruis'. Tot de volgende keer!

Bernardusdagen 2019

De Bernardusdagen in het Brabantse Hoeven, Oud Gastel, Oudenbosch en Wouw waren dit jaar op de zondagen 25 augustus en 1, 8 en 15 september.

De parochies van Oud Gastel, Wouw, Oudenbosch en Hoeven hadden eeuwenlang een hechte band met de Vlaamse *Bernardusabdij*. Vanaf het eind van de middeleeuwen zijn de parochiekerken vrijwel altijd bediend geweest door cisterciënzer monniken.



Pastoor van Dam was de laatste cisterciënzer in Gastel en met het vertrek van pater Landsbergen in Oudenbosch werd de meer dan 7 eeuwen oude band met West-Brabant verbroken. Tijdens de achtereenvolgende Bernarduszondagen worden in de parochiekerken alle kunstvoorwerpen uitgelicht die aan de cisterciënzers herinneren. Ook is er een tentoonstelling ingericht in de kapel van Grootseminarie Bovendonk. Op deze plek stond eeuwen geleden de *uithof* van de abdij. Vanuit deze uithof beheerden lekenbroeders de uitgestrekte landerijen

die de Bernardusabdij in deze regio bezat. Ook in de Sint Laurentiuskerk stonden informatiepanelen opgesteld en was het fraaie interieur van de 'nieuwe' kerk – het werk van pastoor Damen, kloosterling van de Bernardusabdij – te bewonderen.

Onze Heemkundekring heeft een bescheiden bijdrage geleverd aan de Bernardusdagen. Een aantal leden van de Heemkundekring was suppoost tijdens deze dagen. Toch is een vermelding als activiteit 2019 op zijn plaats. Het zijn tenslotte bijzondere dagen die veel (meer) bezoekers verdienen; we hebben in Oud Gastel per slot van rekening een hele mooie kerk.

De familie Hoeks, lid van onze Heemkundekring, alle lof als organisator van deze dagen.



Dorpskwis

Op vrijdag 13 september 2019 werd de eerste editie van DorpsKwis Oud Gastel (DKOG) – een initiatief van 'Kiwanis' en 'Gastels Belang' – gehouden. Het was een enorm succes zoals blijkt uit het rapportcijfer van ruim een 8 dat de deelnemers aan het evenement toekenden. De kwis zorgde de hele avond voor drukte en plezier zowel buiten als binnen.

500 Vragen en opdrachten; ga er maar aan staan!

Allerlei kennisvragen, (creatieve) opdrachten en zoek- en doe-opdrachten in het dorp! Lekker actief kwissen en vanwege het grote aantal vragen en opdrachten, met groepen van minimaal 10 personen. Ruim 60 groepen deden mee. Een enorm aantal deelnemers voor een klein dorp als Oud Gastel!

Ook 'In de Drie Snoeken', het thuishonk van Heemkundekring 'Het Land van Gastel' had zich opgegeven als locatie voor een aantal zoekopdrachten. Onze voorzitter Leo van Leengoed had pittige opdrachten bedacht, die in het Dorpsmuseum moesten worden opgelost.

In de mooie kamer in 'In de Drie Snoeken' (links als je binnenkomt) hangen er naast de schoorsteen twee schilderijen van echtelieden. Delft

Wat is de achternaam van deze echtelieden?



Ons dorpsmuseum 'In de Drie Snoeken', heeft twee granaathulzen waarop het begin en het einde van de Tweede Wereldoorlog is aangegeven. Welke datum staat op de huls als eind van de Tweede Wereldoorlog?

Café 'In de Drie Snoeken' is al een oud café.

Wie was eigenaar van dit café in 1887?

Achter in de grote zaal van "In de Drie Snoeken" ziet u een voorwerp uitgestald.

Waar werd dit voor gebruikt?

In de grote zaal van 'In de Drie Snoeken' ziet u een densitometer.

Voor welke vloeistof werd deze densitometer gebruikt?

In het dorpsmuseum bevindt zich nog een authentieke bedstede.

Waar werd dit gedeelte van de bedstede voor gebruikt?

In het dorpsmuseum staat een beeld uit de oude Laurentiuskerk.

Wat is de naam van de jongste persoon van dit houten beeld?



Het dorpsmuseum heeft diverse gereedschappen en instrumenten uit vroeger tijden. Voor welk ambacht werd het instrument (palingsteker) hier gebruikt?



In het museum staat het oude klokje van het voormalige raadhuis dat op de markt stond. Van welk jaar dateert deze klok?



Het was de gehele avond een komen en gaan in het museum. De organisatie hield bij welke deelnemende groepen langs waren geweest en vrijwilligers van de Heemkundekring stonden de deelnemers te woord. De deelnemers konden de objecten bekijken, vasthouden en voelen, maar dat wilde nog niet zeggen, dat ze daarmee een antwoord wisten op de gestelde vraag. Gelukkig voor de deelnemers waren onze vrijwilligers zeer corrupt en bereid – nadat ze natuurlijk wat toegestopt hadden gekregen – de deelnemers van een antwoord te voorzien.

Het was een zeer succesvolle en gezellige avond.

Monumentje voor muziek

Monumentje voor muziek is een initiatief van de Gemeente Halderberge. De eerste editie startte vorig jaar in Oudenbosch en was meteen een groot succes.

Tijdens de open Monumentendag op zondag 15 september was er de mogelijkheid om in Oud Gastel te genieten van concerten gegeven door professionele muziekensembles. De concerten werden gehouden in drie monumentale panden in Oud Gastel. Een van deze monumentale panden was Dorpsmuseum 'In de Drie Snoeken'.

Voor het programma van deze middag lezen we het verslag uit de Internetbode: "Bij het Mastboomhuis zorgden accordeon-duo Gonny den Ouden & Rinus Teunis voor het muzikaal onthaal. Toneelgezelschap 'Drie Maal Plankenkoorts' nam de gasten mee door het bijzondere monument. Daarna werden de bezoekers onder leiding van de dorpsgidsen door het centrum van Oud Gastel geleid en bezochten zij diverse locaties voor een concert.



Onderweg vertelden de gidsen over de geschiedenis van Oud Gastel. Het KC Viola Duo Anastasia Krivosheina en Christina Schoonakker gaf een zonnig concert in de tuin van het Notarishuis. Het Jazztrio bestaande uit Anosh ter Haar op contrabas, Bram van de Glind op trompet/flugelhorn en pianist Stan Verstegen toeverden de Doktersvilla om tot een swingend jazzcafé. In de Heiligenkamer van 'In de Drie Snoeken' speelde het viool-duo Tina Draadjer en Mathilde Groen de sterren van de hemel.

Na afloop van de concerten was er een afsluitende borrel bij Café 'Onder de Toren' waar alle musici, bezoekers en vrijwilligers met elkaar terugkeken op een zeer geslaagde

middag. Complimenten waren er voor de gastvrijheid van de woningeigenaren om hun privé bezit open te stellen voor publiek, waardoor het genieten was van architectuur en interieur. Uiteraard was er ook veel lof voor de fantastische musici. Jong talent kreeg hier de kans om een mooie podiumervaring op te doen.

'In de Drie Snoeken' kreeg deze middag driemaal bezoek van telkens ongeveer 25 concertbezoekers. Die pasten precies in de Heiligenkamer. Het was daarmee een uitermate mooie concertlocatie voor het viool-duo Tina Draadjer en Mathilde Groen. De akoestiek bleek beter dan verwacht en zowel het publiek als ons viool-duo genoten van het optreden. Na het optreden, werden de bezoekers rondgeleid in het museum en konden ze nog een keertje genieten van de fototentoonstelling 'Plekken van Plezier'. Het was een geslaagde activiteit die om een vervolg vraagt.

Open Monumenten Dag: 'Plekken van Plezier'

Het thema van de Open MonumentenDagen (OMD) en de Cultuurmaand was dit jaar:



"Plekken van Plezier". De OMDagen vielen dit jaar in het weekend van 14 en 15 september 2019.

Monumenten zijn er niet alleen om naar te kijken, in te wonen of in te werken, maar kunnen ook een plek zijn waar je je vermaakt. In sommige monumenten kun je genieten van kunst, toneel, dans of cinema, kijken naar een sportwedstrijd, zelf een sport beoefenen of je te goed doen aan eten en drinken. Deze monumen-

ten met een amusementswaarde, de 'Plekken van Plezier', stonden centraal tijdens de 'BankGiroLoterij' Open Monumentendag. Het thema gaf het publiek de kans om niet alleen de geijkte monumenten te bezoeken, maar ook allerlei ongebruikelijke monumenten te ontdekken.

Het kostte onze Heemkundekring 'Het Land van Gastel' geen enkele moeite om een goede invulling te geven aan het thema. Besloten werd om een fototentoonstelling te organiseren en daarin het vermaak van vroeger weer te geven. Dit resulteerde in een groot aantal foto's op grote panelen met verschillende items, zoals natuurlijk carnaval maar ook bruiloften, sport, muziek etc.



Het hadden nog veel meer foto's kunnen zijn, maar er was niet meer plaats op de panelen waarop de foto's van die 'Plekken van Plezier' stonden afgebeeld.

Als je al die prachtige historische foto's uit de vorige eeuw voorbij ziet komen, ligt het voor de hand om allereerst te denken aan vrolijke zaken als carnaval en muziek. Echter, men ziet ook heel veel lachende en blije gezichten bij andere foto's uit het grote archief van zowel 'Gastels Trots' als Heemkundekring 'Het Land van Gastel'.

Onze voorouders beleefden heel veel plezier aan allerlei zaken waar je op het eerste



gezicht niet aan zou denken. In die vervlogen tijden hoorde je soms een radio of een krassende grammofoon; zowel de tv en de huidige digitale revolutie waren nog heel ver weg. Wat er wel was, was een bloeiend verenigingsleven. In de vele cafés die Gastel rijk was – rond 1900 zouden het er zo'n 100 zijn geweest – waren onder meer schuttersverenigingen en biljartclubs gevestigd. We kwamen ze

tegen in onze archieven. Er werd ook heel veel gemusiceerd, wie herinnert zich niet de fanfares – ja, op een gegeven moment hadden we er twee – de drumband, de zangkoren, de revue (niet alleen in het dorp maar ook op Kuivezand!), de mandoline- en accordeonclub en de vele bandjes. Zelfs het boerenleven toverde verrassend vaak een brede lach op het gezicht van de erwtenplukker, de dorser of de geitenhouder.

Gastel had destijds een grote middenstand. De oudere Gastelaar weet dat in het dorp om het andere huis een winkel was gevestigd of een ambachtsman zijn werkplaats had. Heel veel van die winkels en werkplaatsen zijn inmiddels verdwenen, maar 'Het Land van Gastel' en 'Gastels Trots' bezitten nog talloze prachtige foto's die herinneren aan deze kleurrijke tijden, al zijn die foto's bijna allemaal in zwart-wit.

De foto's zijn verzameld op een 10-tal grote panelen en laten steeds afbeeldingen zien van bepaalde thema's. Natuurlijk zien we panelen van carnaval en muziek, maar ook is er het intensieve



kleine bedrijfsleven, het leven op de boerderij en het land, de vele cafés en de Markt als uniek centrum van ons dorp. Ook zijn er panelen waarop te zien is hoe belangrijk destijds het religieuze leven was en welke centrale plaats het (grote) gezin en de viering van

huwelijksjubilea innam. Evenmin wordt vergeten dat we destijds een eigen burgemeester hadden die we op een heel eigen wijze welkom hetten. En natuurlijk is er dan tenslotte ook nog de sport; we hebben in Gastel meer dan eens een kampioen mogen begroeten.

De fototentoonstelling 'Plekken van Plezier' is te bezichtigen in Dorpsmuseum 'In de Drie Snoeken' tot mei 2020, voorlopig samen met de kleine fototentoonstelling 'Gastel 75



jaar bevrijd'. Een hele leuke fototentoonstelling met mooie foto's voorzien van een bijpassende uitleg. Veel bezoekers hebben hiervan reeds genoten.

Tijdens de Open Monumentenzondag 15 september kreeg men in Dorpsmuseum 'In de Drie Snoeken' twee activiteiten voorgeschoteld. Behalve de tentoonstelling 'Plekken van Plezier' kon men ook genieten van het hiervoor reeds besproken 'Monumentje voor Muziek'.

Gastel 75 jaar bevrijd

In de regionale pers werd bijna dagelijks aandacht geschonken aan het feit dat West-Brabant in oktober 2019 75 jaar geleden werd bevrijd. Uiteraard ook Oud Gastel tezamen met Stampersgat, zij het dat Stampersgat enige dagen later aan de beurt was. In de oorlogsjaren waren de dorpen verenigd in één gemeente Oud- en Nieuw Gastel. In een werkgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van alle kernen van Halderberge is besloten dat, naast een aantal gezamenlijke activiteiten die gemeentebreed worden georganiseerd, er ook ruimte is voor de oude kernen om op een eigen wijze gestalte geven aan de viering.

Heemkundekring 'Het Land van Gastel' besloot de herdenking van 75 jaar bevrijding van Gastel op zaterdag 26 oktober te starten met een kleine fototentoonstelling als aanloop naar een grote tentoonstelling, die zal worden geopend op de nationale Bevrijdingsdag volgend jaar, dus op 5 mei 2020. De kleine fototentoonstelling blijft in ieder geval tot 5 mei 2020 staan en laat op een viertal grote panelen historische – vaak nog nooit vertoonde – foto's zien. De panelen hebben allemaal een eigen thema.

- Het eerste paneel heeft als titel: '**De watervlakte voor de Mark – Dintel Linie**', een wat officiële naam voor de Gastelse polder en dan met name de Rijpersweg, die door de Duitse bezetter onder water was gezet. Een achttal – veelal dramatische foto's – geeft een goede indruk van de situatie van dat moment.
- De 10 foto's op het paneel '**De Bevrijders**' tonen behalve Britse en Amerikaanse bevrijders ook Gastelaren die in 1944 een actieve rol speelden.



- Een derde paneel toont de rauwe kant van de oorlog. Er waren slachtoffers te betreuren en uiteraard werden die op een waardige wijze herdacht. In de Veerkensweg kwam kort na de oorlog een monument. Het paneel **'Eerbetoon aan onze gevallen bevrijders'** toont in 12 foto's op welke wijze de Gastelse gemeenschap hen speciale eer bewees.
- Uiteraard werd vlak na de oorlog de bevrijding uitbundig gevierd. Op de 13 foto's op het paneel **'Bevrijdingsfeesten'** is te zien hoe het gehele dorp in al zijn geledingen de bevrijding vierde.



Een mooi begin als aanloop naar de opening van de grote tentoonstelling op 5 mei 2020!

'Genealogiegroep Oud Gastel' organiseert Genealogieavond

'Genealogiegroep Oud Gastel' bestaat inmiddels anderhalf jaar en komt elke maand samen in Dorpsmuseum 'In de Drie Snoeken'. De groep is anderhalf jaar geleden opgericht door Jos Kepers van Heemkundekring 'Het Land van Gastel' in samenwerking met de 'Genealogiegroep Zevenbergen' met onder andere Ebo Roek en Wim Lock.

'Genealogiegroep Oud Gastel' geeft geen cursussen, maar organiseert samenkomsten om van elkaar te leren. Inmiddels bestaat de groep uit een mooie mix van beginnende en ervaren genealogen, die elkaar goed aanvullen en inspireren. Iedereen is vrij om op een eigen manier zijn of haar stamboom in te vullen. De problemen die daarbij ontstaan, worden samen opgelost. Deze enthousiaste groep organiseerde op woensdagavond 13 november 2019 in samenwerking met de 'De Nederlandse Genealogie Vereniging' (NGV), een bijeenkomst in Dorpsmuseum 'In de Drie Snoeken'.

Tijdens de bijeenkomst van 13 november stond het maken van een keuze uit de vele stamboomprogramma's, die beschikbaar zijn, centraal. Voor een beginnende genealoog is het moeilijk om te kiezen uit de veelheid van mogelijkheden. En als je dan eenmaal hebt gekozen, is het weer moeilijk om naar een ander programma over te stappen.

Twee deskundigen, Frans Roelvink en Jan Schnitker, kwamen op deze informatieavond aan het woord. Zij zijn beiden lid van de 'Nederlandse Genealogie Vereniging', de grootste genealogische vereniging van Nederland, die volledig op vrijwilligers draait. Frans Roelvink is secretaris van afdeling West en Midden Brabant (WMB). Hij voert al meer dan 30 jaar genealogisch onderzoek uit en heeft veel ervaring opgedaan met archieven in West-Brabant. Jan Schnitker is ook vrijwilliger bij de NGV en is actief als één van de regionale helpdeskmedewerkers van de afdeling WMB.

Tijdens de informatieve bijeenkomst besprak Frans Roelvink de verschillende computerprogramma's en vertelde over de voor- en nadelen daarvan. Na de pauze ging Jan Schnitker dieper in op zowel het gratis programma 'Aldfaer' als het meer geavanceerde programma 'GensDataPro'.

Een hele informatieve avond. Jammer dat we behalve de leden van de 'Genealogiegroep Oud Gastel' niet veel meer belangstellenden mochten ontvangen.

Lezing Evert Jan van de Kaa: Het ontstaan van Gastel in de dertiende eeuw en hoe je als kind van de pastoor naar je erfenis kon fluiten, hoewel...

Bij het begin van de lezing – die na de Algemene Ledenvergadering werd gehouden op donderdag 21 november 2019 – stelde Evert Jan dat het al weer bijna een halve eeuw geleden was, dat werd begonnen met de voorbereiding van de viering van het 700-jarig bestaan van Gastel. In het gedenkboek 'Gastel, Land van Abten en Markiezen' werd een beeld geschetst van het ontstaan en functioneren van Gastel in de 13de eeuw. Dat was gebaseerd op de wetenschappelijke kennis en inzichten van toen. Nadien is er aan dat beeld weinig veranderd, althans als hij afgaat op bijvoorbeeld de sites van de Halderbergse heemkundekringen.

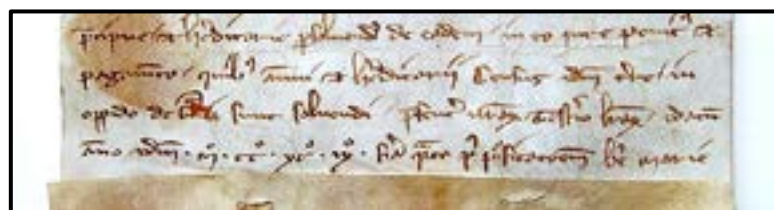


De heer van de Kaa maakte zijn excuses dat hij zijn lezing niet kon voorzien van mooi beeldmateriaal uit de dertiende eeuw. Door zijn presentatie te voorzien van vele geschreven teksten, werd in dit tekort voorzien en werd zijn verhaal alleszins begrijpelijk voor zijn toehoorders.

De spreker gaf een overzicht van de heersende ideeën over het ontstaan van Gastel en hield die tegen het licht van de kennis van nu, in 2019.

Daaruit bleek volgens hem dat het ontstaan van Gastel, zoals Delahaye en Leenders schetsen, echt niet zo gelopen is als 50 jaar geleden werd gedacht. Voor een beter inzicht in de dertiende eeuw, kregen wij uitgebreide informatie over streken en steden. Dordrecht was destijds veruit de grootste stad in Nederland met 5.000 inwoners en steden als Bergen op Zoom en Breda, kwamen niet verder dan 500 tot 1.500 inwoners. Ook vertelde hij ons over de munteenheden van die tijd en zette die om naar de euro's van deze tijd. Dat bleek later bij de uitleg over het testament van de pastoor van wezenlijk belang.

De teksten waarin het 13de-eeuwse Gastel en zijn bewoners worden genoemd zijn allemaal oorkonden. Evert Jan legde uit wat oorkonden zijn, wat daarvan is overgebleven



en hoe je ze kunt bestuderen. Voorts kregen we nog een spoedcursus Latijn. Die was nodig om de geschreven bronnen uit die tijd, voor zover die tenminste bewaard zijn gebleven, te begrijpen. Oudheidkundig bodemonderzoek zou nog meer aan het licht kunnen brengen, maar dat is gezien de kosten voor een particulier niet haalbaar. Al met al was het voor sommigen of misschien wel meer dan sommigen niet helemaal duidelijk waar de heer van de Kaa met zijn informatie precies heen wilde. Waar bleef de pastoor met zijn kinderen?

Na de pauze volgde echter de apotheose van de lezing. De heer van de Kaa gaf een karakterisering van pastoor Marselis, zijn maatschappelijke positie en zijn familie. Daartoe nam hij één oorkonde, het testament van Heer Marselis, de eerste pastoor van Gastel, die we met naam en toenaam kennen, onder de loep. Uit die oorkonde, zo vertelde Van de Kaa, kunnen we opmaken hoe zo'n testament een paar honderd jaar vóórdat er in onze streken notarissen opdoken, er uit zag. Zijn exposé gaf ons ook een idee van het 13de-eeuwse erfrecht, waarin bijvoorbeeld onderscheid gemaakt wordt tussen "geërfde" en "zelf verdiende" goederen. Maar bovenal bleek uit diens testament dat de pastoor bepaald niet slecht geboerd had. De beste man was – naar huidige maatstaven gemeten – multimiljonair en zijn nalatenschap ging echt niet alleen naar de kerk. Ook zijn vele kinderen! en zijn vrouw! kwamen niets tekort.



Voor de aanwezige toehoorders was dit natuurlijk smullen geblazen..... een superrijke pastoor met kinderen en een vrouw. Het was een leuke lezing en we hebben weer wat geleerd!

Heemkundekring 'Het Land van Gastel' 9de bij jaarlijkse heemquiz"!

Elk jaar wordt er een quiz gehouden tussen de heemkundekringen van westelijk Noord-Brabant. Dit jaar was de quiz op vrijdag 22 november 2019 georganiseerd door Heemkundige Kring 'Fijnaart en Heijningen'; de winnaar van vorig jaar. De quiz vond plaats in het Zalencentrum 'De Parel' in aanwezigheid van 21 vertegenwoordigende teams van 8 personen. Heemkundekring 'Het Land van Gastel' werd vertegenwoordigd door Andrien Schijvenaars, Jan van Eekelen, Nol van Poeijer, Rien Voorbraak, Piet Peeters, Kees Rademakers, Frans van Merriënboer en Jan van den Berg.

Voordat de quiz begon werden er gewoontegetrouw bidprentjes uitgedeeld. Jos Kepers, zelf niet aanwezig, had het team een tas vol meegegeven. We kregen zelf ook enige gevulde enveloppen mee naar huis.

De vragen waren uiteraard zeer divers en dan is het goed dat je aanwezig bent met een team waarin verschillende interesses en deskundigheden vertegenwoordigd zijn. Het viel trouwens op dat er regelmatig uit een verrassende hoek goede antwoorden op sommige vragen werd gegeven.

Er waren vragen als: Wat gebeurde er 20 jaar geleden in 1999? Of: welk merk is die – op het scherm getoonde – "oldtimer"? Welke conferencier horen we hier op het geluidsfragment? Er waren geschiedkundige vragen en doe-vragen. Tot die laatste categorie behoorden foto's van regionale rotondes; waar stonden die rotondes dan? We kregen plaatjes van West-Brabantse dorpsgezichten voorgeschoteld en moesten de bijbehorende plaatsnamen raden. De bouwkundigen onder ons hadden een stevige kluif aan het benoemen van allerlei bouwkundige en kunsthistorische termen, die je tegenkomt in bouwwerken. Aan het eind van een vragenronde trad een dans-duo op, dat over de

vrijgehouden plek in de quizzaal wervelde, om een dans ten uitvoer te brengen. Hierna kregen de aanwezige teams de vraag voorgelegd welke dans dit was. Opvallend was dat enkelen er werkelijk geen kaas van hadden gegeten en hun dansles bij Ad de Bra in Roosendaal of Uytdewilligen in Oudenbosch blijkbaar toch te lang geleden was. Een klein aantal deskundigen wist gelukkig de antwoorden wel, al werden ze af en toe van hun apropos gebracht door eigenwijze niet-deskundigen.

Team	Ranking	SUM of Totale
HK De Verscholen Wouwe	1	91
HK Die Overdraghe Klundert	2	89,5
HK Jan den Houde Eiben Leuf	3	86,5
HK De Heerlijkheid Nispen, Nispen	4	85,5
HK Swarter Schijf, Schijf	5	83,5
HK De Hondst Hooven, Hooven	5	83,5
HK De Vrijheid van Roosendaal, Roosendaal	7	81,5
HK 't Sandt daer Buijen, Sandtaarbuijen	7	81,5
HK Het Land van Oester, Ouf Oester	9	80,5
CV Den Vylen Armes van Nassau, Oudenboord	10	79,5
HK Willem van Strijen, Zevenbergen	11	79
A.M. de Jongmuseum, Nieuw Vessamer	12	77,5
HKK Zuidkwarter, Waamsdrecht	13	77
HK Den Land van Zegge, Zegge	14	74,5
HK Hooghe Heerlijkheit Wamhout, Wamhout	15	74
HK De Wilhelm, Huijbergen	15	74
HK Paulus van Daesdonck, Ginneken, Uverhout en Bavel	17	73,5
HK De Steenen Kamer, Steenbergen	18	71
HK Broeder Christoffor, Oudenbosch	19	70
HK De Die Heerlijkheden, Zundert	20	64
HK Op de Beek, Prinsenbeek	21	60

De avond verliep in een zeer gemoedelijke gezellige sfeer. Tijdens de pauze, bleken we ergens in de achterhoede te verkeren, als we ons goed herinneren op de 17de plaats. Het was dan ook een bijzonder grote opluchting en verrassing dat bij het bekendmaken van de eindstand, we na de pauze waren opgeklommen naar een beslist niet onaardige 9de plaats. In dergelijke gevallen kijk je altijd wie we achter ons hadden gelaten of bij wie we in de buurt waren geëindigd. Dat stemde ons tot tevredenheid.

Winnaar werd – en dat was niet voor de eerste keer – het doorgaans zeer sterke team van Wouw. We weten dus nu al wie de volgende heemquiz zal organiseren.

De website, www.heemkundekringhetlandvangastel.nl

In dit activiteitenoverzicht van 2019 menen we ook aandacht te moeten besteden aan de ontwikkeling van onze website. Hier is in 2019 veel mee gebeurd.

Welkom bij Heemkundekring 'Het Land van Gastel', zo begint de Homepagina van onze vereniging. En als we de bezoekersaantallen mogen geloven, is het voor veel mensen inderdaad een welkom. Richard Tak heeft de website eind 2017 opgezet en in samenwerking met Jan Vermeeren de inhoud gevuld en de vorm aangepast en verbeterd. De bezoekersaantallen liepen al spoedig snel op en dat houdt ongetwijfeld verband met 'Gastels Trots' waarvan Richard Tak de oprichter is. Via facebook-pagina 'Gastels Trots' leidt hij de bezoekers naar de website van de Heemkundekring.

Toch ging het niet helemaal optimaal. Het onderhouden van de website, de valkuil van iedere website, liet mede door tijdgebrek te wensen over. Agenda's werden niet bijgehouden, activiteiten niet vermeld en de verschillende menu-onderdelen van de site werden niet geüpdatet. De functie van onze website: Bezoekers kennis laten maken met de doel-



stellingen en activiteiten van een heemkundekring en ze hiervoor interesseren, kwam er niet helemaal uit.

Begin dit jaar hadden we het geluk dat Rien Voorbraak in het museum kwam binnenlopen. Hij gaf zich op als lid van onze vereniging en wilde graag actief bezig zijn binnen de vereniging. Natuurlijk was hij van harte welkom! We hebben Rien gevraagd of hij wilde meewerken aan de website en dat wilde hij graag. Het bleek dat hij een ICT achtergrond heeft, dus dat was een schot in de roos. Hij heeft zich de websitesoftware eigen gemaakt en volgde Richard Tak op als webmaster.

Agenda, activiteiten, vormgeving en menu's zijn aangepast. En of het daarmee te maken heeft, weten we niet zeker, maar het aantal bezoekers is de laatste maanden wel extreem toegenomen. We hadden er al veel, maar nu nóg meer. Eind november 2019 circa 260.000 bezoekers en dat is bepaald niet slecht voor een website van een heemkundekring.

Nu is het natuurlijk nog zaak om de bezoekers van onze website om te zetten in leden van onze vereniging; Rien en Richard zijn in ieder geval op de goede weg.

'Jet en Jan, jong in 1910' het gehele jaar door

Sinds 2007 verzorgt Heemkundekring 'Het Land van Gastel' met nog steeds heel veel succes het lesproject 'Jet en Jan'. Dit project is een initiatief van 'Erfgoed Brabant' en wordt regelmatig aangepast.

Het thema is het dagelijks leven in de woonplaats van de leerlingen, maar dan van 100 jaar geleden. In groep 5 van de basisschool wordt gestart met het vak geschiedenis. Naast de geschiedenis zelf gaat het ook over het begrip tijd: hoe lang geleden is iets gebeurd? Wat is een eeuw? Het nadeel van de lesstof over de tijd rond 1900 is dat het heel algemeen is en over heel Nederland of zelfs Europa gaat.

En dat is nu het bijzondere van het lesproject 'Jet en Jan': het staat dicht bij huis en gaat over de woonplaats van de leerlingen zelf. Op deze manier komt de geschiedenis voor de kinderen veel dichterbij. Het wordt letterlijk tastbaar en begrijpelijker. Rode draad in het lesproject 'Jet en Jan' is een voorleesverhaal. Hoofdpersonen in dit verhaal zijn Jet en Jan, twee kinderen die in 1910 leefden. Het verhaal volgt een dag uit het leven van Jet en Jan. Aan de hand van deze twee leeftijdgenootjes uit 1910 maken de leerlingen kennis met thema's als kleding, wonen, school, de buurt, eten, spelen en werken in 1910.

In de eerste les op school maken de leerlingen kennis met Jet en Jan en hun familie via het voorleesverhaal. Daarna wordt het verhaal besproken en bekijken en bespreken ze oude foto's. In het verhaal krijgt Jet een zilveren gulden. Aan de leerlingen wordt gevraagd te bedenken wat Jet met die gulden gaat doen. In de handleiding voor elk dorp waar de leerlingen op school zitten, is ook een eigen versie van het voorleesverhaal opgenomen. Op deze manier wordt het leven honderd jaar geleden naar de woonplaats van de leerling gehaald.

In de tweede les werken we met de tijdbalk. Aan deze tijdbalk worden familiefoto's van Jet en Jan en van de kinderen zelf, opgehangen. Ze bespreken de verschillen tussen arm en rijk in de tijd van Jet en Jan en maken een tekening van hoe zij denken dat Jet en Jan er uit zagen.

In de derde les bezoeken de leerlingen “ons museum”. In het museum doen ze in groepjes een activiteitscircuit. De activiteiten zijn in het voorleesverhaal van Jet en Jan aan bod gekomen. Ze gaan bijvoorbeeld zelf zeep kloppen, koffie malen, schoonschrijven op een leetje en sokken stoppen. Zo beleven de leerlingen het leven in 1910.

Na de museumles is er de vierde en afsluitende les op school. Hier staat weer de tijdbalk centraal. In deze les gaat het over gebruiksvoorwerpen uit het dagelijks leven van de afgelopen 100 jaar. Tot slot reflecteren de leerlingen op de vraag: wat is onmisbaar voor jou?

We hebben weer een goed jaar achter de rug onder dankzegging van de 10 Jet & Jan-vrijwilligers van dit moment. Wie die vrijwilligers zijn, staat vermeld in de bijdrage ‘Informatie Heemkundekring ‘Het Land van Gastel’, achterin dit jaarboek.

Meer vrijwilligers zijn natuurlijk welkom.

Groepsbezoeken heemkundekring, het gehele jaar door

We hebben de indruk dat steeds meer groepen interesse hebben om ons museum te bezoeken. Misschien heeft het wel te maken met onze website en weten de mensen ons beter te vinden. In ons museum bevinden zich niet veel echte museale objecten maar wel heel veel van vroeger en dat ziet de bezoeker ook graag.

Dit jaar mochten we de familie Schreuder, de Scouting Andriessen Groep en een aantal bewoners van woon-zorgcomplex ‘Wozoco’ verwelkomen.

De kinderen van de vroegere huisarts dokter Schreuder komen elk jaar rond Allerzielen naar Oud Gastel om het graf van hun ouders te bezoeken. Aanvankelijk zwierven zij na dat kerkhofbezoek uit over Gastel om de oude contacten te bezoeken en aan te halen. Inmiddels is het bezoek aan Oud Gastel, naast een gezamenlijk bezoek aan het kerkhof ook een familiereünie geworden en is Café ‘Onder de Toren’ de plek waar een belangrijk deel van de middag wordt vertoefd om de onderlinge contacten aan te halen en in stand te houden. Frits Schreuder heeft nog steeds goede contacten met Kees Rademakers en dat leidde er toe dat een bezoek werd gebracht aan de fototentoonstelling ‘Plekken van Plezier’ die ook voor de familie Schreuder veel oude herinneringen in beeld brengt. Een kleine 30 Schreuders van jong tot wat ouder inclusief aanhang, bezocht het museum. Eén van hen – eveneens een arts Pieter Schreuder – verzorgt in dit jaarboek een artikel, waarin hij terugblikt op zijn jeugd jaren in Gastel.

De bewoners van de ‘Wozoco’ inclusief begeleiding, samen ongeveer 25 man sterk, waren er eveneens tijdens de tentoonstelling ‘Plekken van Plezier’ en ‘Gastel 75 jaar bevrijd’. Voor hen was het een feest van herkenning. Frans van Merriënboer – het is hem wel toevertrouwd – was de “aon mekaor praoter” en de wandelende encyclopedie. De bewoner van ‘Wozoco’ en hun begeleiders genoten van een kop koffie met cake, de vele mooie en herkenbare foto’s, een film over Oud Gastel en hadden zo een prima middag.

Een bezoek van OBS De Linde in verband met thema 75 jaar Bevrijding moesten we helaas voorlopig afzeggen.

Het verhaal van de 'koffiecorner'

Geen vereniging kan functioneren zonder vrijwilligers. Ook Heemkundekring 'Het Land van Gastel' heeft er een behoorlijk aantal. Vrijwilligers die helpen met 'Jet en Jan', het organiseren van het jaarlijks uitstapje, het samenstellen van het jaarboek, het onderhoud van de website verzorgen, de genealogiegroep onderhouden en nog meer.

Zo ook hebben we de 'bouwploeg'. Nol van Poeijer, Jan van Eekelen en Jos Keperers houden zich bezig met het onderhoud en het renoveren van ons pand. Een aantal vrijwilligers, waaronder dus ook de 'bouwploeg', komt nagenoeg iedere dinsdagmorgen naar het museum om 'klusjes' te klaren. Dat is de zogenaamde dinsdagmorgenploeg.... logisch.

Ieder jaar heeft de 'bouwploeg' wel een plan om een bepaald 'project' te realiseren. Dit jaar had met name Nol van Poeijer zijn zinnen gezet op het aanpassen van de koffiecorner in de museumzaal. Hij vond de toog veel en veel te groot en bovendien hinderde die de bezoekers bij binnenkomst. Verder was de toogkast een rommeltje en zag er niet uit. De verlichting verlichtte niet en er was nog meer wat hem hinderde. Kortom er deugde niets van. Dus waren de plannen van Nol en Jan om de gemetselde toog kleiner maken, het cornerblad in te korten en de toogkast verkleinen.





Het einde van het verhaal was dat de hele toog werd gesloopt, het cornerblad en de toogkast werden verkleind, de vloer achter de toog opnieuw werd aangesmeerd en betegeld en er vervolgens een geheel nieuwe MDF toogbouw werd gemaakt. Eén of twee kwastjes verf erover en we hadden een totale make-over.

Het resultaat is een mooie nieuwe koffiecorner die niemand hindert, goed verlicht is en natuurlijk een mooie Vogelaars lichtbak heeft. Met dank aan onze bouwploeg!

Informatie Heemkundekring 'Het Land van Gastel' 2019

Heemkundekring 'Het Land van Gastel' is opgericht op 25 november 1980

De vereniging stelt zich ten doel:

- Het dorp Oud Gastel en haar inwoners op elk gebied, dat onder heemkunde valt, te bestuderen en te onderzoeken;
- In brede kring belangstelling te wekken voor de geschiedenis van Oud Gastel en haar inwoners;
- Te ijveren voor het behoud van het eigen karakter en de schoonheid van Oud Gastel en omgeving.

De vereniging tracht dit doel te bereiken door:

- Het houden van vergaderingen, lezingen, tentoonstellingen en excursies;
- Het benaderen van en samenwerken met instanties en personen, die kunnen helpen het gestelde doel te bereiken;
- Het verzamelen en conserveren van voorwerpen, foto's, films en geschriften, die betrekking hebben op heemkunde in de ruimste zin. (Statuten van de Heemkundekring, artikel 2).

Dorpsmuseum 'In de Drie Snoeken'

Heemkundekring 'Het Land van Gastel' beschikt over verschillende expositieruimten, diverse archiefruimten en een werklokaal.

Dorpsmuseum 'In de Drie Snoeken'

Dorpsstraat 50

4751AM OUD GASTEL

Het museum is geopend op zaterdagmorgen van 10.00 tot 12.00 uur.

Lidmaatschap

De jaarcontributie bedraagt : € 15,00 per persoon of € 20,00 per gezin

Bankrelatie Rabobank IBAN : NL52RABO0141137126

Voor opgave als lid of informatie kunt u bellen of mailen naar:

Mevrouw Sandra de Kock: Telefoon 0165-512581

Of e-mail: hetlandvangastel@ziggo.nl

Samenstelling Bestuur:

Dhr. L. van Leengoed	voorzitter	Oudendijk 73	0165-518234
Vacature	secretaris		
Dhr. J. Vermeeren	penningmeester	Laurier 43	0165-513789
Dhr. A. Schijvenaars	lid	Roosendaalsebaan 34	0165-553558
Dhr. J. Kepers	lid	Dorpsstraat 53	06-14240194
Dhr. A. van Poeijer	lid	Irenestraat 23	0165-512264
Mevr. S. de Kock	lid/notuliste	Emmastraat 19	0165-512581
Dhr. R. Tak	lid	Dreef 13	0165-511355

Werkgroepen

Redactiecommissie:

Dhr. F. van Merriënboer

Dhr. A. Schijvenaars

Dhr. R. Tak

Dhr. P. Peeters

Dhr. C. Rademakers (eindredacteur)

Reiscommissie:

Dhr. J. Vermeeren

Dhr. R. Bus

Dhr. T. Bus

Beheer website: www.heemkundekringhetlandvangastel.nl

Webbeheerder: R. Voorbraak

Dhr. R. Tak

Dhr. J. Vermeeren

Dhr. A. Schijvenaars

Werkgroep scholen (Jet & Jan-project):

Mevr. J. Bartelen

Dhr. J. van den Berg

Mevr. A. Broos

Dhr. T. Bus

Mevr. N. Doomen

Mevr. S. de Kock

Dhr. L. van Leengoed

Dhr. C. Luijkx

Mevr. M. Roozen

Mevr. L. Stoop

Werkgroep Inrichting:

Dhr. J. van Eekelen

Dhr. J. Kepers

Dhr. F. van Merriënboer

Dhr. J. van Oosterhout

Dhr. A. van Poeijer

Dhr. C. Rademakers

Dhr. A. Schijvenaars

Dhr. R. Voorbraak

Genealogiegroep:

Dhr. J. Kepers

Verkoopprijs Jaarboek 2019:

Leden : € 15

Niet-leden : € 20

Verkoopprijs overige jaarboeken op aanvraag.

Colofon Jaarboek 2019

Uitgave van: Heemkundekring 'Het Land van Gastel'

Redactie en Publicisten Jaarboek 2019:

Goof Aanraad
Marius Broos
Piet van Kaam
Elly Schepers - Corstjens
Pieter Schreuder

Sandra de Kock
Leo van Leengoed
Frans van Merriënboer
Piet Peeters
Kees Rademakers
Richard Tak
Jan Vermeeren
Rien Voorbraak

Maria Mulders : (tekstcorrectie)
Andrien Schijvenaars : (drukwerkvoorbereiding)
Kees Rademakers : (eindredactie en lay-out)

Lay-out kaft en drukwerk:



Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Foto's – voor zover de eigenaar niet is aangegeven – komen uit het archief van onze heemkundekring.

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dankzij een financiële bijdrage van



